Octavian
GOGA

Ne învață Mărășeștii

Junimea

OCTAVIAN GOGA

NE ÎNVAŢĂ MĂRĂŞEŞTII...

File din epopeea Marii Uniri

OCTAVIAN GOGA

NE ÎNVAȚĂ MĂRĂȘEȘTII...

Ediţie, studiu introductiv şi note
de
Stelian Neagoe

Editura Junimea

Iaşi, 1983

Coperta : Liliana Grecu

OCTAVIAN GOGA, TRIBUN AL LUPTEI PENTRU UNITATEA ROMÂNILOR

(studiu introductiv)

Coperta : Liliana Grecu

...
Azi duhul meu fără popas vă
chiamă,
Vă cere-a lumii nouă epopee,
Din mii de guri cu chiot de aramă
Latinitatea strigă din tranșee.
...
Acolo-n hora vijeliei crunte
E clocotul visării noastre sfinte!
Veniți, români! Porniți-vă spre
munte!
V-arată drumul morții din
morminte.
Să nu uitați a veacurilor carte,
Veniți, veniți!... Căci adevăr zic
vouă:
Ori vă mutați hotarul mai departe,
Ori veți muri cu trupul frînt
în două!
1916

OCTAVIAN GOGA

„O forță primordială de gîndire și de luptă"

În anul 1933 Octavian Goga se destăinuie în cîteva revelatoare Fragmente autobiografice: „Dacă aș face o disecare a stării mele sufletești, ar trebui să mă întreb care e cauza acelei dualități, care, ca o fatalitate, m-a urmărit în viață? Literatura de o parte și de alta chemarea către trebile publice; pe de o parte, abstracțiunea, pe de altă parte, jocul realităților?

Eu cred că și aici aș găsi un fel de dezlegare în sens atavic.

În ce privește părinții mei, mama era după naștere și de felul ei, de la munte; tata era de pe cîmpie. Vedeți deci o îmbinare sufletească: muntele reprezintă prin psihologia lui mai mult contact cu realitatea, mai mult tendința de a intra în afunzimi, mai mult acțiunea, cîtă vreme cîmpia reprezintă orizontul larg, tendința de nostalgie, de povestire. Aceste două elemente s-au transmis în sufletul meu și sub povara lor se menține această zbuciumare paralelă, care se traduce în cele două îndeletniciri ale vieții mele: literatura și politica"[1]. Fatalitate, în adevăr, dar care avea să-i cioplească lui Goga, în posteritate, un chip rigid dihotomic; prejudecată vinovată nici astăzi expiată cu totul.

---

1 Octavian Goga, *Fragmente autobiografice. Mărturisiri literare,* București, 1934, p. 27.

Asupra operei poetice prejudecățile de valoare s-au făcut, toți exegeții — de la Maiorescu, Iorga și Călinescu, la Mihai Beniuc și Ion Dodu Bălan — văzînd în „cîntărețul pătimirii noastre" un mare poet național. „El va fi un poet local în cel mai înalt și cel mai adînc înțeles al cuvîntului — afirma N. Iorga în anul 1905 — și va ajunge unul din poeții naționali, nu plecînd de la teorii sau sentimente generale, ci de la nemărginita dragoste pentru casa sa, [...] pentru satul său, pentru ținutul său oltean și pentru țara sa ardeleană. El va iubi poporul românesc nu din datorie, nu din conștiință de cărturar sau din simpatie de artist, ci din iubirea trainică pentru părinții de acasă, pentru frații de joacă, pentru vecinii bine cunoscuți, pentru preoții satului, și de aci pentru toți oamenii satului, ținutului și țării sale ardelene" [2].

La rîndul său, G. Călinescu dă un verdict și mai hotărît: „După Eminescu și Macedonski, Goga e întîiul mare poet din epoca modernă, sortit prin simplitatea aparentă a liricii lui să pătrundă tot mai adînc în sufletul mulțimii, poet național totodată și pur ca și Eminescu" [3].

Și în anii de după al doilea război mondial opera poetică și dramatică a lui Octavian Goga a avut parte de reeditări; tîrzii, timide și incomplete mai întîi, apoi — după 1965 — ample și definitive.

În schimb, publicistica tribunului de la Rășinari a rămas, aproape, tipărită doar în edițiile ante și interbelice, și aceea destul de lacunare. Analize fenomenologice întreprinde I. D. Bălan, Mircea Popa, Silvia Udrea, însă tipărirea de texte propriu-zise este șovăielnică, înceată. În anul 1967 fosta Editura tineretului publică, sub titlul Pagini noi, o sumară culegere — îngrijită de Veturia Goga — cu unele fragmente autobiografice (1923); note din Spania, Italia, Elveția și Franța; o mică secțiune din însemnările zilnice (1931); articolul Petrogradul revoluționar (mai 1917); o seamă de maxime diverse; Prefața pentru o carte despre România, destinată străinătății. Tîrziu, în anul 1981, Editura clujeană Dacia tipărește — în colecția „Restituiri", sub îngrijirea Silviei Urdea — o rezumativă antologie de Pagini publicistice (1907—1931). Și cam atît.

Așadar, după cum se poate lesne constata, nu numai că nu a fost editată integral publicistica — „operă de pedagogie a mulțimii" — a lui Goga, risipită în atîtea gazete și reviste: „Tribuna" (Arad), „Luceafărul", „Țara noastră", „Epoca", „Tribuna" (Bucu-

---

2 N. Iorga, *Poeziile lui Octavian Goga*, în „Sămănătorul", IV, nr. 44, 30 octombrie 1905.

3 G. Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent*, ediția a II-a, revăzută și adăugită, București, 1982, p. 610.

rești), „România" (Iași), „Viața Românească" etc. Dar n-a fost reeditată nici partea strînsă în volume, precum O seamă de cuvinte, (Sibiu, 1908), Ce e „Tribuna" zilelor noastre? (Arad, 1911), Însemnările unui trecător. Crîmpeie din zbuciumările de la noi (Arad, 1911), Strigăte în pustiu. Cuvinte din Ardeal într-o țară neutrală (București, 1915), Mustul care fierbe (București, 1927), Precursori (București, 1930), Discursuri (București, 1942).

Este oare poetul național Octavian Goga neglijabil în planul publicisticii, unde s-a cheltuit frenetic, arzînd ca o torță? Nu, nici vorbă. De fapt judecățile au fost fixate și pe această importantă latură a activității lui Goga. Ele sînt limpezi, tranșante, omologînd elaborările publicistice ale unui spirit din familia Eminescu-Hasdeu-Iorga. În timp, G. Călinescu, chiar N. Iorga au relevat virtuțile gazetarului, oratorului; Tudor Vianu a pus semnul egalității între poet și eseist. Cel mai cuprinzător ni se pare a fi Șerban Cioculescu care îl situează pe Goga „printre cei mai de seamă ziariști doctrinari, din linia mare a lui Eminescu", conchizînd cu obiectivitate: „Departe de a boci ivirea marelui ziarist și orator, cu prețul „morții poetului", noi socotim că e o adevărată binefacere, mai ales după ce poetul și-a rostit mesajul" [4].

Mircea Popa, în anul 1966, avansează ideea că publicistul și oratorul Octavian Goga a fost ocolit de exegeți pentru faptul că această componentă a operei „e complementară activității politice a scriitorului" [5].

Și, totuși, Tudor Teodorescu-Braniște, în revista clujeană „Steaua" (martie 1967), reluînd opinia lui Vianu asupra reputației egale a lui Goga ca poet și eseist, consideră realizabilă reeditarea volumului Precursori și a unor părți însemnate din alte două volume — Însemnările unui trecător, Strigăte în pustiu —, act editorial care „ar da, împreună cu poeziile, imaginea completă a personalității lui Octavian Goga în marea frescă a literaturii române".

Însă, cum spuneam, rezultatele practice pînă astăzi se arată a fi fost extrem de modeste, cu mult sub cota valorii gazetarului și oratorului Goga, cu mult sub așteptările publicului nostru cititor dornic să cunoască tot ce este valoros în creația unui reprezentant de frunte al publicisticii și elocinței românești dintotdeauna.

Temerile editorilor în fața actului de valorificare critică a moștenirii publicistice a lui Octavian Goga nu sînt de ignorat. Procedînd la riguroase selecții sîntem pîndiți de pericolul ciuntirii „neobișnuitului exemplar de masivă unitate", cum magistral rezumă

---

4 Șerban Cioculescu, *Octavian Goga*, în „Revista Fundațiilor", V (1938).
5 Mircea Popa, *Octavian Goga, publicist*, în „Tribuna", X, nr. 23/1966.

același Șerban Cioculescu. Pe de altă parte, este stabilit că erorile comise de Goga în viața politică interbelică românească[6] se răsfrîng culpabil în unele pagini jurnalistice, în unele cuvîntări ocazionale publicate sau rostite în această perioadă.

Cu toate acestea, noi rămînem la convingerea nestrămutată că restituirea critică a creației marelui publicist și orator Octavian Goga este nu numai perfect posibilă, dar și extrem de necesară, datori fiind să nu lăsăm de izbeliște astfel de comori ale spiritualității românești, pe această generoasă coordonată înscriindu-se și modesta dar responsabila noastră încercare de a oferi cititorilor României socialiste cartea momentului culminant din activitatea unui exemplar tribun al luptei pentru Unirea tuturor românilor.

Calendaristic, culegerea propusă de noi se deschide cu ziua de joi, 2 februarie 1917, data cînd apare articolul-program Spre biruință, semnat de Octavian Goga în întîiul număr al ziarului de front „România". Însă, tribunul ardelean a început lupta pentru desăvîrșirea unității naționale a românilor cu mulți ani înainte. Drept care, o cît de scurtă ochire asupra acelui „trecut" este mai mult decît necesară.

„M-am născut într-o vreme cînd principiul național domina toate fluctuațiile sufletului românesc — astfel caracterizează Goga ultimele două decenii ale secolului al XIX-lea.

În istoria Europei au fost multe curente care, în cursul vremii, în mod stăruitor, au influențat sensibilitatea popoarelor... În veacul al XIX-lea s-a lansat ideea identificării granițelor etnice cu granițele politice ; în veacul al XIX-lea, s-a elaborat unitatea popoarelor...

Toți cărturarii, toți scriitorii noștri, toți au perpetuat generații întregi acest vis, de la unul la altul, și eu nu mă găsesc decît ca o verigă într-un lanț de evoluție : nu sînt decît continuatorul normal al simțirii generale, pe care, în mod firesc, am dus-o și eu cu un pas mai departe.

M-am născut deci într-o vreme — continuă să se destăinuie, să se autodescifreze Goga — cînd protestele de neam erau pe buzele tuturor și cînd acest sentiment era atît de puternic, încît umbrea pe toate celelalte.

Era atmosfera celei mai sălbatice persecuții a românilor din Transilvania ; era o presiune, pe care o știm cu toții, ramificîndu-se pînă în cele mai mici îndeletniciri ale vieții de la țară. Desigur că ea cerea protestarea și eu m-am născut în această protestare, m-am născut cu pumnii strînși, sufletul meu s-a organizat din primul

---

6 A se vedea, în acest sens, cumpănita lucrare a istoricului Florea Nedelcu, *De la Restaurație la Dictatura regală*, ediția a II-a, Cluj-Napoca, 1981.

moment pentru protestare, pentru revoltă, cel mai puternic sentiment care m-a călăuzit în viață și din care a derivat și formula mea literară“ [7].

Primele proze jurnalistice ale tînărului Goga — în „Tribuna“ (Sibiu, 1898), „Familia“ (Oradea, 1899), — sînt încă departe de vulcanul dezlănțuit peste ani în „Tribuna“ (Arad), „Luceafărul“, „Țara noastră“, „Epoca“, „România“ etc.

Rememorînd în fața studenților clujeni, în decembrie 1923, proprii anii universitari, Octavian Goga încearcă să-și explice, să numească și să explice către tînăra generație studioasă misterul, taina milenarului proces de conservare a neamului românesc : „Este, domnilor, ideea națională, credința fanatică în patrimoniul specific al neamului... Am înțeles fragmentar mai întîi, limpede mai pe urmă, că în *oceanul zbuciumat al omenirii, noi sîntem o insulă* cu flora ei deosebită și că a îngădui să se distrugă această insulă înseamnă a tolera un furt în atelierul de evoluție universală...

Cu cît gîndurile mi se apropiau mai mult de pragul maturității, cu atît ideea mi se părea mai legitimă. Literatura și politica în care ne-am frămîntat noi s-a înfățișat cu această pecete. Călăuziți de-o supremă utilitate am creat un catehism al datoriilor noastre de la care nu ne-am abătut. Ne-am zis : noi sîntem precursorii unității unui popor, noi trebuie să ne jertfim pentru coeziunea lui, noi trebuie să facem din hecatombele noastre piedestalul gloriilor de mîine“ [8].

La terminarea studiilor superioare, Goga începe o activitate extrem de fructuoasă ca secretar II, apoi ca secretar literar al Asociațiunii Transilvănene pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român („ASTRA“). Concomitent, Goga se ocupă de revista „Luceafărul“, strămutată de Octav Tăslăuanu la Sibiu, cum și de publicațiile „ASTREI“.

Curînd, noi orizonturi aveau să cheme sufletul năvalnic al tînărului tribun al luptei pentru Unirea românilor. El izbutește să obțină fondurile necesare din partea Asociațiunii spre a edita o revistă „poporală“ de astă dată — „Țara noastră“, la începutul anului 1907. „Am tipărit această revistă în vreo 6 000 exemplare și am trimis-o în toate părțile — înștiințează Goga pe Ion Bianu. O redactez singur, fac administrația și tot. Numai un profesor prieten al meu mă ajută : I. Lupaș — nime altul... Cu toate acestea eu redactez bucuros revista, pentru că am un mijloc de a sta de vorbă cu țăranii“ [9].

---

7 Octavian Goga, *op. cit.*, p. 29-30.
8 Idem, *Ideea națională*, Cluj, 1923, p. 4.
9 Idem, *Texte inedite*, în „Steaua“, XVIII, nr. 1/1967.

Obsesia aceasta îl va urmări mereu : „Literatura a avut întotdeauna o tendință zdrobitoare, ca să zic așa, o tendință de a se apropia de cei umili, de cei care suferă. De aceea, rolul covîrșitor al țăranilor în literatura noastră.

Eu am crezut de la început în specificul național, adică am crezut că nu se intră în universalitate decît pe poarta ta proprie. Am crezut în dreptul de a trăi al valorilor autohtone, ca o completare a principiului de universalitate... De aceea, pe opresorii care ștrangulează popoarele îi socotesc un fel de tîlhari ai umanității“ [10]. Gazetarul profund, grav, polemist neîntrecut — se revendica din sănătoasa tradiție românească. Din articolul cu un titlu care impune — Literatura militară — extragem un pasaj edificator : „Nu tocmai de mult ziaristica noastră era și diriguită și scrisă de literați, ziarul fiind socotit ca o anticameră a literaturii. La „Timpul“ publicau articole politice Eminescu și Caragiale, la „Voința Națională“ Delavrancea, la „Secolul“ Gorun, la „Epoca“ Nicu Filipescu, la „Lupta“ G. Panu și așa mai departe. În jurul lor se agita o ceată întreagă de tineri poeți și nuveliști într-o atmosferă de neîndurat și rodnic criticism. Pe-atunci scrisul politic era o impecabilă operă literară, și-un articol bine gîndit conta ca cea mai formidabilă armă“ [11].

În anul 1911, crezul gogian suna răspicat : „În viața popoarelor luptătoare scriitorii au fost și vor rămîne avangarda ce deschide bătaia. Scrisul lor e o trîmbiță fermecată prin care propagă aspirațiile unui neam“ ; sau — „Viața care curge dinaintea mea mă chiamă, îmi zbuciumă inima și-mi înfierbîntă tîmplele. Problemele ei mă agită, chiotul ei mă tulbură, războiul ei nu-mi dă odihnă“ [12].

Cum era de așteptat, efervescența slobodă a tinerilor ardeleni din generația lui Goga începe să incomodeze inerția cenzurată a „bătrînilor“ fruntași din partidul național care preconizau absența literaților în politică. Optică revolută ce atrage explozia tînărului tribun din generația Unirii : „Acești oameni, firește, nu vor înțelege niciodată că în lupta de redeșteptare națională a unui popor oprimat, propaganda culturală, care se desface din slova scriitorilor, e un hotărît act politic“ [13].

Conflictele militare din Balcani se arată a fi anticamera războiului mondial, însă și preludiul eliberării popoarelor de sub asupriri străine și unirea lor în state naționale independente. An nou

---

10 Idem, *Fragmente autobiografice*, p. 37.

11 Idem, *Literatura militară*, în „Țara noastră“, IV, nr. 48, 2 decembrie 1923.

12 Idem, *Însemnările unui trecător*, Arad, 1911, p. 7.

13 Idem, *Ce e „Tribuna“ zilelor noastre ? Rostul scriitorilor în politică*, în „Tribuna“, XV, nr. 112, 24 mai 1911.

— vremuri nouă, anunță Octavian Goga în revista „Luceafărul" din 1 ianuarie 1913. „Zile mari de judecată istorică" se apropie, „perioada aceasta sălcie din istoria noastră" trebuie să ia sfîrșit și în locul pasivismului conducătorilor partidului național, decît „o somnolență care e preludiul morții, mai bine o moarte cu care se răscumpără viața de viitor" [14].

Toate acestea pentru că Octavian Goga dintotdeauna a crezut „în rostul unei literaturi luptătoare care topește în înfrigurata-i suflare de foc aspirațiile celor mulți și pregătește biruința lor în conștiința publică. Am văzut în adevăratul artist totdeauna ceva din miticul Anteu, pe care contactul cu pămîntul îl întărește și-i dă o sevă proaspătă de viață. Mai mult, pentru vremile de prefacere ale unui colț de umanitate, cînd risipirea de suflet e suprema energie reconfortantă pe seama milioanelor robite de un ideal, apostolatul artistului mi-a apărut ca cea mai elementară datorie" [15].

repetată cu mai multă limpezime : „Eu, grație structurii mele su-

În Fragmente autobiografice această profesiune de credință este repetată cu mai multă limpezime : „Eu, grație structurii mele sufletești, am crezut întotdeauna că scriitorul trebuie să fie un luptător, un deschizător de drumuri, un mare pedagog al neamului din care face parte, un om care filtrează durerile poporului prin sufletul lui și se transformă într-o trîmbiță de alarmă.

Am văzut în scriitor un element dinamic, un răscolitor de mase, un revoltat...

Am văzut în scriitor un sămănător de credințe și un sămănător de biruință.

O asemenea atmosferă, în care trăiam eu, nu putea să producă o altă conștiință literară decît aceasta. Mi se pare că, în asemenea circumstanțe, frămîntările de ordin pur individual trebuie să fie puse la o parte ; că, în vaierul celor mulți și în această mișcare mare a maselor, sufletul tău trebuie să fie frămîntat, trebuie să fie un bucium care, pe vîrfuri de munți, seamănă revolta din culme în culme, din pisc în pisc. Iată care a fost crezul meu literar..." [16].

În preajma izbucnirii războiului mondial nepotrivirile de tactică mai ales, dintre vechii conducători ai partidului național ardelean și generația lui Goga, se accentuează. Este invitat din Vechiul Regat Constantin Stere care arbitrează și reușește să aplaneze conflictul — printr-o înțelegere de principiu. Însă „ruptura" planează, este inevitabilă.

---

14 „Luceafărul", XII, nr. 1, 1 ianuarie 1913.
15 „Țara noastră", IV, nr. 48, 2 decembrie 1923.
16 Octavian Goga, *Fragmente autobiografice*, p. 35.

La declanșarea conflagrației mondiale, Goga — demisionat de la secretariatul literar al Asociațiunii — se afla la Paris. Apreciind că imperativul lui „acum ori niciodată" era mai viu ca oricînd și că a sosit „ceasul cel mare" pentru frații asupriți în monarhia austro-ungară, O. Goga se folosește de întîiul prilej ivit spre a veni direct la București, prin Marsilia și Dardanele.

După cum se cunoaște, vizavi de războiul mondial dezlănțuit, România s-a declarat neutră, perioadă în care Octavian Goga, alături de Nicolae Filipescu, Vasile Lucaciu, Barbu Delavrancea ș. a., a luptat cu toată hotărîrea, prin scris și prin viu grai, pentru intrarea Vechiului Regat în război alături de Antanta, spre a elibera teritoriile românești aflate sub stăpînire străină austro-ungară.

De acum evenimentele se succed într-un ritm amețitor, ele avînd darul să dea măsura mesianismului lui Octavian Goga. În cei doi ani ai neutralității României, tribunul transilvănean este omniprezent în presa cotidiană, la întrunirile publice ale „Acțiunii Naționale" și „Federației Unioniste". Începînd din vara anului 1914 și „Liga pentru unitatea culturală a tuturor românilor", înființată la București în 1891, își radicalizează programul, își intensifică activitatea, reclamînd urgenta „nevoie a unei acțiuni imediate pentru dezrobirea ținuturilor românești din Austro-Ungaria" [17]. La congresul extraordinar al Ligii — din 14 decembrie 1914 — este aprobată noua orientare și este aleasă conducerea : Vasile Lucaciu — președinte ; Barbu Delavrancea — vicepreședinte ; Nicolae Iorga — secretar ; Simion Mîndrescu — casier general ; Nicolae Filipescu, Take Ionescu, Octavian Goga, dr. C. Istrati, Ionaș Grădișteanu — membri în Comitet. De acum organizația își schimbă și denumirea în „Liga pentru unitatea politică a tuturor românilor", iar Comitetul de conducere dă publicității un Apel lămuritor : „Trista experiență a dovedit că unitatea culturală, fără unitatea politică nu are nici o chezășie ; *pentru păstrarea unității culturale, ni se impune necesitatea politică*. Nu din fericita coincidență a evenimentelor, nici din bunătatea altora va ieși România mare. Nu Liga hotărăște ceasul jertfei. Simte însă că ceasul se apropie. Și fiindcă simte acest lucru, Liga vestește pe toți românii să fie gata" [18].

Cei doi transilvăneni, Goga și Lucaciu, vor activa asiduu și în „Cercul bucovinenilor și transilvănenilor din București" cu al său organ săptămînal de presă „Ardealul". În ziarul „Epoca", Octavian Goga deschide rubrica Ardealul vorbește, prin care se rostesc și

17 „Adevărul", XIX, nr. 352, 9 decembrie 1914.
18 Idem, nr. *363*, *26* decembrie 1914.

alți refugiați din imperiul dualist: V. Lucaciu, Oct. Tăslăuanu, Zaharia Bîrsan, O. Ghibu, V. Osvaldă, Const. Bucșan, Gh. Pop ș. a.

Din această perioadă frămîntată își trag sorgintea volumul de publicistică Strigăte în pustiu. Cuvinte din Ardeal într-o țară neutrală (1915) și cartea de poezii Cîntece fără țară (1916).

Goga scrie aproape zilnic articole ce impresoară și înalță conștiința românilor întru Unire, rostește cuvîntări care înflăcărează simțirea auditoriului, pregătind inimile pentru momentul acțiunii de dezrobire națională a fraților de peste munți.

In fond, poetul „pătimirii noastre" nu făcea altceva decît să continuie aceeași luptă... în Bucureștii — soare-răsare al românilor de pretutindeni. O spune tribunul însuși atît de convingător în articolul Zile mari: „Nu va fi poate cu totul inutil să smulgem cîte o pagină în care s-a mărturisit credința noastră de acasă. Reproduc deci un articol ce-am publicat în organul oficios al partidului național de peste munți, în ziarul „Românul" din Arad, în vara anului 1913, pe vremea mobilizării de atunci. Din el se va vedea cum ideea unității a fost singurul nostru crez politic și se va desprinde ca un ecou depărtat speranța neclintită ce-o punem noi în oastea României. Se va vedea că am urmat o linie dreaptă și că eram tot același atunci cînd ne socoteam „ariergarda" oștiirii românești, ca și astăzi cînd putem fi avangarda ei" [19].

Despre oratorul Goga se exprimaseră elogios alți doi „monștri sacri" ai elocinței românești: Iorga și Delavrancea. Dealtminteri, este antologic portretul pe care i-l face Delavrancea în anul 1915, cu ocazia candidaturii pentru alegerea deputatului de Olt:

„Octavian Goga e tînăr, bălan, cu ochi vii și cu privirea pătrunzătoare. E poet, dramaturg, publicist și orator. Poet mare, dramaturg cuceritor, publicist neîntrecut și orator de frunte. Cuvîntul lui scris se înfige ca o pecete domnească în mintea celor care-l pricep. Cuvîntul lui vorbit te dogorește ca fâșiile unei flăcări clătinată de vînt. Verbul lui înaripat răpește și convinge. Temperament eroic, este un strălucit reprezentant al românilor. Urmaș al mai multor generații de preoți din Rășinari, în toată puterea cuvîntului e o podoabă cu care ne mîndrim și cei de dincoace, și cei de dincolo de Carpați, un dar al nostru zămislit din ducerea celor umiliți, care n-au pierdut nădejdea, un fenomen răsărit din genunea istorică, o lumină de soare pe deasupra întunecimii vremurilor. Pe el nu l-a doborît nici prigoana și exilul, nici ura și invidia. Și nu e onoare care să-l sporească, nici lipsă care să-l micșoreze. De cînd

19 „Epoca", XXII, nr. 46, 17 februarie 1915.

a sosit pe lume a fost ceea ce era fatal să fie : o forță primordială de gîndire și de luptă"[20].

Iată, spre pildă, numai cîteva frînturi de fraze din cuvîntări ale lui Octavian Goga ce cucereau asistența în întrunirile publice de la Ateneul Român, sala „Dacia" și alte locuri din Capitală și din țară : „Eu sînt un slab ecou al unei țări care nu poate să vorbească. Ardealul nostru este mut astăzi. Ardealul care pînă deunăzi era o închisoare, azi e prefăcut într-un țintirim" ; „Durerile noastre n-au fost niciodată auzite la Viena. Împăratul e o legendă, e un basm, cel mai scump plătit basm din toată literatura populară a neamului românesc" ; „N-o să fie atîta încăpere în sufletul dvs. cîtă durere vă aduc eu din Ardeal" ; „N-am venit să ne răzbunați trecutul ci să ne scăpați viitorul". „Soarta românismului din Ardeal se hotărăște acum și la București" ; „Viitorul Ardealului e în ranița soldaților români" ; „Ori intră România în acțiune să ne mîntuiască pe noi și să se întărească pe sine, ori rațiunea de a fi a românismului din Ardeal este cu desăvîrșire știrbită" ; în fine, „România e sufletește în război din ziua în care și-a dat seama că tendința firească de a uni granițele etnice cu cele politice își va smulge triumful definitiv pe urma acestei încăierări"[21].

„Fărîmături dintr-o prăbușire"

Cele ce au urmat sînt înscrise în cartea de istorie. La 14 august 1914, România s-a alăturat coaliției țărilor Antantei — care recunoșteau dreptul românilor de a se uni cu frații lor de peste munți —, declarînd în acest scop război Austro-Ungariei. Batalioanele române înaintează victorioase în Transilvania pînă la Sibiu și Sighișoara. Între timp se deschide frontul și în Dobrogea. Octavian Goga, frenetic și radios pentru că se declanșase epopeea Marii Uniri, caută să-și facă în continuare și pe deplin datoria. Se înrolează, ca simplu soldat voluntar, în regimentul 80 infanterie cu care ia drumul frontului dobrogean. Pentru acest important episod din viața lui Octavian Goga avem astăzi mărturia prețioasă cuprinsă în Memoriile lui I. G. Duca :

„Goga, odată mobilizarea decretată, se prezentase la Ministerul de Război și îi ceruse lui Vintilă Brătianu să-l înscrie ca voluntar și să-i dea o misiune de încredere la un cartier general pe lîngă trupele ce înaintau în Ardeal, unde credea el că putea cu deose-

---

20 Idem, nr. 170, 30 decembrie 1915.
21 Octavian Goga, *Calvarul nostru*, conferință rostită la Ateneul Român în ziua de 23 ianuarie 1915.

bire să fie folositor. Vintilă Brătianu, nu știu de ce, a fost indispus de această cerere, i s-a părut că Goga fugea de front, că o atare atitudine era nepermisă unui ardelean, unui om care ceruse cu atîta stăruință războiul. Fapt este că i-a făcut o strașnică morală, că nu a vrut să ție seama de propunerea lui și că l-a îndemnat, chiar cu oarecare brutalitate, să o pornească pe front cu un regiment. Goga a ieșit de acolo adînc jignit și în sufletul și în amorul lui propriu. Eu am intervenit imediat pe lîngă Ionel Brătianu, care mi-a făgăduit că-i va vorbi lui Vintilă, era însă de mult cam iritat împotriva lui Goga și, fie că a uitat, fie că s-a răzgîndit, nu s-a făcut nimic.

Împreună cu fratele său, (Eugen), Goga s-a înrolat atunci într-un regiment compus în mare parte din rezerviști din București, pe care îi comanda colonelul Vlădescu, cu care, dacă nu mă înșel, erau în termeni prietenești. Cînd generalul Aslan a trimis rezervele din jurul Capitalei în grabă cu automobilele la Turtucaia, a fost expediat acolo și regimentul colonelului Vlădescu și astfel frații Goga au participat la luptele de la Turtucaia. Eugen Goga a luptat efectiv și cu bărbăție, a fost grav rănit și a rămas de atunci infirm de un braț. Octavian Goga nu a intrat în foc, mi se pare că nici nu a trecut Dunărea, că a stat la Oltenița, dar în orice caz a fost martorul ocular al scenelor groaznice ce s-au desfășurat la căderea cetății.

Cînd s-a înapoiat am pus piciorul în prag, l-am retras de la regiment și l-am luat cu mine la Cenzură. Pregăteam tocmai scoaterea unei foi oficiale pentru soldați, l-am rugat deci să se ocupe de ea. Venea zilnic la mine, vorbeam, povestea fel și chipuri de lucruri, era foarte interesant...

Vintilă Brătianu făcuse netăgăduit o greșală, oricum Goga, mai ales în acele momente, era un simbol și trebuia tratat ca atare. Sînt sigur și azi că de la acest nenorocit incident a pornit dușmănia lui împotriva fraților Brătianu și, în genere, a partidului liberal, dușmănie care s-a manifestat după armistițiu atît de viu și care s-a mai domolit abia mai tîrziu, cînd printr-un concurs întreg de împrejurări i-a fost dat lui Ionel Brătianu să ajute pe Goga în realizarea unora din ambițiile sale politice ulterioare. Cine știe, dacă Vintilă Brătianu în cabinetul de la Ministerul de Război i-ar fi vorbit altfel, poate că Goga se apropia de partidul național liberal, poate că ne ajuta în acțiunea din Ardeal, poate că pe vremea Consiliului Dirigent ne apropia în loc să ne despartă de partidul național transilvănean, și așa mai departe. Cîte cauze mici nu au avut rezultate mari !“ [22]

---

22 I. G. Duca, *Memorii*, vol. II *(Războiul, 1916—1918)*, manuscris.

Din însemnările lui I. G. Duca am reținut, mai întîi, nuanța de iritare a lui I. I. C. Brătianu împotriva lui Octavian Goga. Credem că este vorba de faptul că Goga, manifestîndu-se zgomotos în tabăra intervenționaliștilor antantiști Nicu Filipescu și Take Ionescu, a incomodat vădit politica guvernului responsabil de situația declarat neutrală a României. După cum aceleași superioare rațiuni de stat îl deciseseră pe Brătianu să împiedice alegerea deputatului de Olt în persoana lui Octavian Goga — transilvănean dintr-o Austro-Ungarie cu care la anul 1915 eram formal încă sub incidența Tratatului secret de alianță din 1883. Toate acestea pot explica o stare de spirit, nicidecum însă nu justifică o gravă eroare de politică internă săvîrșită de Brătieni.

Că lucrurile așa stau și nu altfel, avem dovada notelor dintr-un jurnal intim, intitulat Fărîmături dintr-o prăbușire, al lui Octavian Goga, — manuscris aflat în posesia lui Ion Dodu Bălan — perioada 17 noiembrie/26 decembrie 1916 din care reținem caracterizarea Brătienilor : niște „mici negustori sectari", girînd „cu numele lor falimentul public", iar generația tînără se arată incapabilă „să-i măture cîndva cu toată șleahta de bandiți și găinari care mișună din umbră". De asemenea, criticînd măsura luată de guvernanții liberali, de a numi în diferite posturi administrative din teritoriul ocupat de inamic, cunoscuți germanofili, jurnalistul conchide: „Înțeleg să mori, dar să te înțelegi dinainte cu viermii care te vor mînca, asta n-o poate concepe decît capul lui Vintilă Brătianu". În același jurnal intim, nota de la sfîrșitul lunii noiembrie 1916 este de-a dreptul devastatoare : „Brătianu, cu frații lui, șeful unui angrenaj de exploatare a mulțimii, păstrează și mai departe răspunderea. Nu cred că va fi pedepsit acum, dar istoria va stigmatiza odată obrazul acestui om vinovat, meschin, dictator oriental, înconjurat de eunuci politici și de slugi păcătoase. Oricît de evidentă catastrofa, el nu se va retrage, fiindcă își dă seama că o cădere astăzi ar echivala cu o îngropăciune" [23].

Cît privește informația lui Duca despre „foaia pentru soldați", publicația a existat ca atare, apărînd la București sub numele de „Gazeta ostașilor" în două numere duminicale din 11 și 18 septembrie 1916. Pe prima pagină a numărului din 11 septembrie se sublinia : „Rostul acestei gazete este ca soldații noștri de pe front să-și găsească hrana lor sufletească, să le aducă vești și răvașe de pe la casele lor, să le dea lămuriri și sfaturi de-ale vieții ostășești și să le însemne vitejiile — spre știrea tuturor.

---

23 Cf. Ion Dodu Bălan, *Octavian Goga*, București, 1971, p. 133-135.

„Gazeta ostașilor" va ieși în fiecare săptămînă deocamdată, iar mai tîrziu și mai des, dacă va cere trebuința.

Condeiele cele mai bune ale Țării românești își vor da întîlnire aci, căutînd să-și aducă astfel prinosul lor de recunoștință soldaților viteji, care cu brațul lor lărgesc hotarele României" [24].

Într-adevăr, în cele două prime numere (cercetate de noi în arhiva de familie O. Ghibu), semnează nume ilustre: N. Iorga, O. Goga, M. Sadoveanu, O. Ghibu, I. Agîrbiceanu, I. Minulescu, C. Moldovan, G. Ranetti, P. Locusteanu ș. a. —, aproape același nucleu întîlnit, apoi, la ziarul de front „România".

Octavian Goga a publicat în ambele numere ale „Gazetei ostașilor" cîte un articol pătruns de fiorul dragostei de țară („regele și regina", „Suflete sălbatice").

Din nefericire, după promițătoarea ofensivă în Transilvania, începe „toamna pătimirii noastre", cînd — mai cu seamă din vina Aliaților care nu și-au ținut angajamentele luate prin Tratatul de alianță de a porni concomitent cu românii puternice ofensive la Salonic și în Galiția, ci ne-au lăsat singuri în fața puhoaielor Puterilor Centrale — sîntem siliți să lăsăm mare parte din țară în cleștele Mackensen-Falkenhayn. Retragerea armatei, exodul refugiaților în singura palmă de pămînt românesc liberă alternează scene de eroică rezistență în calea invadatorilor, cu sfîșietoarea panoramă a dramaticului cortegiu al bejeniților de la vetrele incendiate de focul războiului.

Chiar prima filă a jurnalului lui Goga, Fărîmături dintr-o prăbușire, surprinde tragedia românilor: „Scriu în pripă acest titlu deasupra rîndurilor care vor veni... Nu găsesc altul pentru dezastrul dinaintea mea. Nici nu știu dacă voi fi în stare în spovedaniile astea să arunc barem cîte ceva pe hîrtie... Le încep acum, probabil peste cîteva zile, copleșit de toropeala generală, am să las condeiul la o parte, deși îmi dau seama, că unul dintre oamenii mari ai neamului ar fi acela, care ar putea scrie pe hîrtie, limpede și fără nici o exagerare, ce-i văzură ochii în biata Țară Românească...

Bucureștii, acum după trei luni de război, e aninat de un fir de păr, evacuat, dezorganizat, părăsit de lume, așteptăm să cadă în toată ziua. Iașul, tixit de fugarii din Capitală se zbate să-i hrănească... Jur împrejur se frămîntă mulțimea de băjenari, strigă, se agită, caută camere..." [25].

La 6 decembrie 1916 cade Capitala țării, după mari bătălii pe Neajlov și Argeș. Octavian Goga este la rîndu-i nevoit să ia calea

---

24 „Gazeta ostașilor", I, nr. 1, 11 septembrie 1916.
25 Ion Dodu Bălan, *op. cit.*, p. 133.

refugiului în Moldova. Pare hotărît să plece din nou pe front, nevroind să dea curs tentativei generalului Const. Prezan, noul şef al Marelui Cartier General al Armatei, de a-l mobiliza la Biroul de propagandă pentru armată. După mărturisirile orale preluate de I. D. Bălan în monografia Octavian Goga, se vede că argumentele generalului Prezan au fost mai puternice :

— Domnule Goga — i-ar fi spus generalul — Marele Cartier, ca orice astfel de comandament, stabileşte un birou de propagandă pentru armată. Am făcut o socoteală simplă ; transformat în efect militar, efectul moral al cîtorva pagini scrise de dumneata echivalează cel puţin cu două divizii. Nu sînt dispus să distrug două divizii ca să-ţi fiu dumitale pe plac. Deci veţi rămîne la dispoziţia noastră. Dacă nu de voie va fi de nevoie. Căci am să dau ordin ca soldatul Goga să fie adus la Cartier [26].

Ultima însemnare din jurnalul lui Goga leagă întrucîtva informaţiile între ele : „26 decembrie 1916... Zilele trecute am fost invitat la Cartierul General împreună cu cîţiva gazetari aleşi de Duca. Ne-a primit generalul Prezan care ne-a spus planul lui de-a înfiinţa o gazetă pentru front. Prezan face impresia unui om cinstit, hotărît, fire delicată cu oarecari nuanţe feminine, trădează multă ambiţie. A fost foarte gentil cu mine şi mi-a spus că vrea ca directorul gazetei să fiu eu. Am simţit însă că guvernul nu agreează această idee. Deoparte se teme de Prezan, căruia îi atribuie intenţii de dictatură, de alta nu vede în mine omul căruia i s-ar putea inspira aprecieri favorabile actualei alcătuiri. Nu ştiu deci ce se va alege, să vedem..." [27].

Corect, scrupulos chiar, I. G. Duca, trecînd în revistă organele de presă din vremea refugiului moldav, în calitatea sa de pe atunci de Mare Cenzor, aduce noi informaţii în cazul citat mai sus : „...Mai tîrziu au apărut încă două ziare, unul numit „Acţiunea", al unui anume Nicolau, fratele ziaristului din Bucureşti cu acelaşi nume, şi altul „România", acesta din urmă fiind ziarul oficial al Marelui Cartier, ziar de front, care se vindea însă mult şi la Iaşi. Iniţiativa înfiinţării lui o luase generalul Prezan cu principele Carol şi era continuarea planului meu din primele zile ale declarării războiului. Ideea era dealtminterea nu numai bună, dar şi logică, Moldova era plină de scriitori băştinaşi şi refugiaţi, ce întrebuinţare mai bună li se putea da decît punîndu-i pe toţi să scrie pentru a susţine moralul soldaţilor şi al populaţiei civile. Mulţi din cei aflători pe la diferite regimente au fost astfel aduşi la Iaşi şi mobilizaţi la redacţia „României", unde se constitui un comitet de redacţie compus din

---

26 *Ibid.*, p. 132.
27 *Ibid.*

Delavrancea, Minulescu, Corneliu Moldovan, P. Locusteanu, Goga, George Ranetti, Mihail Sadoveanu și Gongopol, director fiind Sadoveanu, iar printre colaboratori Radu D. Rosetti, C. Bucșan, G. Rotică (bucovineanul), Aurel Marcu, C. Caranfil, D. Marmeliuc, Virgil Bărbat, Mircea Rădulescu etc. Primul număr a apărut în februarie, inspiratorul și conducătorul efectiv fiind aghiotantul generalului Prezan, maiorul Petrescu, un tînăr și recunoscut avocat din Ploiești, care luase în căsătorie pe sora doamnei Prezan, fosta d-nă Negulescu, dealtminteri simțitor mai bătrînă decît el și care datora acestei întîmplări îndoitul privilegiu de a ocupa la adăpost un loc de încredere la Marele Cartier și de-a fi adus să joace prin „România" rolul quasi politic de îndrumător al opiniei publice. Nu era lipsit de oarecare inteligență, sau mai bine zis de acea facultate specific românească de-a prinde lucrurile cu ușurință și de-a se strecura cu șiretenie printre greutăți. Și-a închipuit însă prea lesne că este într-adevăr un mare personagiu și a creat astfel protectorului său neplăceri și lui oarecari antipatii, care după război, cînd a fost din nou redus la propriile lui puteri și cînd o sentință de divorț l-a scos din rodnicul cerc al familiei Prezan, a căzut într-o obscuritate ce pare a fi definitivă. Cu acest ziar însă nu aveam (în calitate de Mare Cenzor) nici un amestec" [28].

Întiiul număr al ziarului de front „România" — organ al Apărării Naționale, se tipărește în ziua de joi, 2 februarie 1917 și își continuă apariția cotidiană pînă la 23 martie 1918, cînd, în contextul guvernării Marghiloman, o cenzură excesivă practic îi face imposibilă tipărirea pe mai departe.

Octavian Goga semnează articolul-program Spre biruință. Sfîrșitul unei prime companii militare nefavorabile poartă firile hipersensibilizate spre mrejele unui vis din care se desprind chipuri fugare și întunecate din vechi cronici ale românilor cînd soarta ne-a fost la fel de potrivnică. Mai mult de jumătate din țară gemea sub cizma cotropitorilor străini. Caravana pribegilor zugrăvește scene de infinită tristețe. Dar peste toate, rostește tribunul Goga, „nu sîntem înfrînți. Ne-am cheltuit, dar nu ne-am istovit. Puterea n-a secat încă și credința rămîne în picioare... Înfiptă în țara Moldovei, ca într-o cetate de piatră, oastea noastră, avînd apa Siretului în față și crestele Carpaților în spate, reînvie astăzi... Este o suflare nouă de viață care renaște, rîndurile se primenesc, sprijinul tovarășilor crește, speranța fîlfîie proaspătă și întinerită peste steagurile ciuruite de gloanțe".

---

28 I. G. Duca, *op. cit.*

De aci solidaritatea de cuget și simțire întru izbăvirea apropiată, de aci și adeziunea fierbinte a scriitorilor români la opera de uriașă refacere națională: „Pe cîmpul întins, unde se prind în mănunchi puterile de apărare ale unui neam, venim astăzi și noi, o seamă de oameni ai condeiului. Cetitori de gînduri și făuritori de visuri, unde trecătoare din valul statornic al sufletului românesc, cerem o părticică de muncă pentru pregătirea marelui praznic.

Vrem deci să ne semănăm *credința* pe tot cuprinsul acestui pămînt să vorbim cu soldatul și cu civilul și să ne facem de-a lungul satelor și orașelor vestitorii cîntecului de biruință care se urzește ceas de ceas" [29].

Nu peste multe zile, Octavian Goga are prilejul să se destăinuie soției sale, Hortensia, într-o scrisoare pe care i-o expediază în pribegie, asupra satisfacției muncii în redacția „României": „Singurul lucru care mă bucură e că am o ocupație. Am făcut gazeta Cartierului General, pe care o conduc eu. Gazeta a prins, deosebit, din primele zile. Se tipărește în 30 000 de exemplare, din care jumătate merge pe front, jumătate se vinde cu numărul. Este un succes necunoscut încă, explicabil numai prin foamea de cetit. Eu muncesc la ea cu mult interes și caut să fac din ziar un punct important în situația asta tulbure" [30].

Patru vieți — patru destine

La începutul lunii februarie 1917 se petrece la Iași scena senzațională a degradării generalului Al. Socec. În timpul bătăliei pentru apărarea Bucureștilor, generalul Socec își părăsise postul de comandă. Generalul Prezan, care condusese această mare bătălie era convins că una din cauzele pierderii ei o constituia defecțiunea produsă de trupele comandate de generalul Socec. Între timp generalul Prezan ajunge șef al Marelui Cartier și memorialistul I. G. Duca încearcă să explice severitatea pedepsei: „Un exemplu trebuia deci dat și Prezan, precum am mai spus-o, a adus un mare serviciu armatei, disciplinei și moralului ei prin această condamnare" [31].

Era un fapt stabilit că generalul Socec, comandantul Diviziei 2/5, încetase ofensiva, însă după un marș ofensiv susținut cu succes. Trupele erau epuizate de efort, cu pierderi grele. Sub canonada

---

29 „România", I, nr. 1, 2 februarie 1917.

30 Biblioteca Centrală de Stat, Fond. Corespondență O. Goga, ms. nr. 5343. Original.

31 I. G. Duca, *op. cit.*

artileriei inamice, generalul Socec a dispus schimbarea postului de comandă 2 km mai la răsărit de locul stabilit inițial. De aci confuzia creată și pierderea contactului cu Divizia 2 cavalerie ce avea misiunea de a asigura Divizia 2/5. Oricum ar fi, una este să-ți pierzi cumpătul în mijlocul unei atmosfere demoralizatoare și altul actul de trădare — acuzație cel puțin pripită adusă generalului Socec. Altminteri, sub guvernul Marghiloman, în primăvara anului 1918, generalul Socec a fost reabilitat.

Am insistat asupra cazului Socec fiindcă gazetarul Goga îi consacră două fulminante articole în ziarul „România" Crimă și pedeapsă, Trădătorii. Ambele pornesc de la cazul în speță spre a teoretiza noțiunile de crimă-pedeapsă-trădători nu în sine, ci spre a contribui la asanarea morală a climatului pregătitor al atît de așteptatei contraofensive zdrobitoare.

„Un nou suflu de austeritate începe să se resimtă în societatea noastră — observa Goga. Ne simțim mai... pătrunși de conștiința *datoriei și mai plini de pietate pentru sîngele care se varsă* acolo pe front"[32]. Cît privea asprimea pedepsei, declara Goga, „ne dăm seama că numai pe un desăvîrșit rigorism se poate întemeia o disciplină a voinței și a gîndirii"[33].

Mare meșter în arta portretisticii, Octavian Goga nu rezistă tentației de a evoca personalitățile a trei mari dispăruți în acele luni de cumplită încercare pentru neamul românesc: Nicolae Filipescu, Aurel Popovici, Titu Maiorescu.

Pe cît de amare, pe atît de obiective sînt rememorările lui Goga în privința lui Aurel Popovici, a cărui moarte se prelungea — ironie a soartei! — în spulberarea himerei Republicii austriece odată cu iminența destrămării imperiului Habsburgilor. „Glontele de la Sarajevo — rostește tribunul generației Unirii — i-a sfîrșit și ultima rază de speranță, iar prima zi a războiului general a pecetluit definitiv moartea Austriei Mari.

La sicriul acestei idei, Aurel Popovici a rămas dezarmat... A amuțit deci și, retras în Elveția, a urmărit de acolo desfășurarea evenimentelor.

Sînt sigur că un fior i-a trecut prin vine în ziua de 14 august și să în fiecare clipă a fost cu sufletul pe urmele armatei noastre. Cînd s-au închis ochii lui mari și tulburi în sanatoriul de la Geneva, în ultima lor licărire fără îndoială că au văzut Ardealul lui *cutropit și nădejdea care străjuiește astăzi în munții Moldovei*"[34]. Grele păcate, obsedante erori, uluitoare profeții.

32 „România", I, nr. 2, 3 februarie 1917.
33 Idem, nr. 9, 10 februarie 1917.
34 Idem, nr. 4, 5 februarie 1917.

Un articol-necrolog a scris Goga la moartea lui Titu Maiorescu — un Petroniu care n-a știu să moară. Recitind articolul, ne-am statornicit și mai mult în părerea că judecata făcută lui Maiorescu este excesivă, aspră, influențată vădit de gestul din urmă al neutralului om politic conservator junimist. Din perspectiva ieșeană a „triunghiului morții", vorbele lui Goga au greutatea lespedei peste mormînt ; de altfel, așa ne și explicăm exclusivismul poetului național în compunerea portretului mentorului „Junimii", cel care citind, sub cupola Academiei Române, raportul pentru acordarea premiului „Năsturel-Herescu" volumului de Poezii (1905) al lui Octavian Goga, certifica autoritar : „Patriotismul a devenit unul din izvoarele poeziei d-lui Goga și-l inspiră în modul cel mai firesc. Dovada stă în aducerea și descrierea unor figuri obișnuite din viața poporului, care însă cîștigă deodată — pe lîngă valoarea și menirea lor morală — o însemnătate, am putea zice o iluminare și strălucire extraordinară, ce nu se poate explica decît prin aprinderea luptei întru apărarea patrimoniului național" [35].

Gestul din urmă al lui Maiorescu, ce a atras intransigența mai tînărului său coregional, s-a petrecut la Consiliul de coroană de la Cotroceni (14/27 august 1916), unde s-a decis intrarea românilor în războiul național al Unirii. Indirect, justifică într-un fel atitudinea lui Goga, chiar un participant la acel Consiliu de coroană, I. G. Duca, în ale sale Memorii : „Cuvîntarea sa ne-a indignat pe toți... Maiorescu ardeleanul, singurul ardelean din acel Consiliu, nu numai că se opunea la intrarea noastră în război pentru eliberarea Ardealului, dar contesta chiar ardelenilor dorința de a se alipi României, și toate acestea susținute cu chițibușuri avocățești și cu sofisme de retor, care prezentau un aspect sub orice calificare. Mărturisesc că dacă nu ar fi răscumpărat prin atitudinea sa demnă și patriotică din timpul ocupațiunii, cuvîntarea sa de la Consiliul de coroană, m-aș întreba și azi cine dintre P. Carp și el s-a arătat mai prejos de clipele pe care le-am trăit atunci" [36].

Cu totul altfel scrie Goga despre Nicolae Filipescu — cel care a ars mistuitor, ca o flacără pentru împlinirea idealului unității naționale a românilor. Pe Goga îl legau de Filipescu doi dintre cei mai furtunoși și mai frumoși ani de luptă pentru împlinirea ideii naționale. Îi stăruia, desigur, în minte sentința implacabilă pe care marele patriot român o lăsase să cadă asupra capului suveranului : „Mărirea ce ți-o urăm, sire, este : Să te încoronezi în Alba Iulia, sau să mori pe cîmpul de la Turda !" [37]

---

35 Titu Maiorescu, *Critice*, București, 1966, p. 582.
36 I. G. Duca, *op. cit.*
37 Nicolae Filipescu, *Pentru România Mare, 1914—1916*, București, 1925, p. 26.

La rîndul său, Nicolae Filipescu manifestase un atașament aparte față de Octavian Goga, arătîndu-i o înaltă și statornică prețuire. Pe cînd Goga se afla în infernul de la Turtucaia, Filipescu — deși își trăia, chinuit de boală, ultimele zile de viață — se interesa de soarta tribunului Unirii, repetînd cu obstinație: „Înțeleg ca patriotismul lui să-l împingă pe front. Dar ce nu înțeleg este că d-nii de la Marele Cartier, care oploșesc atîtea lichele prin birouri, să-l lase pe Goga într-un punct expus.

Goga e o podoabă a neamului; în nici o inimă de poet n-a vibrat cu mai multă intensitate românismul de pretutindeni... Și nici un alt vers nu se apropie mai mult de inima românismului... Cînd se va scrie istoria frămîntărilor noastre naționale, poezia lui Goga va personifica ideea națională, în forma ei cea mai sublimă... Ce resursă admirabilă pentru Marele Cartier de a întrebuința pe Goga, ca un susținător al moralului soldatului, în clipele de restriște... Cînd soldatul român va fi obligat să șeadă, ca și cel din Occident, chinuit zile și nopți în tranșee, ce reconfortant moral dacă i s-ar putea trimite cîteva versuri ocazionale, de ale lui Goga, care să ție sus inimile... În loc de cine știe ce frazeologie searbădă a vreunui Farfuride de la Comandament"[38].

Și, după alte cîteva zile, tot pe patul de suferință: „Goga e tot în infernul de la Turtucaia? Dacă îl pierdem, Brătianu nu va avea măcar satisfacția să se fi scăpat de un adversar politic... Căci Goga poet s-a născut și poet va muri! Nu i-ar fi stat niciodată în calea matrapaslîcurilor lui politice! De altfel Goga ar fi un rătăcit și un mediocru în politică...

Cît nu va avea el de cîntat, pentru slăvirea unirii noastre și pentru alinarea tuturor durerilor cu care vom plăti această unire"[39].

„Ne învață Mărășeștii..."

Octavian Goga folosește și alte formule gazetărești întru purificarea atmosferei bejeniților de la Iași. Într-un articol, programatic intitulat Să vorbească frontul..., regizează o „serată de salon" într-o distinsă familie ieșeană. Și pe cînd asistența moldo-valahă se entuziasma de „spleenul poetului mizantrop", degajat din recitarea strofelor lui Baudelaire, un medic francez administrează o aspră lecție de felul în care ar tre-

38 N. Polizu-Micșunești, *Nicolae Filipescu. Însemnări (1914—1916)*, București, 1937, p. 250-251.
39 *Ibid.*, p. 255-256.

bui să-și manifeste patriotismul acei „coloniști intelectuali ai Franței".

— Iată dvs., de pildă — zice doctorul francez — îmi apăreți întrucîtva nu numai izolați de marea dramă de sînge de la Carpați... De aceea citiți versuri de Baudelaire, acum cînd la Oituz soldații români mor admirabil... Drept să vă spun, aș fi vrut mai de grabă să aud în acest salon o baladă populară românească din vremile de vitejie ale domnilor Moldovei, în locul sonetelor pesimiste ale nenorocitului nostru Baudelaire, care la Paris stă acum liniștit în colțul de bibliotecă, așteptînd alte zile..." [40].

La un moment dat, Goga simte nevoia să revină asupra rosturilor intrării românilor în război și în două articole consecutive — O nouă perspectivă și Liniștea morală — dezvoltă noi argumente ale luptei pentru realizarea idealului nostru național de Unire. „Am intrat în marele război — relevă tribunul transilvănean — ca să ne izbîndim un ideal politic... O îmbinare fericită de interese a făcut ca propria noastră cauză să se confunde cu o serie de puncte cardinale ale întregului continent.

Ca și pe vremea invaziilor turcești, Europa întreagă, cu alte resurse de viață ca atunci, s-a unit într-o singură tabără împotriva visului de cotropire nemțesc. Fiind deci luptătorii căminului nostru, noi colaborăm la triumful unor idei de cugetare universală.

Sîntem într-o perspectivă nouă, neamul românesc este astăzi un punct de sprijin al unui mare angrenaj internațional" [41].

Totodată, învățămintele istoriei trebuia să călăuzească impulsurile noii pedagogii naționale: „Oricare ar fi veștile de azi și de mîine, oricît de strălucite ar fi izbînzile dintr-un anume punct din vasta suprafață a războiului și oricît de dureroase pierderile, noi să muncim înainte, făcînd să se instăpînească în rîndurile noastre condiția esențială a biruinței: liniștea morală" [42].

Desigur, marea majoritate a articolelor publicate de Octavian Goga în ziarul de front „România" aveau subiecte despre oastea țării și erau scrise pentru soldatul român. Un astfel de vibrant elogiu Către țăranii soldați reliefează în chip fericit ideea: „Voi sînteți cei mulți, voi ați dat cu adevărat și sîngele și puterea... Țărani ai noștrrii, din Muntenia și din Moldova, români plugari ai pămîntului rde pe Jiu și de pe Siret, voi care umpleți golul tranșeelor și nu mai încăpeți în plinul spitalelor, soldați ai neamului, la voi e toată nădejdea de mîine".

---

40 „România", I, nr. 18, 19 februarie 1917.
41 Idem, nr. 30, 3 martie 1917.
42 Idem, nr. 32, 5 martie 1917.

Tribunul Unirii merge mai adinc, în miezul lucrurilor, explicînd convingător, profeţind: „Gîndiţi-vă, soldaţi ţărani, că o nouă aşezare trainică a neamului va răsări din lupta voastră. Înţelegeţi că stăpînind din nou pămîntul vechi al României şi lărgindu-i hotarele cu Ardealul şi Bucovina, soarta tuturor va fi mai bună“ [43].

Prima campanie militară în războiul pentru unitatea naţională a românilor se dovedise nefericită. Învăţămintele însă au fost preţioase. Făcînd zid în calea cotropitorilor, în colţul de ţară rămas liber, armata română a cunoscut apoi o miraculoasă refacere. Rezistînd cumplitului triaj al exantematicului, beneficiind de o dotare corespunzătoare, ostaşii noştri erau gata, în primăvara lui 1917, să pornească din nou la luptă...

O astfel de situaţie schimbată este şi obiectul suitei splendidelor articole semnate de Octavian Goga în jurnalul de front „România“: Acum începe războiul nostru, Sînge şi cerneală, ultimul constituindu-se într-o veritabilă reangajare a scriitorilor români în epopeea luptei pentru reîntregirea neamului în teritoriul vechii Dacii. De reţinut strădania lui Octavian Goga pentru cuprinderea întregii spiritualităţi româneşti a momentului în arena propagandei patriotice — atît de acut necesară „la o răspîntie a drumului“ cînd se aşteptau „zile mari“ [44].

„În această stare sufletească nouă — cugetă tribunul Unirii — în care se zbate o voinţă mai vie, se resimte o tinereţe şi un spirit de revanşă, în această configuraţie morală mult mai prielnică decît acum zece luni, s-au petrecut deodată două evenimente menite să pună în evidenţă în mod hotărîtor o reînviere apropiată. Este venirea ardelenilor şi este votul reformelor din Camera constituantă... Putem zice deci că abia acum începe războiul nostru, menit să-l ducă la izbîndă o societate care-l ştie înţelege şi-o armată care-l poate purta“ [45].

Între factorii care au contribuit în mod decisiv la primenirea morală a românilor, în refacerea din Moldova, Goga aşază şi obolul de jertfă oferită pe altarul Marii Uniri de către voluntarii transilvăneni şi bucovineni. Este unanim recunoscută astăzi şi apreciată partea de merit a poetului „pătimirii noastre“ la apariţia, în Kiev, a gazetei voluntarilor, semnificativ şi programatic intitulată „România Mare“. Chiar în primul ei număr de apariţie, articolul de fond — Către soldaţii României mari — este scris de Octavian Goga; l-am transcris şi noi în ediţia de faţă, nu păstrîndu-i data redactării (Iaşi, 1 iulie 1917), ci pe cea a apariţiei în gazetă (Kiev, 20 iulie).

---

43 Idem, nr. 5, 6 februarie 1917.
44 Idem, nr. 164, 8 iulie 1917.
45 Idem, nr. 131, 15 iunie 1917.

„Voi sînteți soldații României mari — le explică Goga — și credința trebuie să vă mîne în tabăra unde armata română va porni la voi acasă.

Vă trimitem deci un răvaș... care trebuie să vă spună că oricît de multe brațe ar avea România pe frontul ei, acolo se cer toate brațele în ale căror vine bate același sînge, — fiindcă legea sîngelui e sfîntă și mare, fiindcă sîngele apă nu se face"[46].

În articolul Drepturi și pămînt Goga discută în chip aprobator și pe îndelete lămuritor noua lege pentru revizuirea Constituției in problema agrară și în cea a votului universal: „Se anunță o primenire de cuget, un nou fel de a vedea chestiunile publice, o lărgire de orizont și mai ales o revizuire a valorilor morale"[47]. Să reamintim, cu această ocazie, că votarea în parlament s-a făcut astfel: la Cameră — 130 (din 144) pentru, votînd contra Nestor Cincu și A. C. Cuza și abținîndu-se alți 12 deputați; la Senat — 56 pentru și 5 contra (între care C. Argetoianu, I. Grădișteanu). Aliniatul I al art. 19 modificat din Constituție preciza că „pentru cauza și utilitatea națională se sporește întinderea proprietății rurale țărănești prin exproprierea terenurilor cultivabile..., în scopul de a se vinde țăranilor cultivatori de pămînt, cu precădere țăranilor mobilizați". Iar art. 57 modificat din Constituție prevedea că „Adunarea Deputaților se compune din deputați aleși de cetățenii români prin vot universal, egal, direct și cu scrutin secret pe baza reprezentării proporționale". Rod al luptei maselor populare pentru drepturi sociale și politice, aceste noi prevederi constituționale au constituit un pas însemnat înainte făcut de societatea românească pe calea progresului și civilizației.

La jumătatea lunii iulie 1917, se știe, a avut loc puternica ofensivă a Armatei a II-a române, culminînd cu bătălia de la Mărăști — strălucit succes tactic (frontul armatei române s-a stabilit pe valea Putnei, ofensiva germană plănuită în regiunea Nămoloasa fiind amînată) și preludiu al epopeei Mărășeștilor. Epocalele lupte „aflate în curs de desfășurare" sînt exprimate de marele poet național și gazetar patriot în articolul Zile mari și în poemele Hora morții și Poveste veche.

Asupra poeziei Hora morții nu insistăm, fiind cunoscută:

„[...].
Sus, copii, întindeți pasul,
Dați năvală rînd pe rînd
Și grăbiți să vie ceasul
Biruinței mai curînd."

46 „România Mare", I, nr. 1, 20 iulie 1917.
47 „România", I, nr. 167, 22 iulie 1917.

Un citat se cuvine să dăm totuşi din articolul emblematic Zile mari : „Ne alegem, deci, în mijlocul nenorocirilor care ne bîntuie, cu mîngîierea că avem un popor sănătos, o lume ţărănească ale cărei însuşiri superioare fiind împărtăşite de-o conducere luminată şi conştientă, pot rodi valuri cutropitoare de energie. Argumentul cel mai palpabil este această armată de fier renăscută din cenuşa unui dezastru, care la Mărăşeşti şi la Oituz înscrie unele din cele mai strălucite pagini din istoria războiului european" [48].

Legendarul eroism al poporului român în lupta pentru unitatea sa naţională, cum şi preţioasele învăţăminte ieşite din marea epopee naţională sînt surprinse, în chip nepereche în publicistica română, de Octavian Goga: Ne învaţă Mărăşeştii..., Talpa ţării ; şi, între ele, totuşi poezia Pămînt şi Cer — deznădăjduitoare evocare a ororilor războiului...

„Bătălia de la Mărăşeşti — remarcă Goga —, prin durată, prin proporţiile şi intensitatea ei, rămîne una din cele mai formidabile şi mai sîngeroase vărsări de sînge ale marelui război...

Ei bine, judecînd sub acest raport splendida rezistenţă a frontului nostru într-o vreme de supremă încordare, trebuie s-o spunem liniştiţi că examenul l-am trecut cu cinste. Orice s-ar întîmpla, obrazul românesc rămîne curat în faţa Europei. Soldatul care s-a bătut la Mărăşeşti a arătat lumii de ce este capabil acest neam de la Dunăre. S-a dovedit că valoarea morală a ţăranilor de aici din Orient e cel puţin egală cu conştiinţa naţională care împinge la asalt masele germane. Legenda superiorităţii sufleteşti a culturii de la Berlin s-a evaporat în faţa sătenilor de la Tîrgovişte care au pornit la atac în cămăşi şi cu capetele goale, creind în jurul lor o atmosferă de vitejie clasică, smulsă parcă din cele mai strălucite pagini ale antichităţii greco-romane. Trebuie reţinut acest adevăr...

Ne învaţă Mărăşeştii, putem trage concluzia limpede...

Zilele de glorie ale acestui sat din Moldova trebuie să fie zilele de înaltă pedagogie naţională care va îndruma viitorul" [49].

Din răscolitorul articol Talpa ţării relevăm finalul : „Priviţi un batalion de Vînători trecînd pe strada Lăpuşneanu şi daţi-vă seama cum îşi recapătă tot înţelesul lapidar, biblic aproape, cuvintele lui Kogălniceanu : — Talpa ţării" [50].

În străinătate se înmulţesc ecourile privitoare la eroismul ostaşilor români în lupta lor dreaptă pentru unitatea naţională. Încep să ne cunoască, exclamă satisfăcut Goga, citind pasaje dintr-un stu-

---

48 Idem, nr. 178, 2 august 1917.
49 Idem, nr. 183, 8 august 1917.
50 Idem, nr. 205, 2 septembrie 1917.

diu asupra situației țăranului român, apărut în „Journal de Genève". De aceea, consideră cu justețe marele gazetar, „binecuvîntați să fie încă odată vitejii de la Mărășești care prin gloria lor au putut scoate la iveală timpul rezumativ al rasei, menit să înlăture din concepția străinătății odată pentru totdeauna clișeul șters al „boierilor valahi", cu care ne-am întîlnit din nenorocire destul de des pînă astăzi în romanele franțuzești..."[51].

Ultimul articol tipărit de Octavian Goga în ziarul de front „România" poartă un titlu laconic — Nu s-a schimbat nimic (3 decembrie 1917). Situația era grea, conștiințele trebuiau pregătite să depășească în demnitate și aceste cumplite încercări. „Trebuie să se vadă limpede împrejur — sfătuia tribunul generației Unirii — și să se știe care e situația noastră. Vom spune deci, în cîntărirea cumpătată a fiecărui cuvînt ce punem pe hîrtie, — că nu s-a schimbat nimic prin armistițiul de la Focșani, nici în ce privește lumea noastră morală, nici în orientarea politică a statului român, nici în starea de fapt a frontului nostru. Nimic nu s-a schimbat"[52].

În urma actelor sovietice de pacificare, frontul aliat oriental se destramă. Puterile Centrale devin pentru moment arbitrii situației din această zonă. Ființa statului român este grav amenințată chiar și în partea de pămînt moldavă în care fusese forțat să se restrîngă. Supraviețuirea, supraviețuirea pînă la ceasul mîntuirii — acesta era comandamentul la ordinea zilei. Se schimbă guverne — de la Brătianu la Averescu și de la acesta la Marghiloman — se încheie armistițiu și se negociază preliminariile unei păci separate silnică și odioasă. Sînt demobilizate trupe, o lume întreagă retranșîndu-se în așteptarea exploziei favorabile, care să declanșeze momentul adevărului : reluarea luptei pentru eliberarea pămîntului cotropit și Unirea românilor în vatra Daciei străbune.

Cît timp mai rămîne în Moldova, [...] în încercarea de a fi cît mai folositor cauzei române și în atare vitrege zile, Octavian Goga — din motive lesne de înțeles — cultivă cu predilecție formula poetică în exprimarea stării unui popor sortit să golească pînă la fund cupa unei nedrepte amărăciuni. Cu o singură excepție : Prefața scrisă pentru lucrarea Campania română din 1916, apărută la Iași (1918) și destinată fondului de carte pentru propaganda ro-

51 Idem, nr. 224, 24 septembrie 1917.
52 Idem, nr. 284, 3 decembrie 1917.

mânească în străinătate. Reține atenția cu deosebire pledoaria apostolului ardelean pentru o radicală reformă de gîndire postbelică: „Trebuie să vie deci acum, să înceapă în urma morții o perioadă schimbată de frămîntare morală și intelectuală aici la noi acasă, un neastîmpăr fecund în care adevărurile dezgropate de printre cadavrele glorioase ale soldaților de la Mărășești și Oituz să se cumpănească pentru a ne putea da orientări în fața viitorului...

Teorii vechi vor cădea dimpreună cu idoli dărîmați, va interveni o fatală revizuire a valorilor menită să modifice conștiința populară, îndrumînd-o spre mai bine" [53].

În rest, numai poezii, extraordinare mărturii ale credo-ului patriotic al unui mare artist român. Parte din ele întîia oară au fost publicate postum în volumul Din larg, ciclul „Război". Altele au văzut lumina tiparului în acei ani tumultoși 1918/1919.

În gazeta „România nouă", scoasă de un alt tribun al luptei pentru unitatea românilor, transilvăneanul Onisifor Ghibu, în numărul din 8 aprilie 1918 este publicată poezia lui Goga intitulată Vorbesc tăcerile:

„Acum cînd tunul nu mai bate
Pe culme, sus, la Mărășești,
Vorbesc tăceri înfricoșate
În largul țării românești.

Întunecate valuri mute
Fără de glas, fără auz,
Sunt mai grozave, mai temute,
Ca viforul de la Oituz.
[...]".

Poezia De profundis, datată Iași, 1918, este de bună seamă rodul acelorași clipe de restriște, inspirația unor sentimente amestecate de tristețe-avertisment:

„[...].
Movile, tristă zestre funerară,
Biserici noi, cu turnuri de schelete,
Morminte multe și nemîngîiate,

---

53 Octavian Goga, *Prefață* la volumul *Campania română din 1916*, Iași, 1918, p. 6-7.

Tăcute urne, tainice coline,
Grozave peşteri, ce-ngropaţi ruine,
Voi răsăriţi pe lanul plin de spice,
În umbrele amurgului de vară,
Ca nişte pumni ce vor să se ridice,
Să spargă bolta zărilor albastre.
[...]".

Fiorul liric cenzurat de aceleaşi priveliști întunecate străbate poezia Afară trece moartea, datată 1918 şi cuprinsă, de asemenea, în ciclul „Război" (volumul postum Din larg) :

„Afară trece moartea în goană peste ţară,
I-atîta plîns şi vaiet ş-atît blestem afară,
Că braţul meu tresare şi mă-nfior femeie,
Ca mîna ta plăpîndă în mîna mea să steie,
Acum cînd trece moartea în goană peste ţară...
[...]".

Interesant cum Octavian Goga, pornind într-o riscantă călătorie spre Apus, în primăvara lui 1918, a purtat cu el şi manuscrisele a două poezii pe care le-a oferit prietenului său de drum, Sever Bocu, să le publice în gazeta „România Mare" pe care o strămutase cu sine de la Kiev la Paris.

Aşa se face că în „România Mare" — Foaia Voluntarilor şi Soldaţilor Români în Franţa şi Italia din 14 ianuarie 1919, apare cunoscuta poezie În ţintirim..., ulterior publicată şi în volumul Din larg, însă de astă dată în ciclul „În sat". Poezia respectivă este însoţită de o notă explicativă a lui Octavian Goga : „Aceste rînduri au fost scrise în primăvara anului 1918, cînd pămîntul nostru era un ţintirim stăpînit de duşmanii neamului. De-atunci s-au schimbat multe. Soarele dreptăţii a răsărit. Movilele însă au rămas, ele vorbesc înainte şi noi va trebui să înţelegem cuvîntul lor" [54].

Zece zile mai apoi, în aceeaşi Foaie a voluntarilor şi soldaţilor români în Franţa şi Italia, apare poezia lui Goga, La Akerman :

„[...].
Printre scaeţi şi pălămidă
Sus la răscruci lîngă răzor,

54 „România Mare", II, nr. 27, 15 ianuarie 1919.

Sînt puştile în piramidă,
Şi sînt soldaţi în umbra lor.

. . . .

Flăcăii stau întinşi pe spate
Olteni, de fel din Mehedinţi,
Cu ochii-nchişi pe jumătate
În ploaia razelor fierbinţi.

Ce întrebări, ce griji, ce gînduri
Le-or fi umbrind acest popas,
Că s-a făcut tăcere-n rînduri
Şi nu s-aude nici un glas.

Tîrziu un fluer prinde-a zice
O doină veche de pe Jiu,
Din ochi dau lacrimi să le pice
De-atîta jale şi pustiu...

O faţă doar se luminează,
În somn, e domnul caporal :
— Nenorocitul se visează
La Alba Iulia-n Ardeal."

Şi această poezie este însoţită de o notă a lui Goga : „Rînduri scrise în primăvara anului trecut, [...] după nenorocitul tratat (de pace) de la Bucureşti a cărui ruşine s-au găsit aşa-zise mîini româneşti s-o iscălească" [55]**.**

Expresia corolar a acelor vremi de vîltoare considerăm a fi providenţiala poezie Ceahlăul, datată 1918 :

„Va fi-ntr-o zi de primăvară,
Cu molcom zvon de zări albastre,
Cînd poate nimeni n-a mai plînge
Fărămiţarea ţării noastre.

. . . .

Şi va să-nsemne cronicarul
Atunci o zi vijelioasă,
Ceahlăul n-a rămas la duşmani,
Ceahlăul s-a întors acasă."

---

55 Idem, nr. 28, 24 ianuarie 1919.

Aliaţii şi cotropitorii

Aliaţi cu ţările Antantei, românii purtau faţă de popoarele alături de care luptau, sentimente frăţeşti de compasiune şi solidaritate militantă. Asemenea grăitoare dovezi le găsim la tot pasul în presa vremii, inclusiv în ziarul de front „România", de care era atît de strîns legată floarea intelectualităţii româneşti.

Considerabilul aliat din vecini, Rusia, se bucura de o atenţie specială în publicistica noastră. Momentul cel mai înălţător constituindu-l revoluţia burghezo-democratică izbucnită în imensitatea imperiului rusesc la sfîrşitul lui februarie 1917.

Din Petrogradul cuprins de iureşul revoluţionar îi scrie la Iaşi lui Goga soţia sa, Hortensia. *Tribunul Unirii tuturor românilor* se grăbeşte să-i răspundă, la 18 martie, mărturisind : „Toată viaţa mea îmi va părea rău că n-am putut să asist şi eu la splendita revoluţie rusească" [56].

Această scrisoare este importantă şi fiindcă ne furnizează încă alte inedite informaţii : „Pe noi, aici, ne preocupă evenimentele din Rusia. Desigur, mişcarea de-acolo ne bucură, fiindcă tendinţele ei generoase sînt admirabile. Ne bucură triumful curentului antigerman, schimbarea de regim în sens democratic. [...] Dar mă tem ca din învălmăşeala asta, cu înlocuiri de generali în fiecare zi, cu mari şi continue frămîntări interne, să nu sufere frontul...

Din pricina acestor mişcări din Rusia — precizează Goga — a suferit amînare şi chestia plecării noastre. Abia săptămîna viitoare voi putea pleca cu comisia la Kiev pentru prizonieri. Eu, probabil, după o săptămînă petrecută acolo, voi veni la Petrograd, unde vreau să rămîn vreo două săptămîni cel puţin, ca să mă pun în legătură cu şefii mişcării revoluţionare şi să pot avea o privire limpede" [57].

Şi, în adevăr, Octavian Goga poposeşte în luna aprilie 1917, la Petrograd, unde are întrevederi cu primul ministru Lvow, cu ministrul Miliukov şi cu alţi membrii ai guvernului provizoriu, precum şi cu o seamă de oameni de cultură, scriitori, gazetari etc.

În Petrogradul revoluţionar Goga are posibilitatea să asiste la grandioasele manifestaţii democratice, să facă o serie de declaraţii oficiale prin care releva cum mişcarea de eliberare a poporului rus reprezenta un pas înainte pe care societatea modernă îl făcea, politiceşte formidabila răsturnare de regim „însemnînd crearea unui ansamblu de ideologie a tuturor statelor aliate pentru apărarea libe-

---

56 Biblioteca Centrală de Stat, Fond Corespondenţă O. Goga, ms. nr. 5342. Original.
57 *Ibid.*, p. 17.

rei dezvoltări a națiunilor și ridică concepția democratică a vieții de stat la valoarea unei dogme universale".

Ca român din Transilvania, unde poporul său „de țărani oprimați" ducea „luptă de clasă cu aristocrația maghiară exploatatoare și luptă de rasă (națională) cu guvernul de la Budapesta", și ca „cetățean al României de mîine", Goga mărturisea că își dă seama „că prin inaugurarea noului regim raporturile dintre cele două state vecine se așază pe o temelie nouă și că e o datorie elementară a fiecăruia dintre noi care privim în viitor, să cunoaștem deaproape raporturile intime ale sufletului rusesc din aceste vremuri istorice" [58].

La Petrograd, în toate ocaziile, Octavian Goga amintește de tragedia întunecată a românilor de sub asuprirea Austro-Ungariei. „Regimul politic de care eram împărtășiți românii din Transilvania — subliniază Goga — se aseamănă întru toate cu mijloacele decedatului absolutism țarist. Un popor întreg trăiam în afară de orice ordine de drept...

Noi luptam alături de sîrbii și slovacii din Ungaria, avînd pe steagul nostru revendicările democrației și principiul de naționalitate. Iată de ce, revoluția rusească găsește în sufletul nostru de țărani și proletari intelectuali degajați de orice balast feudal, ecoul celei mai strînse înrudiri sufletești... De aceea astăzi, cînd văd steagul roșu pe străzile Petrogradului, sufletul meu resimte impulsurile unei alipiri fraterne" [59].

În aceeași ordine de idei, în articolul Învierea noastră, marele poet român notează cu concizie : „Întunericul s-a sfărîmat și glasul slobod al inimii și-a strigat toate drepturile lui. Astăzi Rusia este țara cuvîntului scăpat din cătușii, țara dreptății obștești, care îmbrățișează deopotrivă fericirea tuturor" [60].

Reintors la Iași, Octavian Goga începe să publice în „România" seria articolelor sale despre epocalul fenomen rusesc „Rusia de astăzi — povestește Goga — e un vast atelier al conștiinței omenești. Un neam de o sută optzeci de milioane, pe o întindere nesfîrșită, frămîntă toate valorile de cugetare ale umanității. Petrogradul e centrul acestui laborator uriaș" [61].

Pe tribunul Unirii românilor îl interesa în mod expres ca noua Rusie să continue lupta în confraternitatea de arme. Aproape trei sferturi din țara noastră era sub ocupație străină, în Moldova cantona aproape un milion de soldați ruși — prin urmare era de strin-

58 Academia Română, Cabinetul de manuscrise, Arhiva Octavian Goga, mapa III, varia 35.
59 *Ibid.*
60 „Cuvînt Moldovenesc", IV, nr. 27, 2 aprilie 1917.
61 „România", I, nr. 115, 30 mai 1917.

gentă însemnătate ca frontul oriental aliat să ia ofensiva decisivă împotriva forțelor Puterilor Centrale. Goga a stăruit cît a putut, pe această temă, la Petrograd. După cum nu încetează de-a o repeta de nenumărate ori în publicistică: „Rusia cu rezervorul ei de forță militară nu este o cantitate neglijabilă și atitudinea ei nu poate fi cîtuși de puțin indiferentă nimănui. Astfel lumea întreagă cu privirile suspendate asupra operațiilor armate are ochii îndreptați spre Petrograd"[62].

Într-un rînd, Goga discută despre femeia-eroină din scrierile unor Dostoievski, Tolstoi, Gogol, Gorki — recunoscînd că la vremea delectantelor lecturi din romanele rusești era contrariat de procurarea senzațiilor stranii ale unei „lumi ciudate întretăiată de mister". Tîlcul acelor senzații nelămurite l-a prins în călătoria la Petrograd, unde „revoluția rusească împărtășește lumea de o revelație neașteptată, luminează o psihologie feminină necunoscută și ridică pentru toți gînditorii o serie de probleme noi. Apare un nou tip de femeie, femeia luptătoare...

O scară întreagă de prejudecăți sociale dărîmă aceste glasuri femeiești care au intervenit în istoria Rusiei" [63].

Octavian Goga nu uită să închine un omagiu fratern colegilor de breaslă, scriitorii ruși, pe care îi consideră cu rol covîrșitor în mutațiile valorilor morale ale poporului rus. „Nicăieri — opinează marele scriitor român — nu s-au sfărîmat atîtea cătușe, nu s-au strigat atîtea revolte, nu s-au analizat atîtea acte de conștiință, ca în paginile poeților și romancierilor ruși de-o sută de ani...

Republica venea pe drumurile stropite cu cerneală din călimara scriitorilor ruși...

Da, călimara rusească și-a făcut datoria. Mai mult ca oricînd o înconjoară astăzi respectul unanim al lumii civilizate și sentimentul de pietate pe care o zbuciumată breaslă i-l trimite de pretutindeni..." [64].

Pornind de la ideea care-l obseda neîncetat — o susținută ofensivă a armatelor rusești pe frontul răsăritean — Goga reanalizează, într-un splendid articol, evenimentele revoluționare din vecini:

„Noi care de-un an de zile trăim în intimitatea familiară cu poporul rus, putem aprecia poate mai bine decît spectatorii de departe, neasemănata operă de regenerare petrecută sub ochii noștri. De luni de zile urmărim fierberea vastă a acestor milioane, o ur-

---

62 Octavian Goga, *Petrogradul revoluționar*, în „România", I, nr. 115, 30 mai 1917.

63 Idem, *Femeia rusă*, în „România", I, nr. 138, 19 iunie 1917.

64 Idem, *Scriitorii ruși*, în „România", I, nr. 143, 27 iunie 1917.

mărim cu zbiciuirea necontenită a tuturor instinctelor noastre de viață.

În adevăr, o serie necurmată de învățăminte ne-a pus în față revoluția de peste Prut. Angajînd și interesele noastre, ea ne-a scos în mod fatal din raza unor preocupări înguste și ne-a dat prilejul să asistăm de-aproape la unul din cele mai grandioase procese de resurecție a unui neam, la una din cele mai strălucite pagini ale istoriei universale. Am văzut în luna februarie cum cu o repeziciune necunoscută și cu o uimitoare unanimitate de simțire, fostul imperiu și-a sfărîmat deodată sistemul de guvernare, înlocuind absolutismul cu cele mai avansate forme ale vieții de stat. Am văzut dezrobindu-se zi cu zi gîndirea încătușată a unui popor, ridicîndu-se în fiecare ceas valori noi pe o suprafață nemărginită. Sînge n-a curs, dar cu atît mai chinuitor a fost zbuciumul de conștiință al acestei învieri. Libertatea a pus în circulație toate valorile, a născut doctrine și a lăsat să se încrucișeze curente deosebite, a făcut să se resimtă pulsul viu al unei mulțimi neobișnuită să ceară cuvînt. Luni de-a rîndul a ținut agitația febrilă și pătimașă. O opinie publică creată spontan a făcut să defileze în acest timp în fața tribunalului rațiunii toate problemele sale de viață, de care pînă ieri nu se puteau apropia și la care nu putea lua parte decît urmînd porunca teroarei... Iată în sfîrșit, că după o cercetare migăloasă, după ascultări de martori și pledoarii contradictorii, tribunalul s-a rostit, sentința a fost dată și oastea premenită sub steagul roșu al voinței naționale a pornit la luptă“ [65].

În aceeași ordine a ideilor de mai sus a conceput Octavian Goga și articolul Două forțe unite — Țara și frontul, apărut în „România“ la 4 iulie 1917.

Un adevărat studiu socio-politic publică Goga în „România“ la 21 septembrie 1917. Nefiind inclus în ediția de față, ne luăm permisiunea de a cita un fragment ceva mai întins:

„Revoluția rusească, la fel cu toate mișcările similare, prezintă incontestabil o mulțime de puncte critice care au darul să trezească îngrijiri în sufletul bunilor cetățeni ai imperiului de ieri și în conștiința prietenilor sinceri ai revendicărilor populare. Vremea în care s-a produs această prăvălire vijelioasă, imensitatea solului pe care se desfășoară, diversitatea de rase a statului rus, condițiile culturale și stările sufletești specifice ale multelor popoare, — toate acestea au făcut ca din radicala schimbare de regim să se nască puternice zguduiri de ordin diferit. Cu răsturnarea ordinei politice s-a mișcat din temelii și ordinea socială și ierarhia valorilor morale.

65 Idem, *Kerenski*, în România“, I, nr. 147, 1 iulie 1917.

Dezlănţuit odată, acest vulcanism, criza lui, fireşte, va dura încă timp îndelungat pînă ce forţele îşi vor fixa echilibrul lor şi se va găsi astfel formula de reconciliere a intereselor obşteşti.

Oricît de mari şi de legitime ar fi temerile prezentului, un lucru însă nu li se poate tăgădui zbuciumaţilor iconoclaşti din vecini. Este dragostea de libertate care i-a călăuzit, sentimentul curat al unei dreptăţi evanghelice. Ei care au suferit atît de greu sub călcîiul unei robii politice, păşesc astăzi pe arenă împărţind cu dărnicie toate drepturile omului. Nu se remarcă nici un egoism, nici o ipocrizie ; dimpotrivă, *conştiinţa* de drept e propagată pînă la ultima limită.

Desigur această atmosferă a libertăţii absolute provoacă uneori şi în sufletul colectiv şi în cel individual grave tulburări trecătoare, fenomene de anarhie. Dar o mişcare cu atît de enorme proporţii trebuie judecată după liniile mari ale manifestărilor ei, nu după caricaturile fatale pe care le-a scos la suprafaţă. Exagerările sînt totdeauna zgura care se scutură după triumful ideii. Pe rînd le sacrifică instinctul de ordine care e la baza societăţii omeneşti. Ghilotina şi carmaguola teroarei din Paris şi-au trăit traiul repede, făcînd loc unei organizaţii care a luat fiinţă din noua concepţie politică şi din trebuinţa organică a legalităţii. Tot astfel putem crede că şi poporul rusesc va fi în stare să-şi creeze o platformă proaspătă şi sigură pentru viaţa sa de stat schimbată, înlocuind retorica prin muncă, vagul apostolat prin instituţii şi făcînd în acest chip să se realizeze opera pozitivă a unor spirite reformatoare.

Din cele petrecute pînă acuma se desprinde în mod evident credinţa sincer democratică a elementelor conducătoare în Rusia actuală, care sprijinesc cu căldură libera dezvoltare a popoarelor din vecini şi patronează toate tendinţele lor de cultură naţională crescute spontan la adăpostul libertăţii. Această descătuşare a minţii înseamnă pentru deosebitele neamuri de pe pămîntul rusesc primul beneficiu net al absolutismului distrus. Dacă oamenii politici de la Petrograd vor avea mijloace să canalizeze diferitele curente care agită astăzi nemărginitul teritoriu, dacă vor putea închega într-o singură voinţă politică multele impulsuri disparate, incontestabil că urmînd înainte cu încurajarea culturii în sens naţional ei vor ajunge să strîngă mai mult laolaltă pe dezrobiţi şi să-şi asigure astfel biruinţa definitivă a idealului lor"[66].

Octavian Goga scrie un ultim articol despre evenimentele din Rusia revoluţionară în octombrie 1917. Judecînd situaţia după sporadicele telegrame ale agenţiilor de presă, Goga mai mult intuieşte

66 Idem, *Lumina*, în „România", I, nr. 221, 21 septembrie 1917.

noul moment, de vîrf, al uraganului dezlănțuit în vecini. Socotim și acest material deosebit de prețios pentru observațiile obiective ce cuprinde și pentru chipul demn în care Goga pledează întru apărarea intereselor naționale ale României ; cum nici acesta nu-i introdus în prezentul volum, îl vom reda aici printr-un fragment corespunzător :

„Nu este nici cea dintîi și probabil nici cea din urmă ciocnire de curente contradictorii frămîntarea de astăzi. Procesul e fatal. Canalizarea tuturor forțelor într-o singură matcă va cere încă timp îndelungat. Schimbarea bruscă a vieții de stat, saltul imprevizat de la absolutismul rigid al vechiului regim la libertatea absolută a celui mai avansat republicanism, provoacă atîtea diversiuni în spirite, pune în circulație atîtea energii noi, că surescitarea de-o jumătate de an e un fenomen din cele mai explicabile. Puțină istorie universală și-un dram de judecată limpede sînt deajuns pentru orice spectator al furtunii din Rusia actuală, ca să înțeleagă că odată pornit viforul de peste Prut valurile lui se vor zbuciuma multă vreme, fără ca cineva să poată profeți drumul pe care vor apuca sau popasul unde se vor opri.

Continentul întreg, opinia publică de pretutindeni urmărește desigur cu un interes palpitant această dramă uriașă și unică. Dintre toți privitorii însă soarta ne-a rezervat nouă atenția cea mai încordată. Imediata vecinătate geografică cu Rusia [...] deoparte, de alta împrejurările particulare ale războiului ne silesc să avem ochii ațintiți în fiecare clipă la tot ce se petrece pe pămîntul puternicilor noștri aliați. În urma legăturii de arme și-a unității de front pentru moment soarta României e în mod organic influențată de evenimentele din Rusia. De aceea e justificată pe deplin și atenția și îngrijirea noastră. Trebuie să privim deci lucrurile în față, să spunem cu franchețe desăvîrșită sentimentele ce ne inspiră și să căutăm ca, după cît e cu putință, cuvîntul nostru să fie auzit acolo în mijlocul încrucișării de păreri potrivnice.

Firește, nimic nu ne îndreptățește să lansăm o judecată asupra curentelor de politică internă din Rusia. Opera întreagă de orînduire și așezare de acolo va emana numai dela propriii ei cetățeni care au și competința și pregătirea ca s-o îndeplinească. Dacă ne-am exprimat la timpul său bucuria umanitară pe care o resimțeam în clipele cînd vedeam un mare popor evoluînd spre principiile binefăcătoare ale democrației, o făceam aceasta călăuziți de dragostea de progres și civilizație care ne va însenina de cîte ori vom înregistra pe orice colț de pămînt, zdrobirea sclavajului politic. Atitudinea noastră însă în ce privește toată ramificarea vastă a vieții de

stat din vecini a fost și rămîne pur expectativă. Ca totdeauna vom avea deci și de astă dată aceeași rezervă respectuoasă față de diferitele partide al căror program de consolidare interioară nu e de căderea noastră să-l analizăm. Astfel nu vom căuta să cîntărim nici lozincele constituționale ale formațiunilor burgheze, nici doctrina elementelor socialiste, nici chiar revendicările curentului maximalist ale cărui formule tind să modifice radical toată structura socială a unui colț de umanitate. Toate aceste opinii, oricît de liber ar fi dreptul de apreciere atunci cînd în numele ideilor de cultură înaintată se pun probleme care răscolesc concepții curente ale gîndirii moderne, noi ni le sacrificăm, pentru a nu lăsa să planeze nici o umbră de bănuială măcar asupra lealității de buni și cinstiți aliați.

Ceea ce nu jertfim cu nici un preț este existența acestui pămînt pe care în urma unui tratat de alianță îl apărăm cot la cot cu soldații Rusiei, împotriva năzuințelor de cutropire germană. Iată de ce trebuie să ne arătăm limpede toată nedumerirea de cîte ori în tabăra aliaților noștri se ridică glasuri răzlețe care sprijinesc tendințele contrare dreptății pe care o slujim. Vom spune deci sincer că am înregistrat totdeauna cu amărăciune articolele sporadice din presa rusă, pornite uneori din nepricepere, alteori din motive ascunse, care înfățișau greșit idealul nostru politic, fie că vorbeau de apăsarea bulgarilor din Dobrogea, ori de programurile evreiești din Moldova, fie că prezentau războiul de întregire națională a României ca o campanie izvorîtă dintr-un impuls de foame de teritoriu numai...

Trebuie să arătăm însă situația cu totul specială, tragedia fără seamăn pe care ne-o pun în vedere, nouă, aliaților lor, acești intempestivi vizionari ai păcii universale. România, cînd a făcut războiul pentru dreptul ei alături de Puterile Înțelegerii, în acest act al voinții sale a contat în mod firesc pe angajamentele tovarășilor de luptă, punîndu-și în aceeași balanță și spada și onoarea. Nenorocirea a vrut ca regimul vechi al fostului țar să nu observe cu același cavalerism îndatoririle de prieten. Descoperirile din urmă ne-au lămurit că în planurile camarilei lui Stürmer era sacrificarea noastră și că grație inacțiunii sau greșurilor voite inspirate de acești vinovați s-a provocat aici dezastrul militar din toamna trecută. În acest timp noi ne-am făcut datoria înainte și regimul democratic din Rusia a avut prilejul să se convingă și de onestitatea și de vitejia armatelor noastre...

Poporul rusesc, așa cum se răsfrînge el din istoria lui în operele marilor creatori care ni l-au înfățișat, acest neam înzestrat cu-o

profundă conștiință a dreptății, va păzi drumurile cinstei și nu va îngădui ca istoria lui să iese din cadrul ordinei morale.

De aceea, noua criză noi o privim cu îngrijire dar și cu speranța că ea va contribui la limpezirea treptată a liniștei din vecini" [67].

Și ceilalți aliați s-au bucurat de atenție din partea gazetarului Octavian Goga, sigur nu în măsura în care a fost captivat de fenomenul revoluționar rusesc. Din refugiul ieșean — ultima redută a statului român grav primejduit în propria-i existență națională — Octavian Goga salută cu entuziasm O zi mare — America declară război Germaniei. Justificarea morală a războiului împotriva Germaniei primea un nou argument dintre cele mai de luat în seamă. De asemenea, politic, material, militar — declarația de război a Statelor Unite ale Americii trăgea la fel de greu în cumpănă. „Revoluționarii ruși, cu generoasele lor principii liberatoare, — nuanța Goga — primesc prin votul Congresului american cel mai elogios certificat de apreciere și cea mai logică îndrumare pentru continuarea fără șovăire a marelui război" [68].

Aici, în „unghierul nenorocirii noastre, unde ne-a adus dragostea de neam și sentimentul de respect cu care ne-am alipit la curentele de simțire ale popoarelor civilizate, noi nu putem rămîne străini de bucuria" [69] intrării Statelor Unite ale Americii în război.

La fel de elogios a consemnat Octavian Goga și momentul în care statul nord-american a declarat război Austro-Ungariei. Evenimentul ca atare, firesc, trezea un interes special pentru români, interes național pe care tribunul Unirii îl tălmăcește ca nimeni altul:

„Întrucît ne privește pe noi însă, care ne păstrăm intact și simțul moral și echilibrul judecății, cu toate nenorocirile care ne-au ajuns și pe care soarta le mai poate prăvăli asupra noastră, declarația Statelor Unite ne vine în zile grele ca o întărire a nețărmuritei credințe politice care ne călăuzește și ca un sprijin pentru îndeplinirea idealului nostru neclintit de împrejurări. Înregistrăm cu cea mai înaltă bucurie înșiruirea Americii în rîndul puterilor care au decis dezagregarea imperiului austro-ungar, pentru care istoria contemporană nu poate găsi rezoane de justificare politică sau morală. Ne dăm seama că alipirea Ardealului, voită de logica supremă a istoriei noastre naționale și pecetluită cu sîngele vitejilor soldați, a cîștigat un prețios sprijin în această manifestație...

---

67 Idem, *Tulburările din Rusia*, în „România", I, nr. 255, 31 octombrie 1917.
68 „România", I, nr. 51, 24 martie 1917.
69 *Ibid.*

Iată de ce, din mijlocul zbuciumului nostru sufletesc, ochii ni se îndreaptă din nou, acum din prilejul solemnului act american, spre visul care vă luminează vouă soldați din tranșee și-n a cărui izbîndă glorioasă credem și azi ca și ieri: — Spre Ardeal!"[70]

Cehii — frați de suferință în cadrul dualismului monarhic austro-ungar — au avut și ei parte de simpatia constantă a tribunului ardelean Octavian Goga. Din articolul Un popor luptător — cehii, reținem în primul rînd justețea unei convingeri de vizionar: „Noi vedem în cehi pe aliații naturali ai României de azi și de mîine... Datoria noastră este ca de pe acum politica românească să caute punctele de contact cu acest nou și puternic tovarăș care în viitor e chemat să aibă un rol covîrșitor în relațiile externe ale statului român.

Credem deci că înființarea unei ligi ceho-române... ar fi un act politic din cele mai utile și mai importante"[71].

În toamna lui 1917 face o vizită la Iași profesorul T. G. Masaryk. Prilej cu care Octavian Goga scrie un nou articol de strînsă analiză asupra legitimelor aspirații ale poporului ceh — aidoma celor ale românilor. Drumurile de apostolat național îl purtaseră, așadar, pe Masaryk și în mijlocul românilor retranșați în Moldova liberă. „Era firească această apropiere — declară Goga. Lupta pe care o dăm se brodează pe același fond de suferință istorică și are aceeași dezlegare. Sîntem tovarăși de arme legați de-o singură țintă. La piedestalul măririi noastre de mîine nu poate fi decît cadavrul politic al Habsburgilor"[72].

Franța, cu prinosul ei de jertfă în război și cu privirile fraternale ațintite către latinii de la Dunăre, a fost slăvită în fel și chip de literații de la ziarul de front „România".

Poetul Octavian Goga se emoționează sincer la aflarea veștii că în fruntea guvernului francez a venit Georges Clémanceau: „Cît ne privește pe noi, românii, guvernul Clémenceau este un prilej de bucurie națională". Și în continuare, Goga justifică convingător părerea sa, încheind articolul cu o undă de lirism — „Resimțim din nou fiorul civilizației latine, pavăză eternă împotriva fatalelor noastre mizerii geografice și în treacăt ne încearcă senzații de la acest simpozion al luminii...

— Ce bătrîni frumoși are Franța..."[73].

Anglia, de asemenea, este privită cu interes sporit de publicistul Octavian Goga, căruia nu-i scapă nici un prilej, spre a comenta

---

70 Idem, nr. 277, 25 noiembrie 1917.
71 Idem, nr. 180, 4 august 1917.
72 Idem, nr. 238, 10 octombrie 1917.
73 Idem, nr. 263, 9 noiembrie 1917.

manifestările engleze pro-România. Așa, spre exemplu, înregistrînd cu satisfacție declarația ministrului de externe Balfour cu privire la dreptul naționalităților din monarhia austro-ungară de a dispune libere de soarta lor, Goga reafirmă, la rîndu-i caracterul drept, național al războiului purtat de români: „Acest principiu a diriguit politica noastră și a determinat intrarea în război a României. În puterea acestei concepții s-au adus aici toate sacrificiile. Acest drept îl avem înscris în Tratatul de alianță cu Puterile Aliate și el e punctul cardinal al orientării neamului nostru în marele război“ [74].

Gazetarul ardelean de la „România“, Octavian Goga, s-a preocupat îndeaproape și de cotropitorii pămîntului românesc, cei care se puneau de-a curmezișul în calea aspirațiilor noastre legitime de Unire.

Mai mulți cititori — spune Goga — „ne întreabă, cum se face, că în coloanele acestui ziar, menit să înregistreze toate palpitările conștiinței publice pentru apărarea neamului, n-a fost pînă acum vorba într-un mod mai stăruitor de... unguri?“ Ei au „dat doar argumentul hotărîtor pentru a se înclina într-o parte cumpăna judecății noastre politice. Am făcut războiul, ca să ne limpezim o socoteală de veacuri, pe care ne-o cerea asuprirea ungurească și ne vărsăm astăzi sîngele pentru a afirma legitimitatea unui drept asupra pămîntului apăsat“ [75].

Profund cunoscător al problemei, ardeleanul Goga răspunde dînd dreptate celor care și-au pus asemenea întrebări. Războiul României — precizează „cîntărețul pătimirii noastre“ — „făcut pentru întregirea neamului, este în mod organic rezultatul procesului milenar dintre noi și unguri“. Alba Iulia plutea „din bătrîni înaintea neamului ca un simbol al unității politice“, însă acest punct cardinal al conștiinței naționale românești sta „sub stăpînirea ungurilor“ și era „deci obiectivul primordial și cel mai de căpetenie al zbuciumărilor noastre...“ [76].

Pentru moment însă judecățile acestea limpezi și adevărate erau mai mult ale istoriei decît ale prezentului. Soarta a voit să intervină un factor străin care a lăsat în umbră pe vinovatul de origine. „Germania — în a cărei configurație de interese s-a înglobat regatul maghiar, așezîndu-se între noi și monarhia de Habsburg — a devenit ea însăși obstacolul principal al năzuințelor noastre... Din prima zi a războiului general, noi ne-am lovit de considerațiile diplomației de la Berlin, care nu concepea o orînduire a vieții de stat pe baza principiului de naționalitate. Din prima zi a războiului

74 Idem, nr. 181, 5 august 1917.
75 Octavian Goga, *Ungurii*, în „România“, I, nr. 13, 14 februarie 1917.
76 *Ibid.*

nostru noi ne-am găsit în fața armatelor germane, după paravanul cărora s-a pitit furnicarul celorlalți...

În acest chip, de la început pînă la sfîrșit, am ajuns să ne batem cu nemții...

Opinia noastră publică, cu o înțelegere justă a situației, și-a fixat din primul moment o ierarhie a valorilor în dușmăniile prezentului...

Tot ce ne stă în față acum, zid care trebuie să-l sfărîmăm cu pieptul nostru e : Germania imperialistă cotropitoare" [77].

Cu cîteva zile înainte, poetul Octavian Goga publicase poezia Ciorile — cu adresă precisă :

„Le văd pe cîmpul de zăpadă
Cu-n croncănit asurzitor,
Urîte ciori, popor de pradă,
Le văd cum negre trec în zbor...

. . . .

Și-mi zic : Sînt oare ciori în lege
Ce-mi strigă nopțile-n auz,
Ori suflete de nemți pribege
Din gropile de la Oituz ?...".

În toamna lui 1916 Bucureștii avuseseră mult de suferit de pe urma bombardamentelor efectuate de nemți cu zepelinul dirijat de pe teritoriul bulgar. Indignat de ororile săvîrșite prin raiduri aeriene asupra unui oraș deschis ca Bucureștii, Octavian Goga compune un portret plin de sarcasm inventatorului — Un neamț ca toți nemții" contele Zeppelin.

„Dumneata, domnule conte — își încheie Goga seria acuzelor — ai necinstit norii cu motoarele d-tale și în marea galerie de criminali ai acestui pămînt ți-ai asigurat un loc de frunte... Războiul va trece, ciungii și șchiopii își vor aduce înainte rănile lor glorioase, morții se vor topi în pămîntul primitor, omul însă nu te va ierta niciodată, conte Zeppelin, nu te va ierta că i-ai batjocorit un altar străvechi, nu te va ierta că i-ai spurcat ceriul..." [78].

În ceasuri de răgaz, Goga răsfoiește o colecție a revistei germane „Die Woche". Senzația produsă — aceea că parcursese O călătorie urîtă, motiv pentru a afirma odată în plus resorturile organice ale culturii noastre naționale : „Oricare ar fi deci capriciul tre-

---

77 *Ibid.*
78 „România", I, nr. 27, 28 februarie 1917.

cător al destinului, noi ne știm orientarea de mîine și vedem bine înaintea noastră. Popor mic, ne dăm seama că avem un patrimoniu specific înrudit cu cele mai frumoase expresii ale umanității. Il vom apăra și nu vom renunța la el niciodată, oricîți Hindenburgi s-ar prăvăli asupra noastră“ [79].

În teritoriul românesc ocupat de inamic și-a făcut apariția, la un moment dat, însuși împăratul Wilhelm II. Între altele, a inspectat frontul și a ținut să asiste la un parastas pentru regele Carol I, la Curtea de Argeș. Octavian Goga versifică o vehementă protestare față de impietatea și afrontul trufașului împărat și germanofililor de la București prezenți la ceremonie. Transcriem ultima strofă adînc mobilizatoare din poemul La Curtea de Argeș :

„Noroaie pot pe fruntea ta să cadă,
Tu iar învii în pulberea murdară,
Te premenești nebiruită țară
Cu strălucita morților baladă...“ [80].

Însă cel mai zdrobitor efect față de imperialismul Germaniei lui Wilhelm II îl obține Goga în articolul intitulat Triumful Europei. După ce amintește de tezele unor teoreticieni germani, potrivit cărora „Puterile Centrale luptă astăzi pentru întronarea unor principii de civilizație a căror biruință e menită să ducă înainte pe calea progresului întregul continent“, Octavian Goga opune acestor falși profeți răspunsul pe care s-a însărcinat să-l dea revoluția din imperiul rus la toate formulele de neocugetare germană. Și publicistul analizează, în continuarea articolului, modificările structurale și realizările epocale ale vecinilor noștri răsăriteni.

„Un generos ansamblu al ideilor de libertate umană, izvorîte din respectul principiului național și îndrumate de cea mai largă interpretare a drepturilor cetățenești, e la baza legămîntului aliaților noștri. Echilibrul politic al continentului nu poate fi stabilit decît prin întronarea definitivă a acestor idei pe toată suprafața solului european.

Puterile Centrale sînt astăzi, o insulă plutitoare pe care din toate părțile o lovesc curentele unei evoluții universale. Germania cu tendințele ei de dominațiune, în contul altor națiuni, înfățișînd prin rosturile ei interne resturi evidente de mentalitate feudală, unită cu amalgamul austro-maghiar impropriu ca civilizație și imo-

---

79 Idem, nr. 257, 2 noiembrie 1917.
80 Idem, nr. 270 din 17 noiembrie 1917.

ral prin alcătuirea lui de stat poliglot, înfrățită cu Coranul copleșit de toate viciile Orientului — Germania apare ca un element tulburător al armoniei de simțire care trebuie să așeze pe un temei solid destinele continentului nostru zbuciumat"[81].

„Cum vorbește Ardealul"

Cu toate împrejurările vitrege ale unui refugiu impus în Moldova neinvadată de cotropitori, Octavian Goga nu uită nici un moment cîtă jale lăsase acasă, în Ardealul strămoșesc. Mai mereu ridică glas de protestare, în ziarul de front „România", față de persecuțiile și silniciile la care sînt supuși frații din Transilvania. Ca în această splendidă poemă în proză: „Bisericile românești din Ardeal au fost despuiate de clopotele lor încă de pe timpul neutralității noastre. Ele se strîngeau cu o grabă cu atît mai mare, cu cît se prevedea intervenția României în război. În ziua mobilizării noastre s-au strîns apoi și preoții, în rînd cu ceilalți cărturari români din Ardeal, spre a fi trimiși în diferitele tabere de internare din nordul Ungariei. De-atunci bisericile românești de dincolo au rămas fără slujitori. Clopotele nu mai chiamă azi în glasul lor tînguios pe credincioși, ori, mai bine zis, pe credincioase, fiindcă credincioșii au fost trimiși de mult la locul de odihnă în Galiția...

Și, cînd se aude din cînd în cînd cîte-un glas de clopot, el vine de departe foarte, tocmai de la hotare. Și credincioșii se roagă mereu: Fă, doamne, să vie mai aproape..."[82]

Fostul deținut politic în închisoarea de la Seghedin era în măsură să cunoască bine metodele de asuprire națională folosite împotriva românilor ardeleni. Închisoarea — spunea Goga — era „locul de întîlnire al tuturor oamenilor care-și accentuau cu conștiință lupta de rezistență împotriva cutropirii. Mai curînd sau mai tîrziu acolo ajungeau, între pereții care deveniseră astfel un mijloc de consacrare a cinstei politice...

Istoriograful de mîine, cînd va căuta să lămurească prăbușirea amalgamului austro-ungar, va trebui să deschidă un capitol deosebit închisorilor"[83].

Atunci va fi mai evidentă ca oricînd — continuă tribunul Unirii românilor — „necesitatea istorică a acestui act de justiție sîngeroasă pe care România trebuia să-l săvîrșească în cursul frămîntărilor actuale ale continentului. Atunci, din pomelnicul anilor de

---

81 Idem, nr. 41, 14 martie 1917.
82 Idem, nr. 4, 5 februarie 1917 *(Ardealul fără D-zeu)*.
83 Octavian Goga, *Închisorile ungurești*, în „România", I, nr. 35, 8 martie, 1917.

robie, se va putea aprecia... statornica năzuință a poporului românesc din Ardeal spre o libertate națională: credința continuă și neștirbită a milioanelor în ceasul dezlegării.

Învățămintele acestui capitol trist din analele noastre vor contribui mult la consolidarea interioară a României de mîine. Pe ele opera de nivelare sufletească a marelui patrimoniu național se va înlesni, arătîndu-ne sacrificiul reciproc care e la baza unității politice" [84].

În articolul respectiv, spicuind din telegramele ajunse pînă la Iași, Goga relevă cum „guvernul din Budapesta se crede dator astăzi să contribuie cu cifre noi la răvașul nesfîrșit al întemnițaților de peste munți": șaisprezece condamnați la moarte și peste o mie de români ardeleni tîriți în închisoare.

„E lesne de închipuit — avertizează Octavian Goga — ce se petrece acum în Ardeal și e bine să nu pierdem o clipă din vedere grozăvia de acolo. Drama din Muntenia e aceeași și dincolo de creasta munților. Pe Olt ca și pe Mureș se dezlănțuie în aceste vremuri urgia desființării unui popor. În România ocupată ne distrug sub cuvînt că au dreptul să despoaie un pămînt dușman, iar în Ardeal ne calcă în picioare invocîndu-se primejduirea păcii interne...

Dacă n-ar fi dat altceva decît scurgerea de sînge din vremea celor doi ani de neutralitate a Regatului, masacrarea tragică a ardelenilor pe toate cîmpurile de bătaie, tot și-ar fi răscumpărat îndeajuns dreptul la libertatea viitorului. Suferința lor însă de la începutul războiului nostru, chinurile de astăzi, trezirea grozavă din delirul scurtelor zile de bucurie, întreaga cohortă de patimi care trebuie să-i scape acum — toate acestea ne împrejmuie Ardealul cu aureola unui calvar mișcător și nespus de trist.

Închegarea noastră într-un singur stat, adevărata frățietate a viitorilor cetățeni, își găsesc cea mai înaltă legitimitate morală în această universală durere românească. Gîndul acesta ne întărește pe noi care așteptăm învierea aici în Moldova și pe cei care veghează acum cu fruntea în palme sub zăbrelele închisorilor..." [85].

Într-un alt interesant articol, Octavian Goga dezvăluie mecanismele politicii ungurești din toamna anului 1917, conchizînd cu încredere: „Noi privim cu multă liniște vorbele mari pe care ni le trimit și văzîndu-i atît de înfierbîntați..., în mijlocul loviturilor de care ne împărtășim, îi tratăm cu cel mai desăvîrșit calm. Soarta ne-a încercuit greu, e adevărat, dar a făcut ca cel puțin în conști-

84 *Ibid.*
85 *Ibid.*

ința poporului nostru să ardă flacăra curată a unui ideal, care totdeauna e chezășia de existență a unui neam. Am dat lupte mari, am cheltuit sînge din belșug, dar știm ce vrem și nu sîntem sub epitropia nimănui...

Noi n-am încetat o clipă să credem că pe arena istoriei universale un popor se înfige cu atît mai puternic, cu cît are la piedestalul lui mai multă credință morală și mai multă dragoste de neatîrnare..." [86].

Înainte cu vreo cinci luni de la izbucnirea războiului mondial, Octavian Goga avusese prilejul să-l vadă, la Budapesta, pe ungurul Iászi Oszkár — cunoscut pentru vederile sale liberal-democrate. Distinsul sociolog ungur avea, cum se știe, idei de toleranță pentru românii ardeleni și din convorbirea cu el, Goga reținuse „formula lui Oszkár de salvare a Ungariei, pe care și-o documentase într-un studiu voluminos — renunțarea la ideea de stat național maghiar, și împăcarea cu naționalitățile pe baze democratice" [87]. Numai că guvernul contelui Tisza avea să aleagă o cu totul altă orientare politică. Pînă s-a ajuns în fața Mărășeștilor se părea că politica lui Tisza va triumfa. A fost doar o părere, fiindcă epopeea românească de la Mărăști, Mărășești și Oituz a dat semnalul degringoladei din tabăra Puterilor Centrale. În acele clipe profesorul Iászi Oszkàr „părăsește biblioteca și în mînă cu ramura de măslin creează partidul radical. El vorbește de împăcarea cu naționalitățile, are cuvinte blînde pentru noi emigranții și declară de la tribună cu glas ridicat că Ardealul nu poate fi guvernat cu jandarmi...

Nu, domnule profesor ! — îl încredințează Goga. Încercarea d-voastră, dacă nu e inspirată de șiretlic care se iartă, în orice caz, e tardivă. Ca adversari leali vă putem admite sinceritatea...

Mai anacronică deci ca oricînd e figura dvs. astăzi. Neamul românesc, slavă domnului, a isprăvit cu teoriile. Discursuri nu mai ține și nu mai ascultă. Destinul nostru îl strigă retorica tunului de la Mărășești. Reintrați deci, stimate domnule profesor, reintrați în bibliotecă și apucați-vă acolo în liniștea cărților de primul capitol al dezrobirii Ardealului" [88].

În fine, într-un alt articol, Octavian Goga șarjează dezinvolt peste textul unui comunicat al contelui Apponyi prin care, după defensiva „spărgătorului de fronturi" Mackensen la Mărășești, declară „că nu vor să știrbească cîtuși de puțin independența Re-

---

86 Idem, *Politica ungurească*, în „România", I, 13 septembrie 1917.
87 „România", I, nr. 227, 28 septembrie 1917.
88 *Ibid.*

gatului *, mai mult, protestează sus și tare împotriva oricărui proiect de «legătură constituțională» între monarhia Habsburg și Țara Românească... Singurul lucru pe care-l cer ei, ungurii, este o rectificare de frontieră peste Carpați și așezarea unei populații de încredere în ținuturile lor mărginașe..." [89].

În acest context de împrejurări, cu deosebire s-a preocupat Octavian Goga de soarta prizonierilor transilvăneni, bucovineni și bănățeni dornici să se înroleze voluntari în armata română dezrobitoare a pămînturilor lor natale. În scrisoarea lui Goga din 23 februarie 1917 către soția sa, Hortensia, aflată, cum spuneam, în pribegie, întîlnim următorul pasaj: „În chestiunea prizonierilor din Rusia, în sfîrșit, s-a adus o hotărîre. Înarmarea lor s-a decis. Ieri a plecat la Cartierul General rus un colonel de-al nostru, ca să discute detaliile. Peste vreo două săptămîni revine și atunci plec și eu în Rusia pentru o lună, cu o misiune mixtă de militari și civili. Mai mult nu pot să stau acolo, fiindcă nu vreau să pierd din mînă firele de la gazetă" [90].

În adevăr, de la începutul războiului românii transilvăneni, bucovineni și bănățeni fuseseră mînați cu de-a sila pe fronturile de luptă ale Puterilor Centrale. Neînțelegînd să participe la un război străin de ei, mulți se lăsaseră făcuți prizonieri la ruși și la italieni, nădăjduind că, odată intrată România în război de partea Antantei, vor putea veni și ei voluntari în armata română eliberatoare a fraților de acasă. Sute de mii de astfel de așa-ziși prizonieri din armata Austro-Ungară, după ce România mobilizase, au început să se organizeze în batalioane și să facă stăruitoare demersuri pentru acceptarea înrolării lor ca voluntari în armata română.

Din diverse motive, chestiunea a tergiversat destul de mult. În primăvara anului 1917, luîndu-se, totuși, primele măsuri eficiente.

Dar, între timp, în vasta împărăție din vecini a țarilor Romanovi izbucnește revoluția burghezo-democratică (despre care am discutat într-un capitol anterior). În legătură cu aceasta să notăm o precizare a lui Goga cuprinsă în scrisoarea din 18 martie 1917, adresată tot soției: „...Din pricina acestor mișcări din Rusia a suferit amînare și chestia plecării noastre. Abia săptămîna viitoare vom putea pleca cu comisia la Kiev pentru prizonieri" [91].

---

* Redutabilul polemist acroșează în intervenția sa și cîteva nume de rămași în Bucureștii invadați de inamic: Al. Marghiloman, Const. Stere, I. Slavici, D. D. Pătrășcanu, B. Braunstein.

89 Octavian Goga, *Ungurii generoși*, în „România", I, nr. 235, 7 octombrie 1917.

90 Biblioteca Centrală de Stat, Fond Corespondență O. Goga, ms. nr. 5343. Original.

91 Idem, ms. nr. 5342. Original.

La 14 mai 1917, Octavian Goga publică în „România" articolul Cum vorbește Ardealul, în care este evocată vizita poetului național la Darnița (Kiev) printre voluntarii transilvăneni și bucovineni: „Nu voi uita niciodată acea întîlnire mișcătoare de acum două săptămîni la marginea Kievului. Vreo mie cinci sute de soldați ieșiți de prin barăcile de scînduri, așezați în șiruri, milităreşte. Mi-a rămas în minte tabloul rîndurile lor cu ofițerii în frunte și acel sergent major chipeș de la Ocna Sibiului care le-a dat comanda în românește. Îi văd și acum în tăcerea solemnă cu care ascultau cuvintele ce li s-au spus, în frămîntarea agitată a clipei cînd au jurat cu toții că vor să moară pentru dezrobirea Ardealului"[92]. Nu stăruim asupra „Primei Alba Iulia" înfăptuită la Darnița Kievului despre care s-a mai scris. Dar pentru că Goga amintește de vestitul Manifest de la Darnița din 13/26 aprilie 1917, considerăm util să transcriem cîteva părți din prețiosul document:

„Noi, corpul voluntarilor armatei române, ofițeri, subofițeri și soldați de națiune română, de pe teritoriul monarhiei Austro-Ungare, foști prizonieri de război în Rusia; noi cu jertfa vieții noastre sîntem gata să intrăm în luptă pentru împlinirea idealului nostru: de a uni tot poporul, tot teritoriul românesc din monarhia Austro-Ungară în una și nedespărțită Românie liberă și independentă.

Astăzi, cînd noi românii — ca și celelalte neamuri subjugate — ne-am convins definitiv că nouă ca români nu ne mai e posibilă existența în cadrele statului Austro-Ungar; noi, care în limbă, în cultură, în structura socială și în întreaga ființa noastră etnică și politică formăm un trup unic și nedespărțit cu toate celelalte părți constitutive ale națiunii române, cerem cu voință nestrămutată încorporarea noastră la România liberă, pentru a forma împreună cu ea un singur stat național românesc, pe care îl vom zidi pe bazele celei mai înaintate democrații. Pentru acest ideal ne punem în cumpănă tot ce avem, viața și averea noastră, femeile și copiii noștri, viața și fericirea și a urmașilor noștri. Și nu ne vom opri, pînă ce nu vom învinge, ori vom pieri.

...Cerem deci încorporarea noastră la România, în numele dreptului fiecărei națiuni capabile de viață și în stare de a-și hotărî singură soarta, de a-și alege singură soarta, de a-și alege singură statul și forma prin care voiește să se guverneze.

Noi, ofițerii, aproape în totalitate aici, precum și zecile de mii de soldați — acasă țărani și lucrători, fără prea multă carte, dar conștienți de datoria lor națională — noi, ne oferim brațul și sîngele nostru tînăr și generos pentru întruparea idealului nostru. Sîngele nostru nu se va vărsa în zadar. Credem ferm că între viitoa-

92 „România", I, nr. 100, 14 mai 1917.

rele state fericite, naționale și democratice va fi și România tuturor românilor“ [93].

Alte două mărturii ale lui Goga privitoare la voluntarii transilvăneni și bucovineni sînt consemnate în articolul Au venit ardelenii și în cuvîntarea rostită la Iași de pe soclul statuii lui Cuza Vodă, cu prilejul depunerii jurămîntului de către primele batalioane de voluntari : „...Vă urez bun sosit și crezînd în vitejia voastră și în biruința steagului nostru vă zic : — La revedere la noi acasă, la revedere în Ardeal !“ [94]

Octavian Goga a definit cum nu se poate mai bine momentul sosirii voluntarilor ardeleni și bucovineni la Iași : „Prin venirea lor ideea-mamă din care s-a născut însuși crezul sufletesc al neamului își primește botezul de sînge. Principiul fundamental al politicii românești e pecetluit definitiv prin această tovărășie. Lumea întreagă, — prieteni și dușmani, — are prilejul să vadă astăzi limpede în intimitatea unei mari familii nenorocite pentru care conștiința unității e suprema dogmă“ [95].

Anunțînd apariția întîiului număr al gazetei „Ardealul“, tipărită de O. Ghibu pentru prizonierii transilvăneni răspîndiți prin toate colțurile Rusiei, Octavian Goga face cîteva constatări demne de consemnat : „Ardealul la Chișinău... În adevăr, destinul e insondabil în drumul lui. Istoriograful de mîine cînd va așeza pe hîrtie aceste zile zbuciumate va sta o clipă pe gînduri și-și va evoca, poate, amintiri răzlețe din tragediile grecești...

Se afirmă încă odată principiul de unitate sufletească, suprema dogmă a religiei noastre naționale. Scutul cu care ne apărăm de loviturile destinului devine tot mai puternic. Încercările la care sîntem supuși astăzi iau aspectul unor nenorociri vremelnice, care nu pot dărîma un altar. Toate zvîrcolirile dușmanilor... sînt zădărnicii efemere care se rostogolesc neputincioase, strivite mai curînd ori mai tîrziu de carul de triumf al adevărurilor organice. Conștiința de neam se afirmă la noi și palpitarea ei vie ne dă fiorul eternității“ [96].

Pentru unirea tuturor românilor

De la un timp, situația frontului fiind staționară — românii își făcuseră cu prisosință datoria, erau așteptați Aliații să decidă cît mai de grabă marea ofensivă victorioasă —, în aceste luni de oarecare acalmie, deci, Octavian Goga întreprinde o cam-

93 Idem, nr. 100, 14 mai 1917.
94 Idem, nr. 126, 10 iunie 1917.
95 Idem, nr. 123, 7 iunie 1917.
96 Idem, nr. 254, 29 octombrie 1917.

panie sistematică de strîngere la un loc a forțelor primordiale ale conștiinței ardelene, risipite de uragane, pentru ca într-un tot monolitic să rostească în fața lumii solemna voință pașoptistă : Noi vrem să ne unim cu Țara ! Tribunul Unirii călătorește la Chișinău, Kiev, Cherson, Odesa — peste tot unde sînt români transilvăneni — și inițiază o serie de „acțiuni pro-patria română".

Din corespondența lui Goga cu prietenul și tovarășul său de luptă Onisifor Ghibu reies o seamă de activități în sensul celor de mai sus. Documentele propriu-zise, inclusiv Planul de acțiune al Comitetului național al ardelenilor și bucovinenilor le-am consemnat în ediția de față. Vom nota aici Procesul verbal de constituire a Comitetului :

„Subsemnații, români ardeleni și bucovineni aflători în Odesa, ne-am întrunit azi, 2 ianuarie 1918, și am discutat necesitatea instituirii unui Comitet național al românilor subjugați din monarhia austro-ungară. Alegerea acestui Comitet național într-o vreme cînd organizația politică a românilor subjugați este desființată și complet paralizată în acțiunile ei, se impune, pentru a putea avea organul menit să se facă ecoul autorizat al intereselor naționale. Comitetul național va reprezenta de comun acord cu guvernul României cauza națională în Alianța naționalităților din Austro-Ungaria, care actualmente lucrează la Kiev, și va desfășura propaganda necesară față de Aliații României și față de țările neutre..." [97]. Din rîndul celor douăzeci și patru de ardeleni, bucovineni și bănățeni prezenți s-au ales membrii Comitetului național, ca președinte și secretar fiind desemnați Octavian Goga și, respectiv, bucovineanul Ioan Nistor.

De pe acum se vor fi cristalizînd și gîndurile tribunului luptei pentru unitatea neamului românesc de a se face mai folositor și a sluji mai eficient cauza românească prin contactul direct, personal cu opinia publică și cu oficialitățile politice din Apusul aliat și neutru. Împrejurările nu i-au permis să pună în aplicare planul său decît tîrziu, în vara lui 1918. În acest sens, coroborînd mai multe surse documentare, am ajuns la concluzia că Goga a pornit din Moldova, în riscanta sa călătorie spre Occident, în prima parte a lunii august 1918. Din Paris, la 3 octombrie 1918, apostolul ardelean scria soției sale : „...Iată, minunea s-a întîmplat : de trei zile sînt pe pămîntul Franței. După un voiaj plin de variate și furtunoase peripeții [98], care au ținut 6 săptămîni, prin Odesa-

---

97 Arhiva de familie Onisifor Ghibu.
98 Vezi Ion Dodu Bălan, *op. cit.*, p. 139.

Kiev-Kursk-Moscova-Petrograd-Tornev-Stockholm-Bergen Aberdeen etc..., am ajuns, în sfîrșit, aici"[99].

În drum spre Apus, Goga va fi poposit pentru cîteva zile în casa ospitalieră a lui Onisifor Ghibu care tipărea aici gazeta sugestiv intitulată „România nouă". Așa se face că în numărul de sîmbătă, 20 octombrie 1918 al acelei gazete — pe cînd Goga ajunsese deja la Paris — Ghibu îi publică bardului de la Rășinari poezia Nopți de pribegie, retipărită în volumul postum Din larg, însă cu titlul schimbat (Vînt de seară) și cu primele două rînduri din ultima strofă ușor modificate. Este limpede că poetul încredințase versurile lui Ghibu la trecerea înspre Apus:

„Căsuță albă vineție,
Sub culmea verde-a unui deal,
În noaptea mea de pribegie
De ce mi te arăți azi mie,
Căsuță albă din Ardeal?
[...]".

Dealtminteri, Onisifor Ghibu era în posesia și a altor manuscrise extrem de valoroase de-ale lui Octavian Goga. În Memoriile lui I. G. Duca găsim această însemnare: „În aceeași epocă (anul 1917) am stăruit la Goga să facă o broșură destinată propagandei în străinătate asupra chestiei Ardealului. Apostol al cauzei și literat de mare talent, mi se părea cu drept cuvînt cel mai chemat să formuleze în fața opiniei publice mondiale temeinicia revendicărilor noastre"[100].

Va fi scriind Octavian Goga întreaga broșură „comandată" de ministrul Duca ori n-a avut răgazul necesar să definitiveze utilul instrument de propagandă românească? Cert este că tot Onisifor Ghibu a dat la iveală și primele capitole din neterminata sau rătăcita lucrare a lui Octavian Goga. Silișteanul Ghibu publică o primă parte din textele lui Goga în amintita „Românie nouă" din 3 noiembrie 1918, sub semnificativul titlu Unirea tuturor românilor; iar nouă ani mai tîrziu îi tipărește și celelalte părți — O. Goga: Pagini din luptele ardelenilor pentru unire, (1927).

Cercetînd cu atenție textele lui Goga publicate de Onisifor Ghibu, am observat că ceea ce a tipărit el în „România nouă" în 1918 este de fapt prima secțiune dintr-un capitol ceva mai întins.

---

99 Biblioteca Centrală de Stat, Fond Corespondență O. Goga, ms. nr. 5346. Original.
100 I. G. Duca, *op. cit.*

Capitolele broșurii sînt concepute ca pentru străinătate, dense în informații și încărcate de comentariile autorului care propovăduiește în tot rîndul ideea, cauza pentru care românii trăseseră spada: Unirea în vatra Daciei străbune. În primul capitol se fac constatări asupra conștiinței de neam a românilor din care cu timpul a răsărit principiul unității politice; se explică detaliat așa-zisul dinasticism vienez al românilor transilvăneni, mîntuindu-se o prejudecată veche; dimpotrivă, se aduc critici îndreptățite monarhiei lui „divide et impera"; de asemenea, tribunul transilvănean surprinde monstruoasa coaliție dualistă de după 1867, cu știutele consecințe pentru frații români din Austro-Ungaria. Tot în acest capitol, Goga descrie intrigile austro-maghiare în preajma războiului mondial; tratativele maghiaro-române (1913); legendele scornite de austrieci pentru însuflețirea de parte-le a românilor transilvăneni; rolul românilor în armata austriacă; sintetizează datele cunoscute despre voluntarii transilvăneni în armata română; comentează Declarația de la Darnița a prizonierilor români din Rusia. Capitolul se încheie astfel: „Cu hotărîrea nestrămutată a sacrificiului suprem privește astăzi poporul românesc apăsat în fața viitorului său. Soarta lui se rezumă în două cuvinte: Unire sau Moarte"[101].

În următorul capitol Octavian Goga inserează suita de date și de fapte privind „prigonirile de pe timpul neutralității românești; represiunile de pe urma războiului României", amintind în final profeticele vorbe ale pașoptistului Simion Bărnuțiu.

În cele ce urmează ne vom referi asupra activității lui Octavian Goga în cadrul emigrației române din Apus, mulțumindu-ne să evidențiem acțiunile mai importante ale căror inspirator și organizator a fost, între alți apostoli ai cauzei române, tribunul transilvănean sosit acolo direct de pe cîmpul „triunghiului morții".

Consultînd publicația „La Roumanie", apărută la Paris în această perioadă, am avut surpriza să întîlnim consemnate cîteva din activitățile misionarilor cauzei române, între care, firește, Octavian Goga. Iată, bunăoară, în pagina a doua a publicației[102], este redat pe trei coloane întregi momentul proclamării — de către Adunarea generală a românilor din provinciile asuprite și din Regat — a Consiliului Național al Unității Române. Evenimentul ca atare avusese loc în ziua de 3 octombrie 1918. Prezidentul Adunării, Paul Brătășanu, vicepreședinte al Senatului și vicepreședinte al Coloniei

---

101 O. Goga, *Pagini din luptele ardelenilor pentru unire*, 1927, p. 7.
102 „La Roumanie", I, nr. 39, 10 octombrie 1918.

române din Paris, adresează cuvinte de salut *noilor sosiți* : dr. Ion Cantacuzino, pr. Vasile Lucaciu, poetului Octavian Goga și publicistului Sever Bocu, ultimii doi cu „mari contribuții în acțiunea de *constituire a legiunilor transilvănene pe frontul român*". Se dă apoi cuvîntul lui Octavian Goga, care, viu aclamat de asistență, rostește un patetic discurs. Textul integral se află în volumul ce prezentăm. Este un model de elocință gogiană din care extragem, spre exemplificare, pasajul final : „Din mijlocul ruinelor glorioase două idei luminoase se ridică în România de azi : principiul național, cu valoarea sa integrală și principiul democratic cu toate consecințele sale naturale...

Venind la Paris, mă găsesc în mijlocul eforturilor dvs. pentru a stabili o acțiune metodică de apărare a cauzei noastre. Am văzut programul dvs. de acțiune și sînt perfect de acord cu dvs. Scopul nostru aici este de a desfășura o neobosită activitate în trei direcții : 1) A informa pe cît posibil opinia publică din Occident asupra revendicărilor românești, arătînd întregii lumi legitimitatea lor ca și *sacrificiile imense ale poporului nostru martirizat de destin* ; 2) A colabora public într-o strînsă intimitate cu alte naționalități din Austro-Ungaria a cărei iminentă dispariție este reclamată de cele mai elementare sentimente de salubritate morală internațională ; 3) Crearea unei legiuni pe frontul aliat, legiune formată din transilvăneni aflați în străinătate.

Sîntem toți mobilizați de acum înainte pentru a împlini această operă. Să ne facem datoria noastră pînă la capăt, d-lor. Numai așa vom fi demni de a privi în față pe palidul și admirabilul țăran, soldat al României și unica temelie pe care se va înălța viitorul neamului nostru"[103].

În urmă s-a ales Consiliul Național al Unității Române : președinte — Take Ionescu ; vicepreședinți — Vasile Lucaciu, Octavian Goga, dr. Const. Angelescu, Ion Th. Florescu ; între membrii — Sever Bocu, C. Basarab-Brancovan, dr. Ion Cantacuzino, Partenie Cosma, Const. Diamandy, V. Dimitriu, D. Drăghicescu, Thoma Ionescu, Simion Mîndrescu, G. Moroianu, Vasile Stroescu, Nicolae Titulescu, Ion Ursu, Traian Vuia ș. a.

Parte din frămîntările „pariziene" ale misionarilor români sînt pomenite și într-o scrisoare expediată de Goga, la Iași, lui Const. Argetoianu (2 noiembrie 1918) : „Îți scriu... pentru ați arăta strașnica decepțiune ce avem aici de voi toți care încă astăzi n-ați izbutit încă să dați peste cap pe Marghiloman și să vă puneți de acord cu noul curs al evenimentelor. Situația României aici e relativ bună,

103 *Ibid.*

totul însă depinde de ce se face la Iași. Rolul nostru internațional nu se poate relua decît printr-o acțiune la Iași. Faceți deci totul ca să putem avea acest rol. Răsturnați guvernul, trimiteți-ne ardelenii peste munți să dea drumul mișcării, să declare Unirea... Îți spun aceste după lungi discuții lămuritoare cu oamenii binevoitori nouă la Londra și Paris. Noi am făcut aici un Comitet pentru propagandă și lucrul merge relativ bine, dar încă odată numai din țară poate veni scăparea... Din nou însă insist asupra mișcării ce trebuie să se facă și în Transilvania cu ardelenii noștri care se găsesc acum la Iași"[104].

La 17 noiembrie 1918 a avut loc la Paris o recepție solemnă dată în onoarea cîtorva profesori universitari români. Au fost prezenți o seamă de oameni de știință francezi — trei dintre ei rostind chiar calde alocuțiuni la adresa poporului român și dreptelor sale revendicări naționale. Au participat trei profesori de la Universitatea din București : Toma Stelian, Ermil Pangrati, dr. Ion Cantacuzino. Din partea românilor a răspuns, printr-un scurt dar aplaudat discurs, marele poet Octavian Goga, vicepreședinte al Consiliului Național al Unității Române.

„Printre cuvintele atît de călduroase care au fost spuse în această adunare — mărturisește emoționat tribunul ardelean — unde reprezentanții științei franceze au venit să întindă o mînă binevoitoare științei și culturii române, am avut satisfacția de a auzi aprobările cele mai generoase privind legitimitatea cauzei noastre, a noastră, a transilvănenilor. Binevoiți, d-lor, ca în momentul cînd deasupra umanității flutură suflul înviorător al victoriei liberatoare, să permiteți unui umil slujitor al culturii române din această provincie nefericită de a vă exprima recunoștința unui întreg popor oprimat.

Chestiunea unității politice a românilor din Transilvania și Ungaria cu cei din România, statornicirea poporului nostru într-un singur stat în virtutea principiului naționalităților este un act de dreptate pe care istoria contemporană trebuie să-l înregistreze ca pe o consecință logică a victoriei dreptului asupra forței brute. La simpozionul luminos al libertății menit să dea lumii o nouă direcție, noi cerem un loc modest, noi un popor de aproape patru milioane de suflete care timp de secole s-au zbătut în anacronicele tenebre ale Habsburgilor...

Odată eliberarea lor împlinită, și cînd ei își vor fi creat un echilibru interior printr-o organizare democratică sănătoasă, cînd ei

104 Const. Argetoianu, *Pentru cei de mîine. Amintiri din vremea celor de ieri*, manuscris.

vor acorda libertăți politice și culturale tuturor minorităților trăinde pe teritoriul lor — atunci românii nu vor mai avea decît o singură dorință, aceea de a se lega cu totul de civilizația modernă pentru care ei au toate aptitudinile“ [105].

Societatea oamenilor de litere francezi a organizat și ea, în luna decembrie 1918, o recepție în onoarea personalităților române mesagere ale poporului nostru în capitala Franței. Doi dintre francezii prezenți la recepție, Puis și M. Georges Lecomte, salută cu fraternelă cordialitate pe marele poet al Ardealului — Octavian Goga. Au mai luat cuvîntul Elena Văcărescu și Ion Th. Florescu. Desigur, a urmat alocuțiunea de răspuns a „poetului pătimirii noastre“ care a încîntat auditoriul prin oratoria sa de largă respirație patriotică. „Iată pentru ce astăzi — asigură plin de convingere Goga — cînd civilizația franceză este triumfătoare, noi care nu sîntem prieteni improvizați, noi încercăm o bucurie cu totul și cu totul aparte. Noi ne bucurăm de a vedea visul nostru realizat, visul unității noastre naționale, dar sîntem cu deosebire fericiți pentru că el este legat de Franța“ [106].

La începutul lui februarie 1919 a avut loc un dineu oferit în cinstea Amiciției anglo-române. Au vorbit Esme Howard, general de brigadă, lordul Brook, Take Ionescu și... Octavian Goga. Dincolo de cuvintele alese și bine simțite de gratulare a națiunii engleze, cu care românii sperau să strîngă tot mai mult raporturile pe toate planurile, proaspătul membru al Consiliului Dirigent Român din Transilvania relevă noile directive de viață națională unitară românească : „Două lucruri nu vor putea niciodată fi negate poporului român — valoarea sa militară și conștiința sa politică...

Domnilor, o operă imperioasă de construcție politică și morală ne așteaptă în căminele noastre. Consolidarea internă a României noi nu poate fi concepută fără o democratizare reală și sinceră a vieții noastre politice. Numai îndepărtînd barierele strîmte ale trecutului, numai sacrificînd toate vestigiile feudalității și anacronismului, introducînd în arenă masele populare, ridicînd viitorul statului nostru pe suportul robust al admirabilei noastre țărănimi, manifestînd o largă toleranță politică și culturală cu privire la minoritățile etnice, vor putea spiritele clarvăzătoare să inaugureze o nouă viață în țara noastră“ [107].

Pe cînd se mai afla încă în Franța, Octavian Goga trimite o corespondență în Elveția spre a fi publicată în „Journal de Ge-

105 „La Roumanie“, I, nr. 46, 28 noiembrie 1918 ; vezi și *La réception des Professeurs Universitaires Roumains à Paris*, 1919.
106 „La Roumanie“, nr. 48, 12 decembrie 1918.
107 Idem, nr. 6 februarie 1919.

nève", dorind ca prin acele rînduri „să dezmintă anumite afirmații inexacte pe care diverși oameni politici unguri le răspîndesc în Elveția, cu intenția de a crea o atmosferă ostilă poporului român" [108].

Ordinea cea mai perfectă domnește în Transilvania ! — declară oficial șeful resortului propagandei din Consiliul Dirigent Român. Și, spre edificare, Goga reproduce articole din Declarația Adunării Naționale de la Alba Iulia (1 decembrie 1918), în care peste o sută de mii de români au fixat punctele de vedere cu privire la naționalitățile conlocuitoare. „Noi înșine — recunoaște cu demnitate tribunul ardelean — am fost prea mult oprimați pentru ca dezagreabila atmosferă morală de opresori să nu ne repugne" [109].

„Altă țară, alte drepturi"

De la Paris, la începutul lunii ianuarie 1919, Octavian Goga expediază o lungă scrisoare președintelui Consiliului Dirigent Român, Iuliu Maniu, la Sibiu :

„Mai întîi vă strîng mîna tuturora care, înțelegînd rostul vremii, v-ați pus în fruntea mișcării și ați realizat unirea politică care de atîta vreme trăia în toate fibrele de simțire a neamului. Adunarea de la Alba Iulia, această manifestare grandioasă a conștiinței noastre naționale, înscrie o nouă pagină de glorie pe urma adunării de la Blaj. Vrednicii noștri țărani, cu bunul lor simț și cu înțelegerea atît de reală a intereselor neamului, care i-a caracterizat în toate luptele noastre, și-au dovedit și de astă dată adînca lor înțelepciune.

Regret din tot sufletul că nu mi-a fost dat să văd aceste valuri de oameni și să mă pătrund și eu de bucuria cea mai curată, care mi-ar fi răsplătit îndeajuns tot zbuciumul de o viață întreagă pentru triumful unei idei" [110]. În restul epistolei, Goga reclamă lipsa în Apus a știrilor despre evenimentele Unirii românilor, relatează asupra rezultatelor acțiunilor întreprinse de emigrația română, dă sfaturi pline de înțelepciune politico-diplomatică, solicită informații cît mai complete asupra epocalului act de la 1 decembrie și asupra situației sale personale în conducerea Consiliului Dirigent ; în fine, așterne pe hîrtie o filipică usturătoare la adresa partidelor politice din Vechiul Regat — mai cu seamă a celui condus de Brătieni ! —, avertizînd asupra condițiilor în care oamenii politici ardeleni vor trebui să activeze în România nouă. „Vă rog să nu pier-

---

108 Idem, nr. 60, 6 martie 1919.
109 *Ibid.*
110 Biblioteca Centrală de Stat, Fond. Corespondență O. Goga, ms. nr. 14656. Original.

deți din vedere — își încheie rîndurile Goga — că, cu cît prezentați mai multe fapte împlinite acolo, acasă (cum fac cehoslovacii sau iugoslavii), cu atît mai multe argumente se dau Conferinței de pace în favoarea noastră“ [111].

Am arătat deja cum tovarășul lui Goga de călătorie în Occident, Sever Bocu, strămutase cu sine de la Kiev ziarul „România Mare“ pe care îl continuă la Paris ca Foaie a Voluntarilor și Soldaților Români în Franța și Italia. În numărul din 14 ianuarie 1919 al acestei publicații, Octavian Goga semnează articolul de fond *An Nou — Vremuri nouă*.

„Cu trupul rupt în trei părți — povestește tribunul Unirii — din care numai una purta pecetea strămoșească, striviți sub călcîiul dușmanului, plătindu-ne birul în aur și sînge stăpînului străin, așa nemilostiv trecea asupra noastră călindarul. Privind același rost plin de amărăciune, sufletul românesc îndurerat în pragul fiecărui an nou visa : *O vreme nouă*.

Această lungă așteptare, moștenită din bătrîni, s-a împlinit acum : cu anul ce se deschide, istoria neamului se găsește la o răspîntie nouă“ [112].

În articol sînt însemnate apoi biruințele Unirii după atîtea jertfe de sînge, cînd poporul român intră în drepturile lui firești — ajungînd stăpîn la el acasă. Erau zile de mari bucurii dar și răspunderile pentru viitor erau la fel de mari. În astfel de clipe — consideră cu îndreptățire Goga — mintea și inima românilor trebuie să-și adune tot ce au mai bun, ca să poată găsi calea de mîine. Tunul, acolo în munții Oituzului, strigase o mulțime de adevăruri ce trebuia deslușite de către suflarea românească.

De la acest punct înainte tribunul Unirii începe să stea la sfat cu soldații români cărora le vorbește de iminența marilor reforme — agrară și electorală, despre împroprietărirea cu pămînt și drepturile politice derivate din exercitarea votului universal : „Voi cei mulți care ați muncit pămîntul totdeauna și l-ați apărat cu brațele voastre în zile de restriște. Ați dat atîtea dovezi de vrednicie, obrazul românesc a rămas atît de curat pe urma purtării voastre, că nici o minte întreagă nu-și mai poate închipui să chibzuiască de azi înainte trebile obștești, fără ca să ție seama de valurile sănătoase ale mulțimei muncitoare. Veți avea deci, în România cu hotarele ei împlinite, veți avea de la început o seamă de măsuri de dreptate care vă vor îmbunătăți soarta“ [113].

Intransigentul adept al purificării morale, Goga are acum prilejul să reordoneze atitudinea sa neînduplecată față de trădătorii și

---

111 *Ibid.*
112 „România mare“, II, nr. 27, 14 ianuarie 1919.
113 *Ibid.*

vînduții neamului românesc. Relatînd un caz simptomatic de pedepsire implacabilă a unui om pătat din Ardeal, Octavian Goga lansează în concluzie îndemnul la viață nouă, pozitivă, constructivă: „Cetățeni în țară nouă, pregătiți-vă pentru ca, în curînd întorși la căminurile noastre, pe toți ne-așteaptă munca frumoasă și rodnică a unui neam, care scuturîndu-se de dușmanii lui de veacuri e chemat să-și dureze pentru casa lui temelii trainice din adevăr și dreptate"[114].

În România nouă este un splendid poem în proză, semnat Octavian Goga și tipărit în gazeta „La Roumanie". Vizitînd un fort parizian în care cantonau cinci sute de soldați transilvăneni, voluntari în armata franceză, un compatriot al marelui poet este puternic impresionat: „Mi-am dat seama că o tragedie mută planează din umbra fiecăruia dintre ei, că o istorie intimă se ascundea în fundul sufletului lor. Și totuși instinctul lor de țărani iubitori ai glieí și ai soarelui triumfa asupra impulsurilor individuale. Epopeea neamului îi strîngea într-un singur mănunchi. Pentru a se bate cu nemții ei n-au cerut decît un drapel care să fluture în fața ochilor lor și o armă în mîini..."[115]. Ba unul „cu un aer mai visător" — relevă naratorul — a șoptit: „Aș dori să am un fluieraș, domnule. Un fluieraș pentru a putea să cînt cîte puțin seara...". Și conchide artistul neperechie Octavian Goga: „Fluierul pe care în nostalgica lui reverie îl ceruse soldatul de la Champigny, este flautul fermecat care va marca pașii noștri de mîine"[116].

Ultimul articol publicat de Goga — pe cînd se mai afla încă la Paris — în gazeta tipărită în Franța de bănățeanul Sever Bocu se intitulează Altă țară, alte drepturi. De fapt, tribunul Unirii reia majoritatea temelor discutate în cele publicate anterior, stăruind îndeosebi asupra înrîuririlor pe care le vor produce în viața lumii de la țară reformele agrară și electorală — preconizate să se aplice fără întîrziere în toate provinciile României unite. Poetul discută pe înțelesul soldaților-săteni asupra rosturilor noi ale unor vremi schimbate, sperînd, îndemnînd:

„Să nădăjduim că bunul simț strămoșesc care a călăuzit poporul nostru prin atîtea veacuri de împilare se va arăta și la această nouă răspîntie a vremurilor.

Cetățeni ai istoriei să fie țăranii noștri, cum au fost soldați ai datoriei pe cîmpul de luptă și atunci România nouă va putea sta cu fruntea ridicată în fața oricărui colț luminat din omenire"[117].

---

114 Idem, nr. 28, 24 ianuarie 1919.
115 „La Roumanie", I, nr. 55, 30 ianuarie 1919.
116 *Ibid.*
117 „România Mare", II, nr. 33, 22 martie 1919.

Tribunul din Rășinari refugiat la București, apoi bejenit în Moldova, apostolul pribegit în Occident sfîrșește prin a se înapoia în Ardealul lui de totdeauna. Îl mîna dorul de casa românească unită, mare și nouă, îl reclamau atribuțiunile vieții politice naționale în mijlocul căreia era așteptat să dea măsura talentului și puterii sale de muncă în serviciul comandat al patriei.

La 6 iulie 1919 are loc o serbare în Sebeșul Săsesc cu ocazia demobilizării voluntarilor români transilvăneni din regimentele „Alba Iulia" și „Avram Iancu". Invitat de onoare, Octavian Goga salută pe cei prezenți ca pe vechi cunoștințe și își aduce înduioșat aminte de acea măreață zi de la Iași cînd a văzut intrînd în țară cele dintîi unități ale voluntarilor ardeleni. Roagă pe cei demobilizați ca mergînd acasă să fie adevărații povățuitori ai poporului. Împuternicitul Consiliului Dirigent simte nevoia să accentueze: „Noi, stăpînirea, care sîntem din voi ieșiți, totdeauna ne vom coborî la voi, ca să căutăm durerile voastre și să vă întrebăm de sfatul vostru, cum să cîrmuim țara. Vă rugăm ca, dacă ați știut să așteptați o mie de ani și să răbdați sub stăpînire străină de voi, acum să mai așteptați un an-doi pînă aducem țara asta... care trebuie să o rînduim ca să căpătați voi pămînt și drepturi de alegere cu toții" [118].

La banchetul ce a urmat, Octavian Goga a rostit un scurt toast: „...Am cutreierat în acești cinci ani ai pribegiei peste tot locul și am cunoscut atît de-a lungul Munteniei și Moldovei cît și pe întinsele stepe ale Rusiei o conștiință de neam a poporului român, pe care o pun mai presus de toate și care este conștiința națională a lui, ce-i dă dreptul la viață. Pornind de la aceasta și pornind din aceea că noi cu toții sîntem ieșiți din poporul de la țară, trebuie să ne întemeiem politica noastră viitoare pe această clasă care este atît de conștientă" [119]. Încheie prin a felicita pe ofițeri pentru că au știut să înțeleagă gîndul țăranilor răzlețiți de la Vladivostok pînă la Ural și au grăbit cu ei alături spre Alba Iulia, fiindu-le adevărați ocrotitori și învățători pînă la ora demobilizării.

La începutul lunii august 1919, Marele Sfat ales în Adunarea Națională de la Alba Iulia s-a întrunit la Sibiu spre a deschide discuția generală asupra proiectului de lege electorală. Între alți vorbitori a luat cuvîntul și Octavian Goga, rostind un discurs programatic.

La capătul acestei incursiuni introductive este uimitor să constatăm cum un om ca Goga — ce agonisise atîta capital moral și

118 „Patria", II, nr. 115, 9 iulie 1919.
119 *Ibid.*

politic pentru a putea să joace un rol determinant în viața noii Românii — nu ajunge să dea pe de-a întregul măsura valorii sale. Fiindcă, deși contradictorie și intersectată de regretabile erori politice, viața și activitatea lui Octavian Goga, în continuare, sînt la fel de trepidante, de răscolitoare.

De altfel, noi înțelegem să ne delimităm ferm de tot ceea ce a însemnat rătăcire în unele scrieri și în concepția politică ale lui Octavian Goga, după anul 1920, cînd, alergînd după năluci, a lunecat într-un condamnabil reacționarism politic. În acest sens, ne sînt călăuză sigură prețioasele îndemnuri ale secretarului general al partidului nostru, tovarășul Nicolae Ceaușescu, care, insistînd cu legitimitate asupra discernămîntului și temeinicei analize față de valorificarea moștenirii rămase pe urma personalităților proeminente românești, relevă : „Trebuie să preluăm ce e valoros, progresist în activitatea acestor personalități, dar să avem și o atitudine critică față de ceea ce este greșit în creația lor. Nu înseamnă, prin aceasta, să negăm sau să lovim în cineva. Noi procedăm în felul acesta chiar față de activiștii de partid, față de cadrele de partid ; cînd greșesc le criticăm, — și asta nu înseamnă că le lovim ; ceea ce au făcut bine remarcăm, subliniem. Înseamnă oare că, dacă preluăm ceea ce a fost bun, valoros în poeziile lui Goga, trebuie să uităm că acesta totuși, într-o serie de scrieri, în politică, s-a situat pe poziții reacționare, retrograde ? Desigur că trebuie să criticăm această latură a activității sale“ [120].

În anul cînd sărbătorim cea de a 65-a aniversare a Unirii din 1918, am gîndit că săvîrșim un act de cultură și de dreptate, adăugînd prin volumul de față la ceea ce este bun, valoros în poeziile lui Goga și alte nestemate ale sale — închise în arhive sau uitate în colecții rarisime ale unor publicații — parte din opera sa publicistică care-l fixează în posteritate ca pe un autentic tribun al luptei pentru triumful ideii naționale la români. Ediția de față, credem, ilustrează în modul cel mai convingător această importantă latură a activității marelui gazetar și orator care a fost bardul din Rășinari.

Octavian Goga — om politic, da !, însă om politic robit toată viața de o singură idee : ideea națională. Avatarurile interbelice ale lui Goga pornesc de la și se întorc la sacra idee. Publicistul, mai ales, a fost conștient și marcat de această imponderabilitate. Unele din zisele sale poartă și azi în ele ecouri ale unui legat testamentar :

---

120 Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 3, București, 1969, p. 173-174.

„*O țară e conștiința cetățenească de luptă permanentă, pentru a-și impune valorile poporului ei. Ei bine, în această frămîntare, în această tendință de prefacere, de primenire sufletească, eu aș vrea să-l văd totdeauna pe scriitorul nostru.*

Fiecare intelectual, în măsura în care e intelectual, trebuie să ia parte la această operă de modelare nouă a sufletului românesc, *și cu atît mai mult artistul, acest receptacol de fiecare clipă.*

De aceea cred încă în misiunea istorică, veche, a scriitorului ; și dacă m-ați întreba care e formula sufletească, aceea care trebuie *să fie pentru el nu numai un comandament etic, ci, în același timp,* și o formulă literară, eu v-aș răspunde cu vechiul meu crez : „e ideea națională“ [121].

Octavian Goga va fi fost însă conștient și de riscurile ce incumbă politica, acea întreprindere a aproximațiilor pe nisipurile mișcătoare ale lumii burgheze. La un moment dat ajunge chiar să exclame că „o filosofie a clipei, pripită și brutală, a luat locul acordului cu eternitatea“ [122].

Cînd și cînd, cu o durere lucidă, abia dacă lasă să-i scape cîte o undă de regret pentru cel ce-ar fi putut să fie : „...Viața din Ardeal te împingea la o protestare permanentă și nu îngăduia o retragere în turnul vioriu. Unitatea sufletească cu țara, ca un prim acord al unității politice, trebuia făcută și pentru asta se cereau toate sacrificiile, chiar și suprema jertfă a visurilor literare... Poate, trăind în alte vremi și avînd în fața mea mai puțină nedreptate și mai puțină prostie, incursiunile mele în politică ar fi fost mai rare... În orice caz eu am resimțit cu toată puterea fatalității povara vremii mele și de multe ori, cînd stau cu mine de vorbă, mi se întunecă parcă răsuflarea de cenușa planurilor literare pe care o port în mine...“ [123].

Un destin tragic. Să ai în mîini toate ale tale spre a putea rămîne mare poet, dramaturg interesant, publicist și orator nepereche, pe care la un moment dat să le preschimbi într-un loc de deputat, fotoliu ministerial, apoi prezidențial de partid, de guvern și totuși... Să mori la nici 57 de ani împliniți, să mori de inimă rea — fiindcă și acesta e un fel de a muri ! Vom lăsa neîntrecutului panegirist Nicolae Iorga onoarea să ne explice „năluca“ care l-a dus la pierzanie pe marele poet-tribun al Unirii românilor :

„Cu mult înainte de vreme, Octavian Goga părăsește o viață pe care a trăit-o cu o putere extraordinară, mergînd cu un fanatic avînt pînă la distrugerea unui trup care ca prin minune a putut să

121 Octavian Goga, *Fragmente autobiografice*, p. 47.
122 Idem, *Samsarii*, în vol. *Mustul care fierbe*, București, 1927, p. 204
123 Idem, *Pagini noi*, București, 1967, p. 13.

reziste și pînă acum acestui necruțător zbucium. S-a ars pe sine prin flacăra nestinsă ce ardea în el.

...Simțea în el puterea ce trebuie pentru a revoluționa imediat și complet o societate care i se părea șovăitoare și lîncedă. Literatura o respingea acuma, poezia trecutului, a unui adevărat mare poet, îi era o povară și-i părea o scădere : politica-l domina și prin politică voia să domine, inexorabil.

S-a distrus urmărind năluca. Semnul ei îmbietor, apoi imperios, îl făcuse altul (regele Carol II — n. ns.). În sfîrșit a ajuns unde voia. Și-atunci — s-a văzut că platoșa de zale era, cum putea să se prevadă, tot poetul.

Dar descoperirea l-a doborît. Iar noi, care n-am dorit pe cel dintîi, nu ne putem mîngîia că și pe cel de al doilea l-am pierdut" [124].

Tragic destin, în adevăr, pentru un om care și-l presimțise încă în 1923 : „Vîltoarea mai recentă o cunoști — se adresa el profesorului universitar Gh. Bogdan-Duică, la Cluj. Cea politică nu interesează, deși mi-a smuls nervi mulți și multă cerneală. În literatură, dacă-mi va fi îngăduit s-o mai privesc în față, mă simt astăzi ispitit de o poezie largă, umană, dincolo de plîngerile trecătoare. Nu știu, e sufletul meu scăpat de tensiunea urii de ieri care mă trimitea mai sus ori e tendința unui acord cu eternitatea — un vag impuls din anticamera morții ?" [125]

Dar toate aceste zbuciumări aparțin ultimei părți din viața lui Octavian Goga...

Noi să intrăm în laboratorul de creație al publicistului militant, răsfoind pe îndelete cel mai de seamă dintre volumele ce alcătuiesc cartea tribunului ardelean al luptei pentru Unirea tuturor românilor în vatra Daciei străbune.

STELIAN NEAGOE

---

124 N. Iorga, *Oameni cari au fost*, vol. II, București, 1967, p. 318.
125 Octavian Goga, *op. cit.*, p. 13.

Notă asupra ediţiei

Ediţia de faţă cuprinde creaţia literar-publicistică a lui Octavian Goga din perioada 2 februarie 1917 — 22 martie 1919, volumul inmănunchind de fapt contribuţiile scriitoriceşti ale tribunului transilvănean la lupta românilor pentru înfăptuirea Marii Uniri din 1918.

După cum se va observa, am preferat să prezentăm materia conţinută folosindu-ne de criteriul cronologic, din dorinţa de a oferi cititorilor posibilitatea să urmărească în chip panoramic activitatea unui reprezentant ilustru al generaţiei Unirii de la 1918.

Studiile, articolele, prefeţele şi cuvîntările scrise sau rostite de Goga le-am extras, în parte, din periodice: „România" (Iaşi), „România Mare" (Kiev, apoi Paris), „La Roumanie" (Paris), „România nouă" (Chişinău); parte din volume: Prefaţa la lucrarea Campania română din 1916, sau broşura Pagini din luptele ardelenilor pentru unire. Fragmentele din cuvîntările rostite de Goga la Petrograd sînt redate după textele aflate la Biblioteca Academiei Române (Cabinetul de manuscrise).

Poeziile sînt transcrise din periodice: Ciorile, Pămînt şi Cer, publicate pentru prima oară în ziarul de front „România" (Iaşi, 1917), Vorbesc tăcerile, În nopţi de pribegie, tipărite mai întîi în gazeta „România nouă" (Chişinău, 1918), În ţintirim..., apărute, de asemenea, pentru întîia dată în gazeta „România Mare" (Paris, 1919). Totodată, am găsit de cuviinţă să completăm ediţia şi cu celelalte poezii scrise de Octavian Goga în anii 1917/1918, însă apă-

rute postum, în volumul Din larg : Hora morții, Poveste veche, De profundis, Afară trece moartea, Ceahlăul.

Corespondența provine din fondurile de manuscrise : ale Bibliotecii Centrale de Stat — scrisori adresate de Octavian Goga soției sale Hortensia și lui Iuliu Maniu ; ale Arhivelor Statului Iași — scrisoare adresată colonelului D. Gherculescu ; din Arhiva de familie O. Ghibu și din lucrarea lui O. Ghibu — Amintiri despre O. Goga. Cu 21 scrisori ale lui, **(Sibiu, 1943), cum și din** Amintirile **lui Const. Argetoianu (aflate în manuscris).**

În alegerea și stabilirea textelor ediției Goga am avut în vedere următoarele : 1) Întrucît unele creații ale autorului (cinci-șase la număr) nu servesc integral ideea generoasă care străbate întregul volum — nu le-am inclus în ediția propriu-zisă, în schimb am folosit întinse și substanțiale fragmente din ele în Studiu introductiv. **2) În cîteva texte ce compun ediția am operat unele omisiuni, operațiuni pe care le-am semnalat prin puncte de suspensie între paranteze drepte.**

Fiind vorba de o ediție a întregii producții scriitoricești a lui Octavian Goga din perioada respectivă, Studiul introductiv și notele bibliografice **au menirea să întregească înțelegerea pe cît de** ***nuanțată, pe atît de clară, de exactă a locului și rolului poetului-*****tribun în epopeea Marii Uniri a românilor.**

Transcrierea textelor urmează normele ortografice astăzi în vigoare, permițîndu-ne să păstrăm doar foarte puține particularități, precum : laboratoriu (laborator), cutropire (cotropire), nouă (noi) ș.a.

S. N.

NE ÎNVAŢĂ MĂRĂŞEŞTII...

rele postume, în volumul *Din larg* : *Hora morții, Poveste veche, De profundis, Afară trece moartea, Ceahlăul*.

Corespondența provine din fondurile de manuscrise : ale Bibliotecii Centrale de Stat — scrisori adresate de Octavian Goga soției sale Hortensia și lui Iuliu Maniu ; ale Arhivelor Statului Iași — scrisoare adresată colonelului D. Gherculescu ; din Arhiva de familie O. Ghibu și din lucrarea lui O. Ghibu — *Amintiri despre O. Goga. Cu 21 scrisori ale lui*, (Sibiu, 1943), cum și din *Amintirile* lui Const. Argetoianu (aflate în manuscris).

În alegerea și stabilirea textelor ediției Goga am avut în vedere următoarele : 1) Întrucît unele creații ale autorului (cinci-șase la număr) nu servesc întru totul ideea generoasă care străbate întregul volum — nu le-am inclus în ediția propriu-zisă, în schimb am folosit întinse și substanțiale fragmente din ele în Studiu introductiv. 2) În cîteva texte ce compun ediția am operat unele omisiuni, operațiuni pe care le-am semnalat prin puncte de suspensie între paranteze drepte.

Fiind vorba de o ediție a întregii producții scriitoricești a lui Octavian Goga din perioada respectivă, Studiul introductiv și notele bibliografice au menirea să întregească înțelegerea pe cît de nuanțată, pe atît de clară, de exactă a locului și rolului poetului-tribun în epopeea Marii Uniri a românilor.

Transcrierea textelor urmează normele ortografice astăzi în vigoare, permițîndu-ne să păstrăm doar foarte puține particularități, precum : laboratoriu (laborator), cutropire (cotropire), nouă (noi) ș.a.

S. N.

Iași, joi, 2 februarie 1917

Spre biruință

S-ar părea că sîntem în mreaja unui vis și că toate cîte se petrec astăzi în jurul nostru sînt arătări fugare din vremuri de demult, chipuri întunecate smulse dintr-o veche cronică moldovenească. Simțim sufletul cum ni se zbate greu sub povara loviturilor ca limba unui clopot bătrîn dintr-o biserică bîntuită de vifor.

Vrășmașul a călcat hotarele țării, jumătate din pămînt e sub copitele cailor lui. De-a lungul cîmpiilor mănoase calcă iarăși cetele de pradă, satele albe ard pe întinderea Munteniei, în vreme ce Ardealul, ud încă de sîngele nostru, e mai mut ca oricînd. În acest timp, în jur de noi, e o alergare pripită, soldații vin și se duc, roiesc pribegii fără adăposturi, chervane ferecate își urmează drumul, e grabă și frămîntare pretutindeni și deasupra acestei învălmășeli de oameni și de lucruri, strălucesc în soarele de iarnă icoane răzlețe din visul nostru de mărire.

Și cu toate acestea, nu sîntem înfrînți. Ne-am chieltuit, dar nu ne-am istovit. Puterea n-a secat încă și credința rămîne în picioare privind dîrză în obrazul dușmanului. Ca un trup sănătos, dezmeticit de pumnul vrășmaș, poporul nostru și-a îndoit mijlocul o clipă ca să se ridice iarăși cu o vigoare înzecită. Înfiptă în țara Moldovei, ca într-o *cetate de piatră*, oastea noastră, avînd apa Siretului în față și crestele Carpaților în spate, reînvie astăzi după zidul baionetelor, ascuțindu-și fulgerele de mînie. Este o suflare nouă de viață care renaște, rîndurile se primenesc, sprijinul tovarășilor crește, speranța fîlfîie proaspătă și întinerită peste steagurile ciuruite de gloanțe.

În această fierbere, care dospește o furtună apropiată, ne strîngem cu toții.

Pe cîmpul întins, unde se prind în mănunchi puterile de apărare ale unui neam, venim astăzi și noi, o seamă de oameni ai condeiului. Cetitori de gînduri și făuritori de visuri, unde trecă-

toare din valul statornic al sufletului românesc, cerem o părticică de muncă pentru pregătirea marelui praznic [1].

Vrem deci să ne semănăm credința pe tot cuprinsul acestui pămînt, să vorbim cu soldatul și cu civilul și să ne facem de-a lungul satelor și orașelor vestitorii cîntecului de biruință care se urzește ceas cu ceas. Vom vorbi limpede și fără înconjur, dîndu-ne seama că încrederea cu care am fost cinstiți de către cei chemați să reunească energiile țării pretinde cuvinte drepte și cere slujba adevărului. Vom spune astfel în aceste pagini tot ce așteptarea zilelor viitoare ne va coborî în suflet. Vom arăta pilda măreață de înfrățire a neamului. Ne vom închina cu smerenie în fața țăranului trudit, vom pipăi durerile lui, îi vom cînta vitejia neasemănată, lămurindu-i binefacerile pe care și le-a răscumpărat cu sînge cald scurs pe ogoarele țării. Vom dezveli tuturora cruzimile ticăloase ale cotropitorilor și vom lovi cu patimă în tăciunarii care plimbă cărbunii aprinși de-a lungul unui pămînt orînduit prin muncă și vrednicie.

Ca în vremuri vechi de restriște, cînd paloșul însîngerat se purta pe drumul mare, am vrea ca din cuvîntul nostru să se desprindă cugetul răzbunării și al biruinței.

Nu știu dacă vorbele se vor putea totdeauna înșirui netede pe hîrtie ; atîta știu însă că toată palpitarea inimii noastre va fi pentru ostașii acestor zile de zbucium grozav. În fiecare clipă, în alergarea minții, în ceasuri de muncă și în nopți de veghe, împreună cu toată suflarea țărînei strămoșești noi vom avea ochii îndreptați spre voi, soldați ai neamului, care din tranșee trimiteți moarte liftelor străine. În ranițele voastre e biruința de mîine. [...]

Vineri, 3 februarie 1917

Crimă și pedeapsă

Vreo două luni în urmă era încă general [1] în armata noastră, de cuvîntul lui atîrna soarta la vreo cincisprezece mii de soldați... Astăzi este un condamnat la cinci ani muncă silnică și la degradare în fața frontului. Ca mîine vor suna goarnele și de pe umerii

unui om palid epoleții vor cădea în țărînă, uniforma strălucitoare îi va fi smulsă, iar vinovatul va îmbrăca haina cenușie a osîndiților de la ocnă...

În adevăr, destinul își proiectează uneori cu mai multă putere rostul lui implacabil. Astfel de prăvăliri din vîrful piramidei pînă în adîncul prăpastiei sociale, dezgroapă o serie de probleme pe seama oricărui gînditor. Cu cît căderea vine mai de sus, cu atît întinse sînt rădăcinile care au urzit catastrofa.

Cîmpul de cercetare e vast cu asemenea prilejuri. Ochiul artistului caută să se furișeze în sufletul celui înfrînt, să-i prindă frigurile fulgerării, să zugrăvească cutremurul din fața abisului. Sociologul se va năzui să descifreze păcatul dintr-o analiză a mediului, iar filozoful se va gîndi din nou la porunca aspră a fatalității care face să triumfe ordinea morală, înlăturînd mai curînd sau mai tîrziu pe toți cîți au încercat să-i tulbure echilibrul...

Sînt atîtea și atîtea aspecte prin care se înfățișează desființarea unui om... Pe noi cei de astăzi însă, pe toți care din acest colț al Moldovei privim cu inima rănită și cu pumnii strînși spre realizarea unui ideal, decapitarea morală a unui general român, ne interesează sub un alt raport de apreciere. Ne gîndim la înlănțuirea dintre crimă și pedeapsă, ne gîndim la biruințele zădărnicite din vina unui om și mai ales ne dăm seama că organismul nostru moral are puterea să reacționeze în fața păcatului.

Tragedia individuală a celui naufragiat dispare acum cînd moartea se plimbă în fiecare clipă deasupra lumii ; spasmurile unui biet muribund le întîlnim atît de des. Se ridică însă pe ruinele acestei prăbușiri, se ridică biruitor principiul dreptății, voința nestrămutată de a da o sancțiune binelui și răului, de a răsplăti cu fermă hotărîre și vrednicia și vina.

Un suflu nou de austeritate începe să se resimtă în societatea noastră, care n-a apucat să-și fixeze mai limpede o ierarhie a valorilor sufletești. Ne simțim mai disciplinați în judecarea adevărului, mai pătrunși de conștiința datoriei și mai plini de pietate pentru sîngele care se varsă acolo pe front. Concepția vitejiei primește o nouă semnificare atunci cînd înțelegem cu toții, că stigmatul crimei așteaptă pe vinovat.

Această senzație ne-o dă nouă aici la masa de scris și sîntem siguri că tot cu aceste sentimente de liniște morală va fi primită în oștirea românească vestea despre osîndirea generalului Socec...

La sicriul unei idei

— Cu prilejul morții lui Aurel Popovici[1] *—*

Era bolnavă de mult. Purta din leagăn germenul insoluției și zi de zi se vedea tot mai limpede că ideea Austriei Mari nu e decît o ficțiune menită să ajungă mai curînd ori mai tîrzîu în camera de vechituri a istoriei universale.

Cu toate acestea își avea reprezentanții ei și în sînul poporului nostru, atît de vitreg apăsat de toate loviturile sorții. Ardealul, lăsat pe mîna ungurilor, neprimind de la București încurajări oficiale, era ispitit de către Viena să-și caute un sprijin în tendințele manifestate de anumite cercuri politice austriece pentru înfăptuirea unei monarhii unitare, care ar fi avut la bază o egală îndreptățire a tuturor naționalităților. Cunoscuta politică perfidă a Burgului vienez avea o dublă rețetă de consolidare interioară : de o parte sprijinirea pe unguri în hotărîrea lor de a crea un stat național maghiar, de alta îndemna toate neamurile nemaghiare din Ungaria la rezistență, punîndu-le în vedere un ajutor în viitorul apropiat.

O împărțire de roluri, probabil, care cădea în tradiția Casei de Habsburg, cu vechea ei dogmă de guvernare : *divide et impera*. Era fatal, ca în fața unor asemeni îngăduinți, mai mulți oameni politici ardeleni să fie prinși în mreaja iluziilor țesute cu măiestrie la Viena. Centrul doctrinei care preconiza o Austrie mare era persoana fostului principe moștenitor Franz Ferdinand.

Sînt îndeajuns cunoscute ideile care se atribuiau nenorocitului asasinat la Sarajevo[2], a cărui personalitate rămîne ca istoria s-o lămurească de aci înainte. Cert este că ura împotriva magnaților unguri Franz Ferdinand și-o accentua la toate ocaziile și urmărea cu bucurie cum din acest sentiment, pe care și-l lansa metodic, se înfiripa un capital politic la popoarele asuprite. O serie de publiciști vienezi, grupați în jurul gazetei *„Reichspost"*, formulaseră doctrina viitorului domnitor care, din palatul său Belvedere, dirija personal acțiunea.

A fost firesc ca ideea să-și găsească în curînd exponenții săi și în Ardeal — sînt doar atît de lesne crezătoare popoarele oropsite. Omul, care a căutat la noi o justificare teoretică pentru această himeră, a fost *Aurel Popovici,* a cărui moarte anunțată acum dă o notă de actualitate unui gînd zădărnicit.

Aurel Popovici, în cartea sa *Die vereinigten Staateu von Gross-Oesterreich,* încheagă într-un mănunchi un vast plan de consolidare interioară a monarhiei bolnave, profețind salvarea Austriei pe baza autonomiei naționale a neamurilor conlocuitoare. Spirit erudit, cu mai multe înclinări teoretice, decît de ordin practic, Popovici își clădea doctrina pe îndrumările individuale ale împăratului de mîine, în a cărui sinceritate credea cu toată căldura firei lui pline de avînt. Greșeala lui Popovici era că pierdea din vedere disoluția fatală a conglomeratului austriac într-o vreme cînd principiul național, cu toate consecințele lui naturale, își întrevedea biruințele la orice pas.

Doctrina lui Aurel Popovici n-a avut astfel mulți adepți. România, care pierduse de mult încrederea în onorabilitatea Vienei, era zi cu zi tot mai aproape de politica nouă a expansiunii naționale. Generația mai proaspătă din Ardeal privea spre București ca la un centru al aspirațiilor sale. Profețiile se destrămau pe rînd și Popovici nu mai avea altă consolare, decît conversațiile intime de la Belvedere, unde Franz Ferdinand îl primea des și unde mai mulți oameni politici din Comitetul nostru național aveau intrare pe urma lui.

Glontele de la Sarajevo i-a sfîrșit și ultima rază de speranță, iar prima zi a războiului general a pecetluit definitiv moartea Austriei mari.

La sicriul acestei idei, Aurel Popovici a rămas dezarmat. Cu programul sfărîmat al unei întregi vieți agitate, autorul Replicei s-a simțit prea înfrînt, ca în noua situație creată de împrejurări să pornească la drum nou. A amuțit deci și, retras în Elveția, a urmărit de acolo desfășurarea evenimentelor.

Sînt sigur că un fior i-a trecut prin vine în ziua de 14 august [3] și că în fiecare clipă a fost cu sufletul pe urmele armatei noastre. Cînd s-au închis ochii lui mari și tulburi în sanatoriul de la Geneva, în ultima lor licărire fără îndoială că au văzut Ardealul lui cotropit și nădejdea care străjuiește astăzi în munții Moldovei.

Luni, 6 februarie 1917

Către țăranii soldați

Voi sînteți cei mulți, voi ați dat cu adevărat și sîngele și puterea... Țărani ai noștri, din Muntenia și din Moldova, români plugari ai pămîntului de pe Jiu și de pe Siret, voi care umpleți

golul tranşeelor şi nu mai încăpeţi în plinul spitalelor, soldaţi ai neamului, la voi e toată nădejdea de mîine.

Din mijlocul nenorocului care ne încearcă în treacăt, dintre toate vedeniile chinuitoare ale acestor zile de pribegie, din întreaga uruitură a maşinilor nemţeşti, se ridică fruntea limpede a ţăranului nostru încununată de strălucire. Dacă sufletul ni se clatină o clipă sub povara sorţii, ne gîndim la ţărani şi ne simţim tari ca viteazul din povestea veche, care îşi primenea puterea de cîte ori picioarele lui atingeau ţărîna. Credem în hainele albe ale neamului românesc, credem cu toată îndărătnicia neînduplecată a dreptăţii pentru care luptăm, şi dacă străinul vrea să judece acest popor după vrednicia lui adevărată, noi îl trimitem la : *ţărani*.

De aceea, ca şi în trecut, ne îndreptăm şi astăzi spre voi, temeiul şi fala oştirii, ca să vă spunem, că de la rîndurile voastre se aşteaptă mîntuirea.

Soldaţi, sub puhoiul duşmanului am dat înapoi pînă la apa Siretului, unde cu ajutorul vitezelor oşti ale împăratului Rusiei, de două luni l-am încremenit în loc. În zadar se zvîrcoleşte, zidul nostru de oţel nu se frînge. Văzîndu-se neputincios, toate vocile sufletului său hain le revarsă asupra pămîntului cucerit vremelnic. Veştile care sosesc aici despre isprăvile lor de dincolo de front ne trezesc scîrba şi setea răzbunării.

Adunătura pestriţă de nemţi, unguri şi turci e mai crudă ca fiarele din apocalips şi mai înfometată decît lăcustele. Ei taie limba prizonierilor români, ei despoaie toate satele din Muntenia, neamţul cară la el acasă toată truda agonisită de noi, neamţul vă necinsteşte femeile, cizma lui zdrobeşte viaţa noastră de la Bucureşti pînă la Severin.

Soldaţi, această răsplătire se apropie ! De la Siret, drum înapoi nu mai este !

Pregătiţi-vă sufletul, întăriţi-l cu ura neagră a pămîntului vostru batjocorit şi gătiţi-vă de ziua cea mare, cînd va începe nunta morţii cea adevărată, nunta vieţii şi a izbăvirii.

Gîndiţi-vă, soldaţi ţărani, că o nouă aşezare trainică a neamului va răsări din lupta voastră. Înţelegeţi că stăpînind din nou pămîntul vechi al României şi lărgindu-i hotarele cu Ardealul şi Bucovina, soarta tuturor va fi mai bună. Aduceţi-vă aminte de cuvîntul m. s. regelui nostru, care pe urma războiului vă făgăduieşte o mai dreaptă orînduire a vieţii de la ţară...

Gîndiţi-vă, soldaţi, la copiii voştri, la binele de mîine, la căsuţa albă de pe Argeş, unde lifte spurcate se lăfăiesc astăzi... Şi nu uitaţi mai ales dreptatea scripturii care acuma tîrziu se va izbîndi în adevăr pentru voi : — *Fericiţi sînt cei flămînzi, că aceia se vor sătura...*

Trădătorii

L-am văzut ieri pe platoul de la Copou, l-am văzut în fața foștilor săi soldați pe generalul[1] ajuns ocnaș.

Palid și tremurînd, cu batista la ochi ca să nu-și vadă rușinea, s-a tîrît sub escorta jandarmilor, i s-a citit sentința, un ofițer i-a smuls galoanele și insigniul de pe chipiu, altul l-a descins, al treilea i-a frînt sabia în genunchi și a asvîrlit-o în țărînă. În cîteva clipe, execuția morală s-a sfîrșit, pușcăriașul a fost luat între baionete și depărtat în huiduielile mulțimei... A murit un om și a rămas în schimb o mașină de carne ambulantă...

Trădători au fost în toate armatele, crima e doar rezultanta impulsurilor individuale, buruiana otrăvită a sufletului împins spre prăpastie. Ceea ce e de reținut însă cu acest prilej și ceea ce spune în lumina lui adevărată un organism moral este puterea de reacțiune a societății în fața păcatului. Vînzători s-au găsit pretutindeni, fiindcă pretutindeni înfloresc izolate în umbră florile răului. Popoarele se judecă însă, înfățișîndu-și nivelul lor sufletesc, după severitatea retorsiuni care pedepsește pe vinovați. Astfel cerem să fim judecați și noi, acum cînd pe un fost comandant de divizie sentimentul de dreptate ale justiției militare l-a decapitat moralicește.

Străinătatea, aliații noștri care își au cu toții galeria lor de delincvenți, pot să vadă toți astăzi că pe acest petic de pămînt există o disciplină morală, o voință implacabilă care diriguiește soarta unui neam. Să ne pătrundem însă și noi, militari și civili, să ne pătrundem cît mai mult de seriozitatea gravă a acestui învățămînt. Cu ochii îndreptați spre o unică țintă, una singură, de care se leagă existența noastră, să înțelegem că atmosfera de autoritate a datoriei trebuie să planeze acum deasupra întregii societăți românești. Să răspîndim deci această atmosferă, să strivim în jur de noi sufletele fiecare care nu resimt suflul tragic al zilelor cînd se face istoria neamului, să cerem la toate prilejurile cumpăna dreptății nemilostive și mai ales să ne smulgem din concepția de viață germenul neputinței : iertarea...

Războiul este un examen moral, încordarea supremă a conștiinței unui popor. O măsură a vredniciei nu e numai vitejia cîmpului de luptă, este și îndrăzneala cu care criminalii sînt scoși la suprafață, este actul de contraspovedanie care spală și purifică sentimentul public. Orice păcat mărturisit este un prilej de ușu-

rare și triumful dreptății peste cadavrul unui nevinovat este totdeauna un preludiu al biruinței de mîine.

De aceea nu ne speriem cînd îi vedem pe trădătorii livizi îmbrînciți de după perdeaua crimei lor. Nu, dimpotrivă, vrem să-i privim în față, să-i urmărim cu liniște în toate peripețiile zvîrcolirii, avînd convingerea senină că orice cap de trădător căzut în țărînă a limpezit un colț de atmosferă morală.

Păstrăm în mintea noastră ca un cuvînt de evanghelie, ca o călăuză de viață, vorbele grele din ordinul de zi al generalului Dragalina[2] înaintea biruinței de pe Jiu, adevărul unui testament pecetluit cu sînge :

— „*Voi fi fără milă, ascultați bine, ofițeri de orice grad și soldați, ceea ce vă spun, voi fi fără milă față de aceia care se uită înapoi în loc să se uite înainte...*"

CIORILE

Le văd pe cîmpul de zăpadă
C-un croncănit asurzitor,
Urîte ciori, popor de pradă,
Le văd cum negre trec în zbor...

Le văd rotind din vreme-n vreme,
Peste biserici vin țipînd,
Și parc-o ploaie de blesteme,
Mi-azvîrle ciocul lor flămînd.

Batalioane se strecoară
Din cîrdul lung, înfometat,
În drum pe orișiunde zboară
Miroase-a moarte și-a păcat.

În fața lor închid fereastra,
Simt ură-n suflet și fiori,
Căci mi se par în iarna asta
Mai multe ca de alte ori...

Și-mi zic : Sînt oare ciori în lege
Ce-mi strigă nopțile-n auz,
Ori suflete de nemți pribege
Din gropile de la Oituz ?...

Să vorbească frontul...

Daunăzi, în salonul unei distinse familii din Iași. Era amurg, era o căldură moleșitoare împrejur și în lumina tremurată a unui bec electric jucau umbre leneșe. Conversația se potolise, fiecare dintre oaspeți stătea la colțul lui, în vreme ce de la o măsuță, un tînăr palid cu ochii duși departe, cu gesturi discrete subliniind fraza, recita o poezie. Erau versuri de Baudelaire și morbidezza lor copleșise întreg auditoriul. Ritmul sonor împrăștiase o oboseală dulceagă care învăluia salonul și din tăcerea care plana deasupra noastră, se desprindea spleenul poetului mizantrop, ca un parfum oriental.

Au trecut cîteva clipe pînă s-a curmat magia versului, ca pe urma lor să se deschidă un șir întreg de exclamații, în care toți acești latini de la Dunăre, cetățeni ai Iașului, își condensau admirația pentru marele băutor de hașiș...

Un singur domn își sorbea ceaiul liniștit, mai puțin emoționat decît ceilalți. Era un francez, doctor mi se pare, îmbrăcat în uniformă militară. Toate privirile s-au îndreptat spre el, cu aere de mirare și curiozitate. Iată un om, se părea că-și zic cu toții, un om cult, bine îmbrăcat, un francez de pur sînge, care stă impasibil cînd noi ne extaziem de Albatrosul lui Baudelaire...

Sentimentul unanim l-a formulat o tînără doamnă de la Crucea roșie : — Cum, doctore, d-ta nu apreciezi sonetele admirabile din *Fleurs du mal* ?...

Francezul a avut un zîmbet de-o clipă, făptura lui sveltă s-a înclinat cu eleganță și a dat un răspuns mai mult evaziv. A spus că el se gîndea la altceva, că poeziile lui Baudelaire sînt foarte frumoase, dar că-l furase mintea și involuntar îl preocupau alte probleme. Au trebuit cîteva stăruințe, ca simpaticul parizian să-și deschidă sufletul și să ne vorbească limpede, cu acel admirabil ton de naturalețǎ atît de obișnuit la compatrioții lui...

— Eu, domnilor, începu el, în vreme ce tînărul nostru amic Vasilesco recita poezia, mă gîndeam la o chestiune care mi se pare foarte interesantă. Mă gîndeam la descoperirile făcute de noi francezii, pe care datoria ne-a trimis astăzi aici. Ce surprinşi am rămas cînd v-am văzut pe d-voastră, care nu numai că sînteţi ataşaţi Franţei politiceşte, dar pe care cultura franceză v-a modelat după toate capriciile ei. Vă puteţi închipui senzaţia agreabilă cînd v-am găsit aşa de familiari cu toate tainele limbei noastre.

Doctorul s-a oprit o clipă, a privit întrebător în jurul lui şi a urmat mai departe : — Ne-a mirat bilinquismul d-voastră şi ne ziceam, cum se face că o societate întreagă e îndrumată de un asemenea talent deosebit de a-şi însuşi o limbă străină ?... Curînd însă am avut o mică decepţie, care flatează oarecum amorul nostru propriu de francezi, dar care sentimentul d-voastră naţional ni-l punea într-o lumină ciudată. Ni s-a spus anume, că această mînuire abilă a limbii noastre aici se datoreşte în mare parte faptului, că unii din d-voastră vorbiţi mai mult franţuzeşte decît româneşte.

— Bine, — domnule doctor, — întrerupse un domn bancher de la Bucureşti, dar asta pe d-voastră trebuie să vă bucure.

— În alte împrejurări, replică francezul, ne-ar bucura poate mai mult. Astăzi însă, cînd sîntem aliaţi de arme, privim lucrurile mai în adîncul lor. Ne surprinde în mod simpatic rostul d-voastră de colonişti intelectuali ai Franţei, dar, în epoca asta de exaltare a sentimentului naţional, noi am vrea să vă vedem pătrunşi de propria voastră durere. Fiindcă, vedeţi, ideea de sacrificiu e totdeauna mai înrudită cu dragostea pentru propria ta casă, decît cu simpatiile rasei. Şi mormîntul părinţilor, domnii mei, e mult mai apropiat de sufletul vostru decît Domul invalizilor care este proprietatea neştirbită a Franţei şi numai în al doilea rînd a d-voastră şi a umanităţii...

Pe urma acestor cuvinte, care păreau cam aspre, doctorul a ţinut să se explice. — În aceste zile grozave, continuă el, nu se poate închipui lupta, decît avînd la bază un desăvîrşit egoism naţional, în concepţia lui cea mai înaltă şi cea mai nobilă. Cei care se duc în faţa morţii trebuie să simtă toată înrudirea misterioasă cu pămîntul unde vor fi îngropaţi...

Şi mai este ceva, urmă cu vioiciune interesantul oaspe. Izolarea aceasta de ai tăi are darul de a te pune într-un dezacord de simţire cu lumea dimprejur, fără a putea să-ţi creieze o înrudire

palpitantă cu actualitatea unui mediu depărtat, a cărui influenţă spontană nu te poate atinge la distanţă. Din această încurcătură se naşte ur fatal anacronism moral.

Francezul s-a uitat la noi şi, ridicînd glasul, am surprins o strălucire nouă în ochii lui aprinşi.

— Iată d-voastră, de pildă, îmi apăreţi în momentele acestea întrucîtva nu numai izolaţi de marea dramă de sînge de la Carpaţi, dar departe şi de frămîntarea noastră. De aceea citiţi versuri de Baudelaire, acum cînd la Oituz soldaţii români mor admirabil şi cînd la Meusa ai noştri de trei ani se zbat în tranşee. Drept să vă spun, aş fi vrut mai degrabă să aud în acest salon o baladă populară românească din vremile de vitejie ale domnilor Moldovei, în locul sonetelor pesimiste ale nenorocitului nostru Baudelaire, care la Paris stă acum liniştit în colţul de la bibliotecă aşteptînd alte zile...

Fiindcă, vedeţi d-voastră, este o înlănţuire atît de firească între fiecare părticică a patriei şi frontul pe care luptă. În toată Franţa vorbeşte frontul ei, în toate saloanele, în toate primăriile, în toate căsuţele de la ţară. Frontul şi numai frontul, în poezii, calambururi, în lungi discuţii teoretice, fiindcă frontul e viaţa şi toată scăparea noastră... Ce se întîmplă însă cu acei din d-voastră, care vorbiţi admirabil limba lui Corneille şi rar limba ţării ? Auziţi tunul de la Oituz, dar el nu vă poate smulge nota particulară a fiorului românesc, fiindcă senzaţiile acestui front nu vă sînt familiare, iar tunul de la Verdun nu-l puteţi auzi, e doar aşa de departe... Nu puteţi deci să vă pătrundeţi nici de cutremurul de-aci, nici de cel din Franţa... Fără să ne vorbiţi de durerile României, nu vorbiţi nici de durerile Franţei, care e departe şi pe care n-o vedeţi astăzi şi nu vă poate mişca. Nu spuneţi nici poezia românismului de totdeauna, nici a Franţei de astăzi. De aceea înţeleg că vă amuzaţi acum citind versuri de Baudelaire, cînd noi trăim acasă prinşi în frigurile frontului...

Faceţi, domnilor, să vorbească aici frontul, frontul d-voastră şi fiţi siguri că noi francezii vom fi perfect satisfăcuţi...

Aşa a încheiat doctorul, şi, cînd am deschis în treacăt cartea lui Baudelaire şi am văzut pe pagina întîi portretul cîntăreţului maladiv, am avut o clipă iluzia că ochii lui stinşi clipesc şi capul i se înclină, dîndu-i dreptate acestui inteligent propagandist al Franţei şi al umanităţii, trimis la Iaşi spre binele nostru al tuturora...

Iaşi, joi 23 februarie 1917

Dragă Tani,

[...]

Tifosul exantematic s-a lățit grozav. Mor aproape o mie de soldați pe zi și mor doctorii. Doctorul Giani e bolnav pe moarte, doctorul Perța, bietul, a murit azi. Nu știu ce s-a mai alege de noi. În privința asta, cu toate durerile exilului, e o binefacere pentru voi că ați părăsit Iașii. Moartea glorioasă, moartea utilă o înțeleg, moartea stupidă, ba...

Cu alimentația e o nenorocire, cu lemnele și mai rău. Acum s-au introdus cartele de carne și de pîine și de toate lucrurile. Ni se dă de trei ori pe săptămînă cîte 200 grame de carne pe zi. Cît privește mîncarea, eu nu prea sufăr, fiindcă n-am poftă deloc.

Singurul lucru care mă bucură e că am o ocupație. Am făcut gazeta [1] Cartierului General [al armatei române], pe care o conduc eu. Gazeta a prins, deosebit, din primele zile. Se tipărește în 30 000 de exemplare, din care jumătate merge pe front, jumătate se vinde cu numărul. Este un succes necunoscut încă, explicabil numai prin foamea de cetit. Eu muncesc la ea cu mult interes și caut să fac din ziar un punct important în situația asta tulbure. De aceea m-am apropiat și de palat [2]. Am cîștigat pe regină prin Cella (Delavrancea — n. n.), m-a primit de mai multe ori în lungi audiențe... Femeie dezghețată, i-am vorbit limpede și vezi articolele ei, a devenit colaboratoare, gazetară... Ea scrie în englezește, Cella-i traduce manuscrisul în franțuzește, eu în românește și pe urmă i-l cetesc. E încîntată de traduceri și foarte prietenoasă, foarte dispusă să asculte sfaturi. D. e. articolul cu București [2], i-am spus eu să-l scrie, i-am dat subiectul i-am indicat chiar și cum să-l trateze. Înțelegi, că gazeta în condițiile aceste speciale, trezește un interes neobișnuit. Tăcerea care se făcuse în jurul meu a dispărut de tot, îi văd din nou pe toți gentili și gata să mă servească. Firește și dușmanii s-au întețit. N. Iorga cu deosebire e furios, fiindcă — cum zice el — am „acaparat pe regină"... Ca situație morală, firește, toate lucrurile astea m-au întărit. Niciodată n-am avut mai mulți prieteni și mai mulți dușmani. În cele materiale mi-am asigurat existența, și asta-i destul. [...]

Ce să-ţi mai spun de-aici? Politica e tulbure: tensiune între Cartierul General şi guvernul care se teme de-o dictatură militară. Nu sînt excluse surprizele şi-o cădere de guvern nu e imposibilă. Armata e în refacere, lucrurile ar merge, dar bolile o decimează. Frontul se ţine. Vei fi auzit, probabil, de trădarea colonelului Sturdza [4] care a trecut la nemţi. Mizerabilul a scăpat, complicele lui însă, locotenent-colonelul Crăiniceanu [5], băiatul generalului, a fost prins şi va fi împuşcat zilele astea. Fratele lui a cerut să comande el plutonul de execuţie. A fost o consternare grozavă aici, cînd s-a auzit afacerea Sturdza. În curînd se va da publicităţii. Dacă reuşea planul lui de-a trece cu toată divizia la nemţi, am fi fost prinşi cu toţii aici şi azi n-am mai exista.

În chestiunea prizonierilor din Rusia, în sfîrşit, s-a adus o hotărîre. Înarmarea lor s-a decis. Ieri a plecat la Cartierul General rus un colonel de-al nostru, ca să discute detaliile. Peste vreo două săptămîni revine şi atunci plec şi eu în Rusia pentru o lună, cu o misiune mixtă de militari şi civili. Mai mult nu pot să stau acolo, fiindcă nu vreau să pierd din mînă firele de la gazetă.

Cu ocazia asta mă bucur, dragă Teno, că ne revedem. Oriunde ai fi tu, în Finlanda, ori în Norvegia, fiindcă de trecere peste mare acum nu poate fi vorba, am să-ţi telegrafiez să vii la Petrograd. Eu acolo doresc să mă duc cu deosebire, fiindcă plănuiesc un interviu cu ţarul, pentru care voi aduce o scrisoare autografă de la regină [6]. E însă foarte secret lucrul şi, te rog, nu cumva să-l comunici cuiva, că s-a stricat totul. Dacă pleci din Petrograd deci, lasă-ţi adresa la Diamandy [7], ca să ştiu unde să-ţi anunţ sosirea mea, care va fi [cel] mai tîrziu de azi într-o lună.

[...] Mai ales mă bucur de pe-acum că ne-om revedea, ca doi vechi şi păţiţi tovarăşi, să mai stăm de poveşti şi să ne plimbăm alături pe malurile Nevei...

Ţi-am scris mult aici, ca să ştii că mi-e dor de tine, că sînt trist în singurătăţile mele, că sufletul meu ciudat e obosit şi singur...

Trăiesc o viaţă de izolare şi văd cu părere de rău că, în măsură ce trece vremea, mă cufund tot mai mult în mine şi în tăcere.

Dacă au fost resturi de copilărie tardivă în mine, vremurile astea întunecate le-au pus la grea încercare.

Sînt bătrîn, dragă, am adevărat fire cărunte, plictiseli...
Închei scrisoarea, mă uit departe în gol și nu mai zic nimic. [...]
Dă-mi mîna și sărută cu dragoste pe *Tavi*.

Iași, 27 febr. 1917

Mult stimate domnule colonel,

Am înaintea mea ordinul d-voastră de zi nr. 68, din 14-1, care-mi reînvie din nou vitejia Regimentului 4 de Vînători, pe care l-ați comandat cu atît devotament și cu o neclintită dragoste de neam. Din povestirile ofițerilor cunoșteam în amănunte toate paginile de epopee pe care le-a înscris în istoria noastră regimentul d-voastră și pe care ordinul de zi le enumeră laconic. Cetindu-le am rămas mișcat de suflarea caldă de patriotism a fiecărui rînd, după cum mișcat eram alături de [Barbu] Delavrancea și [Alexandru] Vlahuță cînd subl. Nerva Paul [1], vrednicul ucenic al d-voastră, ne vorbea de șirul necurmat al acestor lupte. Vă rog, domnule colonel, să-mi permiteți ca ordinul d-voastră de zi să-l public, după ce voi avea învoirea de la Cartierul General, în ziarul „*România*“ [2], care merge pe front și de unde pot să-l citească soldații, ca să prindă inimă și însuflețire, cu deosebire acum cînd trădători mizerabili au scos capul din rîndurile noastre.

De la masa mea de scris vă trimit sentimentele de stimă ce păstrez pentru munca și bărbăția d-voastră, neavînd altă dorință în fața zilelor de mîine, decît ca întreagă oștirea noastră să se asemene Regimentului 4 de Vînători.

Al d-voastră devotat,
Octavian Goga

Vineri, 3 martie 1917

O nouă perspectivă

Popoarele mici ies arare din umbră. Pitite în colțul lor, ducînd o luptă grea pentru a-și susține un echilibru, ele reprezintă umanitatea mai mult prin prisma nevoilor locale, fără a avea putința să-și înfrățească soarta cu curentele mari de gîndire universală.

Abia din cînd în cînd, cu prilejul unor conflagrații generale, ne poate ridica la suprafață valoarea și puterea de viață a micilor națiuni.

Istoria noastră nesfîrșit de tristă ne-a condamnat în trecut la un trai izolat, la o frămîntare pentru împlinirea propriilor trebuințe. Lozincile evoluției mondiale, preceptele de premenire a continentului și-a lumii erau un privilegiu al neamurilor cu un vast teritoriu și cu un număr covîrșitor. Noi le primeam întîrziate pe solul nostru, ne dam silința să le adoptăm, dar nu eram în stare s-aducem o contribuție apreciabilă pentru triumful lor. De-aceea, copleșiți de lipsurile unei biete gospodării sărace, n-am prea cerut cuvînt în nenumăratele întreceri internaționale. Cronicele ne amintesc sumar de cîte ori vine vorba de răspîntii hotărîtoare care au schimbat fața vremilor.

Abia odată, în cursul veacurilor zbuciumate, am apărut în plină lumină. În mijlocul tulburărilor medievale, cînd cauza obștească a creștinătății era primejduită de năvălirile musulmane, voievozii de la Dunăre și-au aruncat în cumpănă spada lor pentru biruința unei idei care era patrimoniul Europei. O strălucire trecătoare de epopee și-o lungă suferință de sute de ani au răsplătit pe seama poporului nostru acest amestec în laboratorul istoriei universale.

Degrabă ne-am cufundat iarăși în umbră, forțele ni s-au sleit, perspectiva de gîndire ni s-a redus și-am trăit înainte o viață anumită, al cărei ideal suprem nu mai putea fi decît gîndul propriei conservări, fără vreun acces la rezolvirea problemelor curente ale umanității. Ne-am menținut așa zile îndelungate, am trecut prin perioade de părăginire înspăimîntătoare, am strigat, am amuțit, ne-am ridicat din nou și-am izbutit în sfîrșit, abia înainte cu o jumătate de veac, să ne accentuăm dreptul nostru.

Curînd însă, după întemeierea vieții independente, Regatul român a fost în mod fatal tîrît după paravanul particularismului de rasă german, care ne-a fixat și mai mult într-un colț de izolare. Siliți să perpetuăm un legămînt nefiresc [1], potrivnic aspirațiilor noastre, eram aproape pe calea de-a pierde pe lîngă adevărurile de ordin național și marile axiome ale prefacerilor continentale...

A trebuit să vină acest cataclism care să ne purifice atmosfera, să trezească impulsurile ascunse ale istoriei, să puie în evidență cu o putere elementară anumite îndrumări ale progresului omenirii, ca o limpezime de conștiință să ne determine la un pas hotărîtor. Am intrat în marele război ca să ne izbîndim un ideal politic, soarta a voit însă să ne creieze din acest prilej o platformă mai întinsă, dincolo de limitele egoismului nostru național. O îm-

binare fericită de interese a făcut ca propria noastră cauză să se confunde cu o serie de puncte cardinale ale întregului continent.

Ca și pe vremea invaziilor turcești, Europa întreagă, cu alte resurse de viață ca atunci, s-a unit într-o singură tabără împotriva visului de cutropire nemțească. Fiind deci luptătorii căminului nostru, noi colaborăm la triumful unor orientări de cugetare universală.

Sîntem într-o perspectivă nouă, neamul românesc este astăzi un punct de sprijin al unui mare angrenaj internațional. Pentru întîia oară în istoria modernă, noi sfîșiem valul de umbră care ne înconjura și pășim alături de cei mari care duc cu un pas mai departe destinele lumii. În mod firesc orizontul ni se lărgește prin această tovărășie, comoara de simțire ne devine mai bogată, viziunea politică mai clară și jertfa sîngelui îndoit de nobilă. În același timp avem și satisfacția că ne vedem înregistrată vrednicia de către analele tuturora. Paginile pe care le înscriem astăzi nu sînt numai ale noastre, sînt pagini palpitante de-o sforțare supremă a civilizației moderne pentru a duce la bun sfîrșit o cauză comună.

Această nouă perspectivă însă ne impune o conștiință a datoriei, care să ne așeze la înălțime tovarășilor noștri. De aceea toți cîți sîntem chemați să ne îndrumeze rostul acum, fie că țin în mînă o spadă ori un condei, să nu uite că în acest petec de orient al Europei, neamul românesc reprezintă astăzi lozincile apusului luminat și se bate pentru realizarea lor. Să-și însușească, deci, deodată cu idealul unitar și îndatoririle morale pe care le pretinde izbînda lui.

Numai astfel, ieșind acum la lumină, vom putea suporta cu cinste judecata ce ne-o vom face noi înșine și sancțiunea pe care de astădată ne-o dă lumea întreagă.

Duminică, 5 martie 1917

Liniștea morală

Războiul a fost totdeauna nu numai o ciocnire de forțe materiale. ci și-o încrucișare de energii morale. Biruința e determinată în mod hotărîtor de ascendența sufletească a unei tabere. Cîmpul de

luptă al unui neam e menit să înfăţişeze şi psihologia lui, capitalul moral pe care-l poate mobiliza la o anume perioadă a istoriei sale.

Acest adevăr a diriguit deopotrivă pe toţi beligeranţii de la începutul marelui război. Desăvîrşita linişte morală a fost lozinca tuturora. La adăpostul unui calm de gîndire şi sub influenţa unei încordări de voinţă, cu neadormitul control al raţiunii s-au făcut toate pregătirile. Continuitatea de muncă nu se putea închipui fără o continuitate de simţire, care nici o clipă nu pierde din vedere scopul final. De aceea pretutindeni, oricare ar fi fost cumpăna veşnic schimbată a frontului, înlăuntrul ţării s-a menţinut un echilibru sufletesc. Societatea şi-a dat seama că într-o lungă războire de ani de zile şi biruinţele şi înfrîngerile nu sînt decît episoade, care în balansarea perpetuă a forţelor se alternează, rămînînd ca mai tîrziu o sforţare supremă să aducă rezultatul decisiv.

Un general neamţ, Hindenburg, mi se pare, a spus că războiul îl va cîştiga acela care va avea nervii cei mai tari. Spunea un adevăr. Cuvintele lui, din care se descifra structura particulară a sufletului german capabil de voinţă şi de linişte morală în faţa unei crime, măcar dacă aceasta îi serveşte interesul, anunţau de la început grozava vărsare de sînge care a venit în urmă. Din fericire însă acest suflet îngheţat şi metodic al rasei teutone s-a găsit faţă în faţă cu temperamentul anglo-saxon îndrumat de tradiţionala lui seriozitate şi cu admirabila putere de înmlădiere a Franţei oţelite de frămîntări seculare. Această întîlnire pe urma căreia s-a creiat din primele zile o stabilitate de echilibru sufletesc, înrîureşte definitiv istoria universală în zbuciumările ei actuale.

Adoptînd şi noi acest învăţămînt, să căutăm a face din el un impuls de pedagogie naţională în aceste clipe tulburate. Să învăţăm de la Parisul care luminează de un veac cărările pline de cotituri ale intelectualităţii româneşti şi să ne aducem aminte că de-acolo s-a lansat lozinca răbdării, ca o nouă virtute cardinal a Franţei renăscute. Amintirile glorioase ale războaielor lui Napoleon, perioadele de splendoare ale unui popor care a stăpînit lumea, toate au fost invocate mai puţin decît această evanghelie a răbdării, care a întemeiat sub bătaia tunului o Franţă cu sufletul senin şi ordonat :

— *„La paciente France“.*

Ucenici ai Occidentului să ne impunem deci psihologia lui.

Oricare ar fi veştile de azi şi de mîine, oricît de strălucite ar fi izbînzile dintr-un anume punct de pe vasta suprafaţă a războiului şi oricît de dureroase pierderile, noi să muncim înainte, făcînd să se înstăpînească în rîndurile noastre condiţia esenţială a biruinţei : *liniştea morală.*

Marea bucurie a izbîndei dimpreună cu doliul jertfelor, rodnica palpitare a sufletului, trebuie lăsată pe mai tîrziu. Ea nu poate începe decît în prima zi de — pace.

Marţi, 14 martie 1917

Triumful Europei

Nu sînt doi ani împliniţi încă de la căderea Varşoviei, cînd, întreaga lume germană era stăpînită de furia grandoarei. Beţia succesului făurea imnuri de proslăvire vulturului prusac şi sentimentul mîndriei de rasă trezea la nemţi strigăte delirante. Atunci, mi-aduc aminte, s-a ridicat în publicistica lor un glas cumpătat care căuta o justificare superioară pentru acest sentiment, dorind să-i atribuie o semnificaţie mai înaltă, dincolo de limitele unui egoism naţional. Era scriitorul Felix Salten, un apreciat critic literar, care în coloanele ziarului ovreiesc *Neue Freie Presse* îşi lansează teoriile, puse de obicei la adăpostul unei faţade de spirit umanitar şi de cultură occidentală.

Bucuria noastră pentru căderea Varşoviei, cam aşa spunea criticul vienez, — depăşeşte cadrul strîmt al unui sentiment de rasă. Puterile Centrale luptă astăzi pentru intronarea unor principii de civilizaţie a căror biruinţă e menită să ducă înainte pe calea progresului întregul continent. Noi sîntem depozitarii ideilor culturale chemate să spargă întunericul. Reprezentăm Europa în ultima ei luptă cu barbaria Asiei al cărei exponent e autocratismul rusesc. De aceea căderea Varşoviei nu e sărbătoarea noastră, e marele praznic al unui mişcător patriotism continental, triumful unui regim de libertate politică asupra absolutismului obscurantist, este efortul nobil al Europei care spre Asia şi-a împins hotarul mai departe cu un pas...

Aşa vorbea domnul de la Viena improvizat în mare pontif al lozincilor umanitare, susţinut de un cor întreg de „Europäeri", în vreme ce tot teritoriul blocului austro-german, probabil pentru a scoate mai bine în relief caracterul occidental al acestui episod, era inundat de steagurile roşii ale semi-lunii, cu care nemţii s-au aliat în avîntul lor de europenism civilizat...

* * *

Nici doi ani n-au trecut de atunci și iată imperiul rusesc s-a însărcinat să-și deie răspunsul său[1] înfricoșat la toate formulele cugetării germane, îmbrăcate în haina largă a principiilor de umanitate. În cîteva zile vasta întindere a statului moscovit a realizat o transformare politică îndrumată de cele mai avansate ideì de progres. Revendicările apusului luminat au primit o formă concretă în noua ordine de stat și niciodată istoria universală n-a înregistrat o mai radicală schimbare de regim înfăptuită cu o mai largă solidaritate a tuturor păturilor sociale și cu prețul unor mai neînsemnate perturbații interne, ca la puternicul nostru aliat...

Iată, printr-o măreață zguduire de-o clipă realizată cea mai înaintată doctrină de viață constituțională pe seama a o sută optzeci de milioane de oameni.

Pasul titanic făcut de Rusia spre „drepturile omului" e cel mai elocvent certificat al generozității de judecată care călăuzește conștiința acestui popor uriaș. Reformele ce înfățișează ultimele etape ale gîndirii politice moderne și-au găsit expresia lor în actuala stare de drept. Democrația desăvîrșită, avînd la bază sufragiul universal pe ruinele tuturor barierelor sociale, creiază pentru Rusia zilelor noastre o situație interioară în care libertatea cetățenească nu se poate compara decît cu aspectul înălțător al democrației franceze. Față cu aceste inovații formidabile, spiritul retrograd al organizației de stat nemțesc în care junkerismul prusac se menține încă în plin apogeu și opresiunea politică e coborîtă pînă la cunoscuta lege de deposedare a polonilor din Posnania, față cu măreața mișcare a intelectualității rusești de astăzi, imperialismul german, reacționar înlăuntru și despoiat de orice conștiință de drept în afară, reprezintă un jignitor anacronism al dezvoltării constituționale.

Ridicîndu-se deci la înălțimea unui patriotism continental care să ne diriguiască judecata în regiunile superioare ale gîndirii, dincolo de interesul particularist de rasă, ne întrebăm : Cînd anume a fost adevăratul triumf al Europei ? La căderea Varșoviei oare, cînd artileria grea a uzinelor Krupp aservită unui ideal de cutropire teutonică a avut un succes trecător asupra armatei rusești în lipsă de muniții, — ori astăzi cînd se desfășoară sub ochii noștri cel mai

grandios spectacol al libertății triumfătoare, care înscrie pentru o bună parte din omenire pagini de transformări glorioase asemuitoare numai celor mai rodnice zile din marea revoluție franceză? Cînd a biruit în adevăr Europa, atunci ori acum?...

Răspunsul nu e greu de dat și dacă e să ducem mai departe această ordine de idei pe care ne-o impune o evoluție de conștiință politică a unei înalte concepții de solidaritate continentală invocată cu prisosință de atîția filozofi germani, — noi putem trage ușor concluziile frămîntărilor actuale.

Rusia prin strălucita operă de prefacere a acestor zile și-a armonizat perfect viața internă cu cele mai nobile impulsuri ale organizației de stat din Occident. Un generos ansamblu al ideilor de libertate umană, izvorîte din respectul principiului național și îndrumate de cea mai largă interpretare a drepturilor cetățenești, e la baza legămîntului aliaților noștri. Echilibrul politic al continentului nu poate fi stabilit decît prin întronarea definitivă a acestor idei pe toată suprafața solului european.

Puterile Centrale sînt astăzi o insulă plutitoare pe care din toate părțile o lovesc curentele unei evoluții universale. Germania cu tendințele ei de dominațiune, în contul altor națiuni, înfățișînd prin rosturile ei interne resturi evidente de mentalitate feudală, unită cu amalgamul austro-maghiar impropriu ca civilizație și imoral prin alcătuirea lui de stat poliglot, înfrățită cu Coranul copleșit de toate viciile Orientului — Germania apare ca un element tulburător al armoniei de simțire care trebuie să așeze pe un temei solid destinele continentului nostru zbuciumat.

Atunci, deci, cînd armatele lui Wilhelm vor fi înfrînte și Germania va fi silită să primească pacea dictată de Aliați, numai atunci va fi sărbătoarea mare a triumfului Europei.

La Petrograd s-a jucat dăunăzi preludiul strălucitei izbînzi care e pe drum astăzi mai mult ca oricînd.

Iași, sîmbătă, 18 martie 1917

Dragă Tani,

Răspund acum la admirabilele tale scrisori de la Petrograd — trei la număr —, care mi-au sosit zilele acestea prin curier. Toată viața îmi va părea rău că n-am putut să asist și eu la splendida

revoluţie rusească. Scrisoarea lungă a ta am cetit-o la multă lume; te-am văzut tot aşa cum te ştiam: curajoasă şi îngrijită de alţii. Foarte nostimă povestea cu dulapul în care s-au salvat pentru posteritate generaţiile Fermo[1]. Grijeşte, te rog, ca binele ţării să nu sufere prin vreun accident neplăcut pentru ei.

Din nenorocire, noi, aici, trăim zile mohorîte, în care nu se înregistrează nimic deosebit. Bolile grozave se menţin în toată furia lor. Tifosul exantematic şi febra recurentă sînt la tot pasul. Doctorul Giani a murit şi alţi doctori, o mulţime. [...].

*

Pe noi, aici, ne preocupă evenimentele din Rusia. Desigur, mişcarea de-acolo ne bucură, fiindcă tendinţele ei generoase sînt admirabile. Ne bucură triumful curentului antigerman, schimbarea de regim în sens democratic. Dar mă tem că din învălmăşeala asta, cu înlocuiri de generali în fiecare zi, cu mari şi continuie frămîntări interne, să nu sufere frontul, de care e legată toată viaţa noastră. Se pare că şi în armată, acum, după primele momente de bucurie, au început acum discuţiile politice. La mine vin o mulţime de basarabeni din armata rusă care mă informează. Azi a fost înlocuit aci şi generalul Zaharov prin generalul Gurko[2]. La Ambasadă revine Poklewski[3].

Din pricina acestor mişcări din Rusia a suferit amînare şi chestia plecării noastre. Abia sîmbăta viitoare voi putea pleca cu comisia la Kiev pentru prizonieri. Eu, probabil, după o săptămînă petrecută acolo, voi veni la Petrograd, unde vreau să rămîn vreo două săptămîni cel puţin, ca să mă pun în legătură cu şefii mişcării revoluţionare şi să pot avea o privire limpede.

Mă bucur că astfel ne putem vedea. Mă gîndesc că pîn-atunci e aproape imposibil să plecaţi spre Franţa. Dacă mergeţi la Helsingfors, vin acolo să te văd, sau te repezi tu la Petrograd. [...].

*

Din Ardeal ştiri rele. Au început acolo represiunile. Zaharia Munteanu cu 8 tovarăşi au fost condamnaţi la spînzurătoare. Popescu R. a scăpat cu închisoarea. Baca — popa —, spînzurat. Protopopul Dăianu, un an închisoare. [...].

*

Cînd ne-om vedea am să-ţi povestesc de toate, de culisele politicii de-aici, de duşmăniile care mă urmăresc, de geloziile confraţilor (ieri s-a jucat *Domnul notar* cu succes ca la Bucureşti, se joacă şi duminică), de nenorocita stare în care se găseşte biata noastră ţară plină de boli şi suptă de sărăcie.

Abia aştept să plec odată, să mai răsuflu şi eu. Sînt aşa de obosit, ca niciodată. Deşi niciodată nu mi-am putut încorda voinţa ca acum.

Dragă Tani, să am norocul să scap şi săptămîna asta neatins de vreun agent sanitar al exantematicului şi-apoi am să-ţi strîng mîna pe malul Nevei unde ne va întîlni valul vieţii noastre zbuciumate...

Te sărut şi-ţi zic „la revedere“,

Tavi

Vineri, 24 martie 1917

O zi mare
— America declară război Germaniei —

În drama sîngeroasă a continentului intervine astăzi un nou factor care schimbă în mod hotărîtor faţa lucrurilor. America, după telegrama recentă ce-am primit, se consideră în stare de război [1] cu Puterile Centrale.

Ar trebui să nu ne dăm seama de rostul real al echilibrului de forţe în această ciocnire uriaşă, să nu avem o privire limpede asupra raporturilor internaţionale, ca să înregistrăm ca un fapt de a doua mînă alăturarea armată a Statelor Unite la configuraţia de puteri a Quadruplei Înţelegeri. Conflagraţia europeană intră astăzi într-o fază nouă. Consecinţele morale, politice şi militare ale acestui act sînt atît de importante, încît orice judecător obiectiv al situaţiei trebuie să fixeze din acest prilej o răspîntie nouă pentru soarta continentului nostru.

Justificarea morală a războiului împotriva Germaniei primeşte astăzi suprema sancţiune la care se putea aştepta. Prin rostirea republicei americane se lărgeşte suprafaţa ei de simţire şi coaliţiei antigermane i se dă un caracter universal. Conştiinţa umanităţii ia astfel locul unei solidarităţi continentale pentru zdrobirea militarismului prusac. Istoria universală niciodată n-a însemnat o mai vastă platformă de apreciere a unui conflict de arme între popoare. Sub acest raport măreţia clipei e în adevăr covîrşitoare, căci înfăţişează legătura de înfrăţire umană în faţa unui pericol comun, marele punct de cîştig pe care l-a realizat zbuciumul complex şi rodnic al vieţii moderne.

Politiceşte declaraţia Statelor Unite trage tot atît de greu în cumpănă. Mai mult ca oricînd astăzi iese la iveală diferenţierea de principii care diriguiesc resorturile de gîndire ale celor două grupuri de puteri. America, patria libertăţii cetăţeneşti ideale, cu viaţa ei de stat care în alcătuirile ei democratice avansează atît de mult instituţiilor constituţionale din Europa, în mod fatal influenţate de tradiţiile trecutului şi de multele prejudecăţi ale unei istorii de veacuri, — America trecînd acum de partea aliaţilor noştri lămureşte definitiv concepţia de drept a statelor Quadriplei faţă de marile probleme de aşezare politică a omenirei. Deoparte avem, în sfîrşit, toate revendicările democraţiei universale cu consecinţele lor fireşti, de alta ultima rămăşiţă a ideilor de reacţiune feudală care mai pot fi adăpostite pe un colţ al pămîntului. Libertatea constituţională engleză, orînduirea democratică a Franţei secondată de mişcarea recentă a revoluţiei ruseşti, unite cu republica americană, creiază un ansamblu de ideologie politică menită să ducă cu un pas mai departe drepturile omului pe întregul pămînt. Este un sentiment de fraternitate palpitantă pe care-l resimte astăzi omenirea însăşi şi de care trebuie să se pătrundă ca de-un fior toate spiritele înalte care, dincolo de limitele impulsurilor de rasă, au luptat pentru conştiinţa de drept a umanităţii.

Revoluţionarii ruşi cu generoasele lor principii liberatoare primesc prin votul congresului american cel mai elogios certificat de apreciere şi cea mai logică îndrumare pentru continuarea fără şovăire a marelui război. Lozincile răzleţe ale unei fracţiuni dintre socialiştii puternicilor noştri vecini, prin care se anunţă un început de curent pacifist, vor fi înlăturate acum după actul de solidaritate al Statelor Unite. În acelaşi timp o deziluzie formidabilă se va dezlănţui în tabăra vrăjmaşilor noştri. Elementele conducătoare vor înţelege greutatea care s-a prăvălit asupra lor, în spiritele mai libere de odinioară ce şi-au renegat doctrinele de idei ca să se aservească ideei unei cutropiri de rasă, vor avea acum pe ruinele evangheliei lor nesocotite, accese de criză morală, poate dureroase momente de pocăinţă tardivă. Astăzi se vor socoti socialiştii germani mai deplasaţi ca oricînd, mai izolaţi de curentele unei mişcări universale. Nu ştim întrucît sub presiunea acestui eveniment reformele anunţate de Reichstagul german se vor mai accentua, este cert însă că masele populare germane în a căror mentalitate de obicei găseau un răsunet frămîntările internaţionale, îşi vor da seama de lovitura catastrofală de peste Ocean.

Contribuţia militară a acestui enorm rezervoriu de energii care e America zilelor noastre, e de-aceeaşi însemnătate. N-avem decît

să ne gîndim la anihilarea flotei comerciale germane, la nemăsuratele resurse economice, la covîrşitoarea producţie industrială şi la nesfîrşitul material de oameni prin care Statele Unite vor căuta să-şi inaugureze pentru prestigiul viitorului cea dintîi intervenţie hotărîtoare în istoria universală.

Din toate acestea se îmbină spectacolul grandios al unui început de luptă nouă.

Aici, în ungherul nenorocirei noastre, unde ne-a adus dragostea de neam şi sentimentul de respect cu care ne-am alipit la curentele de simţire ale popoarelor civilizate, noi nu putem rămîne străini de bucuria ce o inspiră conştiinţa superioară a naţiunii americane. Înseamnă ca o zi mare de sărbătoare intrarea ei în război, deplin convinşi că tragedia României prin noul nostru aliat cîştigă în nobleţă şi cîştigă în făgăduinţele de-a i se realiza ţinta cu o oră mai curînd.

[Petrograd, aprilie 1917]

Am venit la Petrograd condus de sentimentul de pietate ce-a resimţit umanitatea întreagă în faţa revoluţiei ruseşti. Mişcarea liberatoare a poporului rus reprezintă un pas înainte pe care societatea modernă îl face pe calea evoluţiei de simţire. Politiceşte această răsturnare de regim înseamnă crearea unui ansamblu de ideologie a tuturor statelor aliate pentru apărarea liberei dezvoltări a naţiunilor şi ridică concepţia democratică a vieţii de stat la valoarea unei dogme universale.

Ca român din Transilvania, unde poporul meu de ţărani oprimaţi duce o luptă de clasă cu aristocraţia maghiară exploatatoare şi luptă naţională cu guvernul din Budapesta, am văzut în grandioasa manifestare de la Petrograd izbucnirea acelui val de energie a maselor, de care visează orice suflet care n-a fost străin în viaţă de suferinţele sclaviei. Ca cetăţean al României de mîine, de asemenea îmi dau seama că prin inaugurarea noului regim raporturile dintre cele două state vecine se aşează pe o temelie nouă şi că e o datorie elementară a fiecăruia dintre noi care privim în viitor, să cunoaştem de aproape resorturile intime ale sufletului rusesc din aceste vremuri istorice.

Cele ce s-au petrecut aici au zguduit puternic conştiinţa publică din România. Uraganul din vecini a făcut să ne doară mai

tare rănile propriului nostru trup. Revendicările populare ale neamului nostru care nu-şi găseşte o justificare mai înaltă decît sufletul curat al milioanelor de ţărani au ieşit toate la suprafaţă acum şi-au devenit de-o palpitantă actualitate. Simţim necesitatea de a coordona acţiunile democraţiei româneşti cu curentele largi care agită pe vecinii noştri şi înţelegem că dărîmarea privilegiilor de clasă din Rusia a făcut să amuţească şi la noi orice manieră de gîndire reacţionară. O piatră aruncată într-un lac pune în mişcare toate undele, de aceea Marsellieza cîntată la Petrograd, pe ruinele autocratismului, a accelerat într-un mod neaşteptat rezolvarea unor probleme capitale din viaţa internă a României. Aţi citit discursul [1] regelui Ferdinand rostit zilele trecute pe frontul nostru, în care se vorbeşte de lărgirea proprietăţii ţărăneşti şi de participarea maselor populare la viaţa politică. Acest discurs exprimă aspiraţiile vechi ale democraţiei noastre, ca chestiune de oportunitate a momentului însă a fost prilejuit de această necesitate de a ataşa România la curentele de inovaţiune democratică întronată de revoluţia rusă. Urmînd principiile lansate de guvernul provizoriu de-aici, în curînd Camera se va întruni la Iaşi pentru modificarea Constituţiei româneşti în sensul exproprierii proprietăţii latifundiare şi-al introducerii votului universal. Dar pe lîngă această coordonare de astăzi democraţia noastră întărită în mod hotărîtor prin cucerirea Transilvaniei, se va desfăşura în viitor paralel, într-o înlănţuire organică cu evoluţia de cugetare politică rusească.

Toate aceste reforme însă nu pot primi un caracter definitiv decît pe urma aliaţilor pe cîmpul de luptă. Biruinţa noului regim din Rusia este în raniţa soldaţilor săi. Germania are adînc infiltrat în însăşi structura ei de gîndire microbul monarhismului absolutist şi casca prusacă este simbolul clasic al reacţiunii. Acestea sînt axiome elementare şi e firesc ca simţul politic al poporului rus să se pătrundă de ele. E tot atît de firesc însă ca la Berlin să se simtă astăzi trebuinţa de a se crea o platformă de discuţie cu oamenii noului regim din Rusia liberă, după ce tendinţa de a face o pace separată cu guvernul ţarist a eşuat în mod ruşinos. Diplomaţia germană a avut totdeauna asemenea apucături de echilibristică grosolană. De aceea vedem gesturile de cochetărie improvizată ale socialiştilor germani cu revoluţia din Petrograd. Lumea de-aici însă îşi dă seama probabil că socialismul nemţesc a pierdut dreptul de a mai fi crezut pe cuvînt. Renegîndu-şi principiile fundamentale ale unei doctrine internaţionale, aservindu-se imperialismul născut din exaltarea ideii de rasă, aşa-zişii socialişti de la Berlin nu sînt decît un instrument din arsenalul uzinelor Krupp. Cu ei nu s-ar pu-

tea sta de vorbă decît în cazul cînd ar face să se întîmple pe Unter din Linden tot ce se petrece pe Newski Prospekt. Pînă atunci însă a pronunța cuvîntul pace este un anacronism de gîndire politică.

Cu aceste sentimente privim noi, democrații români, mișcarea recentă din Rusia pe care cu bucurie o vedem canalizîndu-se în cadrul ordinii de stat pentru stabilirea unor raporturi de viață nouă. Realizîndu-se în mod practic aici principiile revoluției rusești noi vom vedea pe viitor în Petrograd un al doilea Paris, care dă umanității a doua pagină glorioasă din istoria universală modernă.

[Petrograd, aprilie 1917]

Tragedia noastră de pe acest pămînt, puțin cunoscută aici, este din cele întunecate. Regimul politic de care eram împărtășiți românii din Transilvania se aseamănă întru toate cu mijloacele decedatului absolutism țarist. Un popor întreg trăiam în afară de orice ordine de drept. Parlamentul unguresc este expresia celui mai imposibil sistem de alegeri din cîte cunoaște vasta alchimie electorală a Europei de ieri. Patru milioane de cetățeni, aproape 20 de procente din populația Ungariei, puteau trimite în camera din Budapesta abia 5 deputați, în vreme ce 170 de alegători unguri puteau alege un deputat. Alegerile se făcea cu armata și jandarmii, care le înăbușeau în sînge. Conducătorii politici și ziariștii români erau în masă trimiși la închisoare. Închisoarea devenise pentru noi un mijloc de consacrare a cinstei politice. Școlile ne erau desființate de către guvern, într-un singur an contele Tisza a închis peste 500 școli primare românești. Cu învățămîntul maghiarizat, cu biserica ortodoxă persecutată de guvern, economicește exploatați de aristocrația maghiară, noi luptam alături de sîrbii și slovacii din Ungaria, avînd pe steagul nostru revendicările democrației și principiul de naționalitate. Iată de ce, revoluția rusească găsește în sufletul nostru de țărani și proletari intelectuali, degajați de orice balast feudal, ecoul celei mai strînse înrudiri sufletești. Paginile lui Sylvio Pellico și amintirile lui Kropotkin, pe care le citeam în închisoarea din Seghedin, erau pentru noi, în Ungaria, de-o dureroasă actualitate. De-aceea astăzi, cînd văd steagul roșu pe străzile Petrogradului, sufletul meu resimte impulsurile unei alipiri fraterne.

Cum vorbește Ardealul

Cine trece astăzi pe străzile orașului Kiev vede cum se aleg de printre mulțime pîlcuri de prizonieri austriaci. Dacă te uiți mai de aproape la acești oameni cu chipul subțiat de suferință, îi vezi stăpîniți de o oarecare voiciune în mișcări, neobișnuită la popoarele habsburgilor. Stînd în fața lor le distingi tricolorul nostru de pe chipiu și-i auzi vorbind românește. Sînt ardelenii prizonieri de război ai Rusiei, anunțați voluntari în armata română...

Nu voi uita niciodată acea întîlnire mișcătoare de acum două săptămîni la marginea Kievului. Vreo mie cinci sute de soldați ieșiți de prin barăcile de scînduri, așezați în șiruri, militărește. Mi-a rămas în minte tabloul, rîndurile lor cu ofițerii în frunte și acel sergent major chipeș de la Ocna Sibiului care le-a dat comanda în românește. Îi văd și acum în tăcerea solemnă cu care ascultau cuvintele ce li s-au spus, în frămîntarea agitată a clipei cînd au jurat cu toții că vor să moară pentru dezrobirea Ardealului. Era atît de tulburătoare priveliștea, că nu m-au mirat lacrimile celor doi deputați ce se întorceau la Iași pentru Cameră și care au asistat la acest spectacol de o zguduitoare simplitate tragică...

Va veni vremea cînd va trebui să vorbim mai mult de cei *o sută treizeci de mii* de români din Ardeal și Bucovina, prizonieri de război în Rusia, răzlețiți pe toată întinderea vastă dintre Prut și Vladivostok. Atunci se va putea judeca cu deplină înțelegere soarta acestor oameni, se va arăta zbuciumul părăsirii lor, marea greșeală politică a izolării în care au fost lăsați să trăiască alături de neamuri ostile nouă de pe teritoriul nemțesc și austriac. Atunci ne vom întreba uimiți cu toții, cum au putut fi uitați acești cetățeni de mîine ai României, cărora nu li s-a trimis nici un semn măcar al vremurilor schimbate pe urma declarației noastre de război ? Ne vom întreba cum de nu s-a apreciat după cuviință aici utilitatea superioară de ordin militar și politic a colaborării lor, pe care și-au solicitat-o zadarnic în zeci de mii de scrisori fără răspuns la toate „forurile competente“, cum zic ei în limbajul lor cinstit și protocolar ?...

Pînă atunci, însă, deocamdată să le arătăm mărturisirea credinței care-i călăuzește și le luminează singurătatea prin toate pustiurile Siberiei. Manifestul,[1], pe care-l publicăm astăzi în ziarul „România“, din care un exemplar cu iscăliturile originale a 250 ofițeri

și 250 soldați delegați ai lor se păstrează la redacție, este cel mai important document politic. Prin el vorbește Ardealul adevărat, zecile de mii de soldați care cer să se jertfească pentru pămîntul lor.

Orice apreciere, orice înfrumusețare e inutilă. Cuvintele sînt limpezi, lapidare și lămuresc adevărul. Ca oportunitate politică ele au fost prilejuite de un curent lansat în opinia publică din Rusia de către socialiștii din Petrograd, care au pus în circulație ideea că revendicările de teritoriu ale națiunilor beligerante să fie rezolvate prin votul plebiscitar al acestor popoare menite să hotărască ele de soarta lor. Cuvîntul prizonierilor ardeleni publicat în toate ziarele mari din Rusia a fost o prețioasă contribuție pentru lămurirea vecinilor noștri. Dar tot atît de prețioase sînt aceste accente de energie dîrză și pentru asupritorii lor de acasă care au crezut o clipă că pot înșela străinătatea cu un manifest smuls prin teroare înainte cu două luni unui mănunchi de renegați și slabi de înger, în frunte cu spurcatul călugăr Vas. Mangra [2].

O lămurire definitivă și hotărîtoare însă se desface și pentru Țara românească din această pagină de spovedanie. S-o citească toți ai noștri și după ce vor vedea distrugîndu-se o legendă vinovată, să-și deie seama de realitatea sufletească a Ardealului, pe care să-l aprecieze în consecință.

Judecînd această mărturisire ne pătrundem cu toții de sentimentul binefăcător al unei apropieri frățești și se vor găsi probabil mulți dintre noi care își vor zice : — Nu era oare un lucru mai bun de făcut cu acești o sută de mii de ardeleni, decît să-i lăsăm fără nici o întrebare și fără nici un răspuns, cu ochii îndreptați spre Carpați unde călătorea de la Ural în fiecare seară sufletul lor chinuit ?

Așa vor zice mulți și se vor găsi și de cei care vor ști să răspundă...

Marți, 30 mai 1917

Petrogradul revoluționar

Nu de mult, cîteva săptămîni în urmă, am avut plăcerea să întîlnesc la Petrograd pe prințul Lvow, președintele guvernului provizoriu rusesc. Din cuvintele măsurate ale acestui om cu figură de apostol care reamintește portretul lui Carlyle, am cules prețioase lămuriri asupra zbuciumărilor create în Rusia de răsturnarea regimului ța-

rist. Două vorbe însă mi-au rămas adînc întipărite în memorie și mă urmăresc și astăzi din interesanta conversație cu distinsul om de stat.

Vorbind de agitația continuă care stăpînește Petrogradul și arătîndu-i puternica impresie ce produce asupra noastră, a străinilor, aspectul actual al acestui oraș cu străzile lui transformate în foruri, unde nenumărate grupuri de cetățeni de toate clasele, ca niște peripatetici ai Atenei de demult, discută în fiecare ceas formulele unei așezări de viață nouă, — prințul Lvow, căutînd cuvîntul o clipă, în ochi cu acea strălucire particulară a sufletului slav, mi-a răspuns pe gînduri :

— *Oui, ils cherchent la vérité.*

Această definiție laconică este sinteza adevărată a psihologiei rusești în împrejurările de astăzi. Imensul popor, scăpat din obezile unui regim politic strîns legat de istoria lui seculară, în prima perioadă a libertății caută adevărul. Îl caută stăruitor în toate ramurile de gîndire și de viață, îl caută în forma de stat, în ordinea socială, în sferele abstracțiunii, și-l caută îndeosebi cu acea tenacitate implacabilă și cu înclinările mistice proprii structurii lui sufletești. O atmosferă necunoscută încă s-a creat aici pe ruinele marilor prăbușiri, o lume morală nouă cu adîncimi pe care sufletul modern abea le poate cunoaște, lume ce-ți amintește prefacerile religioase din istorie : — goana după adevăr.

Rusia de astăzi e un fost atelier al conștiinței omenești. Un neam de o sută optzeci de milioane, pe o întindere nesfîrșită, frămîntă toate valorile de cugetare ale umanității. Petrogradul e centrul acestui laborator uriaș ; din el se ramifică fluidul nervos care se răspîndește în depărtări. O plimbare pe Newsky-Prospekt îți oglindește din primele momente situația. Bulevardul înfățișează o serie necurmată de adunări, în care oameni bine îmbrăcați amestecați cu uvrieri, soldați ori studenți, se agită în lungi discuții contradictorii. Subiecte varii sînt tratate, argumente savante se amestecă cu observațiile bunului simț al oamenilor din popor, mulțimea ascultă, gîndește, întreabă și caută să se convingă. Ar trebui un registru formidabil ca să înșiri nenumăratele probleme de politică internă și externă, diferitele proiecte de reformă socială și economică care ies la suprafață și cer consacrarea opiniei publice. În același timp în întruniri populare, în ziare, cărți și broșuri, sufletul uriașului dezlănțuit cere cuvînt și se zbate înainte : — caută adevărul...

Un cîmp de observație cum n-a mai fost în istorie s-a deschis astăzi în Rusia și în capitala ei la Petrograd. Omenirea trebuie să-i fie profund recunoscătoare acestui popor care pe socoteala lui face

o experiență cu învățăminte pentru toți. Principii de viață închegate de atîția gînditori aici iau pentru întîia dată contactul cu realitatea, aici se plătește marele tribut al experienței și de aici va avea să-și tragă pe seama lui fiecare neam în parte îndrumările necesare. Sub acest raport Petrogradul revoluționar cu atmosfera lui de incontestabil idealism poate conta pentru prezent la interesul palpitant al tuturor minților care urmăresc progresul omenirii, iar pentru posteritate la sentimentele unei gratitudini universale.

Întîmplarea însă a voit ca această deosebită stare de lucruri să se producă tocmai acum cînd lumea întreagă se zbate sub povara celui mai crîncen război și cînd însăși Rusia constituie un factor din cei mai importanți în echilibrul de forțe beligerante. Perioada actuală de dărîmare și de clădire din sînul fostului imperiu moscovit coincide cu cheltuiala de energie de pe cîmpul de luptă. E firesc deci, ca după trei ani de războire, în acest proces de revizuire a valorilor să fie atras și războiul cu toate laturile lui. De aceea, din acest punct de vedere, Petrogradul are o însemnătate concretă pentru toată desfășurarea actualei conflagrații mondiale. Rusia cu rezervoriul ei de forță militară nu este o cantitate neglijabilă și atitudinea ei nu poate fi cîtuși de puțin indiferentă nimănui. Astfel lumea întreagă cu privirile suspendate asupra operațiilor armate are ochii îndreptați spre Petrograd, dîndu-și silința fiecare popor ca adevărul cauzei lui să fie propagat de la tribuna liberă ridicată de revoluție pentru conștiința rusească.

[...] De aceea din acest oraș, care astăzi se agită sub încrucișarea fatală a atîtor curente de gîndire, noi sîntem datori să facem un centru al orientării noastre — : un centru de analiză, un centru de propagandă, un centru de înfrățire cu aspirațiile pentru care am vărsat atîta sînge și-am adăpostit atîtea speranțe.

Miercuri, 7 iunie 1917

Au venit ardelenii

În mijlocul acestor zile de zbucium, în care biruința războiului și regenerarea socială a țării de mîine frămîntă conștiința neamului, ne oprim o clipă cu toții, ca să sărbătorim triumful unei idei : ne-a venit din Rusia cea dintîi ceată de ardeleni voluntari ai armatei române.

Părăsind de bună voie viaţa lor de prizonieri, ascultîndu-şi fiecare inima lui cu care vorbea în nopţile de singurătate din Siberia, neîmpinşi de nimeni decît de credinţa lor, calcă aceşti oameni pe pămîntul Moldovei. Ani întregi de pribegie i-au năsprit, depărtarea le-a ascuţit privirea şi suferinţa morală le-a oţelit gîndul. Au pus acum piciorul aici la Iaşi, în tinda casei lor, în tinda Ardealului de unde vor pleca să se bată alături de regimentele munteneşti şi moldoveneşti împotriva vrăjmaşului din munţi.

Prin venirea lor ideea-mamă din care s-a născut însuşi crezul sufletesc al neamului îşi primeşte botezul de sînge. Principiul fundamental al politicei româneşti e pecetluit definitiv prin această tovărăşie. Lumea întreagă, — prieteni şi duşmani, — are prilejul să vadă astăzi limpede în intimitatea unei mari familii nenorocite pentru care conştiinţa unităţii e suprema dogmă. Aliaţii noştri pot înţelege acum mai bine rostul firesc al alipirii României la tabăra lor, iar asupritorii de-acasă care au stors declaraţii şi-au ticluit scrisori mincinoase necinstind tragedia unui popor pot fi acum mai lămuriţi ca oricînd. Se vorbea în presa mondială în timpul din urmă, în atmosfera de dezrobire morală răspîndită de revoluţia rusească, se vorbea de dreptul popoarelor de-a-şi decide singure soarta lor, se amintea plebiscitul ca un mijloc de dezlegare a revendicărilor teritoriale. Ei bine, iată plebiscitul Ardealului, îl aduc în raniţa lor aceşti voluntari care şi-au biruit grija morţii lor cu gîndul învierii celor de-acasă.

Pentru Regatul Român venirea ardelenilor este cea dintîi sărbătoare a unirii politice cu pămîntul ce se va rupe de sub sceptrul Habsburgilor. Soarta a vroit ca din acest oraş [Iaşi] al înfrăţirii de odinioară să plece şi consolidarea de mîine. Sufleteşte, această unire a fost totdeauna. Viaţa Ardealului are de veacuri ca unic punct de orientare credinţa înrudirii de sînge cu Ţara. Tot astfel şi politiceşte principiul unităţii a îndrumat în mod perpetuu programul gîndirii de peste munţi. Dacă împrejurările n-au îngăduit ca acest program să fie codificat, el se desprinde mai puternic decît din orice pravilă scrisă dintr-o îndelungată istorie de suferinţi şi protestări, din izolarea noastră îndărătnică de orice influenţă străină, din unanimitatea de simţire cu care ne-am apărat şi din zbuciumul activ al trecutului nostru politic. Ardealul a trăit într-o veşnică aşteptare, dîndu-şi seama că se strecoară printr-o chinuită perioadă de tranziţie. Un lucru însă e limpede : de la înfiinţarea Regatului, politica lui a avut ochii aţintiţi spre Bucureşti. Partidul naţional de-acolo,

în care se socotea membru născut iar nu făcut orice român, îşi avea centrul de gravitaţie în Capitala României. Cele din urmă două decenii cu deosebire au închegat în mod hotărîtor relaţiile de colaborare culturală şi politică cu oamenii din Regat, trăgîndu-se pentru conştiinţa publică de peste munţi ultimele consecinţe de orientare.

De aceea, sub acest raport al credinţelor politice, înrolarea românilor ardeleni şi bucovineni sub steagul României este un act de manifestare organică a vieţii lor sufleteşti. Aceşti voluntari nu sînt nişte singuratici răzleţi convertiţi individual de-o idee, ci mărturisirea firească pe care o impune în mod normal sentimentul colectiv al poporului nostru robit de unguri şi nemţi. Iată de ce vin aceşti ostaşi pe frontul lor, simpli şi liniştiţi, dîndu-şi seama că sînt mobilizaţi din ziua cînd România a declarat război Austro-Ungariei şi că fapta lor de astăzi nu e decît împlinirea dreaptă a unei datorii cetăţeneşti...

Şi cu toate aceste, dragi fraţi ai mei, acum în ziua cea dintîi cînd vi se curmă exilul unei vieţi întregi şi aţi trecut Prutul pe ţărîna tragică a României, inima resimte un fior nou şi necunoscut. Îmi dau seama că marşul vostru e cea mai grozavă spovedanie mută a pătimirii noastre de veacuri. Defilarea voastră în faţa regelui României, în faţa regelui vostru, căruia îi aduceţi drept daruri credinţă şi sînge, va fi urmată de-un lung cortegiu de umbre şi fantome care vor pluti nevăzute în soarele de vară. Cu voi trec batalioanele morţilor, nesfîrşitele batalioane îndurerate ale istoriei noastre. Vin popii şi ciobanii din bătrîni care au păstrat la Olt şi la Murăş o lege românească, vin cărturarii din criptele de la Blaj şi Sibiu, vine Şincai cu cronica lui şi Andrei Mureşeanu cu strigările coardelor sfărîmate, Iancu cu legionarii de la Abrud, vin cu toţii, — toate vibrările sufletului nostru din Ardeal, cîntecele de la plug, zvonurile din pădure, — toate tremură în văzduh cînd se va rosti jurămîntul vostru sub steagul Ţării româneşti...

Apropierea tainică a acestor umbre o veţi simţi şi ea vă va călăuzi ca să împliniţi datoria pînă la capăt.

Cît despre ţară, Ţara românească, fiţi încredinţaţi, vă primeşte ca o mamă bună. Aşa cum o veţi vedea zilnic, chinuită de lipsuri, luminată de speranţe, cu greşurile trecătoare ale multor oameni trecători, dar cu sufletul neasemănat de bun şi cinstit al milioanelor anonime, ţara aceasta e ţara voastră, e ţara tuturor făgăduinţelor noastre din viitor. Plimbaţi-vă cugetul slobod pe tot cu-

prinsul ei, pătrundeți-vă de jertfa cu care a sîngerat pentru noi, răspundeți-i cu aceeași noblețǎ și strîngeți în gîndul vostru ca în niște chingi de fier o singură idee, mîntuirea noastră a tuturora : *Biruința*.

Sîmbătă, 10 iunie 1917

[Cuvîntarea din Piața Unirii]

Nici nu știu, fraților, cum să-mi aleg cuvintele astăzi cînd vreau să vorbesc vouă, care acum pentru întîia oară călcați pe pămîntul țării românești. Nu știu cum să-mi aleg cuvintele fiindcă vă vorbesc de la picioarele statuii lui Vodă Cuza, care a înfăptuit aici întîia unire a jumătății neamului, și fiindcă simt cum umbre mari din trecut plutesc peste capetele noastre în aceste clipe cînd se săvîrșește a doua unire, unirea Ardealului cu România, la al cărei botez ați venit voi ca să-i aduceți cel mai scump dar : sîngele vostru.

Îmi dau bine seama ce zbuciumat trebuie să vă fie sufletul astăzi cînd trăiți cea dintîi zi de dezrobire morală. Ați petrecut o viață întreagă sub asupririle unguresti, ați înfruntat moartea sub străin, pentru ca mai tîrziu, într-un lung exil departe de vatra voastră, să doriți ceasul răzbunării. Voi ați fost oaste fără noroc, fără rădăcini în tabăra nemțească, voi, cătane pribege, voi ați fost batalioanele morții îndoite, numai trupul vă murea în Galiția, iar sufletul vostru călătorea departe, se ducea să moară la București.

Așa ați gîndit voi, fiindcă așa au gîndit părinții voștri, așa a gîndit Ardealul cu toată istoria lui și cu întreagă credința lui politică. De aceea toată vremea războiului cît ați fost carne de tun pentru nemți și pentru unguri, acolo, în tranșee în nopțile de veghe ori în ploaia de obuze, voi ați visat căciulile dorobanților pe crestele munților noștri. Iată de ce din ziua cea dintîi de cînd România a tras sabia pentru voi, voi ați fost soldații ei, voi v-ați socotit mobilizați la 14 august și-ați așteptat clipa ca să veniți la datorie. Sufletul Ardealului, risipit în mii de părticele pe tot întinsul pămîntului moscovit, se zbate de-atunci și se cere aici în tabăra sîngelui românesc.

Rusia revoluţionară, Rusia conştiinţei libere, v-a înţeles şi-a deschis drum slobod năzuinţei voastre. Astfel ea ne-a dat prilejul, — şi-i sîntem recunoscători pentru aceasta, — ca să ne sărbătorim unirea. Venirea voastră însă nu e numai un praznic de înfrăţire familiară. Nu ! Ea vorbeşte mai departe, vorbeşte lumii întregi ! Voi voluntarii ardeleni ai armatei române, voi puneţi în faţa sentimentului de dreptate al umanităţii, puneţi actul de spovedanie politică al unui popor. Prieteni şi duşmani îl pot vedea limpede şi el e menit să tragă greu în cumpăna morală a conştiinţei universale.

De aceea, cu înţelesuri adînci am privit astăzi jurămîntul vostru, care leagă pentru totdeauna sufletul Ardealului de flamura României. Acest jurămînt rămîne o piatră fundamentală pe care se zideşte de-acum istoria noastră. Îl vor fi simţit ca pe-un cutremur sub soarele de vară, îl vor fi simţit toţi străbunii noştri care l-au visat veacuri de-a rîndul şi ni l-au plămădit în sînge ; îl vor fi simţit toate oasele româneşti semănate atîta vreme pe toate cîmpurile Europei de către pajura austriacă, — şi-l vor fi simţit ca un fior de izbîndă apropiată cei vii de-acasă, părinţii, copiii şi nevestele voastre.

Prin acest jurămînt viaţa Ardealului primeşte altă temelie. El înseamnă că a murit pe veci în inima şi mintea poporului românesc, a murit împăratul Austriei şi că, pe ruinele tronului putred de la Viena, scaun nou de domnie s-a ridicat pentru regele Ferdinand al României. Noi ardelenii vom sluji cu credinţă dinastiei lui, care, în suferinţe grele unindu-se cu noi, şi-a topit sufletul în tainele mari ale existenţei noastre naţionale. Viitorul va arăta şi veţi arăta-o şi voi cum poporul nostru drept şi milostiv ştie să răsplătească strălucirea curată a unei coroane regale.

Prin acest jurămînt voi sînteţi cetăţenii liberi ai României. Ea e patria voastră, ea e patria Ardealului întreg. Iubiţi, fraţilor, iubiţi cu toată căldura ce poate da libertatea, iubiţi această ţară care de-un an aproape însîngerează la pragul porţilor voastre. Siliţi-vă s-o cunoaşteţi cît mai bine, să-i pătrundeţi durerile şi nădejdile, cinstiţi-o cu blîndeţă pentru lipsurile ei, cu îndîrjire pentru drepturile ce i se cuvin, iar dacă s-ar întîmpla vreodată ca cineva să vă greşească, nu-l confundaţi cu ţara, gîndiţi-vă că fraţii voştri sînt milioanele neamului, fraţii voştri sînt soldaţii morţi la Făgăraş şi la Braşov şi soldaţii vii cu care alături va trebui să sfărîmaţi pe duşmanul de la hotare.

Cu aceste dorinţe vă urez bun sosit şi crezînd în vitejia voastră şi în biruinţa steagului nostru vă zic : — La revedere la noi acasă, la revedere în Ardeal !

Acum începe războiul nostru

Cine a urmărit aici cu atențiune fluctuația sufletească a societății de la începutul războiului și pînă astăzi trebuie să constate că atmosfera morală a lunilor din urmă este mai curată și mai potrivită cu marile probleme care ne stau în față. Se poate vedea limpede o linie ascendentă în seriozitatea de gîndire a lumii noastre și-o stare de spirit mai corespunzătoare.

Războiul, ca și în alte părți, a început să-și îndeplinească și la noi rolul de mare purificator moral. Cele zece luni cu dezastrele lor grozave, cu cortegiul de jertfe nenumărate, își anunță la tot pasul prefacerea săvîrșită ceas cu ceas. Oricît ar fi încă fenomenele răzlețe ale ușurinței de ieri pe care le mai întîlnim în cale, totuși e incontestabil că s-a adăugat un spor de simțire și un spor de cugetare la viața sufletească a societății românești.

Schimbarea devine tot mai evidentă în măsură ce stăm și privim în urma noastră. Să ne gîndim cu un an înapoi, la zilele tulburi ale neutralității, să ne reamintim retorica lor trivială și chiotul acelui hedonism oriental, care zguduia în nopțile de primăvară ale anului 1916 toate zidurile din București... Să ne aducem aminte de îndrăzneala pripită și de suverana nepăsare cu care era obișnuită atunci lumea să judece aici rostul unui război și să vedem mai tîrziu cît de amorțiți am fost în prima parte a nenorocirii, cînd o clipă se părea că toată energia ni s-a paralizat și că întreg rezervoriul de forțe al acestui popor l-a secat o lovitură de cataclism... Desigur că astăzi sîntem într-o atmosferă cu totul schimbată. Războiul a lucrat și la noi, a modelat sufletele după logica lui și, dacă s-ar întîmpla ca un străin care ne-a cunoscut acum un an să treacă astăzi din nou printre rîndurile noastre, găsind aceiași oameni, ar găsi totuși o lume nouă, și-ar da seama că moartea a fost pe aici și din fîlfîirea ei s-au desprins învățături...

Da, sîntem într-o altă constelație morală. Tranșeele, pribegia, spitalul și multe încă au colaborat la această primenire. În psihologia neamului nostru războiul a introdus elemente noi, care au contribuit la revizuirea valorilor, au schimbat orientările și au așezat gîndirea pe alte temelii. Suferința și doliul au început să răspîndească și aici acea austeritate de simțire fără de care nu se poate concepe o regenerare națională. Goana după plăceri a unei societăți prea fericite a fost oprită brusc, realitatea a deschis cu cru-

zime ochii oamenilor și le-a arătat groaza abisului. O lume întreagă trezită dintr-o visare leneșe a început să înțeleagă că viața e mai aspră decît își închipuia și lupta pentru trai cere jertfe mari. Paralel cu această rectificare de conștiință a orășenilor, țărănimea noastră sub bătaia tunului a fost reintegrată în instinctele ei istorice ale războiniciei de odinioară și astfel zi cu zi, primind îndrumări și înlăturînd greșuri, pierzînd în suprafață dar cîștigînd în adîncime, sîntem astăzi mai strînși într-un mănunchi și mai conștienți ce ne-așteaptă.

La toate aceste însă a contribuit în mare măsură și opera de pipăire, cum am zice, examenul de capacitate la care ne-a supus războiul. Sub ochii noștri s-a făcut o revistă generală, în care lumea civilă și militară a defilat într-un marș tragic și ca într-un uriaș caleidoscop i-am văzut pe toți. Străluciri deșerte s-au evaporat, reputații false s-au frînt, nevolnicii au fugit ori au fost striviți, pe cînd din umbră au ieșit energii noi și nume necunoscute. S-a săvîrșit o binefăcătoare amputație morală aici prin cele zece luni din urmă. Războiul a eliminat din corpul neamului o galerie întreagă de proscriși. Ca niște saci de nisip ai unui balon în ascensiune au fost svîrliți peste bord politicieni fosili logodiți din tinerețe cu nemții, au căzut negustorii de principii cumpărați de tabăra dușmană, ne-am pierdut diplomații desființați de legea mimetismului și rămași la inamic, am scăpat de generalii neputincioși trimiși la pensie sau la ocnă, ne-au fugit trădătorii ori i-am împușcat, — în sfîrșit, am ajuns să respirăm o atmosferă mai curată în care nu zornăie mărcile de la Berlin de pe vremea României neutrale [1], nici nu se plimbă spectrii de la Turtucaia...

În această stare sufletească nouă, în care se zbate o voință mai vie, se resimte o tinerețe și-un spirit de revanșă, în această configurație morală mult mai prielnică decît acum zece luni, s-au petrecut deodată două evenimente menite să pună în evidență în mod hotărîtor o reînviere apropiată. Este *venirea ardelenilor* și *votul reformelor din Camera constituantă.*

Ce s-a petrecut deunăzi în Piața Unirii din Iași trage în cumpănă pentru noi cît o mare victorie pe cîmpul de bătaie. Voluntarii din Ardeal și Bucovina au făcut să treacă în conștiința publică a țării, printr-o emoție cutropitoare, tot înțelesul adînc al acestor zile de zbucium creator. Venirea lor i-a săpat sentimentului nostru național o alvie a cărei profunditate noi n-o puteam bănui și pe urma căreia a năvălit un val de sănătate populară. Tot astfel, judecînd cu deplină liniște, putem afirma că și din reformele votate de Cameră se desprinde incontestabil o *preocupare* schimbată și

serioasă de nevoile milioanelor muncitoare, se accentuiază un program şi se întrevede un cîmp nou de muncă pe seama mulţimei, din care pentru moment nu poate răsări decît o mai puternică închegare a rîndurilor.

Iată de ce, în aceste condiţii atît de deosebite de cele de ieri, cu toată hecatomba de jertfe pe care o vedem în urmă, astăzi trece un suflu de optimism peste capetele noastre. Ni se pare că tot ce s-a petrecut pînă astăzi, retrageri şi pierderi ale armatei, trozniri fatale în mecanismul civil şi militar al ţării, oscilări de neîngăduită grandoare sau umilinţă morală, toate aceste ne-au fost date numai ca un preludiu al unui război ce vom purta de-acum înainte, ca un botez înfricoşat pentru o viaţă nouă.

Acest optimism ni se întăreşte şi ia forma unei convingeri pozitive cînd ne privim armata. Regimentele de astăzi ridicate sub bătăile obuzelor nemţeşti şi smulse din ghiara tifosului exantematic, cetele aceste de tineri bine armaţi, îndrăzneţi şi elastici care şi-au făcut educaţia morţii, sînt adevărata noastră armată chemată să înfăţişeze lumii aspectul real al vitejiei româneşti.

Putem zice deci că abia acum începe războiul nostru, menit să-l ducă la izbîndă o societate care-l ştie înţelege şi-o armată care-l poate purta.

Luni, 19 iunie 1917

Femeia rusă

De cîte ori nu s-a întîmplat celor mai mulţi dintre noi, pe urma cetirii unui roman rusesc, să ne alegem cu senzaţia nelămurită a unei călătorii pe care am făcut-o în vis într-o lume ciudată întretăiată de mister ?

Personagiile cărţilor ni se păreau mai mult plăsmuiri fantastice, iar problemele lor accente bizare într-o mare simfonie tulbure şi necunoscută. Ni se înfăţişa o atmosferă morală nouă, cu acte de conştiinţă zguduitoare, cu zbucium particular în căutarea adevărului şi mai ales cu acele friguri şi halucinaţii ale idealului, cu care alte literaturi nu ne-au fost obişnuit. De aceea eram în cele mai multe cazuri dispuşi, ca pe aceşti eroi să-i scoatem din perspectiva

realităţii şi să-i socotim creaţiuni imaginare menite să întrupeze formule de gîndire abstractă ori curioase înclinări individuale ale autorului. Admiram astfel scrisul unui Gogol, Dostoievski, Tolstoi sau Gorki, nu le prea acordam însă creditul vieţii reale, fiindcă privind împrejur şi văzînd viaţa ce se agita sub ochii noştri, ne dam seama că ea adesea nu certifică zbuciumul de conştiinţă al oamenilor din cărţile lor.

Între altele, de pildă, femeia din romanele ruseşti, cu structura ei sufletească deosebită, a rămas totdeauna o enigmă pentru cititorii din Occident. Nu cunoşteam asemenea femei în alergarea pripită a zilelor noastre. Ana Kareninna cu frămîntarea ei morală, cu risipirea chinuită de toate zilele, cu goana unui vis care se curmă sub roţile trenului, Ana Kareninna ni se părea izolată, atinsă de o exotică maladie sufletească. Şi mai stranie ne apărea Sonia lui Dostoievski, această fată pierdută care păcătuise din revoltă împotriva societăţii, pentru ca mai tîrziu să se cufunde în seninătatea apostolică cu care citeşte puşcăriaşilor siberieni învierea lui Lazăr din biblie. Tot astfel resurecţiunea Maslovei smulsă din noroi şi purificată de toate patimile cărnii, — galeria aceasta întreagă de femei cu probleme sufleteşti, agitatoare pentru o nouă orînduire omenească, studente amestecate în conspiraţii teroriste ori coborîte în mijlocul mujicilor ca să-i înveţe evanghelia dreptăţii, toate figurile aceste care aduceau o strălucire neştiută în ochii lor luminaţi, toate ne apăreau atît de ciudate şi atît de departe de preceptele curente ale psihologiei moderne... În faţa lor rămîneam pe gînduri, le credeam mai mult eroine de roman decît de realitate şi astfel în loc să le urmărim problemele în labirintul misterios al sufletului feminin, noi judecam pe autor şi trăgeam concluzii pentru el.

Revoluţia rusească, care a desvălit atîtea taine de pe pămîntul nesfîrşit al fostului imperiu, a aşezat în plină lumină şi pe femeia romancierilor ruşi. Ne-a dat prilejul s-o vedem în cadrul realităţii şi putem spune de la început că literatura marilor scriitori din vecini, oricît de mult a privit în cer cînd şi-a creat eroinele, ea s-a plimbat pe pămînt. În fierberea de peste Prut, toate femeile romanelor ruseşti trăiesc astăzi şi au un rol militant. Niciodată nu ni s-a dat să asistăm la un asemenea grandios proces de verificare a unei îndelungi producţii literare.

Revoltatele lui Dostoievski multiplicate de zeci de mii de ori manifestează astăzi pe Nevski-Prospect, ochii le ard pasionaţi sub basmalele galbene de uvriere şi rîndurile lor compacte cîntă Mar-

seilaise. Din Siberia de la ocnă s-a întors baba Caterina, „bunica revoluţiei“ şi după treizeci şi cinci de ani de martiriu pătimiţi de dragul steagului roşu, Petrogradul întreg a aşteptat-o în gară şi a purtat-o în triumf. Contesa Paniyn a intrat la subsecretariatul subzistenţei, în vreme ce ziarele din Apus înregistrează fără nici o ironie că în capitala Rusiei au început să se formeze batalioane de femei care vor merge pe front şi că soţia ministrului Kerensky se va duce cu ele...

Astfel revoluţia rusească împărtăşeşte lumea de o revelaţie neaşteptată, luminează o psihologie feminină necunoscută şi ridică pentru toţi gînditorii o serie de probleme noi. Apare un nou tip de femeie, femeia luptătoare. Această fiinţă nu mai are nimic comun cu sufletul morbid al semenelor ei produse de morala de ieri a societăţii moderne. Ea nu e nici obiectul de lux care trebuie distanţat de zgomotul luptei pentru trai, nici spectatoarea pasivă a tuturor frămîntărilor dimprejur. O vedem pe arenă, amestecîndu-se în strigătul vieţii, cerîndu-şi dreptul la jertfă şi aducîndu-şi partea ei de zbucium creator în toate ramurile de activitate...

O scară întreagă de prejudecăţi sociale dărîmă aceste glasuri femeieşti care au intervenit în istoria Rusiei. Revoluţia din Petrograd este, cum s-a mai spus, un cîmp de experienţă pentru un şir întreg de formule de gîndire ale umanităţii. Cine ştie, dacă din această operă de distrugere şi alcătuire nouă, cine ştie dacă nu va rezulta o radicală revizuire a valorilor pe seama tuturora?... În ori ce caz, problema feministă primeşte însemnate contribuţii de apreciere pe urma mişcărilor din Rusia şi deschide perspective noi unui capitol însemnat al vieţii noastre...

* * *

Poate nu e numai o întîmplare că paralel cu aceste agitaţii din vecini, Camera constituantă a înregistrat deunăzi o adresă prin care mai multe doamne din înalta societate solicită drepturi politice pe seama femeii în orînduirea de stat a României viitoare. Oamenii politici vor legifera la timpul său cu toată chibzuinţa lor, observatorul societăţii noastre însă se va opri în faţa acestui fenomen şi va avea un prilej de întrebări şi de reflecţii... El se va întreba, dacă aceste năzuinţi sînt oare un import numai al unor idei scoase la suprafaţă în imediata noastră apropiere, sau sînt o manifestare organică a lumii de aici, prin care se anunţă o conştiinţă femeiască schimbată, urzită în atmosfera tragică a acestor zile?

Să aşteptăm deocamdată şi să nu facem nici o profeţie.

Maiorescu — un Petroniu care n-a ştiut să moară

A murit un om care o viaţă întreagă s-a năzuit să trăiască frumos, pe care însă în zilele din urmă gestul petronian l-a părăsit şi n-a izbutit să moară la fel.

Titu Maiorescu a fost multă vreme pentru cultura noastră un *arbiter elegantiarum*. Patru decenii ilustrul profesor a îndrumat de la catedră generaţii de intelectuali, a scris studii critice, a înlăturat greşuri şi-a căutat să modeleze după formule occidentale literatura românească. A lucrat cu mult cumpăt, a lovit cu răceală şi cu mîndrie, a săvîrşit o operă de selecţiune. Fără a fi fost un temperament de apostol, un mare risipitor de idei, acest estet chibzuit şi echilibrat în mijlocul frămîntării intelectuale a unui popor tînăr a consacrat valorile şi a fixat ierarhia lor. Din cei dintîi ani ai *Junimei* şi pînă bine de curînd la Bucureşti, în interiorul armonic din strada Mercur, Maiorescu şi-a menţinut rolul de maiordom suprem al mişcării noastre literare. El n-a fost braţul viguros care să poarte un steag, n-a fost un chinuit zbuciumat de frigurile creaţiunii, n-a fructificat gîndirea neamului, a ordonat-o însă, mulţumindu-se cu firea lui de patrician să-şi spuie verdictul măsurat pentru a se putea introduce într-o cultură începătoare principiul ordinei şi al autorităţii. Istoria noastră literară va vorbi totdeauna de rostul acestui distins cenzor, amintindu-i cu elogii meritele necontestate.

Din nenorocire însă pentru noi şi pentru el, sufletul glacial al lui Titu Maiorescu din primele zile şi pînă astăzi a suferit de-un defect organic.

I-au lipsit acele rădăcini adînci în pămîntul lui, singurele din care poate radia fluidul misterios ce duce pe om la poarta eternităţii. De aceea nu i s-au destăinuit aproape niciodată marile mistere ale acestui popor. N-a coborît la el, suferinţele lui reale nu l-au preocupat. Într-o vreme cînd creierul lui Eminescu, ca un vulcan clocotea de toate problemele unei simţiri [...], criticul *Convorbirilor* a uitat repede căsuţa albă a părintelui său din Ardeal, — cum uiţi o poveste urîtă, — şi cufundat într-un epicureism estetic n-a avut un cuvînt pentru nici unul din adevărurile cardinale ale unui început de existenţă naţională. Prin anii optzeci cînd se făurea Regatul pe urma unui glorios tribut de sînge, cînd peste munţi pumnul lui Coloman Tisza strivea manifestările noastre politice şi cul-

turale, în această perioadă de întemeiere și consolidare a unui popor regenerat, Maiorescu traducea aforismele lui Schopenhauer și scria în prefața lor o pagină în care cu-o seninătate olimpică zîmbea asupra concepției patriotismului în artă.

Acest impuls al dezrădăcinării intervine cu-o consecvență fatală totdeauna în viața mortului de la București. De aceea distanța între el și conștiința publică a neamului. De aceea năzuința lui continuă spre acel import intelectual din străinătate și surîsul de ironie în fața tuturor silințelor de-a chema la viață prin seva proprie organismul nostru sufletesc. Astfel Maiorescu și în politică și în oratorie apare în mijlocul acestei lumi de la noi, muncită de visuri și de speranțe, ca un senior străin ale cărui atitudini binevoitoare alternează cu aere de ușoară compătimire și cu-o suverană nepăsare.

În mod firesc această particulară structură de gîndire nu putea rodi nici îndemnuri de inițiativă nici notele de îndrăzneală ale acelui romantism politic prin care se disting popoarele luptătoare. Ca și dl. [P. P.] Carp, prietenul său din tinerețe, fostul ministru-președinte al României de ieri n-a conceput niciodată o politică de expansiune națională, iar în rolul lui de sfetnic al coroanei a acceptat drept dogme orientările care i se păreau mai comode. Îi lipsea pentru o înnoire cunoașterea adevărată a poporului său și-i lipsea credința în puterile noastre.

Iată, de ce, ca un ultim act al vieții sale publice, în marele război n-a avut în ce privea țara lui nimic din limpezimea gîndului salvator. Stăpînit de ideea inacțiunii pe care o cuprindea în formula neutralității definitive a României, a sfătuit în Consiliul de coroană, cum se știe [1], pe regele Ferdinand să nu declare război. Din primele zile cînd armata noastră a frînt granițele spre pămîntul originei lui uitate, Maiorescu și-a impus o rezervă jignitoare și nepotrivită cu cele mai emoționante clipe ale istoriei noastre. Mai tîrziu, în epoca de restriște, cînd rezistența ne-a fost copleșită de vrăjmașul cutropitor, el, omul răspunderii de curînd, fost reprezentant al suveranității noastre de stat, în loc să-și urmeze regele și armata țării, a preferat să rămîie pe teritoriul năvălit de nemți, alături cu atîtea figuri dubioase pentru care tragedia neamului devenise un prilej de cîștig sau de perversă bucurie politică.

Maiorescu a murit la București și vestea morții lui ne-o transmite comunicatul din Nauen. Probabil soldați germani și unguri au făcut garda de onoare sicriului care-i ducea trupul la cimitirul Bellu în marșul funebru al unei muzici austriace. Aici e punctul penibil care tulbură armonia unui apus, nota disonantă în estetis-

mul unei vieți. Prin felul cum s-a dus dintre noi, el și-a pus în fruntea biografiei o pagină postumă, o pagină tristă și întunecată...

Nu este poate o impietate cînd ni se pare în aceste zile de jertfă creatoare, de cîte ori înregistrăm atingerea vreunuia dintre cei care n-au înțeles la noi prezentul și viitorul, — că din aceste morți se degajază simbolul unei premeniri fatale pentru România de mîine. S-ar părea că soarta, înainte de-a reintegra plenitudinea vieții noastre, și-a luat sarcina să netezească drumul, să cenzureze ea la rîndul ei cu cruzime arena întrecerilor viitoare și înaine de-a da semnalul muncii ce-așteaptă în umbră, să facă fără milă selecțiunea critică : — Să îngroape morții politicei românești.

Maiorescu, logicianul în ale cărui combinațiuni raționale n-a intrat niciodată elementul de mister, n-a avut această presimțire și astfel Petroniul nostru n-a știut să moară frumos...

Marți, 27 iunie 1917

Scriitorii ruși

Înainte cu vreo două luni, la Petrograd, într-un cerc internațional de scriitori și gazetari veniți din alte părți să vadă imensa regenerare a tuturor Rusiilor, în redacția unui mare ziar, se vorbea cu admirație de repeziciunea cu care s-a executat răsturnarea vechiului regim și nu se prea înțelegea îndeajuns unanimitatea simțirii cu care acest popor nemărginit s-a grupat în jurul steagului roșu.

Atunci, mi-aduc aminte, s-a ridicat din colțul lui unde stătea îngropat între cărți și ziare un bătrîn cu-o lungă barbă albă, cu lumini de o... în ochi și cu o vioiciune neobișnuită în mișcări. Moșneagul, un cunoscut scriitor [rus ?], a ridicat o călimară de pe masa de redacție și apropiindu-se s-a oprit în fața noastră cu ea, ținînd-o sus în mîna dreaptă cu un gest de solemnitate, cum ai întinde un pocal. Ne-a vorbit răspicat și as..., dînd frazei franțuzești o notă sentențioasă și lapidară. — Domnilor, — începu vigurosul nostru bătrîn — dacă vreți să înțelegeți revoluția noastră, priviți vă rog izvorul ei : călimara scriitorilor ruși. Din ea au pornit ca din cutia Pandorei, zi cu zi, valurile care au ridicat viitorul unei țări.

Artiştii şi gazetarii au făcut zeci de ani apostolatul printre noi, au semănat în sufletul rusesc dragoste şi ură, au primenit gîndirea şi-au îndeplinit opera morală a răs[bu]nării (sau răsturnării ? ! — e şters...). Noi am fost iconoclaştii, noi am sfărîmat idoli vechi, ca să pregătim biruinţa unui ideal. Am văzut valorile unice (? !) prin prisma suferinţei mujicilor, ne-am muiat viaţa în durerile umanităţii şi ne-am otrăvit mintea cu ele. Am stat la masa de scris ca la o tribună de propagandă, unii au murit în Siberia, alţii au făurit teorii de salvare a [?] inului în exil pe malul lacului Geneva ori în mansardele de la Paris şi iată-ne, în sfîrşit, o seamă de privilegiaţi ai sorţii care am ajuns să vedem şi carul de triumf. Fiţi încredinţaţi însă că revoluţia de la Petrograd nu s-ar fi născut, sau ar fi fost închisă în aceeaşi zi la Petro-Pavlovsk dacă n-avea de la început în arsenalul ei arma aceasta teribilă : călimara noastră...

Cuvîntul simpaticului Nepman al presei a făcut să se deschidă o serie de priviri retrospective asupra literaturii ruse şi în discuţie, rînd pe rînd, au defilat înaintea noastră, ca înviaţi din nişte vechi fotografii, chipurile scriitorilor din veacul al nouăsprezecelea...

În adevăr, poate nicăieri ca în Rusia, literatura n-a avut un rol aşa de covîrşitor pentru schimbarea valorilor morale ale unui popor. Întreaga [...] artă de viaţă intelectuală a unui neam sănătos şi primitiv, alungată din politică de regimul ţarist, şi-a găsit refugiul la masa de scris. De aceea [frămîn]tătorii lor au adus cu ei şi zbuciumul fierberii dimprejur, s-au hrănit înşişi din acel vulcan uriaş şi l-au alimentat. Literatura rusească a devenit astfel o vastă organizaţie de propagandişti, care paralel cu cultul unui ideal artistic îndeplineau o înaltă acţiune socială şi politică. Scriitorul şi-a păstrat în acest timp contactul cu realitatea vieţii palpitante, a ridicat probleme de ordin diferit şi n-a [stat] să se piardă în acel labirint al aşa zisului estetism pur, pe urma căruia nu răsar deobicei decît imagini vaporoase şi sonore armonii de cuvinte...

Nicăieri nu s-au sfărîmat atîtea cătuşe, nu s-au strigat atîtea revolte, nu s-au analizat atîtea acte de conştiinţă, ca în paginile poeţilor şi romancierilor ruşi de-o sută de ani. În aceste cărţi s-a măcinat încetul cu încetul prestigiul unei forme de stat strîns înrudită cu psihologia tradiţională a mediului, s-au introdus pe rînd principiile curente ale cugetării moderne, s-au distrus anacronismele de tot soiul şi s-a deschis drum liber ideilor de progres. O pleiadă de dezrobitori au fost aceşti scriitori-apostoli care au deşteptat şi au fructificat conştiinţa naţională a vecinilor noştri. Dezrobirea devenise la dînşii o religie a tagmei, o superioară îndatorire profesională. Astfel Gogol a dezrobit pe iobagii din „Sufletele moarte", Turgheniev a lansat „noua generaţie" descătuşată de prejudecăţile „pă-

rinților", Dostoievski a zguduit zăbrelele de fier ale „pedepsei" rusești, Tolstoi a frînat toate zăvoarele...

Așa an cu an, carte cu carte, s-a purificat atmosfera de simțire a unui popor, s-a ridicat o scară nouă de adevăruri, care într-o zi găsindu-și manifestarea politică la Dumă, s-au propagat pretutindeni, fiindcă *respublica* venea pe drumurile stropite cu cerneală din călimara scriitorilor ruși.

Iată de ce fostul imperiu moscovit a trecut peste noapte printr-o așa repede și miraculoasă transformare, înlăturînd consecințele fatale ale unei trădări militare ce se plănuia, reformîndu-și întreagă ordinea vieții de stat fără primejdioase zguduiri și avînd încă putința unor mari desfășurări de forță armată. Iată de ce, pe ruinele unui regim de intrigi politice cu trădări de culise și cu o largă rețea polițială, se înalță triumfătoare însăși voința vie a acestui popor, tulbure pe alocuri dar plină de maestuoasă energie. Iată de ce în această conformație morală premenită a unei societăți s-au prăbușit barierele claselor, s-a creat o platformă de egalitarism și s-a început munca de clădire nouă în care un singur fetișism poate cere cuvînt : *fetișismul talentului.*

Fără literatura rusească, fără opera ei îndelungată de educație a conștiințelor, nu-mi pot închipui acest fenomen [...].

*

Da, călimara rusească și-a făcut datoria. Mai mult ca oricînd o înconjoară astăzi respectul unanim al lumii civilizate și sentimentul de pietate pe care o zbuciumată breaslă i-l trimite de pretutindeni...

Marți, 4 iulie 1917

Două forțe unite
— Țara și frontul —

Cu cît pătrundem mai deaproape rosturile psihologice ale actualei ofensive rusești, cu atît trebuie să ne crească admirația pentru vecinii de peste Prut. Glorioasa mișcare a trupelor din Galiția nu este un strălucit fapt de arme numai, ci în primul rînd o operă de înaltă conștiință morală. Ea nu s-a pornit, ca de obicei, din ordinul

unor combinații strategice ale mecanismului militar, ci s-a întruchipat din chibzuința obștească a poporului rusesc pe urma unui lung proces de cercetare și cumpănire. Generalii n-au fost de astă dată decît laboranții marilor lor îndatoriri profesionale, determinarea ofensivei însă va fi înregistrată de istorie ca un act al sentimentului public din Rusia, ca o manifestare grandioasă de voință populară.

Revoluția a sfărîmat multe bariere în fostul imperiu, între altele a înlăturat și bariera dintre două forțe : dintre *Țară* și *front*. Sub regimul țarist aceste energii nu se întîlneau, erau izolate una de alta. De o parte era țara cu durerile ei vii, cu masele oropsite, sătule pînă în gît de jocul politicianilor venali, biata mulțime fără rost în treburile statului. Fierberea acestor milioane însă clocotea înainte fără ascultare și fără leac. Frontul era la marginea ei, dar pe front nimic nu pătrundea din valul tulbure de la spate. Aici totul se desfășura în mod mecanic după tipicul unei vechi dresuri și totul se făptuia pe urma ucazului imperial. Organismul se mișca la fel cu șurubăria unui ceasornic pe care-l trage o mînă capricioasă. Avea de toate, conștiință însă n-avea, fiindcă ea nu poate fi adusă decît de acasă, păzitorii ordinei însă, cum își ziceau toți membrii fostului consorțiu politic de la Petrograd, luaseră toate măsurile ca ecoul Țării să nu se audă pe front. Rusia deci pînă la prăbușirea lui Nicolae Romanov a avut două lumi deosebite : o armată care se bătea vitejește, fiindcă vitejia o avea în sînge, dar care opera sub imboldul poruncii, — și-un popor dezgustat de strigătoarele nedreptăți ale administrării sale politice.

A venit revoluția și izvorul teroarei a secat dintr-o dată. Bariera a căzut și cele două forțe s-au găsit față în față. Frontul a întrebat țara și țara a stat de vorbă cu frontul, s-au contopit într-un singur ocean vast și agitat. S-a început frămîntarea, lămurirea, argumentația. Au fost momente de criză îngrijorătoare. Locul obedienței l-a luat în suflete conștiința cu întrebările ei. Poporul a ajuns în pripă la darurile libertății, după primele zile de praznic a început să cerceteze, a început să judece. Ei bine, aici a intervenit rolul de tribun al marilor personalități care conduc Rusia acum. Acești oameni, smulși din sufletul maselor, au știut să atingă cu cuvîntul toate coardele de simțire și să pună în mișcare întregul aparat de cugetare al neamului lor. Ei și-au dat seama de la început că războiul nu e numai o ciocnire de elemente materiale, ci mai ales o izbucnire de energie morală. Paralel deci cu munca tuturor birourilor și uzinelor, ei au îndeplinit o operă de mobilizare sufletească a mulțimii ruse.

[Pe drept ne întrebăm] ce ar fi putut să se aleagă de soarta armatei ruse și de soarta noastră deci, dacă guvernul prințului Lvov, în loc să caute contactul cu curentele sufletești ale păturilor populare, s-ar fi preocupat de ambiții politice individuale și nu și-ar fi găsit suprema justificare în sufragiile opiniei publice? Cîtă vreme ar mai fi durat încă acea dezagregare care se anunța pe ici pe colo și cînd s-ar fi statornicit cu garanții de stabilitate ordinea de drept a noului regim? Cît despre consolidarea armatei pe urma zguduirilor prin care a trecut, cînd s-ar fi terminat oare și mai ales cînd s-ar fi putut închega această teribilă putere ofensivă, dacă un geniu rău al destinului slav ar fi vrut ca la Ministerul de Război al guvernului provizoriu să steie în locul lui Kerensky, cu tot rostul lui de zbiciuitor al sufletelor, un om cu mărunte abilități birocratice, un temperament de funcționar?... Dumnezeu știe de ce dureroase surprize ne împărtășeam și dacă mai puteam nădăjdui vreodată o mare operație militară în vecinătatea noastră...

Lucrurile însă s-au petrecut urmînd proporțiile mari ale oamenilor care le conduc.

Ofensiva din Galiția ne-arată că cele două forțe unite și-au isprăvit examenul sufletesc și că din colaborarea lor s-a născut un val de energie cu mult mai viu și cu mult mai temut. Prevestirile pe care le poate face mintea omenească pe urma acestui măreț act de conștiință sînt din cele mai strălucite, istoria universală însă trebuie să fericească de pe acum pe autorii minunatei înfrățiri dintre Țara rusească și frontul rusesc.

Sîmbătă, 8 iulie 1917

Sînge și cerneală

Un război în zilele noastre nu se poate închipui fără necesitatea de a i se da o justificare morală, fără a se limpezi cauzele pentru care s-a tras sabia și fără a se demonstra în mod evident dreptatea acestui act de justiție sîngeroasă cu tot complexul ei de revendicări. Această operă de lămurire și propagandă însă, nu e numai o trebuință internă a țării care se bate, ci astăzi mai mult ca oricînd e indispensabilă pentru raporturile internaționale ale unui stat.

Niciodată continentul cu frămîntările lui politice şi militare n-a stat în aşa mare măsură sub controlul opiniei publice, cum stă acum. Veacul al nouăsprezecelea i-a dat acestui tribunal al conştiinței colective o amploare necunoscută în trecut. Popoarele, sfărîmîndu-şi granițele intelectuale, s-au grăbit să-şi puie în circulație valorile care le călăuzesc. De aceea războiul modern nu se poate concepe fără un vast arsenal moral, de unde pleacă o vie, metodică luptă de cucerire şi apărare. De aceea, din prima zi cînd a răsunat tunul, beligeranții şi-au pus reciproc în lucrare organizația de propagandă. Pe lîngă sîngele care a curs, un alt lichid nobil a mai fost chemat la contribuție : — *cerneala*.

Ar fi greu să înşirăm în cîteva rînduri de gazetă munca uriaşă ce s-a desfăşurat pe acest teren de către prietenii şi duşmanii noştri în cei trei ani de război.

În ce priveşte activitatea nemților nu mai e, poate, nevoie de nici o demonstrație, fiindcă sînt recente în amintirea tuturora întinsele rețele de agitație cu care domnii Busche şi Czernin [1] căutau să-şi servească patria la Bucureşti. O ştim de pe vremea neutralității şi-am plătit-o destul de scump, ca să n-o mai uităm niciodată, propaganda lor. Tot acelaşi angrenaj de zvîrcolire febrilă a fost transplantat de politica germană în toate statele aliate cu ei şi în toate țările neutre. Interesul lor a fost menajat pe urma acestei acțiuni, care a rodit în toate părțile cu o intensitate mai mare sau mai mică, după cum era maturitatea de gîndire şi conducerea politică a neamului căruia se adresau... Discipoli ai Berlinului, ungurii [...] s-au agitat şi ei şi se agită în toate capitalele din Europa.

Aliații noştri, fireşte, au răspuns de la început cu aceeaşi armă. În afară însă de lămurirea pe seama statelor neutre, de unde puteau nădăjdui o colaborare armată, ei au simțit nevoia unei continuie apropieri reciproce, pe care numai tiparul putea să le îndeplinească. Ne mai vorbind de splendida coeziune sufletească pe care războiul a improvizat-o între Franța şi Englitera şi de alăturarea Italiei contopită şi ea în acelaşi ansamblu de simțire, ne gîndim numai la neobositele stăruinți pe care oamenii politici ai Quadruplei Înțelegeri le depun astăzi pentru a informa opinia publică din Rusia nouă. Petrogradul a devenit un centru de analiză şi propagandă, unde personalități importante ca Albert Thomas şi senatorul american Root, cu ajutorul unei pleiade întregi de intelectuali şi cu birouri înfăptuite anume pentru acest scop, fac apeluri zilnice la conştiința vecinilor noştri, arătîndu-le necesitatea continuării războiului şi toate consecințele ei... Astfel, necontenit, zi cu zi, se strîng legăturile între popoarele prietene, se susțin interesele reciproce şi se trec în credința obştească, rămînînd ca la timpul său cînd tunul va

înceta și se va deschide discuția la masa verde, dreptatea fiecăruia să tragă în cumpănă cu tot aplombul pe care i-l poate da unanimitatea de conștiință a tovarășilor săi...

*

Poate nu e inutil să ne gîndim că, în acest ram de conștiință națională, ar fi cîte ceva de făcut și la noi. Străinătatea ne cunoaște puțin, nu pătrunde îndeajuns cauza noastră, e dispusă uneori să asculte opinii care ne sînt potrivnice și, ceea ce poate fi primejdios, Aliații pe urma înfrîngerii militare de pîn-acuma, rău informați, ar fi în stare să tragă concluzii cu totul nefavorabile pentru noi.

Sîntem prea mici și prea nenorociți, ca să ne mai putem îngădui acest lux oriental al izolării de opinia publică din străinătate care la un moment dat va hotărî de soarta noastră. Ar fi o mare greșeală, dacă această forță diriguitoare în viața de stat din alte părți, obișnuiți să n-o înregistrăm la noi, am socoti-o o cantitate neglijabilă și la Aliați...

Nu e deci cu totul inoportun să ne accentuăm această preocupare tocmai acum cînd ne găsim la o răspîntie a drumului și așteptăm zile mari. Demnitatea vitejilor noștri soldați și dreptatea cauzei românești trebuie să le salvăm în străinătate printr-o propagandă continuă. Nu e deajuns ca d-nii Fagure și Honigman să reprezinte drepturile României asupra Ardealului în presa din Paris și Londra, nu sînt deajuns străduințele onorabile ale publicistului Fermo la Petrograd și ziarul francez al d-lui N. D. Cocea tot acolo, — după cît știm singurii gazetari români în străinătate, — tragedia noastră are și alte cuvinte de spus...

Să nu uităm că, fiind zgîrciți la cerneală, s-ar putea să pierdem dreptul pentru care sîngele nu s-a crutat...

Kiev, joi, 20 iulie 1917

Către soldații României mari
Iași, 1 iulie

Sîngele apă nu se face, așa zice o vorbă din bătrîni și zice un mare adevăr.

Adevărul a biruit și în povestea neamului românesc. Sîngele Munteniei și Moldovei a cerut dreptate pentru patimile fraților săi [...].

Aproape anul se împlinește de cînd la București s-a hotărît că sabia e chemată să isprăvească vechea noastră socoteală cu dușmanii de veacuri. De-atunci, de-un an de zile, acest sînge stropește văile și coastele din munți. Urmașii ostașilor de demult ai voievozilor Mihai Viteazul și Ștefan cel Mare luptă cu înverșunare și vitejie. Multă liftă străină a căzut de mîna lor pînă ce potopul vrăjmașilor i-a silit să se tragă pentru apărare pe apa Siretului și pe brîul Carpaților din Moldova, unde i-au oprit și-au rămas neclintiți cu toate opintirile nemțești.

Nu sînt cuvinte prin care să se poată arăta cît de sfîntă este jertfa asta frățească.

Copii de copiii noștri vor trebui să binecuvinte ceasul în care s-a deslegat sufletul mare al neamului și-a cerut cuvînt. Românii foști sub stăpînirea Austriei vor păstra neștearsă în inima lor amintirea acestei binefaceri și nu vor uita niciodată că dezrobirea lor s-a făcut cu tunurile [...].

*

Lupta însă nu și-a găsit încă sfîrșitul.

Dimpotrivă, judecata din urmă începe abia acum. Fiara sălbatică nemțească, încuscrită cu ungurii, [...], strînsă tot mai mult în cercul de fier și foc al aliaților noștri, numai astăzi începe să fie sugrumată. De-o parte, America cu bogățiile ei nemăsurate, Anglia cu minunata ei armată proaspătă, francezii cu vitejia fără seamăn, italienii sprinteni și însuflețiți, — de alta loviturile grozave ale ciocanului rusesc, macină regimentele celor doi împărați, ostenite de bătaie și lihnite de foame. Zi de zi se vede tot mai limpede cum înclină înspre noi, prevestind lumii întregi sfărîmarea spurcatelor pajuri de la Viena și Berlin, care au dezlănțuit cea mai înfricoșată moarte din cîte au fost vreodată pe pămînt...

La acest mare praznic al biruinții România își cere și ea partea ei.

O oaste nouă, mai vîrtoasă ca cea dintîi, cu belșug de arme și muniții, încercată de război și cu brațul greu de răzbunare, o oaste care e mîndria țării așteaptă cu sete ordinul de înaintare. Niciodată n-a fost în sufletul românesc mai multă încredere și mai multă îndîrjire. Soldații noștri, de pe tot frontul Moldovei și pînă la Marea Neagră, spun voioși că abia acum începe adevăratul lor război din care lumea va avea dreptul să-i judece și să-i înțeleagă.

Ziua aceasta e aproape, foarte aproape. Dar acum în ajunul ei trebuie să clocotească mai mult ca oricînd și ura voastră, dragi soldați români, care ați scăpat pe pămîntul Rusiei de sub steagurile blestemate de la Viena.

Voi, ardeleni, bănățeni și bucovineni, cătane care ați sîngerat pentru asupritorii voștri, voi nu puteți lipsi de la judecată. Știți bine că voi sînteți mai mult datori nemților și ungurilor. O viață întreagă pe voi v-au schingiuit jandarmii, pe voi v-au batjocorit solgăbirăii, vouă v-au necinstit școlile și bisericile miniștri de la Budapesta. De trei ani, tot voi ați fost trimiși în cele dintăi rînduri la moarte, în vreme ce nevestele v-au rămas acasă, să se usuce de sărăcie în bătaia de joc a notarilor și finanților...

Iată de ce, pe voi Dumnezeu și oamenii v-au dezlegat de jurămîntul pe care vi l-a smuls un împărat mîrșav și copleșit de păcate. Voi nu mai sînteți ostașii lui din ziua cînd frații voștri au tras sabia ca să vă scape din robie. Voi sînteți soldații *României* mari și credința trebuie să vă mîne în tabăra de unde armata română va porni la voi acasă...

Vă trimitem deci acest răvaș, pe care-l scriem cu dragoste pentru voi și cu neagră ură pentru dușman. Citiți rîndurile care vă cad, înainte, dar uitați-vă mai ales în sufletul vostru, care trebuie să vă spună că oricît de multe brațe ar avea România pe frontul ei acolo se cer toate brațele în ale căror vine bate același sînge, — fiindcă legea sîngelui e sfîntă și mare, fiindcă sîngele apă nu se face !...

Iași, sîmbătă, 22 iulie 1917

Drepturi și pămînt

În „Monitorul Oficial" de ieri a apărut noua lege votată de Cameră și Senat pentru revizuirea Constituției în chestiunea exproprierii și a votului universal. Adoptată și sancționată de rege, schimbarea de Constituție devine azi un fapt împlinit ale cărui consecințe firești la timpul său vor lua formă concretă.

Cronicarul zilelor noastre nu e chemat să lămurească și să judece tot complexul de împrejurări care au realizat repede această transformare radicală în viața politică și economică a poporului nostru. Opera de analiză a prezentului cade în sarcina istoricului de mîine. El va trebui să cumpănească și cu pragmatismul lui să despice cauzele și efectele stărilor în care s-a produs actuala înnoire

constituțională. El va fixa curentul de idei al vremii, impulsurile lăuntrice și externe, rolul preponderent al dinastiei înfrățite cu interesele superioare ale neamului, precum și mobilul care a determinat judecata oamenilor politici din țară. Tot acest judecător calm și limpede al zilelor viitoare va arăta întrucît Corpurile Legiuitoare de la Iași au săvîrșit acest act dintr-o necesitate de conștiință ori dintr-un spirit de conciliantă cu împrejurările și întrucît hotărîrea lor de astăzi a fost consacrată mai tîrziu de-o consecvență fermă pentru realizarea ei.

Un lucru însă se poate accentua de pe acum, fiindcă se desprinde în mod evident din însăși codificarea acestei reforme. Este îndrumarea în sensul unei înaintate democrații spre care a evoluat gîndirea politică a neamului. Introducerea votului universal ca principiu regulator al sistemului electoral și consfințirea ideii de expropriere a marii proprietăți arată lămurit care este concepția diriguitoare a politicii românești de astăzi.

Războiul a scos cu o putere elementară la suprafață masele populare și a stabilit rolul lor precumpănitor în viața de stat. Tot războiul a întronat în mod definitiv și biruința credințelor democratice. Trebuința de a acorda drepturi și pămînt țăranilor noștri care s-au dovedit clasa în adevăr alcătuitoare și susținătoare de stat, a devenit o axiomă curentă împotriva căreia nu se mai poate ridica nici o obiecțiune. Barierele de castă s-au dărîmat în cutremurul de astăzi și privirile tuturora au trebuit să se îndrepte spre adevăratul izvor de energie națională, spre milioanele de săteni ai solului românesc.

Legea promulgată acum nu e întru atît o formulă definitivă prin care se rezolvă două probleme capitale ale României, cît e un indiciu lămuritor al evoluției viitoare. Se anunță o primenire de cuget, un nou fel de a vedea chestiunile publice, o lărgire de orizont și mai ales o revizuire a valorilor morale. În această constelație schimbată nu se mai poate găsi un cap organizat politicește care să nu-și deie seama că viitoarele transformări din viața noastră de stat vor fi determinate de lozincile curentelor populare și de oamenii a căror cinste și talent vor putea să întrupeze în personalitatea lor revendicările unei opinii publice mai conștiente și mai implacabilă ca în trecut.

Pentru moment aceste constatări sînt o mîngîiere în mijlocul nenorocirilor noastre, fiindcă ele fac să se întrevadă dincolo de ruinele de astăzi o lume nouă, o lume mai ordonată, mai împrietenită și cu morala și cu adevărul.

N-ar fi poate inutil ca această convingere să fie trecută în cele mai largi pături ale poporului care are dreptul la o reconfortare

pe urma dezastrelor suferite. Credem deci a nu depăşi cadrul modestelor noastre atribuţii de publicişti cînd ne exprimăm dorinţa ca guvernul să împărtăşească şi satelor din Moldova şi armatei de pe front legea publicată acum în „Monitorul Oficial", împreună cu toate lămuririle necesare. Prin această împărtăşire bunul simţ al ţăranilor noştri va avea un prilej de reflexiune şi întărire.

Ei vor înţelege că un vînt nou bate în Ţara românească şi un drum proaspăt li se deschide peste liniile sfărîmate ale tranşeelor nemţeşti.

Miercuri, 2 august 1917

Zile mari

Din vreme în vreme sînt în cursul războiului zile cînd pulsul istoriei zvîcneşte cu mai multă putere, cînd evenimentele sînt mai hotărîtoare şi cînd desfăşurarea lor lasă să se vadă mai adînc în intimitatea taberelor de luptători. Acestea sînt zilele de eforturi grele în care se dă examenul unei pregătiri îndelungi şi se pune la contribuţie un maxim de energie. Ele sînt importante, fiindcă din învăţămintele lor se pot descifra mai limpede şi virtuţile beligeranţilor şi rezultatul final.

Astfel de zile mari ne e dat nouă să trăim astăzi. De-o săptămînă pe frontul Siretului şi în Carpaţi se dezlănţuie una din cele mai crîncene bătălii ale războiului actual. Ştirile de la Mărăşeşti, unde sute de mii de oameni sînt angajaţi în luptă, şi de la Oituz, unde duşmanul atacă necontenit, — ne arată că niciodată armata noastră n-a trebuit să ţie piept unor lovituri mai puternice ca acum. Sîngerarea necurmată de şase zile şi şase nopţi este dovada că din amîndouă părţile se pune cea mai mare îndîrjire în această înfricoşată încleştare de forţe potrivnice.

Lupta este în curs şi sfîrşitul ei nu se poate prevedea. El va fi determinat ca de obicei de-o mulţime de factori hotărîtori : de superioritatea numerică, de cantitatea muniţiilor, de comandament, de ţinuta trupelor şi de alte împrejurări pe care noi nu le cunoaştem aici la masa de scris.

Ceea ce ştim însă şi trebuie s-o spunem este vitejia de epopee a soldaţilor noştri. Din ofensiva de dăunăzi oprită în munţii Vrancei şi din aceste lupte grozave în care zeci de mii de nemţi au fost

făcuţi una cu pămîntul, se desprinde mai luminos ca oricînd sufletul neînfrînt al ostaşului. Ce se petrece în aceste zile stropite cu sînge, ne dă prilejul unei autoanalize mulţumitoare şi lămureşte în mod definitiv străinătatea asupra poporului nostru nenorocit. Oricine poate vedea limpede astăzi izvorul de energie morală şi fizică a unui neam, care la o jumătate de an după ce-a îndurat o teribilă catastrofă, poate totuşi să lovească c-o vigoare reîntinerită şi să smulgă admiraţia lumii prin jertfa lui. Ne alegem deci, în mijlocul nenorocirilor care ne bîntuie, cu mîngîierea că avem un popor sănătos, o lume ţărănească ale cărei însuşiri superioare fiind împărtăşite de-o conducere luminată şi cinstită, pot rodi valuri cutropitoare de energie. Argumentul cel mai palpabil este această armată de fier renăscută din cenuşa unui dezastru, care la Mărăşeşti şi la Oituz înscrie unele din cele mai strălucite pagini ale războiului european.

De aceea astăzi, în această perioadă de grea cumpănă a istoriei noastre, privim viitorul cu mai multă încredere ca oricînd. Nu ştim care va fi rezultatul marilor lupte, nu ştim dacă sub apăsarea unor forţe mult mai mari armata noastră nu va fi nevoită să cedeze terenul, ceea ce a trecut însă în conştiinţa publică a românismului şi ceea ce trebuie să tragă în cumpăna tribunalului de gîndire universală este *baza morală* a acestui popor care pentru dreptul lui ştie să moară cu o vitejie înălţătoare.

Sîntem deci cu sufletul pe front, dar avem o senzaţie de desăvîrşită linişte. Să se împlinească destinul aşa cum va fi orînduit de dumnezeul popoarelor, cîtă vreme însă mintea noastră e călăuzită de ideea că trebuie să existe o ordine morală care determină aşezările acestei lumi, noi ridicăm fruntea din mijlocul rîurilor de sînge ale soldaţilor noştri şi credem în biruinţă.

Vineri, 4 august 1917

Un popor luptător
— cehii —

Austro-Ungaria, urmărindu-şi vechiul obicei, îşi trîmbiţă şi ea zilnic în lume pretinsele succese militare care o fac să privească viitorul cu linişte şi cu încredere, cum ar spune solemn autorul comunicatelor de la Viena, generalul von Hoeffer. Şi cu toate aceste

stările interne ale amestecatei monarhii niciodată nu au fost așa de tulburi ca tocmai acum cînd retragerea rușilor din Galiția a adus armatei împăratului Carol laurii nevisați ai izbîndei.

În acest timp haosul politic și-a atins culmea la puțin războinicii noștri vecini. Noul guvern din Budapesta, pus sub conducerea unui tînăr magnat, — Esterhazy, — lipsit de orice greutate politică și alcătuit din elemente disparate, cîrmuiește țara fără să dispună de majoritatea Camerei, care a rămas credincioasă contelui Tisza. Paralel la Viena majoritatea parlamentului o formează uniunea grupărilor slave al căror bloc constituie o superioritate numerică asupra nemților din Reichsrath. Deci în vreme ce agențiile germane inundă lumea cu vești despre formidabila putere de rezistență a Puterilor Centrale, pe teritoriul nenorocit al Habsburgilor se încrucișează cu ultima violență tendințele centrifugale și amenință să dărîme în fiecare clipă vasta rețea de administrație a celui mai imoral stat din Europa.

Un popor se ridică pe planul întîi din amalgamul de rase al imperiului hermafrodit. Sînt cehii. Mai mult ca oricînd conștiința lor națională e în plină putere și într-o admirabilă continuitate de acțiune. Trei ani de război nu i-au obosit pe acești luptători implacabili ale căror jertfe și stăruinți pentru a se smulge de sub Habsburgi vor rămînea ca un exemplu de superioară concepție națională. Lupta lor cu aparatul puterii de stat e în adevăr miraculoasă și trebuie adusă ca un exemplu tuturor popoarelor împilate.

Din prima zi a războiului european, cehii și-au dat seama că s-a pus problema eliberării lor de sub Habsburgi. Călăuziți de această credință și-au diriguit toată acțiunea. O agitație surdă a străbătut din primele momente masele populare din Boemia, ale căror regimente au trecut pe cîmpul de luptă de partea rușilor. O seamă de conducători politici, în frunte cu profesorul Masaryk, au plecat în străinătate, unde la Paris, Londra și Petrograd au desfășurat o vie propagandă pentru cauza lor. Cei siliți să rămîie acasă și-au desființat partidele și în parlamentul din Viena s-au unit într-o singură tabără, care prin demonstrații continuie și-a accentuat independența națională. În cursul războiului opera lor de distrugători ai Austriei a fost neîntreruptă, dovadă nenumăratele procese de „înaltă trădare“ la care au fost condamnați mii de cehi alături cu vestiții deputați Kramarz și Klofac. În acest timp prizonieri de război cehi din Rusia și Franța s-au constituit în legiuni și astăzi mai multe divizii luptă pe frontul rusesc și pe frontul francez împotriva armatelor austro-germane. Munca ce-au desfășurat acești

oameni pentru organizarea lor în Rusia, unde în trei ani au publicat mai multe jurnale și nenumărate cărți, au aranjat congrese și mitinguri, rămîne ca un monument al conștiinței de rasă.

Austria e neputincioasă în fața unui asemenea popor plin de vigoare. Maniera de guvernare polițială a Vienei e incapabilă să frîngă îndrăzneala de la Praga. După ani de persecuții zadarnice, Habsburgii se văd siliți să introducă un sistem mai blînd crezînd că poate gesturile de clemență împărătească îi vor potoli încîtva pe cetățenii fostului regat al Boemiei. Astfel guvernanții din Viena, care numai de exces de umanitate nu pot fi învinuiți, au ajuns în situația paradoxală ca să libereze din închisoare pe șefii iredentismului ceh tocmai acum cînd o brigadă cehoslovacă a început ultima ofensivă rusă din Galiția luînd singură austriacilor șase mii de prizonieri și cînd ministrul de război Georg raportează în plin parlament că a fost nevoit să desființeze mai multe regimente din Boemia fiindcă au trecut pe de-a întregul la inamic. Cu toate acestea tulburările se țin lanț la Praga și în dieta Austriei dictează grupul parlamentar al cehilor uniți.

Cînd relevăm înaltele însușiri ale acestui neam cult și conștient, care a servit drept pildă pentru organizarea și mișcarea prizonierilor ardeleni din Rusia, n-o facem numai din respectul ce datorăm unei mărețe manifestări de energie. Judecata ne îndrumă să privim mai adînc această sforțare de dărîmare a Habsburgilor și s-o privim mai ales prin prisma intereselor superioare ale neamului nostru. Noi vedem în cehi pe aliații naturali ai României de astăzi și de mîine a căror libertate politică e menită să ne slujească ca un punct de sprijin împotriva ungurilor și nemților ce vor rămîne sub domnia lui Carol dela Viena. Datoria noastră este ca de pe acum politica românească să caute punctele de contact cu acest nou și puternic tovarăș care în viitor e chemat să aibă un rol covîrșitor în relațiile externe ale statului român.

Credem deci că înființarea unei *ligi ceho-române* în care ar intra oameni politici de ai noștri alături de luptători cehi din Rusia, unde se găsește astăzi și distinsul profesor Masaryk, ar fi un act politic din cele mai utile și mai importante. A suferit destul de pe urma izolării inexplicabile a politicei noastre, ca *cei chemați* să nu caute să realizeze această apropiere ce se impune de cele mai elementare prevederi ale vieții noastre de stat.

Dreptul nostru

Lordul Balfour[1] a vorbit zilele acestea în Camera Comunelor despre problemele congresului de pace care va fi chemat să așeze pe baze noi Europa viitoare. Amintind chestiunile interne ale monarhiei austro-ungare, distinsul om de stat a declarat că nu se poate închipui o pace fără dreptul naționalităților de sub Habsburgi de a dispune libere de soarta lor.

De cîte ori cetim asemenea declarații, făcute de bărbații conducători ai Aliaților, totdeauna avem sentimentul de mulțumire că nu sîntem uitați aici în colțul nenorocirii noastre. Opinia publică de la noi însă interpretează ideea liberului arbitru politic al popoarelor din monarhia de Habsburg în sensul acceptării principiului de naționalitate ca bază pentru viitoarea viață de stat din Europa centrală.

Acest principiu a diriguit politica noastră și a determinat intrarea în război a României. În puterea acestei concepții s-au adus aici toate sacrificiile. Acest drept îl avem înscris în Tratatul de alianță cu Puterile Aliate și el e punctul cardinal al orientării neamului nostru în marele război.

De aceea știindu-ne dreptul asigurat și cunoscut respectul legalității care călăuzește națiunile neoccidentale, noi nu putem înregistra decît cu satisfacție declarațiile lordului Balfour, fiindcă ele scot din nou la iveală răsplata firească de care ne vom împărtăși pe urma acestor zile de grea încercare.

Hora morţii

Sus, copii, în hora mare,
Hora morţii cea cu spor,
De la Tisa pîn' la Mare,
Bateţi straşnic din picior !

Sus, copii, lăsaţi hodina,
Cîntă tunul din vecini,
Buruiana şi neghina
S-o stîrpim din rădăcini !

Sus, copii, deschideţi focul
Şi-l urniţi ca un şuvoi,
Că nevasta şi norocul
Prea ne-aşteaptă-n sat la noi.

Sus, copii, întindeţi pasul,
Daţi năvală rînd pe rînd
Şi grăbiţi să vie ceasul
Biruinţei mai curînd.

Ne învață Mărășeștii...

Două săptămîni s-au împlinit de cînd nemții încearcă zadarnic să spargă frontul românesc. Bătălia de la Mărășești, prin durată, prin proporțiile și intensitatea ei, rămîne una din cele mai formidabile și mai sîngeroase vărsări de sînge ale marelui război. Ca și la Verdun, armata Kaizerului a făcut și aici toate sforțările ca să-și smulgă biruința. Aceeași încordare de voință a nervilor germani, același dispreț de oameni măcelăriți de dragul unui triumf efemer, aceleași valuri de asalt ale bavarezilor care mușcă în țărînă, aceleași gaze asfixiante, tunuri grele, comunicate mincinoase, amenințări de gazetă și alte mijloace cunoscute ale arsenalului de la Berlin...

Cu toate aceste e la fel cu cel de la Verdun. În afară de-o porție de pămînt de doi-trei kilometri, care trece din mînă în mînă în cursul luptelor, liniile noastre s-au păstrat intacte. Sacrificiile au fost mari din amîndouă părțile, orice judecată imparțială însă arată că pierderile ofensivei nemțești au fost cel puțin întreite...

Lupta va merge înainte, forțele celor două tabere se vor măcina mai departe și noi nu avem căderea să facem profeții asupra rezultatului final. E datoria noastră însă să analizăm această rezistență victorioasă de două săptămîni, să tragem concluziile și învățămintele de la Mărășești. Ziarele din străinătate, opiniile criticilor militari care judecă obiectiv, vorbesc în chipul cel mai elogios de armata renăscută a României pe care o compară cu cele mai bune oștiri ale continentului. Mîndria ne e desigur satisfăcută pe urma acestor aprecieri, trebuie însă să privim mai adînc lucrurile, trebuie să le cumpănim mai mult, fiindcă din aceste fapte se descifrează adevăruri care lămuresc problemele mari ale vieții noastre de mîine...

*

Războiul este, cum s-a mai spus, cea mai sinceră spovedanie a unui popor. Nicăieri ca pe cîmpul de luptă nu se dezvăluieşte sufletul unei rase. Bătălia e un examen implacabil pe care-l dă inima şi creierul. Impulsurile psihologice şi calităţile fizice toate sînt aruncate în balanţă acolo sub bătaia tunului...

Ei bine, judecînd sub acest raport splendida rezistenţă a frontului nostru într-o vreme de supremă încordare, trebuie s-o spunem liniştiţi că examenul l-am trecut cu cinste. Orice s-ar întîmpla, obrazul românesc rămîne curat în faţa Europei. Soldatul care s-a bătut la Mărăşeşti a arătat lumii de ce e capabil acest neam de la Dunăre. S-a dovedit că valoarea morală a ţăranilor de aici din Orient e cel puţin egală cu conştiinţa naţională care împinge la asalt masele germane. Legenda superiorităţii sufleteşti a culturii de la Berlin s-a evaporat în faţa sătenilor de la Tîrgovişte care au pornit la atac în cămăşi şi cu capetele goale, creind în jurul lor o atmosferă de vitejie clasică, smulsă parcă din cele mai strălucite pagini ale antichităţii greco-romane. Trebuie reţinut acest adevăr, ca un auto-certificat pecetluit cu sînge, cu care să distrugem îndoiala criticismului nostru exagerat şi pe care să-l aruncăm în faţa oricărui străin obraznic, de cîte ori va veni să ne vorbească de dreptul de expansiune al raselor privilegiate...

În afară însă de această constatare de ordin moral, Mărăşeştii luminează şi alte aspecte ale vieţii noastre. Măreaţa împotrivire de două săptămîni se datoreşte şi condiţiilor materiale de luptă în care a fost pusă armata ţării. A fost deajuns o jumătate de an de muncă conştientă pentru organizarea regimentelor zdrenţuite de-un groaznic dezastru, deajuns spiritul de datorie al unor şefi militari indicaţi de propria vrednicie pentru postul lor şi alături de ei colaborarea onestă a misiunilor franceze, ca această armată închegată într-o vreme grea de lipsuri penibile să se poată ridica la nivelul celor mai de seamă din lume.

Ar fi să nu vedem limpede în jurul nostru, sau să ne ascundem în faţa adevărului, dacă n-am recunoaşte deosebirea frapantă care există între conştiinţa şi pregătirea *acestei* armate şi înfăţişarea altor instituţiuni pe care se reazimă existenţa ţării în timpuri normale. Desigur nici administraţia noastră, nici starea generală a învăţămîntului din România, nici situaţia clerului nu poate fi comparată cu acel admirabil mecanism militar care-şi dă roadele lui în lupta de pe Siret. În niciunul din aceste aşezăminte nu s-a pus în cursul vremii aici nici munca, nici devotamentul care de şase luni a reîn-

viat un organism aproape înfrînt. Nici nu îndrăznim să ne gîndim unde-am fi astăzi, dacă onestitatea muncii ar fi prezidat de la înființarea Regatului român în toate ramurile de activitate publică...

*

Ne învață Mărășeștii, putem trage concluzia limpede. Niciodată nu s-a arătat într-un mod mai evident energia poporului nostru și putința lui de a se adapta la toate formele de viață modernă, ca în aceste zile de complicat război, cînd armatele imperiului german se frîng de zidul de pe Siret.

Mărășeștii strigă deci cu învățătura sîngelui vărsat acolo, strigă în conștiința tuturor oamenilor care vor îndreptarea țării noastre nenorocite. Zilele de glorie ale acestui sat din Moldova trebuie să fie zilele de înaltă pedagogie națională care va îndruma viitorul. Ele pretind ca România de mîine să fie adusă de către conducătorii ei pe toate terenurile de viață obștească în aceleași condiții de biruință în care o jumătate de an de muncă cinstită a adus armata noastră de astăzi.

Oamenii politici ai țării, mari și mici factori răspunzători, vor învăța poate cîte ceva din luminoasa spovedanie de la Mărășești, și astfel în conduita lor se va resimți o interpretare nouă a valorilor morale și-un nou fel de-a vedea utilizarea energiilor noastre populare. În orice caz mulțimea cu nenumăratele ei fibre de înțelegere a pătruns secretul gloriei acestor zile și-a adoptat pe de-antregul catehismul unei conștiințe schimbate.

Pămînt și cer

I

Pămînt, pămînt... Ogradă vinovată
C-un furnicar la orice cotitură,
Cu măruntaie putrede de ură,
Povestea ta o știu... e neschimbată...

Așa, muncit de-o tainică arsură,
Rîvnind o nouă jertfă-nsîngerată,
Flămînd și rău, așa mi te arată
Din moși-strămoși a veacurilor gură.

De-aceea, -nvins și obosit de tine,
Cu sufletul chemat de zări senine
De cîte ori mă cerceta misterul

Eu însetat de-o nevăzută țară,
Smulgîndu-mă din haina ta murdară,
Priveam în sus, mă mîngîiam cu cerul...

II

Acolo-n slavă, binecuvîntare,
Ardeau lumini sfințite din vechime,
Era un templu unde n-a fost nime
Din lumea asta plină de păcate...

Altar aveam acolo-n înălțime,
Căci, după poarta bolții înstelate,
Homer mi-a dat a zeilor cetate,
Isus mi-a dat curata lui treime...

Putea oricît să stăruie minciuna
Aci în praf... căci ochii totdeauna,
Scăldîndu-se-n tăriile albastre,

Mă învățau în nopți de reverie
Că este sus, în cer, o armonie,
Ce-i dincolo de patimile noastre...

III

Azi în zadar vrea inima bolnavă
Să-mi prind-un vis din norii moi de seară,
Azi umbrele amurgului de vară
Miroase toate-a moarte și-a otravă...

Zbătîndu-se în goana lui de fiară,
Pămîntul simt cum s-a urcat în slavă ;
Mașina lui îmi uruie grozavă
Spărgînd a bolții pace legendară...

Rănit văzduhul tremură-n răsfrîngeri,
Se duc din el popoarele de îngeri,
Și-n mintea mea un basm frumos se frînge !

Nu mai ești sfîntă rază diafană,
Căci cerul alb și fără de prihană
Azi e stropit cu pete mari de sînge...

Talpa țării

Vorba a fost pusă în circulație de Kogălniceanu mi se pare, în orice caz ea reflectă spiritul vremii lui. Generația ideologilor de la 1848, — cum s-au obișnuit să-i numească, nu fără oarecare nuanță de ironie, epigonii lor, — generația care a unit principatele, era sub influența curentelor politice și sociale ale Franței și profesa cele mai avansate principii democratice.

Conducătorii de-atunci, cei mai mulți intelectuali ori chinuiți de probleme intelectuale, sprijiniți de doctrinele Apusului și întorși acasă au văzut limpede în jurul lor și au cîntărit bine rostul energiilor populare. Ei au înțeles de la început că cele două țărișoare care aveau să se unească nu pot avea alt reazim de dezvoltare decît pătura țărănească ridicată pe ruinele privilegiilor unei boierimi obosite și ale instrușilor străini. Această concepție de democrație națională i-a îndrumat deci în toate faptele lor. Kogălniceanu a dezrobit pe săteni și le-a dat pămînt, Alecsandri și alții le-au dezgropat folclorul pentru a le putea găsi o justificare superioară, iar C. A. Rosetti, cum se știe, a cerut votul universal. Cu un cuvînt, ideologii de la patruzeci și opt, acești literați deveniți oameni politici, au văzut în țăran suprema garanție de existență a statului, au văzut în el : — „talpa țării".

Din nenorocire evoluția de mai tîrziu n-a mai păstrat această bază de orientare. De la înființarea Regatului punctul de gravitate al vieții politice s-a strămutat la oraș și preocupările oamenilor conducători au fost mai mult crearea pripită și prin orice mijloace a unei burghezii românești, decît întărirea poporului de la țară. În era de politicianism tulbure, care a luat locul romanticilor emigranți de odinioară, țăranul din ce în ce a dispărut de pe orizont. S-a inaugurat perioada potentaților electorali, perioada de fațadă occidentală, rolul mahalalei în întrecerile politice într-o vreme cînd problema agrară rămăsese nerezolvită încă pe seama maselor și cînd chestiunea analfabeților n-a putut produce nici o campanie parlamentară. În acest timp în care o morală elastică și niște condiții de exploatare anacronice au produs o puzderie de săltați pe

scara norocului, vorba : „talpa țării“ s-a demodat cu totul, din cînd în cînd a mai scos capul pe la banchetele provinciale luînd o turnură ridicolă, ca să dispară apoi cu tot vocabularul generos de la „patruzeci și opt“...

O singură tagmă de oameni a fost în țară care, în vremea de domnie absolută a „burgheziei“, nu s-a despărțit de țăran și l-a urmărit cu credință în toate nenorocirile lui. Au fost artiștii noștri. În adevăr e un fenomen destul de interesant, că într-o jumătate de veac și mai bine cînd politica statului a avut prea puține puncte de întîlnire cu viața satelor, literatura și arta de-aici s-au refugiat la țară și aproape singurul lor subiect a fost acest om al pămîntului. În vremea cînd în înțelesul Constituției nu era îngăduită nici o întrunire politică la sate, Grigorescu picta numai țărani și cuprinsul vieții lor, Delavrancea scria *Sultănica*, Vlahuță scria *La arie*, Coșbuc striga *„Noi vrem pămînt“*, Brătescu-Voinești plîngea cu *Niculăiță Minciună*, Iosif visa vremuri „patriarhale“, Sadoveanu stătea cu ei de vorbă pe prispa „Crîșmei lui Moș Precu“, — și așa mai departe.

Întreaga pleiadă de scriitori și artiști a avut același unic izvor de inspirațiune, urmînd mai mult instinctele unei intuiții a realității decît îndrumările criticii literare inexistente. Singura excepție este neînduplecatul Caragiale a cărui atitudine pentru lumea lui Cațavencu nu poate fi măgulitoare mediului care a produs-o. E imposibil ca cineva să nu remarce această bifurcație a gîndirii și a politicii românești din ultima jumătate de veac.

Cauzele acestei fundamentale deosebiri de concepție nu e locul să le analizăm aici. Nimic nu ne împiedică însă să recunoaștem, că războiul a verificat în bătaia tunurilor adevărul așa cum l-au văzut oamenii de condei, acești izolați ai societății care au tulburat apa puțin în atotputernicia politicianismului tradițional. În luptele de la Mărășești au învins acei țărani uscățivi și vînjoși ai lui Grigorescu, pe care el i-a împrejmuit cu-o dragoste fără ecou în cabinetele mandarinilor electorali și a căror suferință a fost încununată cu aureola idealului de tot scrisul românesc.

Istoria își are totdeauna revenirile ei. După decenii de experiențe greșite, ne întoarcem iar la judecata sănătoasă a ideologiilor de odinioară, ai căror continuatori au trebuit să fugă în literatură de zgomotul unei politici mărunte. Iubirea lor de țărani a devenit din nou singura noastră busolă mîntuitoare care va aduce ca mîine schimbări radicale în tot mecanismul vieții noastre de stat...

Priviți un batalion de Vînători trecînd pe strada Lăpușneanu și dați-vă seama cum își recapătă tot înțelesul lapidar, biblic aproape, cuvintele lui Kogălniceanu : — *„Talpa țării“*.

Poveste veche

De cîte ori vremea cu sînge ne-adapă
Obida din cronica ţării,
Aceeaşi poveste de veci se dezgroapă
Şi strigă în noaptea uitării.
Ea spune de oameni, de cîmp şi de munte,
De tine, prostime săracă,
Ursită să fereci din trupuri o punte
Ce nu pot duşmanii s-o treacă.

De voi scriu moşnegii pe foi de ceasloave,
La fel îşi înşiruie slova
Neculce la carte, şi Vodă-n hrisoave,
În Ţara de jos şi-n Moldova,
E lege bătrînă, şi legea-i păstrată,
Să daţi voi pămîntului moarte,
Căci multe potopuri hotarul ne-ară,
Dar zid, numai unul cunoaşte.

Aşa ne păzirăţi străvechea moşie
Cu braţe de plug şi de sapă,
De-atîtea ori moartă, dar pururea vie,
Tot viforul nostru ne-o scapă.
Şi astăzi, cînd moartea o simt la fereastră,
Povestea aceeaşi rămîne :
— Luaţi aminte, boieri dumneavoastră,
Să ştiţi să ne-o spuneţi şi mîine !

Încep să ne cunoască...

Războiul modern are darul să creieze o perspectivă justă de apreciere pentru cei ce vor să judece un popor. La astfel de ocazii cad toate paravanele, se dezvelesc toate tainele și în lumina tunului se înfățișează întreg organismul unui stat cu intimitățile lui. Dacă n-ar fi alt cîștig, decît acest triumf al adevărului, — recunoașterea energiilor latente și rectificarea gloriilor uzurpate, — și atunci s-ar putea zice că în numele unui sentiment de justiție supremă își găsește îndreptățirea marele examen al morții, fiindcă numai pe urma lui se desleagă atîtea mistere din viața omenirii...

Cataclismul actual și-a pus în lucrare și el opera lui de investigator implacabil. Cîte legende n-a distrus, cîte descoperiri n-a făcut ? Gîndiți-vă la basmul „decadenței latine", care pînă acum trei ani era o axiomă curentă trecută în cărțile de sociologie, reamintiți-vă nenumăratele pagini citite despre „idealismul german", evocați dificilele teorii umanitare în care Haeckel și alții frîngeau hotarele patriei... Cum s-au evaporat toate poveștile aceste, ca din tranșee să se ridice realitatea și să fixeze ea în concepția umanității nefalsificata tąblă a valorilor...

Ce s-a petrecut în alte părți, s-a petrecut și la noi : am înregistrat o serie de adevăruri pe care războiul le-a trecut în sufletul nostru. Dezvăluirile ce s-au făcut, bune sau rele, s-au înfipt în conștiința publică. Ele sînt menite să rămîie ca un capital moral care ne va îndruma viitorul și nimeni nu le va mai putea dărîma. De aceea, oricît de sceptici am fi în acest colț al nenorocirii trecătoare și oricît de mult s-ar invoca vechea noastră inerție, — totuși avem cuvinte să credem că toate constatările de astăzi cu puterea lor elementară vor trage greu în cumpăna vieții de mîine...

*

Din fericire însă tot ce se descoperă astăzi nu rămîne numai la noi acasă, ci trece hotarul ca să contribuie astfel la procesul de elucidare universală din zilele noastre. În acest chip străinătatea are

prilejul să ne cunoască şi pe noi. Occidentul ne pătrunde mai bine, lumea de acolo începe să înţeleagă idealurile care ne frămîntă şi zi cu zi judecă tot mai limpede problemele de aici. Unele adevăruri mijesc numai, altele apar trunchiate, în orice caz însă lămurirea progresează şi din cînd în cînd ne este dat să înregistrăm în opinia publică străină aprecieri foarte obiective şi foarte întemeiate despre stările de la noi.

Iată, d. e., chestiunea cea mai de căpetenie a vieţii noastre de care se leagă însăşi existenţa statului viitor, *problema ţărănească* a României o vedem pusă în discuţie într-unul din marile ziare din Elveţia cu o înţelegere superioară şi cu o pătrundere surprinzătoare. Autorul, un străin care-şi păstrează anonimatul, vorbeşte în numărul din 19 august din „Journal de Genève" cu atîta intuiţie a realităţii şi cu sentimente atît de generoase despre ţăranul nostru, încît s-ar părea că prin mintea acestui observator, om de ştiinţă preocupat de „cercetări antropologice", au trecut toate învăţămintele care încep în sfîrşit să prindă rădăcini şi în societatea noastră conducătoare pe urma luptelor de la Mărăşeşti...

Une armée de paysans e titlul acestei preţioase contribuţii la cunoaşterea neamului nostru în străinătate. Autorul, amintind rezistenţa îndîrjită a frontului românesc, caută să explice resorturile de putere ale luptătorilor din Moldova şi nu găseşte altă justificare pentru glorioasele fapte de arme decît împrejurarea că germanii au în faţa lor zidul masiv al unei armate de ţărani. El arată în treacăt structura socială a statului român, compoziţia lui militară, ca venind vorba despre omul nostru de la ţară să stăruie asupra lui şi să-l prezinte cititorilor din Elveţia nu în lumina banală a unei simpatii de ocazie, ci în aspectul real al calităţilor şi suferinţelor lui adevărate.

— *„Ţăranul român,* — scrie «Journal de Genève» — *care ne dă această armată, merită toată stima noastră. Am avut prilejul să cunosc de aproape în toată România pe acest om al robotei şi totdeauna afecţiunea mea a crescut pentru el. Sub un aspect indolent ţăranul român ascunde un spirit viu, o inteligenţă ridicată. În mai multe rînduri am avut ocazia s-o constat. Toate problemele care în cercetările mele antropologice puteau fi sesizate de un spirit nepregătit dar limpede el le înţelegea şi-l interesau. Călătorii străini au vorbit ades de neîncrederea ţăranului român. S-a spus chiar că ar fi şiret şi viclean. Nu cred că definiţia e justă, fiindcă cei care o dau ar putea să ştie că aceşti oameni au ca scuză trecutul lung al suferinţelor lor şi quasi-servitutea economică în care au fost ţinuţi aproape totdeauna.*

— Țăranul român — urmează autorul *—, dacă n-o fi inventat el, — ceea ce nu se știe încă, — arta fermecătoare care-i distinge obiectele familiare, casa lui de lemn atît de admirabil sculptată, costumele împodobite și broderiile interiorului, a știut totuși printr-un miracol care n-a atins pe țăranii din Occident să consacre această artă și s-o transmită descendenților săi. Căsuțele uneori atît de simple din România au fost conservatorul de artă veritabilă românească după cum tot ele au fost lăcașul de păstrare a poeziei românești și a tradițiilor naționale. Acest țăran, oricît de necărturar ar fi el de obicei, este un artist și-un poet. Treceți pe la muzeul etnografic din București și veți vedea instinctul lui estetic ; citiți numeroasele volume în care i-au fost conservate legendele, poveștile, baladele, rapsodiile populare și veți înțelege atunci adîncimea, melancolia și grația inspirațiilor sale. În atitudinile lui el are o liniște și în mișcări o eleganță pe care burghezii cu eleganța lor cîștigată sînt departe de a o egala...*".

Articolul urmează înainte analiza psihologică a țăranilor noștri. Arată dragostea lor de moșie, legătura dintre ei și pămînt, poezia codrilor în care doarme „sufletul strămoșilor", cinstea căminului și tăria morală a generațiilor legate una de alta prin aceeași credință. Aprecierile sînt făcute cu o îndemînare deosebită, — scriitorul pare a fi un distins etnograf, — și ne dau o frumoasă pagină de dragoste umanitară.

Cu mult adevăr se atinge și problema purității de sînge a țăranilor români*: „Ciobanii și muncitorii din România au sîngele cel mai curat. La sate nu s-au cunoscut ca la orașe mezalianțele. Ei au rămas așa după cum istoria le-a înregistrat prezența pentru întîia oară. Burghezia românească, care e în stare de elaborare, va cîștiga partea sa cea mai bună din acest fond generos*".

Admirabilele rînduri se termină prin următorul pasaj : *„Țăranul român a făcut Regatul României, pe care-l hrănește cu munca lui de toate zilele. Patria lui, de cînd ne mijește istoria acestui neam, el a stropit-o cu sînge*".

Fiecare dintre noi va avea, cred, o senzație binefăcătoare de mulțumire pe urma acestor coloane de ziar scrise într-un colț de Elveție liniștită și lipsită de patimă. Sîntem satisfăcuți că lumea începe să ne cunoască și fiindcă aprecierile ei luminează *adevărul* de care vom avea atîta lipsă pentru catehismul nostru de mîine...

De aceea binecuvîntați să fie încă odată vitejii de la Mărășești care prin gloria lor au putut scoate la iveală tipul rezumativ al rasei, menit să înlăture din concepția străinătății odată pentru totdeauna clișeul șters al „boierilor valahi", cu care ne-am întîlnit din nenorocire destul de des pînă astăzi în romanele franțuzești...

Nu moare Filipescu...

Dăunăzi, într-un spital, un ofițer palid, cu capul învălit într-un turban de bandaje, stetea ridicat în pat și povestea cu cei din jurul lui. Vorba curgea domoală, rară, cuvintele păreau că se plimbă de la bolnav la bolnav. Răniții ascultau duși pe gînduri și privirile lor rătăceau în albul tavanului.

— Eram toamna trecută pe frontul Dragoslavele, — spunea încercatul luptător, cînd ne-a căzut în mînă ziarul care anunța moartea lui Filipescu. Mi-aduc aminte, vestea neașteptată ne-a demoralizat grozav pe toți ofițerii din divizie. Mai mult ca Turtucaia. Simțeam; că s-a dus omul care era al nostru, al ostășimei... Cu Nicu Filipescu murea un simbol de vitejie strămoșească, murea o concepție de viață anume potrivită pentru vremea asta de luptă... Eram înfrînți de știrea că s-a dus, ni se părea că fără el noi am rămas orfani.

Aprecierea rănitului reflectă opinia unanimă asupra răposatului, care, astăzi este anul, a închis ochii la București... El are dreptate, așa credem cu toții și spitalele și frontul și țara : mai mult ca oricînd, Filipescu *astăzi* trebuia să trăiască...

*

Omul care va căuta să scrie cîndva și să analizeze această viață zbuciumată nu va avea un lucru greu de făcut, fiindcă în personalitatea lui Filipescu sînt numai linii drepte, fără cotituri. Ceea ce-l va pune pe gînduri însă pe biograful analist, va fi scrutarea mediului și vremii în care el a trăit, legătura lui cu societatea și cu moravurile curente ale zilelor noastre... Aici va fi greutatea : să creieze cadrul portretului, să-l justifice cu impulsurile prezentului...

În adevăr, cu trei veacuri în urmă, figura lui Filipescu, așa cum am cunoscut-o noi, s-ar putea așeza cu mult mai ușor. Pe atunci trăiau acești oameni dintr-o bucată, crezători în Dumnezeu și-n puterea brațului lor, mari seniori patriarhali, temperamente de viteji ale căror pasiuni violente angajau toate fibrele cărnii... Rasa lor nobilă s-a rărit din ce în ce, sub apăsarea veacurilor tulburi la noi. Istoria tot mai nenorocită, domniile străine, cruzimea turcilor, intrigile fanariote, mesalianțele, clișeele de natură occidentală cu vremea, amestecul cu plutocrația parvenită, — atîtea și atîtea îm-

prejurări au intervenit ca să abată din alvia veche sufletul boierimii noastre de baştină. Au reuşit... Icoana din bătrîni nu s-a mai perpetuat în còpiile de mai tîrziu. S-a produs o psihologie nouă, un fel de mixtură complicată de apus şi orient, ale cărei origini cu greu s-ar mai putea apropia de chipurile senine de ctitori zugrăviţi pe pereţii mînăstirilor din Moldova şi Ţara Românească. Abia pe ici pe colo, ca o ultimă protestare a unei tradiţii pe doaga morţii, pe la cîte-o moşie departe de zgomotul Bucureştilor, ori prin vreun colţ liniştit al Franţei, dacă mai trăia proiecţiunea postumă a aristocraţiei noastre de demult...

Filipescu era o asemenea încarnaţie întîrziată, cu deosebirea că el nu s-a exilat la distanţă, ca să se cufunde în contemplarea resemnată a vremurilor apuse, ci a coborît pe arenă, unde trei decenii şi mai bine a lăsat urme neşterse. Cultura temeinică ce şi-o cîştigase în Occident l-a ajutat să-şi făurească doctrina numai, cîtuşi de puţin însă nu i-a falsificat sufletul care a păstrat intacte tiparele vechilor boieri. Cu acest suflet aprins şi pururi clocotitor el a zguduit neîncetat opinia publică a ţării lui. Concepţia politică, ideile conservatoare, nu erau menite să-i asigure o ceată mare de aderenţi. Filipescu biruia însă prin farmecul particular al personalităţii lui din care se degajau atîtea aspecte frumoase ale trecutului nostru. Prin aceste el s-a introdus în conştiinţa obştească şi-a prins rădăcinile cele mai tari. Mulţimea nu l-a întrebat de teorii, într-o lume unde principiile erau de obicei o marfă uşoară, l-a iubit însă fiindcă aducea în mijlocul ei un fior din rezonanţa veacurilor. Aşa cum a fost şi cum nu s-a dezminţit pînă în clipa morţii, el a întrupat însuşirile rezumative ale rasei. Era iubit deci pentru patriotismul lui înflăcărat, pentru mîinile curate, pentru cavalerismul ce nu-l părăsea niciodată, pentru îndrăzneala cu care-şi făcea singur dreptate, pentru exploziile de demnitate... De aceea în toate atitudinile lui, fie că încerca o frondă politică, conducea o mişcare electorală, ori asista la slujba unui parastas într-o biserică de provincie, fie că se bătea în duel, arunca violenţe de limbaj mandarinilor parlamentari, ori făgăduia o corecţiune corporală ambasadorului german, — Filipescu pretutindeni îşi plimba romanitatea de pur sînge... El avea spontaneitatea desăvîrşită a gestului, fiindcă se mişca slobod la el acasă...

În această reoglindire vie a caracterului naţional, cu atît mai frapantă cu cît actuala societate conducătoare nu ni-l poate da, este cheia popularităţii regretatului om de stat. Printr-o viaţă întreagă de muncă neîncetată, printr-o serie de acţiuni remarcabile în trebu-

rile publice, Filipescu şi-a acumulat marele credit moral pe care-l avea în faţa întregii lumi româneşti. La toate acestea se adăuga interesul viu ce purta armatei, pentru care desfăşurase o activitate deosebit de spornică în timpul scurt cît a trecut pe la Ministerul de Război...

E firesc deci că opinia publică a ţării, tresărind din primele zile ale războiului mondial, şi-a pus întrebarea : — Să vedem ce face Filipescu ? Capitolul recent e cunoscut îndeajuns şi nu trebuie să stăruim asupra lui. Ştim cu toţii, cum din acea zi de toamnă din 1914, cînd a intrat ca un rege în Capitală şi pînă la Consiliul de coroană [1] de la care a venit cu moartea în ochi, ca să ne spună că trăim „ultima zi din România mică", — acest suflet vijelios împins de bătrîneasca „vitejie dreaptă", a cutreerat cu flamura războinică toată ţara, de la un capăt la altul. Duşman leal, el a vorbit răspicat de la început, firea lui respingea tîrgul, din fraza lapidară i se rupeau convingerile ca mari bolovani de granit. Istoria va înregistra această utilă operă de pedagogie naţională, îndeplinită într-o vreme cînd aurul nemţesc scormonea atîta noroi în biata Românie neutrală...

Soarta a fost nedreaptă, şi cu el şi cu noi.

Filipescu s-a prăvălit tocmai atunci cînd rostul lui era mai indicat pentru viaţa noastră publică atît de săracă în personalităţi. Astăzi, în zilele de răscolire a energiilor populare, în perioada actuală de resuscitare a tuturor instinctelor de viaţă, cînd sufletele mari în care încap patimile neamului ar putea radia căldura mult mai trebuincioasă decît socoteala măruntă a temperamentelor de funcţionari, — *astăzi* ar fi fost adevăratul rol al mortului de la Bucureşti. Avîndu-l în această pribegie, admirabila bravură a soldaţilor noştri îşi găsea exponentul natural şi *frontul civil* resimţea de sigur îndrumarea mîinilor lui viguroase...

Cu toate acestea avem o consolare pe care ne-o dau tocmai învăţămintele jertfelor de-un an de zile. Este faptul, că sufletul strămoşesc din care s-a desprins făptura lui trecătoare trăieşte astăzi mai viu ca oricînd acolo în tranşee, unde se urzeşte gloria proaspătă a ţării. Putem zice cu mîngîiere deci că Filipescu nu moare şi că după vărsarea de sînge el se va ridica mai puternic, pentru ca în noua aşezare a neamului să perpetueze atmosfera de sacrificii şi de înălţare morală în care ne punem nădejdea cu toţii...

Miercuri, 10 octombrie 1917

Drumul unui Apostol — Profesorul T. G. Masaryk

De la începutul conflictului mondial și pînă astăzi opinia noastră publică a avut în nenumărate rînduri prilejul să înregistreze fierberea naționalităților asuprite din monarhia de Habsburg. Războiul, marele pedagog al lumii, a dezvăluit între altele și intimitatea acestui colț de pămînt, lăsînd să se vadă tragedia ce se urzea în umbră de atîta vreme. Dacă însă relațiile interne din Austro-Ungaria au ajuns astăzi, în sfîrșit, să fie trecute în conștiința publică a continentului, dacă perfidia Vienei și brutalitatea de la Budapesta au devenit axiome curente în străinătate, aceasta se datorește mai ales mișcării pe care popoarele nenorocite ale Habsburgilor au desfășurat-o ca să-și afirme dreptul lor la o independență politică.

Trebuie să recunoaștem că la vasta operă de lămurire au contribuit într-o măsură mai mare sau mai mică toate neamurile orfane ale conglomeratului vecin. Rolul de căpetenie însă le revine *cehilor*, acest neînfrînt popor luptător, a cărui energie urmărește din primele zile fără clipe de ezitare aceeași linie dreaptă. Călăuziți de o conștiință națională vie întărită prin îndelungate frămîntări din trecut, cehii, avînd o situație culturală și materială din cele mai înfloritoare, și-au dat seama de la început că în drama actuală se joacă și destinele lor. Trecînd deci peste toate barierele partidelor, ei s-au unit în aceeași tabără a solidarității de rasă, care în puterea principiului de naționalitate reclamă dezrobirea de sub austro-maghiari și întemeierea unei vieți de stat libere.

Munca depusă de acești oameni pentru înfăptuirea idealului lor este un măreț capitol de vigoare și îndrăzneală. Numai cine a urmărit în amănunte perpetua zbuciumare lăuntrică din vecini poate să-și dea seama de efortul deosebit al poporului din Boemia pentru smulgerea libertății lui. Neobosita activitate parlamentară a cehilor, care au închegat blocul slav din Reichsrat, acțiunea continuă de protestare a bărbaților politici pentru a scoate în relief doleanțele lor, declarațiile categorice asupra tendințelor ce urmăresc, toate acestea au exaltat sentimentul național al slavilor oprimați și-au produs în cele două capitale ale imperiului dualist nesfîrșite prilejuri de depresiune. Rezultatul propagandei de stil mare a fost surescitarea

necurmată a maselor populare pe urma căreia s-au produs numeroase revolte şi trecerea regimentelor cehoslovace în rîndurile aliaţilor lor naturali. Politica vieneză, cu toate intrigile ei tradiţionale şi cu tot aparatul poliţienesc care o susţinea, a rămas dezarmată în faţa acestor elementare dezlănţuiri de energie. Au fost zadarnice represiunile sîngeroase, ca şi condamnarea la moarte a şefilor mişcării în frunte cu d-nii Klofac şi Kramarz, graţiaţi mai tîrziu, ca o recunoaştere a neputinţei din partea împăratului Karl. Agitaţia a urmat înainte, *socoliştii* n-au fost cîtuşi de puţin intimidaţi, iar atitudinea parlamentară a cehilor e astăzi mai răspicată ca oricînd. Consecinţa fierberii neîntrerupte o vedem în desele crize ministeriale de la Viena şi în exasperarea ungurilor, care după cum se desprinde din ziarele lor, unde „trădarea cehilor“ are o rubrică permanentă, a trecut toate marginile.

Paralel cu această acţiune internă cehii au organizat o întinsă propagandă în străinătate pentru cauza lor. Norocul a vrut ca munca grea a raporturilor cu Aliaţii să-şi găsească exponentul cel mai chemat în distinsa personalitate a d-lui *T. G. Masaryk*. Savantul profesor care avea un rol covîrşitor în viaţa publică din ţara lui înainte de război, a apucat drumul pribegiei cînd a izbucnit conflictul armat. Cercetător al trecutului şi priceput analist al echilibrului de forţe din marea conflagraţie, implacabilul propagator al libertăţii şi-a dat seama de la început că se pune problema dezagregării meşteşugitului mozaic etnic din Austro-Ungaria şi că datoria îl cheamă în tabăra Aliaţilor menită să lichideze definitiv procesul unei nedreptăţi milenare. Astfel de trei ani harnicul călător cutreeră ţările unde poate găsi un răsunet chestiunea pe care o reprezintă cu multă demnitate şi cu o înaltă competenţă ştiinţifică. Şef al Comitetului naţional cehoslovac, dl. T. G. Masaryk a desfăşurat în Franţa, în Anglia care l-a numit profesor la Universitatea din Oxford şi în Rusia unde avea vechi legături, o activitate nepreţuită pentru lămurirea străinătăţii asupra stărilor din monarhia vecină. Roadele acestor străduinţi sînt din ce în ce mai evidente. Conferinţele şi propaganda publicistică au creat o atmosferă de simpatie în jurul cauzei naţionalităţilor, producînd în acelaşi timp şi organizarea metodică a luptei împotriva duşmanului. Astăzi cehoslovacii îşi au reprezentanţii lor autorizaţi în diferitele centre din statele Înţelegerii, unde întreţin contactul cu spiritul public printr-un număr însemnat de ziare, reviste şi broşuri. Înrolarea voluntarilor din rîndurile prizonierilor de război a luat de asemenea proporţiile cele mai mari şi aliaţii noştri au avut prilejul să aprecieze de multe ori eroismul acestor soldaţi conştienţi pe frontul rusesc şi în tranşeele franceze.

Drumul vrednicului apostol se continuă și dl. Masaryk se găsește de două zile în mijlocul nostru. Era firească această apropiere. Lupta pe care o dăm se brodează pe același fond de suferință istorică și cere aceeași dezlegare. Sîntem tovarăși de arme, legați de-o singură țintă. La piedestalul măririi noastre de mîine nu poate fi decît cadavrul politic al Habsburgilor. Dar această prietenie între cehi și noi nu poartă numai marca actualității efemere. Situația noastră geografică și raporturile de echilibru viitor ne predestinează unor relații de colaborare continuă.

Iată de ce, vizita d-lui Masaryk nu ne inspiră numai sentimentul de venerație pe care ni-l trezește năzuința de a dezrobi un colț de umanitate, ci scoate la iveală o serie de probleme strîns legate de interesele superioare ale neamului nostru. Dorim ca distinsul oaspe să socotească aceste zile numai ca un preludiu al vremilor de noua așezare, cînd pe urma biruinței noastre comune două popoare reintegrate în cadrul vieții lor normale își vor găsi două puncte de sprijin reciproc pentru soarta lor : — la *Praga* și la *București*.

•

Joi, 2 noiembrie 1917

O călătorie urîtă

Vai de pe ce țărmuri mă întorc, din ce atmosferă penibilă, din ce societate străină împotriva căreia simțurile mele protestau în fiecare clipă. Am făcut o călătorie urîtă, am avut în față figuri dezgustătoare, am întîlnit din nou cunoștințe vechi de care odinioară eram sătul pînă în gît — : am citit colecția de pe-un an de zile din cunoscuta revistă germană *Die Woche*...

Rar mi-a fost dat în viață să fiu pus înaintea aspectului particular al unui popor, de care să mă simt atît de deosebit și atît de îndepărtat. Caietele de la Leipzig aduceau pe masa mea de scris spiritul Germaniei actuale cu toate notele lui distincte. După un an întreg în care contactul fatal cu cultura nemțească mi-a fost întrerupt, aceste monitoare săptămînale ale sufletului lor m-au făcut să revăd mai limpede tot abisul fioros dintre ei și noi, bariera indestructibilă ridicată de legi nepătrunse între două neamuri. Ar fi greu și nici nu mă încerc să schițez măcar impresiile multiple ale

dezgustului ce mi-au trezit paginile din fiecare „Kriegsnummer". Am citit atîtea articole brutale, atîtea poezii fără urmă de talent în care nu era decît apologia sălbatică a sîngelui, am văzut la fiecare rînd gruparea metodică și conștientă a tuturor gîndurilor în jurul aceleiași idei, că acum la despărțire singurul sentiment care m-a luat în stăpînire e o revoltă morală, ori poate mai mult o implacabilă revoltă estetică. Toți acei generali a căror fotografie multiplică mutre înfricoșate, — rudimentare capitole de zoologie, — prințesele lor dizgrațioase date la gazetă în porții de cîte două duzini cu etichete numerotate, rubricele de modă unde se pot vedea biete nemțoaice vopsite cu aere de slujnici, — întreagă lumea aceasta de oameni bolnăvicioși și congestionați [1] m-a convins din nou de distanța enormă care ne desparte. În adevăr, cu cît ne uităm mai adînc în sufletul nostru și-al lor, cele două psihologii se desenează tot mai clar. Sîntem alt aluat, avem altă structură morală, alt simț al proporțiilor, altă viață sentimentală, sîntem dintr-o familie pe care nici o putere omenească nu e în stare s-o apropie de zodia Berlinului.

Războiul actual, cu toate peripețiile lui oricît de amare, a fost pentru neamul nostru o operă absolut necesară de luminare sufletească. La lumina obuzelor, în zile de-o măreție tragică s-au întronat definitiv aici în conștiința obștească calitățile de neam al căror ecou ne va urmări totdeauna. Dărîmînd prejudecăți, rectificînd opinii vremelnice, s-a afirmat iarăși latinitatea acestui colț de pămînt și perspectiva pentru viitor s-a limpezit în ochii tuturor.

După un sfert de veac de alianță politică cu Germania și Austria, pe care o dezmințea la orice pas toată firea noastră, iată-ne în sfîrșit reintegrați în cadrul normal al impulsurilor de rasă. Am apucat calea destinului, calea adevărurilor organice, singurul drum mîntuitor pe seama unui popor. Soarta a voit ca psihologia integrală a neamului să înregistreze această deosebire fundamentală între cele două suflete și pavăza morală împotriva cuntopirii nemțești ne-am cîștigat-o.

Oricare ar fi deci capriciul trecător al destinului, noi ne știm orientarea de mîine și vedem bine înaintea noastră. Popor mic, ne dăm seama că avem un patrimoniu specific înrudit cu cele mai frumoase expresii ale umanității. Îl vom apăra și nu vom renunța la el niciodată, oricîți Hindenburgi s-ar prăvăli asupra noastră, fiindcă misterul sîngelui a vrut să deschidă o prăpastie între ciobanul din Rucăr și sălămarul din Friedrichstrasse.

Acest mister e suveran și verdictele lui sînt fără apel. Sînt încredințat că orice întîlnire îl accentuează din ce în ce. De aceea, călătoria mea prin tranșeele urîte ale sufletului nemțesc m-a apropiat și mai mult de casa noastră, al cărei farmec îl simt mai viu,

mai poruncitor. Ar fi, cred, o necesitate de armament pentru noi să răspîndim în armată pe divizii asemenea reviste, fiecare exemplar al lor ar deveni un prețios misionar al dezgustului de civilizația Kaizerului și-al bunului simț latin răzvrătit în toate puterile lui...

Joi, 9 noiembrie 1917

Clemenceau

Mai anii trecuți, cînd Anatole France atinsese vîrsta de septuagenar, un gazetar străin, nu mai țin minte care, vorbind de activitatea încă vie a ilustrului artist, făcea apologia bătrîneții franceze. Anatole France, scria acest bun observator, nu împlinește șaptezeci, ci șapte mii de ani, căci în creierul lui se reflectă toate impulsurile civilizațiilor cunoscute de istorie, de aceea spiritul distinsului bătrîn păstrează o elasticitate extraordinară, o tinerețe vioaie care planează deasupra tuturor vîrstelor. Numai în Franța, zicea străinul, există această îndelungă prelungire a facultăților intelectuale, fiindcă aici cultura își are punctele de sprijin bine stabilite în trecut, zidește pe ele și descrie astfel o linie de ascendență normală, fără salturile primejdioase și fără crizele morale ale gînditorilor din țările mai sărace în tradiții...

Nu știu întrucît explicația poate fi justă, adevărul însă e că nicăieri nu-i un fenomen obișnuit în lumea artelor și-a literelor bătrînețea creatoare ca pe malul Senei. Scriitorul la Paris moare de obicei cu condeiul în mînă, smuls din mijlocul unei continuități de muncă pe care au întrerupt-o resorturile fiziologice înfrînte, fără s-o fi slăbit înainte aptitudinile cerebrale. Ce frumoși sînt acești moșnegi ai Franței intelectuale, capete senine care privesc liniștite de pe culme în deplina conștiință a forței lor neștirbite, fie că își sculptează gîndul în bronz ca Rodin mort acum, fie că descifrează biblioteci uitate ca Faguet, ori își risipesc nervii pe arena politicii curente ca Henri Rochefort. Ei nu cunosc acea stingere pripită a focului sacru, care în alte părți înfioară tîmplele la patruzeci de ani și face din bietul artist un supraviețuitor anacronic al operei lui... Pe seama lor viața e o acumulare de energie și o apropiere treptată de visul perfecțiunii. Sînt atîția acești veritabili ambasadori ai spiritului galic, cum îi numea odinioară dl. Poincaré, că cea-

ta lor glorioasă formează o puternică gerontologie intelectuală care înrîurește în mod hotărîtor destinele Franței și croiește drumurile umanității.

Din această familie de Nestori pururi tineri e și Georges Clemenceau, temutul tigru al gazetăriei franceze. De multe decenii îndrăznețul iconoclast n-a avut o clipă de odihnă. Fire dreaptă și neînduplecată, temperament vulcanic înzestrat cu-o putere de muncă deosebită, mare scormonitor de adevăruri, dușman iremediabil al ipocriților și-al banalității sub orice formă, acest suveran al ziaristicii moderne a trecut în revistă la masa lui de scris tot zbuciumul celor cinci continente și toate frămîntările Franței. Din redacție a primit înainte cu cîțiva ani fotoliul ministerial și de la minister tot în redacție s-a întors. Războiul l-a găsit la gazeta „L'homme libre" pe care criticismul lui încătușat l-a botezat din primele clipe „L'homme enchaîné". Aici s-a rostit mai departe în fiecare zi. Ridicat deasupra partidelor senatorul Clemenceau a judecat guverne în articolele lui, a criticat în nenumărate rînduri pe președintele Republicii, a făcut comentarul evenimentelor zilnice, a cîntărit de aproape acțiunile beligeranților și atitudinea neutrilor, avînd ca busolă de orientare binele Franței și idealul civilizației pe care-o reprezintă cu atîta strălucire.

Astăzi gazetarul schimbă din nou masa de redacție cu cabinetul de prim-ministru. Venirea lui în fruntea guvernului de la Paris în aceste zile de fierbere universală poate da mai mult ca oricînd prilejul unei serii întregi de comentarii. Mai întîi guvernarea lui Clemenceau scoate iarăși la iveală cultul personalității întronat în marea republică, în opoziție cu Puterile Centrale, unde în viața de state operează și astăzi cu clișeele medievale ale blazoanelor, sau cu echilibristica măruntă a bucătăriilor de partid. Ceea ce e și mai important însă pentru cursul evenimentelor actuale este că opinia publică de pretutindeni vede în noul șef de guvern încarnarea intransigenței absolute față de dușman și a hotărîrii nestrămutate de-a continua lupta pînă în ziua cînd biruința armelor aliate va putea rodi o pace binefăcătoare pentru omenire. Acest fapt, pe lîngă consolidarea interioară din Franța, e și-o îndrumare prețioasă pe seama conștiinței obștești din țările Înțelegerii, un impuls de înlăturare definitivă a tuturor curentelor subversive care începuseră a se manifesta în Rusia și Italia în favoarea unei păci premature, — dar este în același timp un act de întărire sufletească pentru toate victimele războiului care nu-și pot închipui altă reparație decît cea a armelor victorioase.

Cît ne privește pe noi, românii, guvernul Clemenceau este un prilej de bucurie națională. Bătrînul om de stat n-a fost niciodată

străin de latinii de la Dunăre. Ne-a judecat în trecut pentru politica oficială care avea aere de cochetărie solemnă cu Viena și Berlinul în vreme ce istoria și sufletul rasei dezmințeau acest joc silnic, ne-a mustrat de asemeni și în zilele neutralității, ale cărei manevre comerciale le-a detestat cu noi alături. Niciodată însă condeiul implacabilului polemist nu s-a muiat în ură cînd scria de români, dojenile lui au avut totdeauna ceva din căldura familiară cu care ne adresăm rudeniilor apropiate. Declarația noastră de război și peripețiile din urmă au reconciliat definitiv spiritul cavaleresc al scriitorului, care a avut ocazia să vadă în lumina faptelor războinice virtuțile naționale ale acestui popor eclipsate uneori de aspectele trecătoare ale vieții politice...

Înregistrăm deci cu deosebită satisfacție, aici în colțul nostru de viață plină de griji și speranțe, venirea d-lui Georges Clemenceau în fruntea guvernului francez. Cînd încheiem aceste rînduri mintea ni se ridică o clipă din vîrtejul emoțiilor curente și zburînd departe peste Petrogradul bolșevist atinge Parisul atît de scump nouă. Resimțim din nou fiorul civilizației latine, pavăză eternă împotriva fatalelor noastre mizerii geografice și în treacăt ne încearcă senzații de la acest simpozion al luminii...

— Ce bătrîni frumoși are Franța...

Sîmbătă, 25 noiembrie 1917

Un mare eveniment
— America declară război Austro-Ungariei —

Trăim astăzi zile grele în care se urzește istoria neamului. Clipa e mare și hotărîtoare, trebuie s-o judecăm deci cu cea mai desăvîrșită liniște morală.

Întîmplări recente [1] au dat o îndrumare nouă și neașteptată lucrurilor din România. Rezultatul frămîntărilor interne este pentru moment armistițiul care se discută acum pe tot frontul european al armatelor rusești, inclusiv frontul nostru. Acest armistițiu, la care guvernul român a consimțit din motive de ordin diferit, a fost propus pe rînd de către diferitele armate ale Rusiei, după inițierea for-

mațiunilor militare de la nord care aveau un contact mai viu cu mișcarea domnilor Lenin și Troțky, detentorii [...] situației particulare din Petrograd.

Acesta este faptul pe care împrejurările l-au produs pînă astăzi. El este însă destul de grav, ținînd seamă de starea anarhică în care a ajuns Rusia, de tendințele centrifugale ale diferitelor popoare care nu-și pot găsi pe imensul teritoriu o platformă comună de înțelegere și neuitînd mai ales vasta propagandă nemțească pentru pace plină de efect în sufletul simplist al maselor populare din fostul imperiu. Ca o continuare a acestui fapt, cei doi domni din Petrograd ne anunță începerea negocierilor pentru încheierea unei păci separate, pe care noua constituantă a Rusiei ar avea s-o ratifice, cu Puterile Centrale.

Problema care s-a pus e încă în prima fază a evoluției. Alegerile pentru constituantă nu sînt terminate, rezultatul lor nu se cunoaște și după toate prevederile întrunirea noului corp legislativ rusesc nu va putea avea loc înainte de-o lună. Se pune întrebarea, dacă în acest timp Rusia va trece printr-o nouă schimbare, dacă diferitele curente populare nu vor lua un alt curs cînd se vor cunoaște condițiile de pace ale Germaniei de o parte și atitudinea Aliaților de alta.

În orice caz situația este plină de îngrijire pentru acest colț al nostru, care și-a făcut datoria cu cinste și devotament față de cauza sa și față de tovarășii săi de arme.

★

În această stare de lucruri intervine noua declarație de război pe care Republica Statelor Unite ale Americii o adresează Austro-Ungariei. Actul este de-o extremă importanță și noi îl putem socoti ca o prețioasă lămurire asupra desfășurării viitoare a conflagrației mondiale și ca o indicație precisă pentru noi.

Prin această declarație de război, *tocmai acum*, se afirmă cu cea mai mare putere solidaritatea Aliaților. Rusia [...] va trebui să descifreze din nota președintelui Wilson nestrămutata hotărîre a Americii de-a se identifica pînă la sfîrșit cu cauza integrală a Înțelegerii și de-a duce înainte războiul pînă la victorie. Vor putea oare elementele ponderate ale actualului cataclism de peste Prut să trezească o acțiune patriotică arătînd opiniei publice din țara lor înfierbîntată lanțul întreg de consecințe la care Rusia se expune prin încălcarea angajamentelor ei ? O întrebare la care nu putem răspunde, fiindcă profeții în materie de politică rusă astăzi nu mai face nimeni.

Întrucît ne privește pe noi însă, care ne păstrăm intact și simțul moral și echilibrul judecății, cu toate nenorocirile care ne-au ajuns și pe care soarta le mai poate prăvăli asupra noastră, declarația Statelor Unite ne vine în zile grele ca o întărire a nețărmuritei credințe politice care ne călăuzește și ca un sprijin pentru îndeplinirea idealului nostru neclintit de împrejurări. Înregistrăm cu cea mai înaltă bucurie înșiruirea Americii în rîndul puterilor care au decis dezagregarea imperiului austro-ungar, pentru care istoria contemporană nu poate găsi rezoane de justificare politică sau morală. Ne dăm seama că alipirea Ardealului, voită de logica supremă a istoriei noastre naționale și pecetluită cu sîngele vitejilor soldați, a cîștigat un prețios sprijin în această manifestație.

Viitorul apropiat se va desfășura după jocul forțelor care se vor arunca în cumpănă și nu trebuie să ne grăbim cu ipotezele în cîntărirea lui. Singurul teren pe care ne mișcăm liberi, fiindcă vedem limpede, este lumea noastră morală și rațională. Această lume ne spune că politica românească va năzui spre aceleași culmi unde prestigiul nostru a fost ridicat de vitejia soldaților neînfrînți. Este singurul drum pe care-l poate alege sănătatea morală a unui popor purificat prin mari suferințe. Numai el duce la capitoliul românismului pe omul politic de astăzi, celelalte duc la stînca tarpeică.

Iată de ce, din mijlocul zbuciumului nostru sufletesc, ochii ni se îndreaptă din nou, acum din prilejul solemnului act american, spre visul care vă luminează vouă soldați din tranșee și-n a cărui izbîndă glorioasă credem și azi ca și ieri : — *Spre Ardeal!*

Duminică, 3 decembrie 1917

Nu s-a schimbat nimic

Armistițiul încheiat dăunăzi preocupă încă societatea noastră și pasionează destulă lume...

Pe soldați mai puțin, fiindcă discuția și criticismul nu prea cad în firea acestor viteji oameni de arme. Ei n-au cerut cîtuși de puțin suspendarea ostilităților și-au tras cu pușca atunci cînd nemții s-au apropiat de șanțurile lor cu gînd de fraternizare. Ei stau acum liniștiți lîngă mitralieră, fiindcă așa e ordinul și tot ei vor deschide focul, ca mîine, cu aceeași mînie dîrză, cînd vor primi ordinul. Prin

urmare soldații, cel puțin deocamdată, nu se ocupă mult de analiza armistițiului. Atîta doar că resimt la fiecare clipă nemulțumirea inacțiunii care nu le poate da nici o satisfacție.

Nu e tot așa însă frontul civil, mulțimea asta pestriță de la strada Lăpușneanu pînă la Tîrgu-Cucului. Acest mediu n-are nici unitatea morală a soldaților noștri crescuți într-o anume disciplină de simțire, nici conștiința superioară a opiniei publice din cutare colț de occident. De aceea nenumărate păreri își fac drum aici, judecăți grave se rostesc, profeții misterioase se spun pe șoptite. De obicei această pătură de buni și naivi cetățeni și-o aleg cu oarecare predilecție pescuitorii de apă tulbure, diferiți speculanți care cîștigă pe pielea de-aproapelui.

Firește acum din prilejul armistițiului mișcarea lor e mai vie, terenul li se pare mai prielnic, de aceea îi vedem scoțînd capul pe ici pe colo. Brodîndu-se pe gama tradițională a mahalagismului s-au improvizat astfel aici, la Iași, cîteva tipuri noi, ca : pacifistul, detractorul Aliaților, domnul cu „politica pozitivă", [...], seriosul care nu vrea cu nici un chip să ne sinucidem și alte cîteva figuri, prea respingătoare sau pur și simplu ridicole. Ei bine, această galerie își are retorica ei de fiecare clipă. Fie că se toarnă în anoste articole de gazetă, pe care cenzura devenită din bun senin prea conciliantă nu le aruncă în întregime la coș, fie că angajează lungi conversații strategico-politice în atelierele bărbierilor. Ei vorbesc, ei se agită, ridică din umeri și fac cu ochiul astăzi mai mult ca oricînd, azi după încheierea armistițiului.

Iată de ce credem că e potrivit să stăruim mai mult asupra acestui punct și să înlăturăm orice echivoc pe urma căruia lumea s-ar putea alege cu vreo interpretare greșită.

Trebuie să se vadă limpede împrejur și să se știe care e situația noastră. Vom spune deci, în cîntărirea cumpătată a fiecărui cuvînt ce punem pe hîrtie, — că nu s-a schimbat nimic prin armistițiul de la Focșani, nici în ce privește lumea noastră morală, nici în orientarea politică a statului român, nici în starea de fapt a frontului nostru. *Nimic nu s-a schimbat.*

Moralicește păstrăm neștirbit capitalul nostru de dragoste și de ură. Iubim Franța cu aceeași patimă cu care detestăm casca germană, respectăm Anglia cu aceeași adîncime cu care disprețuim imorala alcătuire a Austriei. Poporul nostru rămîne fără nici o tulburare în tonalitatea lui de simțire, care ne-a dat Mărășești și toată vîltoarea năpraznică de ură de care și-au frînt gîtul nemții de la Oituz. Cu claviatura sufletească a unui neam nu se pot face exerciții de azi pe mîine. De aceea în suflete nu s-a schimbat nimic. Armistițiul de la Focșani nu e în stare să provoace nici o diversiune

morală. Politicește tot așa. Raporturile noastre cu Aliații nu le-a atins deloc această vremelnică încetare de focuri. Știe toată lumea că nu vom trata pace cu nemții, că sîntem gata să primim orice nenorocire pe care nu avem puterea s-o înlăturăm, dar nu ne-ar lipsi niciodată revolta ca să măturăm cu ea pe cei care ar putea să dezonoreze țara. De aceea în zadar mai fac combinații pe la colțuri de stradă ori de gazetă, căci sîntem și astăzi cu politica românească exact acolo unde eram acum cîteva zile înainte de ce dl. general Lupescu a avut problematica plăcere de-a sta de vorbă cu generalul Morgen la Focșani.

Ce să mai vorbim de frontul, pentru care armistițiul a consacrat o stare de fapt determinată de împrejurări diferite? Nici aici nu s-a schimbat nimic.

Să reintrăm deci, iubiți cetățeni, în liniște cu cugetul nostru, [...] să nu credem în dezlegările vertiginoase ale momentului și mai ales să nu ne părăsească niciodată gîndul că neamul nostru ar putea să se abată cîndva de la drumurile onoarei.

Să privim deci înainte cu aceeași seninătate și aceeași răbdare, așteptînd totul, fiindcă nu s-a schimbat nimic.

Odesa, marți 19 decembrie 1917

Dragă Ghibule,

Am așteptat pînă astăzi zadarnic venirea voastră la Odesa după cum ne era vorba. N-ați venit. Profit de ocazie că pleacă vaporul românesc Durostor la Cherson mîine și se întoarce vineri seara. Voi reveni cu el. Rămîn aici pînă luni seara sau marți, cînd voi pleca la Kiev.

Și-acum ascultă cuvîntul meu: Țin foarte mult să vii aici cu [...] și alt om de încredere. Am mai primit de la Iași — de la omul în numele cui v-am vorbit [1] — îndrumarea că *totul* se poate face, — să-i prezint planul cum ne-am înțeles. Vă conjur deci, nu pierdeți ocazia asta, nu vă lăsați reținuți de neînsemnate chestiuni locale, — ca să nu lăsați să treacă o situație pe care n-o veți mai avea niciodată.

Fac apel deci la înțelegerea ta și te rog cu cea mai mare insistență, veniți negreșit!

Adresa mea este aici la dl. Nicolae Mancaș, în Avcinicov Perinloc 6, et. II, lîngă str. Jukovskaia.

Mi-am făcut datoria să vă avizez — restul e în mîinile voastre.

Cu drag,
G.

Odesa, miercuri, 3 ianuarie 1918

Dragă Ghibule,

Îți trimit copia *Procesului verbal* al constituirii noastre la Odesa. Iată ce trebuie să faci: Un *Proces-verbal* identic luați voi cei de la Chișinău — copiat exact ca și cel de față. Să iscăliți toți ardelenii și bucovinenii din Chișinău, cît mai mulți atît mai bine. Lucrul acesta trebuie făcut imediat, dar absolut imediat. Fina [1] îți aduce aceste rînduri mîine seară, tu poimîine dimineață să aranjezi lucrul. *Poimîine* (vineri) — sau eventual sîmbătă pleacă de aici, la Iași, [Sever] Bocu și [Alex.] Lapedatu, — să vii deci cu actul făcut în regulă la amîndouă aceste trenuri ca să predai actul, de care e nevoie, ca să fie prezentat guvernului. Sper că vei îndeplini prompt afacerea asta și prietenii noștri din Chișinău îți vor da tot concursul.

Cu drag,
Goga

Proces-verbal

Subsemnații români ardeleni și bucovineni aflători în Odesa, ne-am întrunit azi 2 ianuarie 1918 și am discutat necesitatea instituirii unui *Comitet național* al românilor subjugați din Monarhia austro-ungară. Alegerea acestui Comitet național, într-o vreme cînd

organizația politică a românilor subjugați de sub Habsburgi este desființată și complet paralizată în acțiunile ei, se impune, pentru a putea avea organul menit să se facă ecoul autorizat al intereselor naționale. Comitetul național va reprezenta de comun acord cu guvernul României cauza națională în „Alianța naționalităților din Austro-Ungaria“, care actualmente lucrează la Kiev, și va desfășura propaganda necesară față de Aliații României și față de țările neutre.

Delegăm din sînul nostru ca membrii ai acestui Comitet național pe următorii domni : Dr. I. Mețianu, Dr. G. Baiulescu, Dr. I. Nistor, O. Goga, Al. Lapedatu, Dr. O. Ghibu, Dr. V. Deleu, O. C. Tăslăuanu, S. Bocu, M. Popovici.

Drept care am dresat acest proces verbal.

(ss) Octavian Goga — I. Nistor
Președinte — Secretar

Semnează : I. Mețianu, Dr. G. Baiulescu, Dr. N. Vecerdea, Al. Lapedatu, Sever Bocu, O. Ghibu, Eugen Goga, Dr. Ios. Sceopul, George Moroianu, N. Mircea, I. Țetzu, Eus. Pașcanu, Emil Baiulescu, S. Bucurenciu, V. Lacea, Ioan Petrovici, Grigore Popescu, B. Bonescu, Vlad. Banciu, Ion Garoiu, Radu Căciulă, N. Lupan, Dr. V. Roșculeț, Emil Marica.

Planul de acțiune al Comitetului

1. Va participa la toate acțiunile și manifestațiunile politice ale „Alianței Naționalităților din Austro-Ungaria“ (actualmente cu sediul la Kiev), întrucît aceste acțiuni și manifestațiuni vor cadra cu interesele și scopurile politice naționale a[le] românilor subjugați.

2. Va întreprinde — prin organele de publicitate ale „Alianței“, prin presa țărilor amice și neutrale și prin eventuale publicații și periodice proprii — o vie și intensă propagandă pentru și pînă la rezolvarea *integrală* a chestiunii naționale române.

3. Va institui — la Stockholm și Lausanne — birouri corespondente speciale, după modelul celor existente ale cehilor, slovacilor, croaților, sîrbilor, polonilor și rutenilor. Menirea acestor birouri e de a stabili și întreține legături politice cu românii de acasă, spre a putea denunța opiniei publice europene suferințele și împilările

prin care ei au fost aduși a face chiar acte și manifestațiuni contrare conștiinței și intereselor lor naționale, iar pe de altă parte spre a-i putea informa asupra acțiunii compatrioților expropriați și refugiați în legătură cu „Alianța Naționalităților" pentru distrugerea statului dualist.

4. Va trimite pe unul din membrii săi — pe domnul Mihai Popovici — în Italia pentru ca, potrivit planului aprobat de Ministerul de Război, să lucreze pentru formarea unei noi armate de voluntari ardeleni și bucovineni din rîndurile prizonierilor noștri de acolo.

5. Va avea un delegat al său în Franța, care fiind în strînsă și neîntreruptă legătură cu unitățile militare române luptătoare pe frontul apusean (din America), va putea canaliza în presa noastră și străină acțiunile și faptele de arme deosebite ale acestor compatrioți.

6. Va căuta să obțină ca românii din America înrolați în armatele Republicei Statelor Unite să fie grupați și constituiți într-un corp național deosebit, ca acel al polonilor și cehilor, iar dacă aceasta nu se va putea, să obțină cel puțin formarea unei legiuni voluntare dintre românii aflători în America, care sînt tot cetățenii austro-ungari. [...].

7. Va întreține — prin „România Mare", [...], eventual prin alte organe de publicitate — o vie și permanentă legătură cu Corpurile noastre de voluntari de pe frontul român, francez și eventual cel italian, pentru a face cunoscut[ă] acasă și în străinătate acțiunea lor războinică și a întreține în rîndurile lor deplina credință în dreptatea și izbînda cauzei pentru care luptă:

Vorbesc Tăcerile

Vaes surdis

Acum cînd tunul nu mai bate
Pe culme, sus, la Mărășești,
Vorbesc tăceri înfricoșate
În largul țării românești.

Întunecate valuri mute,
Fără de glas, fără auz,
Sînt mai grozave, mai temute,
Ca viforul de la Oituz.

Le poartă vîntul primăverii,
Și cresc, și tulburate vin,
Sporind furtunile tăcerii,
Din Dorohoi la Severin.

Pe urma lor bolnav pămîntul
Resimte taină și fior,
Otravă n-a avut cuvîntul,
Mai tare ca otrava lor !

Căci nu sînt vorbe-naripate
Să-l spuie-al inimii îndemn,
Cum strigă brațele trunchiate,
Cum plîng picioarele de lemn.

Prefață

S-a spus cu drept cuvînt de către mulți că războiul modern este un riguros examen pe care-l dau în fața lumii toate energiile latente ale unui neam. În adevăr concepția acțiunilor militare a trecut printr-o radicală transformare în cursul actualei conflagrații mondiale. În locul trupelor puțin numeroase care operau odinioară izolate de organismul complicat al vieții unui stat, războiul modern mobilizează toate resursele de forță ale națiunilor înarmate. Pe cîmpul de luptă astăzi fiecare dintre beligeranți descinde în plenitudinea puterilor sale fizice și morale. Totul e menit să tragă la cîntar în această vastă încleștare a morții, începînd cu vînjoșia uvrierului devenit soldat urcînd întreagă tabla valorilor, pînă la munca subtilă a omului de știință angajat și el în marea dramă ca element activ.

De aceea un război în zilele noastre devine pe seama unui popor cel mai prețios prilej de auto-analiză și de învățăminte pentru viitor. Poate această dezvălire a propriilor tale taine, pe urma căreia se distrug legende și cad prejudecăți, ca să se ridice biruitor adevărul, — această zguduire din care conștiința publică se alege cu o codificare nouă a credințelor, — este și suprema justificare morală a vărsărilor de sînge.

Cîte lămuriri, cîte revelațiuni n-a înregistrat străinătatea în cei aproape patru ani ai cataclismului universal ! Cum s-au rectificat opinii devenite axiome populare, cum s-au scos la iveală secrete de culise din psihologia intimă a popoarelor, cum au apărut siluete noi și nebănuite din umbra tranșeelor... E destul să însemnăm aici două învățăminte zdrobitoare prin imensitatea proporțiilor lor, răsărite pe urma a două vechi legende dărîmate de bătaia tunului : basmul Franței decadente de care ne vorbeau nenumărați sociologi cu teorii și documente, de la 1870 încoace, și povestea Rusiei invincibile care de un veac și mai bine apăsa ca o piatră grea în combinațiunile politicii internaționale. A trebuit să vie războiul actual cu cortegiul lui de evenimente, ca sufletul francez să reapară în toată splendoarea robustității lui istorice, și a trebuit să se puie problema rezistenței organizate, ca temeiurile putrede ale fostului imperiu moscovit să iasă la iveală de după ruinele unei fațade mincinoase...

Firește, războiul nostru a produs ca și în alte părți și la noi, același proces de dezvăluiri și constatări. Pe cîmpul de bătaie s-a

făcut și spovedania noastră întreagă. Cu o sinceritate necruțătoare s-au rostit și calitățile și defectele latinilor de la Dunăre. Pe urma sîngerosului examen, desigur ne cunoaștem mai bine. Vedem astăzi mult mai limpede împrejur. Valorile morale ale sufletului românesc și-au fixat din nou și cu mai multă preciziune greutatea lor specifică, iar variatele lacune de diferit ordin în cadrul alcătuirilor noastre au fost așezate într-o perspectivă de apreciere mai justă.

Trebuie să vie deci acum, să înceapă pe urma morții o perioadă schimbată de frămîntare morală și intelectuală aici la noi acasă, un neastîmpăr fecund în care adevărurile dezgropate de printre cadavrele glorioase ale soldaților de la Mărășești și Oituz să se cumpănească pentru a ne putea da orientări în fața viitorului. O operă largă de înregistrare trebuie deschisă în care binele și răul să-și încresteze răvașele lor. Numai din această coborîre în noi înșine, din cercetarea amănunțită a tuturor aspectelor de viață pe care le-a atins puternica premenire de mai bine de doi ani — numai din această investigație migăloasă și dreaptă se poate naște un criticism sănătos, dincolo de florile retoricei deșerte și dincolo de regiunile glaciale ale scepticismului sterp.

La o muncă întinsă se vor porni deci toate conștiințele curate și toate spiritele clare ale neamului. Analiștii obiectivi vor cerceta însușirile noastre de rasă, în comparație cu alte popoare, așa cum s-au manifestat ele pe cîmpul de luptă ; se va lămuri din diferitele date puterea de rezistență fizică și morală a soldaților și structura noastră națională va apare într-o lumină nouă înfățișînd calitățile și lipsurile organismului. Izvoarele de energie multiplă ale țării și putința utilizării lor vor fi revizuite pe urma constatărilor recente.

Teorii vechi vor cădea dimpreună cu idoli dărîmați, va interveni o fatală revizuire a valorilor menită să modifice conștiința populară, îndrumînd-o spre mai bine.

Acest impuls al reformei noastre de gîndire care e astăzi în sentimentul tuturora a îndemnat pe cîțiva modești muncitori să deschidă o serie de volume ce vor apare sub titlul colectiv de „BIBLIOTECA RĂZBOIULUI NOSTRU". Tendința acestor cărți este să puie sub ochii publicului cetitor documentele privitoare la războiul purtat de noi, înfățișîndu-i desfășurarea. Se va ține seamă în afară de colecționarea documentelor locale, cu deosebire de aprecierile și constatările făcute în străinătate asupra noastră și vor apare pe rînd în bibliotecă. Volumele vor ieși la intervale scurte, căutînd să prezinte o lectură cît mai variată.

De profundis

Nu mai sînt șesuri netede în țară,
Cîmpii de grîu, ca marea-nșelătoare,
Întinse miriști fără de răzoare,
Ce-n strălucirea razelor de soare
Își legănau în pragul altor zile,
Cu leneș ritm, podoaba legendară...

Nu mai sînt șesuri netede în țară,
Căci pretutindeni au crescut movile,
Să-nsemne drumul morții călătoare...

Movile, tristă zestre funerară,
Biserici noi, cu turnuri de schelete,
Morminte multe și nemîngîiete,
Tăcute urne, tainice coline,
Grozave peșteri, ce-ngropați ruine,
Voi răsăriți pe lanul plin de spice,
În umbrele amurgului de vară,
Ca niște pumni ce vor să se ridice,
Să spargă bolta zărilor albastre...

Înfricoșate-s pivnițele voastre,
Vulcani aprinși le dorm în măruntaie,
Credinți și doruri, rîuri de văpaie
Din uri și patimi prinse-n jurăminte :
E toată goana sîngelui fierbinte,
E țintirimul plin de oseminte,
Ce s-a umplut din cîmpul de bătaie...

O iarbă moale, proaspătă și grasă,
A îmbrăcat c-un verde de mătasă
Aceste culmi ivite pe cîmpie.
Din haina lor rîd flori de păpădie,
Dar jos, sub stratul țarinei mănoase,
Ele închid o vastă-mpărăție
De năzuințí, de carne și de oase...

Sînt morții noștri încleștați sub glie,
Nenumărate trupuri zdrențuite
De fier și plumb, de-a cailor copite,
În furtunoasa luptelor navală.
Sînt cei căzuți în clipa triumfală,
Biruitorii cîmpului de plîngeri,
Care, murind, zîmbeau în agonie ;
Sînt măcinișul negrelor înfrîngeri,
Bieți muceniți, ce-n hora de obuze,
Cu pieptul gol au vrut să-nfrunte valul,
Și-au fost striviți cu zîmbetul pe buze ;
Sînt umbrele ce-au azvîrlit spitalul
Din patul lui sub huma milostivă,
Ologi și ciungi mușcați de mitraliere,
Cu chipuri reci și strîmbe de durere ;
Sînt gloata tristă, morții fără lupte,
Cei înghețați de frig în straie rupte,
Cei oropsiți de foame și de boală...

Toți înfrățiți în neorînduială,
I-acopere pămîntul, deopotrivă.

Străine, tu, culegător de grîne,
Tu, ce-mi cutreeri țara după pîne,
Și-nfășurat în nepăsare crudă

Îți porți în larg privirea fără milă,
Nu te opri întrebător în cale,
Cînd treci pe lîngă tragica movilă,
Vorbește-ncet, să nu mi te audă,
Nici să priceapă umbletele tale,
Ce-ar răscoli în adîncimi vulcanul...
Ia tot belșugul holdelor cu tine,
Nici nu gîndi că-n snopii ce vei strînge,
În orice bob avem un strop de sînge ;
Tu satură-ți cohortele păgîne...
Dar fugi grăbit în drum, printre coline,
Căci n-are iadul draci să-l mai înfrîne
Cînd s-a porni de-acolo uraganul !...

Afară trece moartea

Afară trece moartea în goană peste țară,
I-atîta plîns și vaiet ș-atît blestem afară,
Că brațul meu tresară și mă-nfior, femeie,
Ca mîna ta plăpîndă în mîna mea să steie,
Acum cînd trece moartea în goană peste țară...

Nu auzi ce munți de patimi ne strigă la fereastră,
Să ne topim într-înșii și noi văpaia noastră,
Un picur în pierzarea care-și întinde hora.
Al tău nu pot fi astăzi, căci sînt al tuturora,
Acum cînd munți de patimi ne strigă la fereastră...

Ridică-ți ochii tulburi și roagă-te, femeie,
Ca zvon de biruință să vie din tranșeie,
Să-mi scuture din suflet funinginea și ura,
Să pot să-ți dau iar ție și inima, și gura,
Ridică-ți ochii tulburi și roagă-te, femeie...

1918

Ceahlăul

Va fi-ntr-o zi de primăvară,
Cu molcom zvon de zări albastre,
Cînd poate nimeni n-a mai plînge
Fărămițarea țării noastre.

În negură de ani de zile
Se va fi cufundat Calvarul
Și doar bătrînii de-or mai spune
Pe unde-a fost de mult hotarul...

Atunci se va urni deodată
Într-un cutremur toată firea
Și-un chiot surd din depărtare
Va despica nemărginirea...

De peste granița cea nouă,
Ca o sălbatică urgie,
Strigînd spre țarina Moldovei,
Un munte s-a pornit să vie...

Și va să-nsemne cronicarul
Atunci o zi vijelioasă,
Ceahlăul n-a rămas la dușmani,
Ceahlăul s-a întors acasă.

Domnilor,

Cuvintele mele vor fi astăzi mai mişcate ca oricînd, căci în afara oboselilor fizice ale unui drum lung şi penibil, sînt copleşit în aceste clipe de toate emoţiile pe care le încerc revăzîndu-vă. Ne regăsim astăzi, d-lor, după tragedia de acolo : un pumn de oameni cu inima plină de încercările unui popor martir. Dar oricare ar fi durerea noastră, ne considerăm ca nişte salvaţi de pe un vas naufragiat. Sîntem trimişii milioanelor de compatrioţi, înconjuraţi de zidul „nemţesc" şi care, victime ale datoriei împlinite, sîntem în acelaşi timp trimişi înaintea tribunalului dreptăţii şi al civilizaţiei pentru a ne striga durerile noastre.

Parisul, unde totdeauna a palpitat inima Universului, a fost în trecut şi este mai ales astăzi suprema instanţă morală la care face apel latinitatea Dunării. Prezenţa dvs. are deci caracterul unui program la care eu m-am supus din ziua în care m-am hotărît să trec peste distanţele şi piedicile puse în cale de duşman, pentru ca să-mi unesc slabele mele eforturi la ale dvs.

Am părăsit Iaşul de şase săptămîni şi simt încă în mine toată tulburarea recentă a agitaţiei de acolo. Îmi este imposibil, d-lor, în cadrul unei întîlniri de a vă descrie starea din locurile noastre. Numai vorbind în fiecare zi cred că aş putea să vă fac să auziţi slabul ecou al acestui vulcan stăpînit. Aşa-zisa pace de la Bucureşti [1] apasă ca o piatră de mormînt asupra conştiinţei noastre de ţară. După ce ea a fost încheiată, catastrofele s-au înmulţit ceas de ceas.

Opt sute de mii dintre ai noştrii au căzut pentru ideea eliberării şi totuşi România este astăzi mai mult decît oricînd în timpul războiului un teren de exploatare pentru nesăţiosul duşman. Mii de soldaţi reveniţi la viaţa civilă rătăcesc fără scop din oraş în oraş prin Moldova ; ţărani despuiaţi de rechiziţiile germane îşi plimbă ameninţarea lor mută ; brutalitatea învingătorului este fără mar-

gini şi stomacul lui fără fund. Nu puteţi să vă imaginaţi ce nervozitate mişcă în fiecare moment pe aceia dintre noi care au rămas acasă. În sufletul poporului român, în adîncul fiinţei lui creşte astăzi fermentul unei imense mînii contra nemţilor. Nemţii au adus în psihologia poporului nostru bun şi calm o mînie încă necunoscută. Toate sentimentele de ură de-a lungul istoriei noastre s-au eclipsat înaintea acestei noi pasiuni, toate au trecut în al doilea plan în faţa exceselor teutonilor. Războiul nostru, cu sinistrul său cortegiu, a trezit o mulţime de sentimente noi în masele populare din România ; războiul nostru a fost un mare act de pedagogie naţională. Ţăranul român, după ce a udat cu sîngele său trecătorile Carpaţilor, vede azi mai limpede legătura organică care-l uneşte de fraţii săi subjugaţi şi întors acum acasă după ce-a trecut prin „botezul realităţii", el a cîştigat o noţiune clară a propriei sale valori şi nimeni nu va mai putea să-i smulgă conştiinţa dreptului său.

Din mijlocul ruinelor glorioase două idei luminoase se ridică în România de azi : *principiul naţional, cu valoarea sa integrală şi principiul democratic cu toate consecinţele sale naturale.* Cu aceste două credinţe devenite astăzi o religie populară, germanii se luptă zilnic, în ciuda modului lor de a gîndi şi în ciuda practicilor lor de guvernare pe un teritoriu de unde ei nu ar mai vrea să plece.

Guvernul actual[2], recrutat din acea parte minoră a societăţii care a rămas de bună voie dincolo de tranşeele noastre, fiind purtătorul de cuvînt al duşmanului, este firesc călăuzit de logica acestuia ; el este la fel de antinaţional pe cît este de reacţionar. Una din aceste două crime va fi de ajuns pentru a-l face să se prăbuşească în ziua cînd baionetele germane vor părăsi ţara.

Nu vă voi mai întreţine mai mult cu actele actuale ale guvernului de la Iaşi, pentru că ele nu constituie o expresie a sentimentului public şi actele oamenilor în afara organismului moral al neamului nu au nici o importanţă. Dar ceea ce este de reţinut, d-lor, este ideea după care clasa conducătoare în România trebuie să-şi reformeze radical mentalitatea sa politică, idee devenită o dogmă în urma acestui război : convingerea că poporul nostru este un popor de ţărani care nu poate fi guvernat decît prin impulsul concepţiilor democrate cele mai avansate. Vă reamintesc aceste lucruri nu pentru a vă arăta convingerile care m-au călăuzit de-a lungul întregii vieţi în mijlocul compatrioţilor mei transilvăneni, predestinaţi idealului democratic prin chiar organismul vieţii lor sociale şi economice. Vi le spun, d-lor, ca o rezultantă a frămîntărilor actuale ale sufletului întregului popor român. Nu există la noi spirit

normal şi sănătos care să nu înţeleagă că soldatul ţăran de la Mărăşeşti şi Oituz este singurul tip reprezentativ real al neamului şi că trebuie contat pe el, pentru orice act de dreptate. Omul politic care nu va înţelege în România de astăzi şi de mîine acest adevăr elementar, va fi trimis la muzeul de antichităţi şi formulele sale se vor pierde în văzduh.

Preocupările opiniei publice din Regat, subjugat de germani, se îndreaptă astăzi în această direcţie. Viaţa este agitată, nemulţumirea creşte ; o consolaţie menţine încă un oarecare echilibru ; ferma convingere că această stare de lucruri n-are decît un caracter provizoriu. Această convingere este dealtfel întărită de evenimente zilnice. Acum şase săptămîni, înainte de plecarea mea, în urma ultimei ofensive germane, generalul Foche începea să-şi ia revanşa. Nu vă puteţi închipui ce greutate ni s-a luat de pe suflet în ziua în care comunicatele ne arătau splendida resurecţie a energiilor Antantei. Acolo, în izolarea noastră, am avut atîtea ceasuri de grea încercare ! Spuneţi-le, vă rog, francezilor că au fost nenumărate insomnii la Iaşi, provocate de teama de a vedea cizmele germane străbătînd malurile Senei, mai multe decît au fost aici unde trăieşte întreaga conştiinţă a forţei de rezistenţă. Ei bine, în ziua în care Foch a lovit la Château-Thierry şi la Noyon, numai atunci sufletul nostru a intrat liniştit în calmul său moral. Nu ştiu cum aş putea să vă descriu ce extraordinară surescitare ne-a cuprins pe noi toţi, cum mulţimea se înghesuia în modesta casă a Legaţiei franceze din Iaşi pentru a citi ultimul comunicat ; cum domnii Saint Aulaire şi Robert de Flers erau îmbrăţişaţi cu frenezie, de cîte ori germanii publicau că şi-au modificat din nou frontul printr-o „retragere în ordine" ; cum vînzătorii de ziare strigau în străzi ziarele masacrate de cenzură.

Domnea o atmosferă de sărbătoare necontenită ; o bucurie nervoasă în ţara noastră transformată într-un vast cimitir. Din toate aceste evenimente, d-lor, se degaje sentimentul că aici pe frontul de Vest are loc războiul nostru şi că eşecurile nemţilor sînt prologul fericirii noastre de mîine. De acest sentiment unanim, că soarta românismului se joacă aici, se leagă hotărîrea mea de nezdruncinat de a face imposibilul pentru a veni în Franţa. Noi transilvănenii, cum ştiţi, pe timpul întregului război ne-am canalizat firesc toate forţele noastre pe frontul român. Acolo în patria mamă au fost formulate doleanţele noastre politice ; acolo au luptat 30 000 de voluntari transilvăneni pentru a elibera ţara lor. Drama fiind terminată pentru moment la Bucureşti, în apostolatul nostru am stră-

bătut țări străine pentru a ne susține cauza noastră sfîntă... Din această stare de spirit a ieșit dorința mea de a mă îndepărta de țară...

Nu vă voi vorbi de procesul complex de psihologie individuală care mă hăituia în timpul zilelor cînd străbăteam, prin stepele ucrainiene, liniile austriace. Toate aceste sumbre senzații s-au topit [...].

Sufletul meu a resimțit, cu o forță elementară, un început de viață nouă din prima clipă cînd, în Scoția, la Aberdeen, mi-a apărut silueta roșie a soldatului englez ; figura lui bronzată mi-a dat toată siguranța victoriei. Nu este acum momentul să vă descriu reconfortarea morală pe care am resimțit-o după o săptămînă petrecută la Londra, în această atmosferă de grandioasă energie umană, nici sentimentul de înaltă dreptate pe care l-am văzut manifestîndu-se în toate cercurile sociale britanice totdeauna cînd era vorba de suferințele celor mici și slabi.

Totuși trebuie să vă semnalez un lucru : calda și sincera simpatie cu care opinia publică engleză îmbrățișează tragedia noastră. Nu voi uita niciodată cuvintele unui înalt personaj politic din Anglia care mi-a spus : „Poporul englez, d-lor, are totdeauna o vie susceptibilitate morală ; el apreciază victimele. În ceea ce vă privește pe dvs., românii, sînteți atît de nenorociți... ; brutalitatea tratatului de la București v-a asigurat mai multă afecțiune aici decît o victorie militară !"

Venind la Paris, mă găsesc în mijlocul eforturilor dvs. pentru a stabili o acțiune metodică de a apăra cauza noastră. Am văzut programul dvs. de acțiune și sînt perfect de acord cu dvs. Scopul nostru aici este de a desfășura o neobosită activitate în trei direcții : 1) A informa pe cît posibil opinia publică din Occident asupra revendicărilor românești, arătînd întregii lumi legitimitatea lor ca și sacrificiile imense ale poporului nostru martirizat de destin. 2) A colabora public într-o strînsă intimitate cu alte naționalități din Austro-Ungaria a cărei iminentă dispariție este reclamată de cele mai elementare sentimente de salubritate morală internațională. 3) Crearea unei legiuni pe frontul aliat, legiune formată din transilvăneni aflați în străinătate.

Sîntem toți mobilizați de acum înainte pentru a împlini această operă. Să ne facem datoria noastră pînă la capăt, d-lor. Numai așa vom fi demni de a privi în față pe palidul și admirabilul țăran, soldat al României și unica temelie pe care se va înălța viitorul neamului nostru.

ÎN NOPŢI DE PRIBEGIE

Căsuţă albă, vineţie,
Sub muchea verde-a unui deal,
În noaptea mea de pribegie
De ce mi te arăţi azi mie,
Căsuţă albă din Ardeal ?

Ce umbră mută călătoare
Mi te abate azi în gînd ?...
De ce-mi răsai strălucitoare,
De ce te văd acuma oare
Mai limpede ca ori și cînd ?

Pe semne unguri te prădară,
Pe semne nemţii ţi-au pus foc,
Și-un strop din urna-ţi funerară
Mi-aduce azi un vînt de seară,
Căsuţă fără de noroc...

Paris, 2 nov. 1918

Stimate amice,

Îţi scriu aceste rînduri — care nu ştiu dacă îţi vor ajunge la mînă — şi le scriu pentru a-ţi arăta straşnica decepţiune ce aveam aici de voi toţi care încă astăzi n-aţi izbutit încă să daţi peste cap pe Marghiloman [1] şi să vă puneţi de acord cu noul curs al evenimentelor. Situaţia României aici e relativ bună, totul însă depinde de ce se face la Iaşi. Rolul nostru internaţional nu se poate relua decît printr-o acţiune la Iaşi. Faceţi deci totul ca să putem avea acest rol. Răsturnaţi guvernul, trimiteţi-ne ardelenii peste munţi să dea drumul mişcărei, să declare unirea, să se constituie într-un guvern ca ceho-slavii (sic) şi să ceară intervenţia Aliaţilor în Transilvania. Nu vă lăsaţi dominaţi de mici patimi astăzi, căci riscăm totul. Dacă în timp *scurt* nu se remarcă nici o acţiune în România şi în Ardeal, cauza noastră e compromisă. Îţi spun aceste după lungi discuţii lămuritoare cu oamenii binevoitori nouă la Londra şi Paris. Noi am făcut aici un *comitet* [1] pentru propagandă şi lucrul merge relativ bine, dar încă odată numai din ţară poate veni scăparea. Insistă te rog pe lîngă generalul Averescu să-şi arunce în cumpănă toată marea influenţă politică de care dispune în sînul poporului. Acum e momentul să joace marele rol istoric pentru făurirea viitorului. Nu mai am nimic altceva de spus — fiindcă ar trebui să-ţi scriu detalii o mie şi o sută şi nu se poate. Din nou însă atrag atenţia asupra mişcării ce trebuie să se facă şi în Transilvania cu ardelenii noştrii care se găsesc acum la Iaşi. Ai legături cu ei prin [Octav] Tăslăuanu, caută te rog şi mişcă-i. Ţi-am scris rîndurile astea, fiindcă nu ştiam cui să mă plîng altuia la Iaşi — care ar aprecia situaţia extrem de grea în care ne găsim.

Cu dragoste şi prietenie,
Goga

Unirea tuturor românilor

I

Conştiinţa unităţii e o realitate sufletească a poporului românesc de pretutindeni [1].

Ţăranul român de oriunde, aruncat între alte neamuri, a avut sentimentul just al diferenţierii de rasă şi s-a îngrădit ca într-o cetate în însuşirile distinctive ale vieţii lui naţionale. În cursul veacurilor un simplu trai patriarhal a menţinut frăţietatea acestor oameni de un sînge, oricît de îndărătnice au fost încercările de desfiinţare. Blocul sufletesc s-a păstrat intact, ca în alte părţi şi în Transilvania şi Ungaria.

Cu vremea însă sentimentul unităţii s-a desfăcut din faza primitivă a instinctului de conservare şi-a primit îndrumările conştiente ale unor justificări superioare. Comunitatea originei romane a românilor de oriunde a fost ideea călăuzitoare a luptelor naţionale pe care românii din Transilvania şi Ungaria le-au dus împotriva încercărilor de deznaţionalizare. Din această conştiinţă a originei comune a răsărit şi *principiul unităţii politice* care prindea rădăcini mai adînci în măsură ce se dezvelea politica perfidă a Austriei, în măsura în care tendinţele de desfiinţare ale ungurilor se înteţeau şi în măsură ce se consolida tînărul Regat al României.

Credinţa unităţii naţionale a trăit însă întotdeauna în sufletul românesc. Ea s-a moştenit din părinţi, ea mîngîia intimitatea vieţii familiare şi dădea putere de rezistenţă împotriva persecuţiilor de tot soiul.

Întărită în cursul vremii, a devenit articolul primordial în crezul vieţii naţionale a poporului român din Transilvania.

Dinasticismul atît de des invocat de Habsburgi al românilor a izvorît şi el din această idee a unităţii naţionale. Cînd Regatul de azi al României era numai provincie turcească dezmembrată, încălcată rînd pe rînd de atîţia vecini, — credinţa în realizarea acestui plan de unificare naţională trebuia să ducă în mod fatal spre Viena, reşedinţa *împăratului*. Acest dinasticism nu pornea deci din nici un fel de sentiment de recunoştinţă şi devotament (pe care le-ar fi dezminţit la fiecare pas istoria), ci numai din necesitatea fatală simţită de conducătorii poporului românesc de a înviora forţa de rezistenţă a maselor populare prin iluzia unei bunăvoinţe împărăteşti şi de-a-şi căuta un punct de sprijin în mijlocul atîtor nenorociri.

Dintre două rele : Alianţa cu Viena împotriva ungurilor şi alianţa cu ungurii împotriva Vienei, românii au ales răul cel mai

mic, primejdia mai suportabilă, fiindcă era mai depărtată : Alianța cu Viena.

Această apropiere însă nu se întemeia decît pe o trecătoare reciprocitate de interese. Fără a avea o comunitate de aspirații, ea păstra ca bază reciprocitatea de dușmănie împotriva ungurilor. *Poporul românesc din Ardeal era dinastic, fiindcă dinastia se temea și ea de expansiunea politică a elementului maghiar* care în același timp tindea să-și cîștige și unitatea națională a statului ungar și preponderență în cadrele monarhiei.

Românii din Transilvania căutau deci sprijin la Viena, pentru că *Budapesta* era dușmanul lor comun și *Bucureștii* nu deveniseră încă un factor a cărui influență să se fi resimțit și peste hotarele Principatelor Unite.

Un dinasticism devotat însă, o alipire sinceră către statul ungar ar fi fost *un strigător paradox moral.*

Monarhia Habsburgilor a fost de la înființarea ei o creațiune artificială, a cărei compoziție internă hibridă trebuie în mod fatal să nască diverse tendințe centrifugale în veacul al XIX-lea care a consfințit principiul de naționalitate. Lozinca tradițională : „divide et impera" diriguia camarila vieneză în străduințele ei continuie de-a asigura echilibrul unei alcătuiri cu temelii șubrede. De la 1848 existența Austro-Ungariei nu se mai datora decît inerției politice internaționale care a intervenit pe urma epocii lui Napoleon. În acest timp la Viena se cheltuia toată energia pentru împușmănirea reciprocă a popoarelor din interiorul monarhiei și pentru slăbirea națiunilor învecinate, înrudite cu aceste popoare. Se urma vechea rețetă familiară a casei de Habsburg, cuibul consacrat al intrigilor seculare.

Lucrînd direct sau indirect, singură ori în alianță cu alții, pregătind și alimentînd un neîntrerupt proces de ostilitate al diverselor naționalități, politica Vienei a căutat astfel să neutralizeze aspirațiile naționale ale popoarelor mici și a reușit să mențină aici la porțile orientului harta Europei într-o stranie și anacronică înfățișare.

Astfel în întreg acest răsărit nici un stat național independent n-a ieșit din realizarea aspirațiilor sale integrale de unitate publică.

[...]

Distrugerea unității sufletești au pregătit-o Habsburgii paralel cu această distrugere a unității politice. Românii din Ungaria au fost divizați de Viena în români greco-ortodocși și greco-catolici ; *sîrbii* în sîrbi ortodocși și catolici (croații) ; *slovacii* în catolici și

protestanți ; *rutenii* în ruteni catolici în Ungaria și ortodocși în Bucovina, ca puterea lor să fie veșnic subminată pe ascuns.

Înființarea dualismului austro-maghiar la 1867 a dovedit în mod evident că românismul din Transilvania și Ungaria este aruncat pradă tendințelor de deznaționalizare de la Budapesta. Nemulțumirea românilor care în anul 1848 au jertfit 40 000 de oameni împotriva rebeliunii lui Ludovic Kosuth [2], apărînd pe împăratul și crezînd că se apără pe ei, s-a accentuat tot mai mult, un scepticism rece s-a înfipt în sufletul lor pe ruinele sentimentelor dinastice de odinioară. Alianța Regatului român însă cu monarhia de Habsburg [3] mai crea din cînd în cînd iluzia unor îmbunătățiri de soartă care se așteptau zadarnic. Întețindu-se însă tot mai mult persecuția maghiară, evoluția normală a concepției politice la românii din statul ungar a adus cu sine abandonarea treptată a Vienei ca centru de gravitație a elementului român din monarhia de Habsburg și a început să-și îndrepte ochii spre București.

În măsura în care se consolida Regatul regelui Carol și în măsura în care se accentua distrucțiunea metodică a românismului din Ungaria, politica românilor din Transilvania, influențați în mod hotărîtor de unitatea culturală cu România, desăvîrșită în ultimele decenii, — avea ca punct de orientare capitala Regatului român.

În acest timp la Viena nu se mai ridica nici un obstacol împotriva tendințelor de cutropire ale imperialismului maghiar. Partidul creștin-social al doctorului Lueger călăuzit de idei antimaghiare nu s-a putut ridica la o valoare hotărîtoare. Principiile unei *Gesamnt-Monarchie*", profesate de răposatul moștenitor de tron Franz Ferdinand, care căuta contactul cu conducătorii poporului român, n-au ieșit la lumină din cabinetele palatului Belvedere ca să ia o formă concretă.

Șovinismul maghiar ajunsese la paroxism în creșterea lui, făcînd ca în conștiința națională a României să iasă la iveală cu o putere tot mai mare neputința morală de a se menține alianța cu monarhia de Habsburg peste cadavrul politic al românilor din Transilvania. Ultimele argumente în privința tendințelor de guvernămînt de la Budapesta au fost date de contele Ștefan Tisza, primul ministru ungur, cu ocazia tratativelor unui acord româno-maghiar, eșuat în primăvara anului 1914, din cauza concepției de absolută anihilare politică a poporului românesc care îndruma pe bărbații de stat unguri și din cauza indiferenței manifestată la Viena pentru soarta acestei naționalități sacrificate.

Pacea de la București[4] cu ocazia căreia intrigile perfide din Ballplatz împotriva României nu s-au mai putut ascunde a dat lovitura de moarte alianței Regatului român cu Austro-Ungaria, fixînd totodată în mod definitiv și irevocabil noua orientare a crezului politic românesc din Transilvania : UNIREA CU REGATUL INDEPENDENT AL ROMÂNIEI.

Această credință a mînat peste Carpați zeci de mii de români transilvăneni la începutul marelui război, plecați să se înroleze în armatele române și să lupte alături de ele pentru izbîndirea idealului, care-i chema cu toată strălucirea lui orbitoare : *România*

II

Războiul din Balcani și pacea de la București care au dezvelit reaua credință a politicii austro-ungare față cu aliata sa România și au împrumutat un prestigiu nou Regatului român, au avut puternice consecințe în starea sufletească a poporului nostru oprimat. Vechile nemulțumiri au început să primească o expresie nouă mult mai răspicată și mai amenințătoare. Se simțea în rîndurile românilor de sub Habsburgi că se anunță ceasul dezrobirii și ideea unirii la Regat devenise o axiomă de psihologie populară. Gravitația românilor din monarhie spre Viena ajunsese o doctrină de domeniul istoriei pe care zorii viitorului apropiat o striveau la tot pasul. Pentru ziarele românești din Ungaria, a căror violență de limbaj creștea tot mai mult, pentru opinia publică întreagă și pentru întrunirile de țărani, orientarea politică se concentra într-o singură lozincă : *„Soarele nostru răsare la București“*.

La începutul anului 1914 se simțea pretutindeni această stare de spirit. Opinia publică austro-ungară era alarmată de aceste manifestații care luaseră caracterul unui curent unanim al maselor românești și ziarele din Budapesta cereau cu stăruință fortificarea Ardealului. Autoritățile însă pentru a nu provoca o izbucnire inoportună a unui conflict și probabil pentru a menține ideea colaborării armate cu România în vederea evenimentelor ce se pregăteau, erau silite să tolereze de astădat toate manifestațiile iredentiste din Transilvania.

Sub influența acestei stări de lucruri, primul ministru ungar, contele *Ștefan Tisza*, a angajat cu fruntașii politici ai românilor din Ungaria amintitele tratative, care au durat din toamna anului 1913

pînă în februarie 1914. Întîmplările de mai tîrziu lămuresc rostul acestor tentative. Contele Tisza a încercat o împăciuire, pentru a înlătura obstacolul moral în fața colaborării României cu Austro-Ungaria. Năzuințele lui au fost sprijinite în mod perpetuu de către contele *Czernin*, care în calitatea lui de ministru plenipotențiar la București se erija ca prieten al românilor din monarhie și dușman al ungurilor. Contele Czernin, intim al moștenitorului de tron Franz Ferdinand, susținea legături personale cu mai mulți dintre membrii Comitetului național al românilor din Transilvania, intervenea direct în aceste tratative, căutînd prin toate mijloacele să exercite o presiune asupra lor. Rolul stăruitor al acestori doi bărbați de stat pentru împăcarea româno-maghiară și deci pentru acapararea opiniei publice din Regat, desfășurat tocmai cu cîteva luni înainte de conflictul european, probează în mod evident că marea dramă era preparată în mod metodic la Viena, unde se luau toate măsurile de precauție ale echilibrului armat, care avea să determine situația militară în fața războiului apropiat.

Acordul însă nu s-a putut încheia cu toată rețeaua vastă de propagandă pusă în serviciul lui.

E de reținut faptul că în aceste îndelungi conversații politice cu contele Tisza, au avut un amestec neîntrerupt două personaje politice din București, care agitau cu deosebită căldură ideea apropierii româno-maghiare : dd. *Constantin Stere*, deputat și colonelul *Victor Verzea*.

Amîndoi acești oameni se găsesc astăzi în capitala României, ocupată de dușman, unde au rămas de bună-voie.

Cel dintîi scoate un ziar de propagandă filogermană, iar al doilea, condamnat la moarte ca trădător în timp de război, a fost numit primar al orașului București, de către germani.

Amintim aceste amănunte tocmai pentru a scoate la iveală planurile premeditate de la Viena, care se puneau în lucrare din toamna anului 1913, în fața războiului pregătit de austro-germani.

Acordul politic însă între români și ungari a eșuat, deoparte în urma rezistenței conducătorilor partidului român, de alta în urma vederilor înguste ale contelui Tisza condus deopotrivă și de ura de rasă și de spiritul de castă al unui reacționarism implacabil.

Moartea clironomului Franz Ferdinand, a distrus ultima rază de speranță de la Viena, și a pecetluit definitiv concepția politică a românismului din Transilvania, cu privirile îndreptate numai spre București.

Cunoscînd această stare sufletească, perfidia austriacă a deschis o dublă acțiune paralelă : a căutat prin toate mijloacele să înrîu-

rească intrarea în război a României alături de monarhie și-a desfășurat cu prilejul mobilizării ei și sub toată durata războiului o zgomotoasă activitate pentru dezorientarea românilor de sub stăpînirea proprie.

Cu prilejul mobilizării austro-maghiare, toată ziaristica lor cînta osanele alianței cu România, a cărei cooperare o anunțase și aranja demonstrații de simpatie pentru români în vreme ce administrația maghiară lansa în toate centrele afișe care vesteau publicului intrarea României în război de partea Puterilor Centrale.

Această propagandă mincinoasă s-a urmat metodic la toate regimentele românești de pe front.

Pentru a da și mai mare verosimilitate acestui zvon, soldaților români li se îngăduia purtarea tricolorului roșu-galben-albastru, lucru care înainte constituia o gravă încălcare de lege, pe urma căreia nenumărați români au fost condamnați la închisoare.

Regimentele românești plecau la război sub steag național în sunetul imnului *„Deșteaptă-te române"*, cîntat de muzicile militare, imn care de asemenea reamintea un întreg calvar de închisori și pedepse.

O tragedie întunecată zbuciumă în acest timp sufletul poporului român din Transilvania. Ideea colaborării României cu împilătorii de veacuri înseamnă eternizarea robiei austro-ungurești.

Un singur semn de peste munți și întreaga Transilvanie ar fi fost încinsă de flacăra revoluției. Acest semn însă nu sosea de la București, unde situația nu îngăduia o imediată intrare în acțiune.

Astfel împinși de legende mincinoase, înconjurați de spioni și închiși ermetic de abilul regim polițial care în Austro-Ungaria avea cele mai puternice tradiții, românii de sub Habsburgi au plecat la război într-o stare penibilă de depresiune morală și mobilizarea lor s-a făcut în liniște.

După declarația de neutralitate a României, după ce opinia publică din Regat manifesta tot mai multă ostilitate împotriva blocului austro-german, la Viena și Budapesta s-a început desființarea programatică a soldaților români de sub Habsburgi.

Contele Tisza și-a pus în lucrare planul pe care și l-a exprimat în fața unui deputat român din parlamentul ungar.

— „Știu că România vrea Transilvania. O va avea, poate, dar fără români".

S-a procedat deci conform unui plan bine stabilit de distrugere. În cursul războiului regimentele românești au fost pretutindeni trimise la locurile cele mai expuse. Ziarele austro-ungare vorbeau în termeni ditirambici de regimentele de infanterie 31, 33, 50, 51, 63 și 64, alcătuite aproape exclusiv din români.

Ele au fost întregite de 5-6 ori, fără să li se deie vremea de-a se reface în dosul frontului. Batalioanele transilvănene au fost în multe părți masacrate.

Regimentele 23 și 24 honvezi, de la Sibiu și Brașov, cu soldații recrutați din cele mai românești ținuturi ale Hunedoarei, Sibiului și Făgărașului, au primit din partea germanilor numele de „Sturm Regimenter“ (regimente de asalt), fiind în curs de o lună fără repaos, la începutul războiului, comandate la 45 de asalturi, întregindu-se în continuu cu noi batalioane venite din Transilvania.

Brigada 74 din care acestea făceau parte a fost supranumită: *„Brigada Vorwärtz“* (brigada înainte). Cele două epitete: *„înainte“* și *„de asalt“*, caracterizează îndeajuns programul de anihilare a soldaților români.

La început acești nenorociți supuși ai împăratului de la Viena, s-au făcut în adevăr vrednici de laudele ce li se aduceau.

Buni soldați, conduși de acea bravură vijelioasă și hotărîtă, care e nota distinctă a rasei, ajunși în fața liniilor inamice ei și-au dezlănțuit toată vigoarea lor.

Repetîndu-li-se zilnic că România luptă alături de Austro-Ungaria ei au sfîrșit prin a crede acest neadevăr. Însuși generalul șef de armată *Koeves de Koeveshaza*, comandantul corpului XII recrutat în Transilvania, în majoritate covîrșitoare românesc, a dat în Galiția în ziua de 12 octombrie 1914, un ordin de zi către armată, in care se cuprind următoarele cuvinte: *„România a declarat război Rusiei și armatele române luptă alături de noi la aripa noastră dreaptă“*.

După cîteva luni, tot jocul de intrigi a ieșit la iveală și minciunile austro-germano-ungurești s-au evaporat. Printre rîndurile soldaților români și-a făcut loc vechea îndoială și acolo departe în tranșeele de pe frontul rusesc chemarea României s-a resimțit mai vie, mai palpitantă. Din primăvara anului 1915 soldații transilvăneni au început să dezerteze peste munți în Regat, cu gîndul de-a lupta alături de frații lor. Tot de-atunci au început și trecerile la ruși. În acest timp cete întregi de intelectuali români și-au părăsit căminele lor din orașele Transilvaniei și s-au strecurat pe teritoriul României.

Zeci de mii de oameni și-au părăsit țara, ca să poată face propagandă pentru cauza lor. La București și în alte centre s-au stabilit acești agitatori, unde în frunte cu preotul *Vasile Lucaciu* și scriitorul *Octavian Goga*, amîndoi foști membri ai Comitetului național român din Transilvania și Ungaria, vechi cunoscuți ai închisorilor ungurești, au susținut o neîncetată activitate pentru triumful cauzei lor.

În măsură ce politica românească se depărta de raza Puterilor Centrale, la Viena și Budapesta se urma înainte măcinarea forțelor românești din monarhie. Garnizoanele soldaților români din Transilvania erau pe rînd înlocuite cu străini și regimentele românești care trebuiau să se refacă acasă erau retrase de către autoritățile militare în interiorul țării. După un an de război, în toamna anului 1915, în satele românești nu se mai găseau decît bătrîni de peste 60 de ani, femei și copii. Toți ceilalți erau pe cîmpul de bătaie, parte ca combatanți, parte ca muncitori în tranșee. Între cei de-acasă stăpînea teroarea jandarmilor și a spionilor fără număr. Familiile celor care trecuseră munții pentru a se înrola în armata română erau prigonite, iar ei înșiși declarați trădători și averea lor se vindea la licitație.

Cu toate aceste măsuri drastice românii transilvăneni, reintegrați în sentimentul lor tradițional, au făcut totul pentru a sprijini războiul României. Peste o mie de tineri de-ai lor au intrat în școlile de ofițeri din Regat în cei doi ani de neutralitate. Cînd România a tras sabia pentru dreptul ei un fior a zguduit sufletul românismului apăsat, peste 20 de mii de soldați scurși peste munți au luptat în rîndurile armatei române.

Nu e menirea acestor rînduri să descrie tragedia poporului care în curs de o lună și-a văzut cu ochii dezrobirea [5], pentru ca apoi cu armatele române în retragere să se expatrieze în masă. Războiul României a cimentat pe veci frățietatea acestor oameni de-un sînge. Mai puternic s-a resimțit neînfrînta legătură organică cu prizonierii români aflați în lagărele de concentrare rusești. Cele peste 100 000 de ostași risipiți în nemărginirea Rusiei pînă la Wladiwostock au tresărit ca un singur trup cînd oștile regelui Ferdinand au sfărîmat granița persecuției lor milenare. Din toamna anului 1916 ei s-au agitat necontenit pentru a putea obține de la autoritățile rusești învoirea de-a se înrola ca voluntari în armata română.

Cu mare greutate au fost concentrați sub regimul țarist, care trata cu indiferență această mișcătoare manifestare de rasă, vreo 600 de ofițeri și cîteva mii de soldați care făcuseră cerere individuală pentru a fi admiși ca voluntari. La orașul Darnitza lîngă Kiev, s-a ținut în sfîrșit, în noua eră de libertate rusească întrunirea celor 500 delegați — 250 ofițeri și 250 soldați, — ai prizonierilor români, care cu data de 26 aprilie 1917 și-au codificat hotărîrea lor, vorbind în numele tuturora.

Lăsăm să urmeze în întregime adresa [6] lor, publicată la timpul său cu toate cele 500 semnături în ziarele românești, trimisă guvernului provizoriu din Rusia, Sovietului soldaților și lucrătorilor din Petrograd, precum și tuturor reprezentaților statelor aliate și neu-

tre din capitala Rusiei. Cuvîntul lor, în această perioadă de descătușare a conștiințelor naționale, cînd tînăra democrație rusească a lansat formula plebiscitului ca mijloc de dezlegare pentru teritoriile etnice deținute de-o dominațiune străină, — cuvîntul lor e cel mai autorizat glas care vorbește în numele Transilvaniei.

De atunci abia vreo 600 ofițeri și 5 000 de soldați au putut fi transportați ca voluntari în armata română pînă la scrierea acestor rînduri. Venirea lor e totdeauna un prilej de sărbătoare națională. Zeci de mii își așteaptă plecarea zi cu zi în diferite orașe rusești. Numărul lor crește din zi în zi, după cum se poate vedea din coloanele ziarului *„România Mare"* înființat de ei la Kiev, unde e sediul organizării voluntarilor români. Concomitent cu această acțiune românii transilvăneni emigrați în America se organizează în legiuni pentru a lupta în rîndurile armatei americane sub tricolorul idealului lor străbun [7].

Cu această hotărîre nestrămutată a sacrificiului suprem privește astăzi poporul românesc apăsat în fața viitorului său. Soarta lui se rezumă în două cuvinte : *Unire sau Moarte.*

(III)

Perioada de neutralitate a Regatului român trebuia în mod firesc să înfrîne tendințele de deznaționalizare ale guvernului maghiar. Motive de tendință politică impuneau o atitudine expectativă, pentru a putea salva aparențele unor raporturi bune ale monarhiei cu statul vecin și pentru a nu atinge susceptibilitatea firească a opiniei publice de la București.

Prudența însă n-a fost niciodată una din calitățile guvernanților unguri. De aceea la Budapesta s-a făcut totul în cursul neutralității românești, pentru a se da impresia definitivă că cercurile politice maghiare consideră războiul actual ca o piatră de temelie a visului lor imperialist.

Lipsiți de simțul proporțiilor și de intuiția realității, oamenii contelui Tisza și-au dat pe față în acest timp mai mult ca oricînd planurile lor de cutropire națională față de români.

În afară de spionajul de rigoare și de multele șicane zilnice ale fruntașilor noștri se luau dispoziții speciale numai pentru locuitorii români care dovedeau la tot pasul dușmănia autorităților și spiritul în care erau conduse.

Astfel ridicarea țăranilor din Transilvania pentru munca de tranșee și servicii auxiliare în dosul frontului se făcea în masă, cîtă vreme ungurii și germanii erau cruțați de această corvoadă.

Tot astfel diferite categorii de funcţionari unguri erau scutiţi de serviciul militar în timp ce colegii lor de naţionalitate română plecau la război.

Învăţătorii unguri şi saşi de exemplu au fost reţinuţi acasă în interesul învăţămîntului, învăţătorii români au fost trimişi pe cîmpul de luptă, izbutîndu-se prin aceasta ca jumătate din şcolile româneşti să fie închise.

Contactul între diferitele regiuni locuite de populaţia noastră a fost întrerupt, oprindu-se printr-un ordin special ţăranii români să meargă dintr-un sat într-altul.

De asemeni au fost interzise toate adunările anuale ale societăţilor culturale româneşti.

Satele noastre au fost aruncate pradă unei voite dezorganizări economice. Pînă şi bătrîni, femei şi adolescenţi au fost duşi la munca cîmpului cu sila pe cîmpia ungară şi chiar în Germania. Ziarele au anunţat condamnarea la $2^1/_2$ ani închisoare a unui preot de 80 de ani, pentru gravul delict de-a fi spus că numai românii şi ţiganii sînt trimişi la săpatul tranşeelor.

Prigonirile însă s-au ramificat în tot organismul vieţii româneşti.

Astfel pe lîngă institutele de credit ale românilor s-au instituit imediat la începutul marelui război comisari de-ai guvernului, fără ştirea şi aprobarea cărora consiliile de administraţie ale băncilor nu puteau întreprinde nici o operaţie comercială.

Directorul marelui institut „Albina" (Sibiu), a fost destituit din postul său pe care-l ocupase timp de 30 de ani, sub cuvînt că are legături politice în România.

În locul lui a fost pus în mod volnic un sas, căutîndu-se astfel a se distruge această fortăreaţă a vieţii noastre naţionale.

Îngenuncherea economică însă nu s-a oprit aci, ea era însoţită de planuri vaste pentru mai tîrziu.

În vara anului 1915, după retragerea ruşilor din Galiţia, guvernul maghiar a pregătit un amănunţit proiect de colonizare, în înţelesul căruia populaţia românească din Transilvania să fie colonizată în comitatele din centrul Ungariei, iar în locul acestor deplasaţi să fie aduşi unguri.

Se proiectase o aşa numită *zonă de apărare naţională,* după care românilor nu le-ar mai fi fost îngăduit să se stabilească cu domiciliul pe o întindere de 10 km de la frontieră.

Planul a început să fie pus în lucrare, întrucît printre românii din satele mărginaşe s-a vestit că acei locuitori care ar dori să se aşeze în centrul Ungariei şi vor pleca de bunăvoie vor obţine diferite favoruri din partea statului, dîndu-li-se pămînt mai roditor şi putinţa de-a-şi clădi locuinţe convenabile.

Publicistica românească de sub Habsburgi, a fost în cursul războiului complet desfiinţată. În afară de ziarele puse în serviciul direct al guvernului, presa întreagă s-a nimicit.

Publiciştii de seamă şi-au părăsit de la început posturile lor, trecînd în Regat pentru propagandă. Astfel s-au desfiinţat ziarele şi revistele *„Românul"* (Arad), (organul oficial al Partidului naţional român, oprit prin ordinul guvernului din Budapesta), *„Libertatea"* şi *„Cosînzeana"* (Orăştie), *Gazeta Transilvaniei* (Braşov), *Luceafărul* (Sibiu), *Poporul Român* (Arad) şi multe altele.

Lovitura cea mai îndrăzneaţă îndreptată de guvern împotriva supuşilor săi români pe vremea neutralităţii româneşti a fost pe terenul bisericesc.

În Transilvania, biserica era singura instituţie de caracter autonom, care graţie unor legi obţinute de la împărat în urma autorităţii personale a mitropolitului Şaguna şi a legăturilor sale cu Turcia imperială de pe vremea absolutismului austriac ducea o viaţă liberă ca o organizaţie constituţională în afară de amestecul guvernului, administrîndu-şi singură miile de şcoli confesionale, avînd importante atribuţiuni de ordin economic şi alegîndu-şi funcţionarii din sînul credincioşilor săi pe baza votului universal introdus demult în biserica ortodoxă.

După moartea mitropolitului *Ioan Meţianu,* guvernul a găsit de cuviinţă să suspende autonomia bisericească a românilor ortodocşi. Cu ocazia alegerilor pentru Congresul naţional bisericesc, — corporaţia menită după lege să aleagă pe noul şef al clerului, — contele Tisza prin organele administrative şi-a lansat candidaţii săi, funcţionarii de stat, pe care i-a susţinut cu tot aparatul de teroare cunoscut din alegerile politice.

Rezultatul a fost că în congresul bisericesc au fost trimişi oameni necunoscuţi, renegaţi, odioşi, instrumente servile ale ideii de stat maghiar.

În acest chip a fost impus în scaunul metropolitan din Sibiu un călugăr depravat moraliceşte, care a avut procese compromiţătoare de ordin moral pentru care pe vremuri n-a putut fi confirmat ca episcop, care, pentru trădările sale politice, obţinuse deodată cu intrarea sa în partidul maghiar al contelui Tisza (în anul 1910), stigmatul unanim al opiniei publice româneşti şi cele mai grele insulte morale şi fizice. *Vasile Mangra,* este numele acestei figuri ruşinoase, cu care politica ungurească a necinstit în cel mai brutal mod conştiinţa religioasă a poporului românesc din monarhie.

Poliţia maghiară din mijlocul românilor, pentru a-şi justifica existenţa a desfăşurat în tot timpul o activitate febrilă. În urma denunţurilor agenţilor provocatori au fost arestaţi nenumăraţi oa-

meni de seamă din societatea noastră. În afară de întemnițările curente, în toamna anului 1915 au fost deținuți în aceiași zi 33 de fruntași români : avocați, preoți, învățători și alți intelectuali din Brașov, Sibiu și Alba Iulia. Soarta acestor nenorociți învinuiți de spionaj a fost tragică. Legați în lanțuri, bătuți de jandarmi și-au așteptat în închisoarea din Cluj judecata procesului pe care justiția maghiară, călăuzită de motive politice l-a amînat în continuu. Ei au fost judecați abia după intrarea României în acțiune : 9 dintrînșii au fost condamnați la moarte prin spînzurare, restul la închisoare. Toate aceste manopere nu erau o represiune pentru crimele săvîrșite, ci urmăreau o țintă politică complicată : intimidarea intelectualilor români și presiunea asupra șefilor lor politici de-a face intervenții pe lîngă cercurile conducătoare din România în favoarea ideii de cooperare cu monarhia Habsburgilor.

Singure aceste suferințe din cursul războiului, fără calvarul unei istorii de veacuri, ar fi fost deajuns ca să dea suprema justificare morală războiului de dezrobire al României pentru conaționalii săi. Chinurile supraomenești însă au început pentru românii din Transilvania abia după declarația de război a României. E de datoria istoriografului de mîine să strîngă acest trist material, care va rămîne ca o probă de anacronism moral al vremii noastre și ca o rușine a umanității.

Din primele zile ale mobilizării românești, întreagă, dar *absolut* întreagă societatea noastră intelectuală din Transilvania a fost adunată de jandarmi și pornită în interiorul țării. Zeci de mii de oameni au fost duși la închisoare unde sînt și astăzi. Soarta lor e în adevăr deplorabilă și e una din cele mai negre pete din actuala dușmănie feroce a continentului. În ședința din 25 iunie 1917 a Camerei din Budapesta, doi din cei cinci deputați români și-au ridicat glasul în această chestiune. Ștefan Pop a cerut să înceteze grozava asuprire politică și multele persecuțiuni ale românilor.

Politicește astăzi neamul românesc din Transilvania și Ungaria nu mai există. Toți fruntașii politici care n-au putut părăsi țara și-au fost lăsați încă în libertate temporară împreună cu șefii bisericești, sînt siliți prin teroare să facă declarații de lealitate față de Habsburgi și față de guvern prin care să-și dezmintă tot trecutul lor, pentru a servi cu certificate de bună purtare pe călăii neamului. S-a înjghebat astfel o adresă de supunere omagială a românilor transilvăneni către guvern, publicată în toate ziarele austro-maghiare cu mult zgomot la cîteva luni după intrarea României. Ea a fost iscălită de 180 persoane, dintre care trei părți sînt necunoscuți

funcţionari ai guvernului ; restul a aderat sub impulsul teroarei. Deputatul Teodor Mihali, a declarat în Cameră, după căderea contelui Tisza, prin ce manopere frauduloase i s-a smuls iscălitura.

În ce priveşte represiunile culturale nu vom aminti aci decît un ordin al ministrului de instrucţie contele Albert Apponyi din cabinetul Esterhazy, dat în primele zile ale lunii august 1917. Se interzice în sensul acestei măsuri, pînă la noi ordine, redeschiderea şcolilor normale ortodoxe din Sibiu, Arad şi Caransebeş, tot astfel a celor greco-catolice din Blaj, Oradea Mare şi Cherla. Toate aceste institute de învăţămînt, — în care se pregăteau învăţătorii români, — nu-şi vor mai putea relua activitatea decît pe baza unei permisiuni speciale din partea ministerului. În motivarea ordinului său, contele Apponyi arată că în cursul războiului românii din Ungaria au manifestat o atitudine antipatriotică, ceea ce ar fi rezultatul educaţiei lor din şcoală, deci instituţiile lor pentru învăţători trebuiesc închise. Un ordin şi mai drastic al aceluiaşi ministru anunţă că în interesul siguranţei statului şi a naţiunii ungare, a hotărît să statifice toate şcolile primare româneşti din ţară, introducîndu-se în ele limba maghiară ca limba de învăţămînt. Începutul l-a făcut nobilul conte cu şcolile din comitetele mărginaşe cu România. Numai cine cunoaşte uriaşele jertfe pe care poporul nostru de ţărani, în luptă perpetuă cu tot aparatul vieţii de stat, le-a făcut pentru susţinerea din puterea proprie a peste 3 000 de şcoli primare bine organizate, în care se adăpostea cultura românească, numai acel om poate resimţi revolta ce trezeşte acest draconism [...] Pînă şi-o parte din cetăţenii unguri, între care membrii marcanţi din partidul radical şi socialiştii de la ziarele „Vil'ag" şi „Nepszava" din Budapesta au rămas uimiţi în faţa represiunii demente, declarînd că Apponyi degradează şcoala, făcînd din ea o armă de maghiarizare forţată şi un mijloc de luptă nedemn între popoare, — numind acest ordin *„un atentat direct în contra păcii"*. În această stare de sclavaj moral şi fizic, trăieşte astăzi neamul nostru în pragul liberării sale care trebuie să fie, adeverindu-se încă odată cuvintele profetului său politic *Simion Bărnuţiu,* care cu drept cuvînt exclama la 1848 : — „Nu mergem la masa constituţiei ungureşti, bucatele ei sînt otrăvite pentru noi".

Paris, joi 28 noiembrie 1918

Domnule Preşedinte,
Domnilor,

Printre cuvintele atît de călduroase care au fost spuse în această adunare, unde reprezentanţii ştiinţei franceze au venit să întindă o mînă binevoitoare literelor române, am avut satisfacţia de a auzi aprobările cele mai generoase privind legitimitatea cauzei noastre, a noastră a transilvănenilor. Binevoiţi, d-lor, ca, în momentul cînd deasupra umanităţii flutură suflul înviorător al victoriei liberatoare, să permiteţi unui umil slujitor al culturii române din această provincie nefericită de a vă exprima recunoştinţa unui întreg popor oprimat.

Chestiunea unităţii politice a românilor din Transilvania şi Ungaria cu cei din România, închegarea poporului nostru într-un singur stat în virtutea principiului naţionalităţilor este un act de dreptate pe care istoria contemporană trebuie să-l înregistreze ca pe o consecinţă logică a victoriei dreptăţii asupra forţei brutale. La luminosul simpozion al libertăţii, menit să dea lumii o nouă direcţie, noi cerem un loc modest, noi un popor de aproape patru milioane de suflete care timp de secole ne-am luptat în întunecimile anacronice ale Habsburgilor. Şi dacă fericirea umană are, după evanghelist, nevoie de răscumpărare prin suferinţă, apoi noi putem spune că triumful cauzei noastre are o perfectă justificare morală. Cu mii de ani de durere neîntreruptă am plătit noi fericirea ce va să vie.

Spiritul superior de orientare ştiinţiifcă care prezidează această adunare mă dispensează să reînviu trecutul nostru. Dar este o axiomă istorică unitatea organică a poporului nostru, care reprezintă un singur corp naţional avînd Carpaţii drept coloană vertebrală ; şi ceea ce se poate spune este că de-a lungul secolelor cu toate neamurile care ne-au asuprit, puterea sentimentelor noastre a păstrat totdeauna impulsurile sale suverane. Ţăranul român [...], acela din Maramureş şi acela din Argeş păstrează încă şi astăzi cum au păstrat totdeauna aceeaşi unitate de suflet, de vorbă, de credinţă şi de aspiraţii politice. Robusta sănătate a neamului nostru iese dintr-un calvar milenar.

A fost o luptă dură străbătută de încercările cele mai dureroase. Şi loviturile cele mai crude le-au suportat românii din Transilvania şi din Ungaria. Din evul mediu cînd preoţii noştri erau

forțați să hrănească cîinii magnaților unguri, cînd nici o lege nu garanta existența unor sclavi nenorociți și pînă în zilele noastre cînd în timpul războiului actual mai mult de un sfert de milion de ființe au fost excluși din școli, persecutați în biserica lor și reduși la doar cinci deputați în parlamentul din Budapesta, românii înlănțuiți de ex-coroana sfîntului Ștefan au trebuit să facă față unei persecuții metodice de distrugere națională. Întreaga istorie a ultimilor cincizeci de ani, în timpul cărora aparatul atît de complicat al puterii de stat din Ungaria a fost dominat cu totul de nefasta idee a creării unui stat național maghiar — întreaga istorie a acestei epoci constituie un sinistru tablou al asupririi de neam. În tot acest interval forța legislativă, banul, baioneta jandarmului și închisoarea au colaborat neîncetat la distrugerea noastră. Cu toate acestea Transilvania a rămas de-a lungul secolelor lăcașul fierbinte al conștiinței naționale române. La noi au strălucit primele raze care au luminat descendența noastră română ; la noi s-au pus încă de acum două secole bazele coeziunii noastre intelectuale și tot de la noi, unde atîta s-a suferit și atîta s-a sperat, treizeci de mii de voluntari au plecat în timpul războiului cu frații lor români, în tranșeele române, să înfrunte uraganul austro-german. În spatele nostru, d-lor, sînt rîuri de lacrimi și de sînge... Și drumul nostru spre victorie trece astăzi traversînd un labirint de nenumărate suferințe.

Dar pentru ce evocăm noi aceste ceasuri negre, sortite acum să dispară din viața noastră. Ura va fi înlocuită de dragostea de muncă care va da poporului nostru rangul pe care îl merită în imensul laborator al spiritului uman. Odată eliberarea lor împlinită, și cînd ei își vor fi creat un echilibru interior printr-o organizare democratică sănătoasă, cînd ei vor acorda libertățile politice și culturale tuturor minorităților trăinde pe teritoriul lor [1], românii nu vor mai avea decît o singură dorință, aceea de a se lega cu totul de civilizația modernă pentru care ei au toate aptitudinile.

Fără a mai insista asupra acestei unități politice, pe cît de dreaptă pe atît de sigură, eliberarea românilor transilvăneni constituie o importantă problemă de ordin cultural. Patru milioane de suflete, a căror latinitate n-a fost niciodată dezmințită, vor primi în acest chip, odată cu certificatul lor de independență, binecuvîntarea unui patrimoniu ancestral. Și aceste patru milioane de suflete eliberate din cămașa de forță a acelei „Kultur" germano-maghiare vor fi un dar pe care istoria universală îl face latinității...

Dvs., d-lor profesori, dvs., ambasadorii suveranității morale, sînteți cei mai apți să apreciați această eliberare. Dvs. puteți mai

bine ca oricine altcineva să vă imaginați supliciile de neînchipuit ale elevului de școală primară unde nu poate învăța decît maghiara, pe acelea ale studentului român condamnat să se miște în domeniul impropriu lui, al gîndirii germane. Dvs. înțelegeți, de asemenea, psihologia violentă a artistului care în acest colț de lume a trebuit să ducă o luptă supraomenească pentru a apăra valorile estetice ale neamului său contra stigmatelor unei influențe barbare... Noi nu vom avea decît această singură legitimitate a cauzei noastre, faptul că ea a trebuit să sufere pentru a putea să triumfe.

Vă mulțumesc deci, d-lor profesori, de ilustrul patronaj pe care îl acordați luptei noastre pentru existență. Grație și nobilului dvs. sprijin se va face în curînd dreptate unui popor întreg, se vor reînnoi drepturile imprescriptibile ale latinismului și se vor deschide porțile culturii franceze la patru milioane de dezmoșteniți. Și eliberați, chiar din primele zile ale libertății, noi vom privi spre acest Paris — imensă flacără luminînd universul — și vom putea să ne zicem că de aici înainte ne va lumina mereu.

Paris, joi, 12 decembrie 1918

Domnilor,

Eu nu știu într-adevăr cum să-mi aleg cuvintele pentru a-mi exprima suprema satisfacție morală pe care o încerc în aceste momente cînd mă găsesc printre dvs., reprezentanții literelor franceze. În sfera largă a celor care se sacrifică pe altarul frumosului sînt și eu un modest lucrător... Soarta a voit ca să beau din cupa îmbălsămată a artei acolo, în Transilvania, în acest colț atît de frumos dar și atît de nenorocit al continentului. Și, împins de acea fervoare misterioasă pe care dvs. o cunoașteți, am fost la rîndul meu prins de irezistibila cadență. Numai că arta cu generoasa ei morală m-a făcut să înțeleg că n-aveam dreptul la lacrimi într-un moment în care poporul nostru își striga cu milioane de guri durerea asupririi lui. Iată pentru ce de-a lungul întregii mele vieți am schimbat rînd pe rînd lacrimile și speranțele tuturor dezmoșteniților. Numai în mijlocul acestui calvar, în fața ochilor mei străluceau strîns îmbrățișate gloriile literaturii franceze... Ele sînt cele care m-au învățat că poezia trebuie să fie mai cu seamă ecoul sonor al libertății... Și, în îndepărtatul nostru colț de pămînt, noi sîntem, d-lor,

noi, scriitorii români, totdeauna îndemnaţi să privim spre acele înălţimi luminate pentru noi, de secole, de marele dvs. Paris, această făclie imensă arzîndă în univers.

Mi-ar trebui, d-lor, zile şi zile pentru a vă spune mai complet cum în afara originii noastre latine care ne-a predestinat la o perfectă comunitate de sentimente, literatura franceză a devenit cartea chiar a sufletului nostru naţional. Secolul al XIX-lea a făcut din scriitorii şi artiştii români coloni (emuli) intelectuali ai Franţei. Şi nu este o mică mîndrie faptul de a fi transplantat acolo, pe malul Mării Negre, limba lui Racine... Generaţii întregi au colaborat la noi la această operă de înnobilare. Graţie ei poporul nostru a ştiut să-şi păstreze intacte valorile morale ale latinităţii sale... Germanii, în ciuda invaziei lor metodice lungă de o jumătate de secol, n-au reuşit niciodată să străpungă această cuirasă. Ei ne-au furat grîul nostru, ne-au doborît pădurile noastre, ne-au epuizat puţurile noastre de petrol, dar n-au putut atinge sufletul românesc pentru că sufletul nostru se retrăgea mereu în eterna citadelă a artei şi literaturii franceze.

În această stare de lucruri de o absolută intimitate intelectuală cu Franţa a avut loc marea dramă dezlănţuită de nebunia Berlinului şi a Budapestei care a surprins România. Solidaritatea noastră cu destinele Franţei a fost la noi o axiomă a psihologiei populare, o consecinţă naturală a idealului nostru naţional şi a fost în acelaşi timp o pornire suverană a spiritului public pe care dvs. l-aţi modelat... La Bucureşti, d-lor, noi am văzut soarta lumii traversînd vitraliile sparte ale catedralei din Reims.

Iată pentru ce astăzi, cînd civilizaţia franceză este triumfătoare, noi care nu sîntem prieteni improvizaţi, noi încercăm o bucurie cu totul şi cu totul aparte. Noi ne bucurăm de a vedea visul nostru realizat, visul unităţii noastre naţionale, dar sîntem mai ales fericiţi pentru că el este legat de Franţa. Iată-ne deci pe punctul de-a ne construi o casă nouă şi, urmînd într-aceasta tradiţiile părinţilor noştri, punem la temeliile sale imaginea ţării dvs.

În aceste momente emoţionante, tot ceea ce pot face este să vă rog, scumpii mei confraţi, să ne vizitaţi, ca oaspeţii cei mai dragi, în această casă. O veţi găsi destul de ne curată, jefuită de nemţi, insultată de bulgari şi de unguri, cu numeroase părţi pîngărite şi cu un mobilier redus. Totuşi pot să vă spun că veţi găsi cu siguranţă un lucru în această casă : operele dvs., d-lor francezi.

România nouă, Marea Românie, va înainta totdeauna pe acest drum, lărgind cu noile sale frontiere patrimoniul culturii franceze... Transilvania, Bucovina, revenite la patria mumă, înseamnă pentru

noi că vastul dvs. imperiu, scriitori ai Franței, și-a adăugat două noi provincii. Și pentru ca spiritul dvs. să domnească aici totdeauna, noi vom fi, noi, scriitorii români, avangarda dvs. și aceasta va fi pentru noi cea mai mare onoare.

[Paris], la începutul lunii ianuarie [1919]

Stimate domnule Maniu,

Profit de ocazia plecării acasă a tinerilor noștri prieteni, Mocsonyi și Tillea[1], pentru a-ți comunica unele lucruri în legătură cu noua situație politică ce ne-au creat împrejurările și vrednicia poporului nostru. Mai întîi vă strîng mîna tuturora care, înțelegînd rostul vremii, v-ați pus în fruntea mișcării și ați realizat unirea politică care de atîta vreme trăia în toate fibrele de simțire ale neamului. Adunarea de la Alba Iulia, această manifestare grandioasă a conștiinței noastre naționale, înscrie o nouă pagină de glorie pe urma adunării de la Blaj. Vrednicii noștri țărani, cu bunul lor simț și cu înțelegerea atît de reală a intereselor neamului, care i-a caracterizat în toate luptele noastre, și-au dovedit și de astă dată adînca lor înțelepciune.

Regret din tot sufletul că nu mi-a fost dat să văd aceste valuri de oameni și să mă pătrund și eu de bucuria cea mai curată, care mi-ar fi răsplătit îndeajuns tot zbuciumul de o viață întreagă pentru triumful unei idei.

Din nenorocire, toate știrile asupra lucrurilor noastre de-acasă, noi cei de-aici, le primim foarte rar și aproape numai prin ziarele ungurești. Tot ce-am înregistrat din Ungaria după adunarea de la Alba Iulia e numai din coloanele gazetelor de la Budapesta. Desigur că presa maghiară nu poate fi cel mai bun izvor de informație asupra stărilor din Ardeal și nu poate servi cu lămuriri care ar putea fi utilizate în propaganda noastră de aici. De aceea, oricît de multe ocupațiuni ați avea acolo, în noua situație, ar fi de dorit o legătură cu Parisul unde trebuie să fie astăzi centrul agitației pentru problema noastră.

Domnii Mocsonyi și Tillea vă vor relata cum este privită cauza românească în străinătate și cum noi, o seamă de oameni, am căutat să ne facem datoria. Ei vă vor arăta în linii mari și activitatea

Consiliului Național[2], atît de necesar pe vremea cînd s-a constituit, precum și opera de propagandă ce-am întreprins prin legăturile create cu presa și prin relațiunile noastre personale. Din cuvintele lor veți vedea că opinia publică ne e favorabilă, că în general lupta e cîștigată, dar că nu trebuie să disprețuim eventualele obstacole ce ne-ar pune în cale acțiunea dușmanilor noștri. Mai este încă multă lume, și aici, și în Anglia, care e condusă în judecata ei politică de valurile tradiționale și care e cam dificilă în fața ideii de dispariție a Austro-Ungariei, fiindcă nu cunoaște încă posibilitățile de viață și de stabilitate ale noilor state ce se vor crea pe ruinele ei.

Sunt, de asemenea, anumite cercuri catolice, care nu văd cu ochi buni procesul de disoluție al Austro-Ungariei, una din pavăzele catolicismului [...] Pentru a combate toate manifestările acestor curente și, pentru a susține vie dreptatea noastră, alături de alte popoare, care au dus o agitație conștientă și metodică, a fost absolut utilă și rămîne încă necesară o propagandă românească la Paris pînă în ultima zi a Congresului de pace. Cred, deci, că trebuie să vă dați silința să transmiteți știri de-acasă prin Elveția la Paris, să vie aici încă cineva (Al. Vaida d.e.), ca să se poată desprinde într-un mod cît mai accentuat sentimentele poporului nostru.

Nu trebuie lăsată această sarcină numai oamenilor politici de la București, întîi fiindcă astăzi e mult mai hotărîtoare pentru opinia publică de aici dorința poporului românesc din Transilvania, decît acțiunea celor din Regat care pot fi acuzați de imperialism și al doilea, fiindcă, de la București, de luni de zile n-au sosit aici inspirații pentru o propagandă în favoarea noastră.

Pe lîngă aceste chestiuni de interes general, eu și personal v-ași fi foarte recunoscător dacă m-ați informa cît de cît asupra situației de acasă, cel puțin în măsura în care bunăvoința dumneavoastră a crezut că poate să lanseze și numele meu în legătură cu recentele manifestări politice din Ardeal. Ziarele unguerești îmi arată că în comitetul de guvernare, [...] dacă nu mă înșel, aș figura și eu. Nu știu dacă aceasta e o realitate, sau e una din multele vești fanteziste de care e plină astăzi presa dezordonată de la Budapesta. Întrucît, însă, ar corespunde adevărului, poate n-ar fi fost tocmai cu totul inutil ca să-l vestiți și pe părintele Lucaciu la Roma și pe mine aici, de încrederea cu care ne-ați onorat. În orice caz, ar fi fost de dorit să ne dați oarecar lămuriri asupra activității ce credeți că trebuie să urmăm, precum și îndrumările necesare pentru a ne înlesni această activitate.

Rămînînd așa, fără nici o știre, nouă ni s-a creat aici o situație cam ciudată. Eu, de exemplu, după ce ziarele au înregistrat această calitate oficială a mea în relațiile zilnice, mă mișc mai greu ca înain-

te, fiindcă mi se cer o mulțime de deslușiri pozitive în credința că făcînd parte din „guvernul Transilvaniei“ trebuie să le pot da. În afară de această inconveniență, mai este și faptul că toate manifestările mele luînd un caracter oficial, eu neștiind atribuțiunile ce mi-ați acordat, nu pot să-mi dau seama, întrucît și pînă unde pot fi exponentul dorinței dumneavoastră. Aici sînt o mulțime de chestiuni care ne privesc direct : este soarta prizonierilor noștri, în număr mare în Italia și Franța, de care autoritățile statului român nu s-au îngrijit, este intervenția noastră prin memorii la aliați, este reprezentarea noastră oficială față de dînșii și alte multe chestiuni. Care poate fi atitudinea mea în fața acestor situații, cînd eu nu știu lămurit care e rostul meu ? [...]

Dacă crezi, domnule Maniu, că poți să mă vestești asupra situației și asupra planurilor ce aveți pentru viitorul apropiat, eu ți-aș fi recunoscător. Între alte multe chestiuni, aș dori să știu pînă cînd vreți să mențineți „autonomia provizorie“, cînd aveți de gînd să faceți alegerile pentru constituantă și ce măsuri ați luat pentru Congresul de pace. Vă rog să nu pierdeți din vedere că, cu cît prezentați mai multe fapte împlinite acolo, acasă (cum fac cehoslovacii sau iugoslavii), cu atît mai multe argumente se dau conferinței de pace în favoarea noastră. Socot, de asemenea, că n-ar fi lipsit de interes să faceți vreo manifestație față de Wilson, fie un memoriu, fie alegerea lui ca cetățean de onoare etc... E susceptibil la astfel de lucruri...

Termin scrisoarea mea, care s-a făcut prea lungă, cu salutări pentru toți prietenii noștri și cu o frățească strîngere de mînă, al dumitale,

OCTAVIAN GOGA

Paris, marți, 14 ianuarie 1919

An nou — vremuri nouă

Trecutul neamului nostru de atîtea veacuri este un șir necurmat de suferințe. Același lanț de dureri întunecate, la care orice an nou venea să mai alăture o verigă. Numai anii se schimbau, vremea însă cu zodia ei rămînea la fel. Ea se scurgea în aceeași matcă, fără să însenine soarta unui popor oropsit. Cu trupul rupt în trei

părți, din care numai una purta pecetea strămoșească, striviți sub călcîiul dușmanului, plătindu-ne birul în aur și sînge stăpînului străin, așa nemilostiv trecea asupra noastră călindarul. Privind același rost plin de amărăciune, sufletul românesc îndurerat în pragul fiecărui an nou visa : *O vreme nouă.*

Această lungă așteptare, moștenită din bătrîni, s-a împlinit acum : cu anul ce se deschide, istoria neamului se găsește la o răspîntie nouă.

Pe urma zguduirii care a cuprins întreg pămîntul noi ne alegem strînși într-un singur mănunchi, uniți în aceeași familie mare. Soarta ne învrednicește de o premenire cum n-a mai fost. Ea ne răscumpără jertfa anilor grei și viața ni se așază pe temelii schimbate. Poporul român intră în drepturile lui firești, ajunge stăpîn la el acasă. Rămîne ca de aici înainte, după ce nedreptatea din afară a fost înlăturată, acest popor înlăuntrul lui să-și făurească singur norocul, dîndu-și seama că de acum răspunde el singur de viitor.

Trăim deci zile de bucurii mari, dar și de răspunderi mari.

În astfel de clipe mintea și inima noastră trebuie să-și adune tot ce au mai bun, ca să poată găsi calea de mîine ! Din fericire, vremea prin care am trecut și prin care trecem astăzi este plină de descoperiri, plină de îndrumări. Războiul omenirii a fost și la noi, ca și în alte părți, un neînduplecat învățător. Pe urma lui s-au lămurit în judecata noastră nenumărate întrebări. Astăzi vedem mult mai limpede ca înainte. Tunul acolo în munții Oituzului a strigat o mulțime de adevăruri, pe care le-am înțeles cu toți. La lumina lor ni s-au dezvelit însușiri și slăbiciuni, credințe și păcate ce trăiau nerostite în umbra zilelor de pace. Sufletul ni s-a mărturisit întreg în vîrtejul acestui mare praznic de sînge, care ne-a cutremurat, ne-a scos din toropeală și ne-a pus pe gînduri.

Cine ar putea, stînd de vorbă cu voi, soldați ai neamului, din România, din Ardeal, Banat și Bucovina, să nu vă spuie, că o viață nouă vă așteaptă după grozavele suferințe ce-ați îndurat ca mucenici pentru binele țării ? Avem datoria să vă vorbim răspicat și să ne spovedim în fața voastră. Trebuie să știți că ne dăm seama și de jertfa ce-ați adus și de răsplata ce vi se cuvine. Trebuie să știți că după cîte am învățat, noi cărturarii voștri din războiul care a răscolit cugetul tuturora, înțelegem astăzi pe deplin îndrumarea vremilor schimbate. O știm bine și v-o spunem că traiul de mîine vrem să ni-l desfășurăm în strînsă frăție cu voi, cei mulți care ați muncit pămîntul totdeauna și l-ați apărat cu brațele voastre în zile de restriște. Ați dat atîtea dovezi de vrednicie, obrazul

românesc a rămas atît de curat de pe urma purtării voastre, că nici o minte întreagă nu-şi mai poate închipui să chibzuiască de azi înainte trebile obşteşti, fără ca să ţie seama de valurile sănătoase ale mulţimei muncitoare. Veţi avea deci, în România, cu hotarele ei împlinite, veţi avea de la început o seamă de măsuri de dreptate care vă vor îmbunătăţi soarta. Veţi primi o împărţire mai dreaptă a pămîntului, menită să vă uşureze greutăţile vieţii, şi să dea mai multă rodnicie muncii voastre. Mai însemnată însă, decît această înlesnire de trai este chemarea care vă aşteaptă acasă, de-a lua parte cu toţii la trebile ţării, ale cărei frămîntări de-aici înainte vor purcede şi din judecata voastră !

Iată deci că vremuri mari şi nouă ne stau în faţă. Să ne pregătim sufletul pentru ele, să gonim dintrînsul toată pizma şi răutatea, să ne înfrîngem poftele mici de apăsare a deaproapelui, să ne pătrundem de gîndul că numai uniţi în tabăra unde cinstea şi munca vor sta la locul de frunte, numai astfel vom putea da urmaşilor noştri o moştenire mai fericită.

Cu aceste dorinţi de obştească primenire să strigăm cu toţii cetăţeni din *România mare,* să strigăm de Anul Nou :

Trăiască România nouă !

ÎN ȚINTIRIM...*)

În țintirim la noi în țară
Movile sînt în lung și-n lat,
O pace mută, funerară,
Le-apasă greu ca un păcat.
În ele taina neființii
I-a prins subt milostiv zăvor,
Pe toți cîți au mușcat cu dinții
Din țarina durerii lor.

În țintirim dorm munți de lavă
Închîși sub lespezi de mormînt,
Un cuib de ură și otravă
E orice bulgăr de pămînt.
Țărîna tremură și-nvie
Căci fiecare fir de lut,
Dospește-n el o vijelie
Din cîte-n suflete au bătut.

În țintirim în fapt de seară
Șiraguri umbrele cobor,
Sînt morții care se strecoară
Și prin unghere țin sobor.
Tăcută oaste de schelete
Nebiruiți rătăcitori,
Ei sfînta răzbunării sete
Și-o-mpart în drum la trecători.

*** Aceste rînduri au fost scrise în primăvara anului 1918, cînd pămîntul nostru era un țintirim stăpînit de dușmanii neamului. De-atunci s-au schimbat multe. Soarele dreptății a răsărit. Movilele însă au rămas, ele vorbesc înainte și noi va trebui să înțelegem cuvîntul lor.**

În țintirim în nopți albastre
Cînd stelele pe cer s-aprind,
Răsună plîngerile noastre
Și zarea-ntreagă o cuprind.
Înfiorată lunca geme
De bocet jalnic de femei,
Ce spun din gura lor blesteme
Cînd duc la groapă ghiocei.

În țintirim mai sînt și cete
De nesătui boi de pripas,
Cari rumegă pe îndelete
Călcînd pe-un mort la orice pas.
Și-n vreme ce sfîrșiți cu zile
Noi lîngă cruci ne tînguim,
Ei pasc la flori de pe movile,
Ei ni se-ngrașe-n țintirim...

Pedeapsa

Îl chema Iosif Şeghescu şi era deputat în Camera din Budapesta.

Ardelenii şi mai ales cei din Banat cunoaşteţi povestea urîtă a acestui om pătat. Ştiţi că acum vreo zece ani era un biet profesor sărac la un gimnaziu unguresc şi nu făcea umbră pămîntului nici cu ştiinţa, nici cu munca lui. V-aduceţi aminte cum s-a săltat pe scara norocului : s-a vîndut ungurilor. Şi-a pus candidatura de deputăţie într-un cerc românesc din Caraş Severin, sprijinit de banii şi de jandarmii lui Tisza. A fost ales prin aur şi sînge, ca aproape toţi tovarăşii lui. Ajuns în parlament a ţinut cuvîntări împotriva partidului nostru naţional, ne-a batjocorit în gazetele ungureşti şi peste noapte s-a boierit de tot. Stăpînii l-au încărcat de bunătăţi. L-au aşezat profesor la Universitatea din Budapesta, ni l-au trimis pe cap în Ardeal ca inspector al şcoalelor, i-au dat decoraţiuni şi împăratul l-a numit sfătuitor al curţii. Noi care îl cunoaştem din tinereţe pe acest apucat de valuri, l-am urmărit în tot drumul lui spre prăpastie. L-am văzut zi cu zi, tot mai rumen şi mai gras, tot mai băţos, mai obraznic. Ştiam că odată şi odată trebuie să se curme această minciună şi că pe urmele lui nu va rămîne decît scîrba neamului pe care l-a nesocotit. L-am acoperit deci cu dispreţul nostru şi-am aşteptat ceasul dreptăţii care să-l mături din cale...

Ei bine, acest ceas a sosit. Pedeapsa care se pregătea în umbră a lovit cu pumnul ei de fier. Sub lovitura crîncenă nenorocitul a fost strivit. Pe Iosif Şeghescu, ne spun veştile sosite din Ardeal, în piaţa din Oradea Mare l-a sfîşiat poporul. Trimis de guvernul din Budapesta, înainte de adunarea de la Alba Iulia, să tulbure apa la noi pe seama ungurilor, ţăranii adunaţi din Bihor l-au răpus şi praf s-a ales de toate neguţătoriile lui. Trupul vinovatului s-a

coborît sub pămînt, lăsînd în urmă amintirea unui cuget destrăbălat, deasupra căruia s-a ridicat biruitoare răzbunarea neînduplecată.

*
* *

Am smuls din frămîntările acestor vremi pline de măreţie această întîmplare, ca să vedeţi, dragi soldaţi, că sufletul neamului clocoteşte astăzi biciuit de adevăruri mari. Zilele de miere ale păcatului s-au cam isprăvit şi la noi, ca şi-n alte părţi. După pălmuirea cinstei, a început pedeapsa...

În toată Europa, pe care aţi stropit-o voi cu sîngele şi cu sudoarea voastră, ţărani de la plug care ne-aţi dat România mare, trece acum viforul dreptăţii cu suflarea lui înfricoşată. El a dărîmat împărăţii putrede, a umilit pe cei trufaşi, a sfărmat graniţe mincinoase şi-a dat popoarelor orînduire schimbată. Este un duh nou care pluteşte peste capetele noastre, sub ocrotirea lui viaţa se face mai aspră, dar sufletul se primeneşte şi se avîntă mai îndrăzneţ spre lumină.

Acest duh cu paloşul de foc s-a sălăşluit şi la noi.

Pedeapsa lui se va simţi. Toţi acei care în trecut au umblat pe căile strîmbe ale norocului vor avea prilejul să cunosacă rostul necruţător al vremii. Se va scormoni ca într-un vîrtej vîltoarea păcatelor şi se va şterne în vederea deaproapelui, ca să-şi ceară judecata. Vor fi clipe de răsplată, vor fi clipe de biruinţă toate aceste pedepse. Ele vor curăţi drumul poporului nostru de multe stîrvuri sufleteşti. Pe urma lor nu vom mai întîlni nici pe trădătorii care pentru arginţi au vîndut soarta unui neam, fie în Camera de la Budapesta, fie în gazetele închiriate de nemţi care se strigau la Bucureşti pe Calea Victoriei... Dar primenirea va fi mai largă, întrebările se vor înmulţi, valul de sănătate va creşte, undele lui vor pătrunde în toate ascunzişurile vieţii noastre.

E bine aşa !

Să aducem mulţumiri lui Dumnezeu că ne-a împărtăşit de-o asemenea viaţă care pusă în slujba gîndurilor curate îşi poate găsi răsplata ei. Cetăţeni în ţară nouă, pregătiţi-vă pentru ce ! În curînd întorşi la căminurile noastre, pe toţi ne-aşteaptă munca frumoasă şi rodnică a unui neam, care scuturîndu-se de duşmanii lui de veacuri e chemat să-şi dureze pentru casa lui temelii trainice din adevăr şi dreptate.

În România nouă

Acum cîtva timp mi-a fost dat să întîlnesc un om fericit. Este un vechi prieten care a sosit, ca noi toți, de pe malurile Dîmboviței. Ca și noi, îl știam agitat de aceleași griji, de aceeași speranță și mă dezobișnuisem să-l văd apatic. Nu erau și ale sale toate temerile noastre și toate îndoielile noastre? Ca notă particulară pariziană, îl cunoscusem întristat de asemenea de aceeași melancolie pe care o răspîndea Conferința de pace asupra națiunilor mici; și, ca român, el trăia desigur toate neliniștile pe care le poate inspira problema consolidării noastre de mîine. Iată de ce m-a surprins seninătatea sa și, în timp ce-i strîngeam mîna, ochii mei privea în ai săi cu o curiozitate mare.

Mi-a surîs cu dulceață:

— Înțeleg uimirea ta. Îți pare ciudat, nu-i așa, ca unul de-ai noștri poate — în aceste zile tulburate și indecise — să trăiască cea mai mică satisfacție. Dar vei înțelege cînd îți voi explica motivul bucuriei mele.

Și, observînd aerul meu discret și misterios, a început să rîdă molcom:

— Oh! Nu... Nu-i ceea ce bănuiești... N-am dejunat cu nici un personaj important, n-am discutat despre Conferința de la Prinkipos, nici cu privire la șansele Societății Națiunilor... Nu... Vin dintr-un loc mult mai modest, dar mai reconfortant pentru noi.

— Și care-i locul acesta?

— Este România nouă...

O umbră gravă a trecut peste fruntea prietenului meu. El continuă cu un accent convins:

— Și știi unde am găsit această Românie nouă? Într-unul din forturile pariziene, la Champigny, pur și simplu. Cinci sute de soldați transilvăneni, voluntari în armata franceză, sînt găzduiți acolo. I-am văzut și nu voi putea să-ți descriu puternica impresie morală pe care mi-a produs-o această vizită. I-am văzut de aproape pe acești voiajori pe care magia unei idei i-a reunit într-o singură tabără. Fețele lor bronzate de războinici, privirea lor severă reflectau aceeași pasiune nedomolită și lucrurile acestea m-au emoționat. Și, în timp ce treceau prin fața mea în sunetele trîmbiței și pasul lor marțial bătea ritmic pămîntul, pentru a dispare în cele din urmă în depărtare, mi-am dat seama că o tragedie mută planează din umbra fiecăruia din ei, că o istorie intimă se ascundea

în fundul sufletului lor. Și, totuși, instinctul lor de țărani iubitori ai gliei și ai soarelui triumfa asupra impulsurilor individuale. Epopeea neamului îi strîngea într-un singur mănunchi. Pentru a se bate cu nemții ei nu au cerut decît un drapel care să fluture în fața ochilor lor și o armă în mîini... Ofițerii lor francezi îi iubeau mult. Le va fi greu să se despartă de ei — mi-au mărturisit ofițerii — cînd soldații noștri vor părăsi Franța. Aproape că le vine să-i însoțească acolo, în Transilvania lor. „Dacă-ați ști cît sînt de buni și de ascultători — îmi spunea căpitanul lor. Dacă ați vedea cu ce religiozitate își cîntă cîntecele și cu cîtă pietate își celebrează sărbătorile..." Eu, de asemenea m-am apropiat de ei, le-am împărtășit noutăți de pe meleagurile lor, am încercat să le descriu mirajul unității naționale din Adunarea de la Alba Iulia. Ei mă ascultau calmi și liniștiți, cu privirile pierdute în depărtare și cu ochii plini de lacrimi. Mi se părea că în jurul nostru se țesea atmosfera mistică proprie bisericilor patriarhale ale Ardealului. Soldații noștri mi-au spus că ei așteaptă încheierea păcii pentru a se întoarce la casele lor, dar că ei încă mai rămîn, să-i aștepte pe soldații francezi și că ei sînt gata să se bată dacă acest lucru li se cere... Despărțindu-mă de ei, le-am strîns mîna cu timiditate ; apoi, întrebîndu-i dacă le pot fi util în vreun fel, ei mi-au răspuns în cor : „Mulțumim, domnule ! Avem tot ceea ce ne trebuie." Unul singur, cu un aer visător, a schițat un gest afirmativ. M-am apropiat de el. Avea ochii negri, profunzi, și reprezenta pentru mine tipul de om care trăiește în Carpați. La întrebarea mea, el a răspuns încet, aproape șoptind : „Aș dori să am un fluieraș, domnule. Un fluieraș pentru a putea să cînt cîte puțin seara..."

Ei bine — continuă interlocutorul meu — în acești țărani ai Transilvaniei și României, în natura lor robustă, în moralul lor patriarhal, în instinctul latinității lor antice, eu personal văd noua Românie. În timpul acestui război, în cursul căruia poporul nostru a trebuit să treacă un greu examen în fața lumii întregi, ei sînt aceia care vor salva atît prestigiul nostru moral cît și existența noastră politică. În aceste zile în care o nouă formă de stat este în curs de formare, ei sînt aceia care sînt chemați să formeze baza edificiului nostru politic și social. De asemenea, dorința mea cea mai arzătoare este ca străinătatea să se fi pătruns de acest adevăr și ca ea să se străduie să descifreze, în rîndurile masive ale țăranilor noștri, veritabilul mister al latinității dunărene, adesea compromisă de elasticitatea morală a păturilor suprapuse... Rolul vostru, al acelora care știți să mînuiți condeiul, este mai presus de orice să proclamați la Paris acest adevăr și toate consecințele logice ce decurg din el.

*
* *

N-am făcut decît să transcriu aici cuvintele prietenului meu, acele cuvinte care rezumă, în spontaneitatea lor emoționantă, programul spiritual al tuturor acelora care, gîndind clar, doresc să construiască România Mare, o Românie nouă. Această transformare va fi opera noastră de salvare. Ea ne așteaptă. Ea nu va putea să fie îndeplinită decît de aceia care vor avea mijloacele de a discerne psihologia poporului nostru, însăși izvorul forței sale. Fluierul, pe care în nostalgica sa reverie îl cerea soldatul de la Champigny, este flautul fermecat care va marca pașii noștri de mîine.

Izolații, care n-au auzit, și ignoranții, care nu au înțeles apelul său, vor avea puține de spus în România nouă.

Paris, joi, 6 februarie 1919

Domnilor,

Regretatul nostru autor dramatic Caragiale, unul din geniile pe care le-am avut și, probabil, inteligența românească cea mai lucidă, mi-a spus odată, într-una din acele confesiuni emoționante intime de care artiștii sînt cu adevărat capabili : „Nu cunosc decît un singur suveran literar, a cărui strălucire mă copleșește și care mă uimește prin proporțiile sale gigantice și acesta este Shakespeare.

Oridecîteori îl văd în fața mea, simt trecînd prin atmosferă destine umane. Și în asemenea momente nu îndrăznesc să scriu. Mi-e rușine și mi se face frică."

Memoria mea evocă aceste momente astăzi, domnilor, în dorința de a exprima glorioasei națiuni britanice venerația profundă pe care poporul nostru o are cu privire la ea. Cred că sentimentul de grandoare pe care gigantul de la Stratford îl inspiră Republicii Literelor este realizat în egală măsură în patria sa în domeniul valorilor politice ale umanității. Talerele balanței istoriei universale moderne oscilează în funcție de locul în care Marea Britanie își aruncă sabia. Aici este un adevăr devenit axiomă pentru întreaga omenire. Ea influențează de secole spiritul de prevedere politică a popoarelor de pe toate continentele.

Ce poate fi deci mai natural, domnilor, decît ca poporul nostru — strivit de o atît de lungă opresiune germano-maghiară din primele zile ale cataclismului mondial — să descifreze logica istoriei și să cunoască meandrele propriului său destin, punîndu-și această întrebare : „Ce va face Anglia ?"

Această întrebare era legitimă. Căci acolo, în Orientul nostru îndepărtat, ne dăm seama perfect, la fel ca și alții, că acolo unde va fi Marea Britanie va fi onestitatea tradițională, va fi cea mai sigură apreciere a principiilor morale, va fi cea mai puternică tensiune a energiei umane, va fi victoria. Atitudinea acestei mari națiuni era pentru noi argumentul suprem. Din momentul în care ea s-a decis, noi am înțeles că poporul nostru a ajuns la o cotitură a istoriei sale și că procesul milenar cu inamicii săi era pe cale să ia sfîrșit. Instinctul său de conservare s-a declarat și trebuie să mărturisim astăzi că el nu s-a înșelat. Prestigiul Angliei a cîștigat din nou o strălucită consacrare, în timp ce cauza noastră este în preajma găsirii unei soluții echitabile.

Războiul pe care l-am purtat noi, domnilor, a fost un război greu, plin de sacrificii și de probe dureroase. Conștiința ne dictează să mărturisim că ne-au lipsit mijloacele pentru a valorifica la maximum energia rasei noastre. Avem curajul să declarăm că n-am știut întotdeauna să evităm erorile ; dar aceste erori vor ascuți în viitor spiritul sănătos de autocritică care ne va conduce conștiințele. Două lucruri nu vor putea niciodată fi negate poporului român : valoarea sa militară și conștiința sa politică. Lor li s-au dedicat atîtea sacrificii născute din unanimitatea de sentiment și din forța sa în vederea triumfului final.

În această luptă acerbă, Anglia ne-a acordat ajutorul ei de neuitat. Fără ajutorul ei material, brațele ar fi rămas neputincioase. Cu aceeași noblețe ea ne-a sprijinit în perioada în care noi treceam prin cea mai mare nenorocire. Cuvintele domnului Balfour care a declarat tratatul de la București ca „nul și neavenit" au accentuat în mod generos din nou continuitatea alianței noastre în zilele în care Mackensen domnea în patria noastră oropsită ; aceste cuvinte ne ușurează și ne dau încredere. De asemenea recunoașterea de către guvernul britanic a Consiliului unității noastre naționale [1] constituie un nou act de justiție care angajează întreaga noastră recunoștință.

Sîntem convinși, domnilor, că în areopagul destinat să pună viitorul omenirii pe baze mai stabile, aceeași apreciere justă, aceeași simpatie se vor manifesta pentru noi. Avem convingerea că Marea Britanie va consfinți unitatea politică a poporului nostru, unitate pe care voința unanimă a românilor a udat-o cu sînge.

Este pentru prima oară, domnilor, în istoria noastră că soarta întregii noastre națiuni este influențată într-un mod determinant de către Anglia. Fiți convinși că vom ști în viitor să tragem toate consecințele acestei alianțe. Din punct de vedere politic, aceasta este calea pe care o vom urma, dîndu-ne seama că numai cu această condiție noul nostru stat va fi la adăpost de influența germanică și că astfel va rămîne imunizat la această influență pentru totdeauna.

Dar ceea ce dorim noi, și aceasta în propriul nostru interes, ar fi o binefăcătoare intimitate spirituală între cele două popoare ale noastre.

În afară de alianța politică, în afară de raporturile economice cu Marea Britanie, noi dorim de asemenea, domnilor, impulsiunile morale ale culturii engleze. În consecință eu exprim un sentiment general tot atît de puternic în România de ieri cît și în Transilvania unită cu România, mărturisind aici dorința noastră de a introduce în învățămîntul nostru limba lui Shakespeare, care ne va deschide porțile unui vast patrimoniu al inteligenței anglo-saxone.

Domnilor, o operă imperioasă de construcție politică și morală ne așteaptă în căminele noastre. Consolidarea internă a României noi nu poate fi concepută fără o democratizare reală și sinceră a vieții noastre politice. Numai îndepărtînd barierele strîmte ale trecutului, numai sacrificînd toate vestigiile feudalității și anacronismul, introducînd în arenă masele populare, ridicînd viitorul statului nostru pe suportul robust al admirabilei noastre țărănimi, manifestînd o largă toleranță politică și culturală cu privire la minoritățile etnice, vor putea spiritele clarvăzătoare să inaugureze o nouă viață în țara noastră. Și unde vom putea noi să căutăm un exemplu politic mai splendid pentru o asemenea reformă decît în aspectul reconfortant al sănătoasei democrații engleze? Totuși, pentru îndeplinirea acestei sarcini ne trebuie o operă de construcție morală. Noi vrem să punem în valoare marile calități de spirit inerente poporului nostru, dirijînd eforturile noastre în conformitate cu preceptele gîndirii occidentale. Civilizația anglo-saxonă, fondată pe libertatea de conștiință, pe spiritul de datorie și pe rigoarea morală, este poate cel mai prețios import reclamat de programul regenerării noastre.

Iată, domnilor, de ce, mulțumindu-vă pentru ajutorul pe care dumneavoastră ați binevoit a-l acorda pînă în prezent națiunii noastre, fie ca oameni politici, fie ca militari și publiciști, și al cărui ecou a pătruns pînă în straturile cele mai profunde ale opiniei noastre publice, vă rog să considerați această apropiere de astăzi numai ca un prolog al prieteniei noastre de mîine.

Beau cu emoție, domnilor, în cinstea acestei amiciții ! Prevăd numai consecințe faste. Și iată de ce cred că sînt mai român decît oricînd, în momentul în care strig din toată inima : „Trăiască Marea Britanie !“

Paris, joi, 16 martie 1919

Ordinea domnește în Transilvania

„Journal de Genève“ din 1 martie publică această foarte interesantă scrisoare de domnul Octavian Goga :

Domnul Octavian Goga, — scrie „Journal de Genève“ — *a cărui operă literară am avut ocazia s-o semnalăm și care face astăzi parte din guvernul Transilvaniei, ne-a scris din Paris :*

„Journal de Genève“ a fost în timpul cataclismului mondial o adevărată tribună pentru lumea civilizată, interesată în apărarea spiritului de dreptate împotriva forței brutale. Grație acestui sentiment de justiție care v-a ghidat întotdeauna în ceea ce privește popoarele oprimate, românii din Transilvania și din Ungaria au avut satisfacția deosebită de a-și vedea cauza lor justă apărată în coloanele jurnalului dumneavoastră. Prin această linie de conduită pe care ați trasat-o, dumneavoastră ați perpetuat tradiția de libertate de conștiință care a caracterizat permanent admirabila democrație elvețiană și v-a făcut să meritați recunoștința tuturor acelora care s-au emancipat de un jug secular.

Iată de ce, cunoscînd imparțialitatea judecății dumneavoastră, mă adresez dumneavoastră spre a cere ospitalitate pentru aceste rînduri destinate să dezmintă anumite afirmații inexacte pe care diverși oameni politici unguri le răspîndesc în Elveția, cu intenția de a crea o atmosferă ostilă poporului român.

Acești propagandiști unguri, reprezentanți ai vechiului anacronism politic și moral conform căruia Ungaria era un stat național maghiar, încearcă să facă să se creadă în străinătate că noi sîntem aceia care acum îndeplinim rolul odios de represori ai mi-

norităților etnice care trăiesc pe teritoriul național român. Presa elvețiană, în special, este asaltată de țipete de alarmă de care abuzează Ungaria interesată să răspîndească pe contul nostru tot felul de legende. Astfel, se vorbește de o „domnie a teroarei române“, și de „torturile la care sînt supuși funcționarii unguri în Transilvania“ și, ca supremă injurie, ne acuză de intoleranță religioasă contra protestanților unguri, care ar fi, chipurile, persecutați.

Or, eu tocmai am primit, prin intermediul unor curieri care au sosit de curînd la Paris din Transilvania, informații care mă autorizează să dau dezmințirea cea mai formală tuturor fanteziilor pe care Biroul de presă din Budapesta le răspîndește. Ordinea cea mai perfectă domnește în regiunile ocupate de trupele românești. Populația, cu ochii umpluți de lacrimi de bucurie, primește trupele române [...]. Relațiile sociale sînt normale ; vechii funcționari și-au păstrat locurile lor. Generalul Berthelot, care a vizitat toată Transilvania, a adresat guvernului nostru o scrisoare, care a fost făcută publică, prin care el își exprimă admirația sa pentru ordinea perfectă care domnește acolo.

În ceea ce privește chestiunea religioasă și punctul nostru de vedere cu privire la diversele biserici, este suficient să amintim că saxonii din Transilvania, vechi reprezentanți ai protestantismului, au adresat în ultimul timp, prin intermediul comitetului lor, adeziunea lor totală la unirea cu România. Acesta este — cred eu — un act care nu poate fi pus sub semnul întrebării și care dovedește libertatea absolută religioasă care domnește în Transilvania.

În rest, pentru ca opinia publică să-și dea seama mai bine de realitatea lucrurilor, voi reproduce aici un pasaj din decizia luată cu ocazia Adunării Generale de la Alba Iulia, ținută la 1 decembrie, în care peste o sută de mii de români au fixat punctul lor de vedere cu privire la minoritățile etnice :

1. Deplină libertate națională pentru toate naționalitățile care trăiesc în țară. Fiecare naționalitate va fi guvernată în propria sa limbă, de către propria sa administrație și de către funcționari care vor fi aleși din rîndurile fiilor săi. Fiecare naționalitate, va participa la puterea de stat în raport cu numărul populației sale ;

2. Toate confesiunile religioase sînt recunoscute ca egal legitime și se bucură de drept de autonomie.

Iată în ce spirit de largă libertate politică și culturală vor fi „torturați“ reprezentanții etnici străini de către românii din Transilvania.

Noi înșine am fost prea mult timp oprimați pentru ca dezagreabila atmosferă morală de opresori să nu ne repugne și experiența Ungariei ne-a servit în mod suficient pentru ca noi, la rîndul nostru, să repetăm crimele ei.

Octavian Goga
Membru al guvernului Transilvaniei

Paris, miercuri, 22 martie 1919

Altă țară, alte drepturi

Multe și grele sînt frămîntările prin care i-a fost dat neamului nostru să treacă de cîțiva ani încoace. Fiecare zi din această vreme a adus mai multă schimbare decît veacuri întregi de nemișcare și amărăciune din trecut. Din acest zbucium grozav, în sfîrșit dreptatea s-a ridicat biruitoare. Din lacrimi și din sînge a ieșit Unirea noastră. Astăzi sîntem una. Cei din Regatul de ieri, cu cei din Ardeal și din Basarabia, alcătuiesc același trup. În curînd, de aici de la Paris, unde se pecetluiește soarta omenirii, se va spune și cuvîntul hotărîtor, care va da cea din urmă întărire orînduirii noastre de acasă.

Inima fiecăruia dintre noi și cu deosebire inima voastră, dragi soldați, care așteptați întoarcerea pe la căminuri, trebuie să tresalte de bucurie. Voi, care ați adus jertfa sîngelui, aveți și înțelegerea dreaptă a lucrurilor. Voi vă dați seama, de acolo din chinurile înfricoșate ale pribegiei prin străini, ce va să zică apropierea fraților la aceeași vatră străbună. Voi însă pătrundeți cu mintea voastră și binefacerile acestor vremuri schimbate. Știți că în viața proaspătă care ne așteaptă, cu hotarele întregite, o mulțime de înnoiri vor fi chemate să ușureze soarta poporului nostru și mai ales traiul plugarilor de la sate, care sînt și rămîn încă multă vreme temelia de căpetenie a neamului.

Cu deosebire două lucruri sînt care în statul ce s-a croit acum vor aduce o primenire în trebile obștești. Mai întîi este așezarea nouă a pămîntului pe seama țăranilor. Veți fi auzit cei mai mulți, că după începutul războiului românesc, cîrmuitorii Țării, înțelegînd mai limpede ca oricînd rostul unei țărănimi bine întemeiate,

au chibzuit că a sosit timpul ca să se facă o împărțire dreaptă de proprietate, dîndu-i-se astfel prilejul fiecărui țăran să ajungă gospodar stăpîn pe un petec de moșie. Astfel s-a hotărît, la Iași, împroprietărirea pe zece pogoane a fiecărui țăran lipsit de pămînt, avînd a se da această sporire din moșiile boierești, care vor fi răscumpărate cu prețul cuvenit și plătite sub ocrotirea statului cu mare înlesnire de către săteni. Ați auzit că măria sa regele a mers înainte cu pilda în această îmbunătățire, dînd de la început moșiile Coroanei, pentru înstărirea celor de jos. Ei bine, astăzi aceeași schimbare se petrece și în Transilvania. Pe toată întinderea Patriei noastre unite luminează un singur gînd : vrem să facem o țară sănătoasă în care o țărănime bine închegată să iubească pămîntul cu dragoste de stăpînitor.

Totuși mai este însă o schimbare care e menită să îndrumeze pe altă cale viața de la sate. Aceasta este a doua lege de la Iași și care astăzi se chibzuiește și dincolo de Carpați și dincolo de Prut.

Este : *votul obștesc.*

Ivirea zilelor noi nu poate însemna pentru mulțime numai o mai prielnică împărțire a bunurilor trupești. Trebuie dezrobit și sufletul de capiștea întunericului. Țărănimea noastră a dat dovezi de atîta înțelepciune în aceste zile tulburi de grea obidă, a arătat atîta cumpăt în suferință și atîta pricepere în datoriile către țară că orice minte luminată și-a dat seama și de drepturile sufletești ce i se cuvin. Iată de ce, s-a zis cu drept cuvînt, trebuie, din țăranul care ieri a fost soldat, să facem astăzi un gospodar și mîine un cetățean. Iubitorii nefățăriți ai satelor s-au gîndit, deci, ca în viața largă a tuturor drepturilor obștești poporul întreg să fie de azi înainte cel care sfătuiește asupra sorții lui. S-a primit deci și la noi legea, care aici în Franța și în alte părți de un timp îndelungat conduce politica Țării : legea votului universal.

Unde este schimbarea între ce a fost și ce va fi pe urma acestei legi, veți înțelege cînd veți sta puțin pe gînduri și veți judeca rostul ei. Votul obștesc este dreptul de alegere pe care de aci înainte îl va avea fiecare cetățean, pentru alegerile din comună, din județ și pentru alegerile de Cameră. Aduceți-vă aminte, cum a fost ieri, ca să vă dați seama de schimbarea de mîine. În România erau cele 3 colegii în care un număr restrîns avea dreptul să trimită deputat la București. Cuvîntul țăranului nu trăgea în cumpănă în această alcătuire, nu trăgea deci nici interesul lui. Legile care se aduceau de oameni a căror rădăcină Constituția țării n-o pusese în sufletul mulțimii, nu puteau fi legi care să răspundă nevoilor celor mulți. Altfel glasul adevărat al satelor răsuna rar și meșteșugit numai acolo în casa legilor din Capitală. Acolo încalte

nici nu se mai pomenea de drept de alegător, fiindcă jandarmii unguri și cnutul cazacilor sugrumau orice libertate de cetățean pe seama țăranului român.

Bine, să pătrundem ce lume nouă ne așteaptă acasă, atunci cînd fiecare țăran cu votul lui va veni la alegere de deputat. Viața întreagă a țării cu toate rosturile se așează pe o temelie nouă. Cîrmuitorul trebuie să coboare în mijlocul mulțimii, să pipăie durerile ei, să-i priceapă năzuințele, să-i sprijinească interesele. Legile care se vor aduce vor trebui să ție socoteală de trebuințele acestei mulțimi de alegători, fiindcă votul lor le poate schimba oricînd spre binele ei. De apăsarea celor nevoiași nu mai poate fi vorba în această orînduire viitoare, fiindcă ei, cei mulți, cu cuvîntul lor își vor trimite pe omul de încredere să-i apere. Vedeți, deci, cum în asemenea împrejurări lucrurile se schimbă. Țăranii prin acest drept ajung să-și vadă soarta în mîinile lor. De la ei va depinde de azi înainte îndrumarea neamului, de la judecata lor povățuită de cinste și de dreptate.

Este o puternică prefacere ale cărei roade noi, iubitorii satelor, le așteptăm cu încredere.

Să nădăjduim că bunul simț strămoșesc care a călăuzit poporul nostru prin atîtea veacuri de împilare se va arăta și la această nouă răspîntie a vremilor.

Cetățeni ai istoriei să fie țăranii noștri, cum au fost soldați ai datoriei pe cîmpul de luptă, și atunci România nouă va putea sta cu fruntea ridicată în fața oricărui colț luminat din omenire.

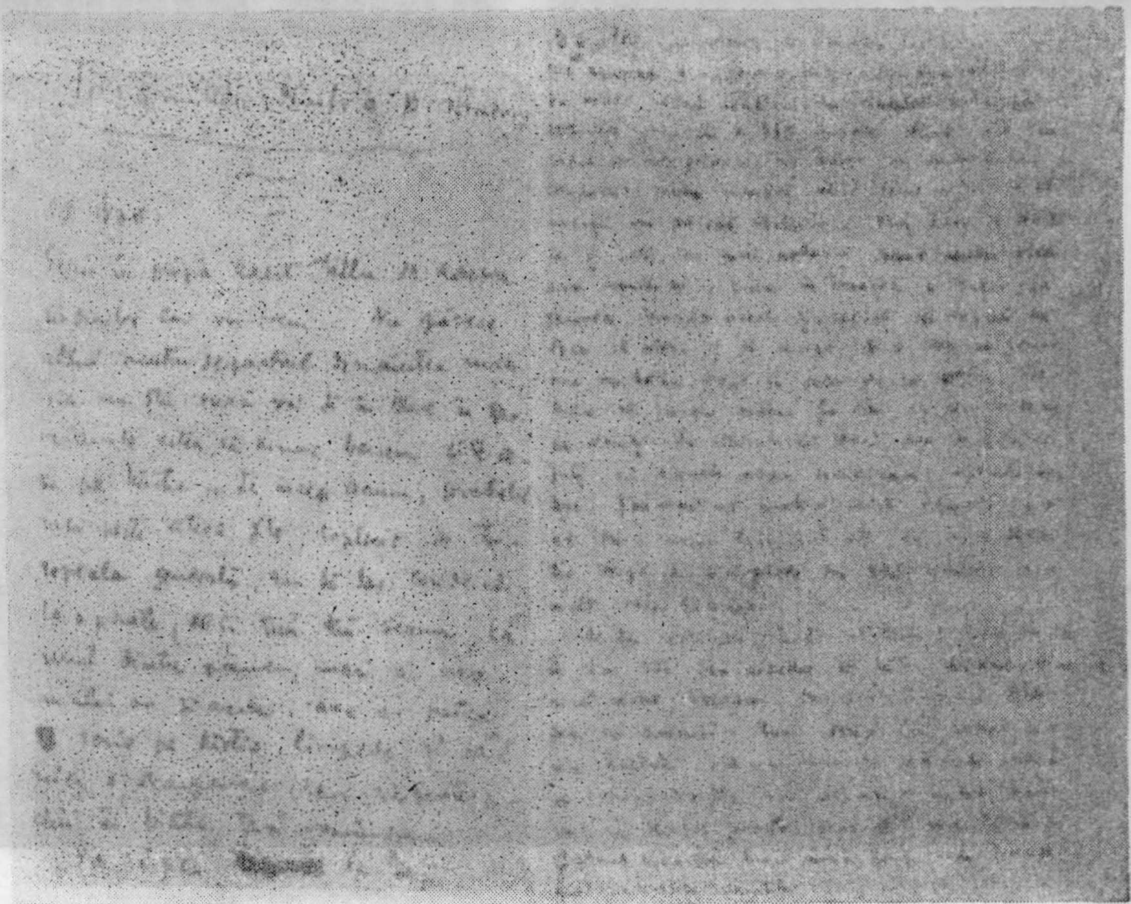

PORTRETE ale tribunului luptei pentru Unirea tuturor românilor, Octavian Goga.

O. Goga

FACSIMIL din jurnalul intim al lui Octavian Goga.

ROMÂNIA

FOTOCOPIA întîiei pagini a ziarului de front „România" — în conducerea redacției căreia a lucrat O. Goga.

ROMÂNIA NOUĂ

ROMANIA MARE

FOTOCOPII de pe publicaţii la care a colaborat Octavian Goga (perioada februarie 1917 — martie 1919).

DEPUNEREA jurămîntului de către voluntarii români transilvăneni (Iași, 7 iunie 1917).

ASPECT din timpul Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia (1 Decembrie 1918).

SURSE DOCUMENTARE
ȘI NOTE BIBLIOGRAFICE

DEPUNEREA jurămîntului de către voluntarii români transilvăneni (Iaşi, 7 iunie 1917).

ASPECT din timpul Marii Adunări Naţionale de la Alba Iulia (1 Decembrie 1918).

— SPRE BIRUINȚA, articol de fond publicat în „România" — organ al Apărării Naționale, Iași, anul I, nr. 1, joi 2 februarie 1917.

1. Se referă la membrii redacției noului ziar de front „România".

— CRIMĂ ȘI PEDEAPSĂ, „România", I, nr. 2, vineri 3 februarie 1917.

1. Este vorba de generalul Alexandru Socec, despre degradarea și osîndirea căruia am vorbit în Studiul introductiv.

— LA SICRIUL UNEI IDEI — CU PRILEJUL MORȚII LUI AUREL POPOVICI, „România", I, nr. 4, duminică 5 februarie 1917.

1. Aurel C. Popovici — publicist și om politic român, între conducătorii partidului național și ai mișcării memorandiste (1892—1894) din Ardeal ; o vreme adept al tezei federaliste, pentru ca ulterior să-și revizuiască opiniile militînd pentru unirea Transilvaniei cu România.
2. La 28 iunie 1914 este asasinat la Sarajevo, de către naționaliștii sîrbi, moștenitorul tronului Austro-Ungariei, arhiducele Franz Ferdinand ; pretext pentru imperiali să declanșeze întîia mare conflagrație mondială.
3. 14 august 1916. În consiliul de coroană de la Cotroceni s-a hotărît intrarea României în războiul pentru Unirea cu provinciile de sub stăpînirea străină austro-ungară. Alăturîndu-se țărilor Antantei — care consimțiseră prin tratat legitimile noastre aspirații de unitate națională — România declară război Austro-Ungariei, înaintînd cu armatele în Ardeal.

— CĂTRE ȚĂRANII SOLDAȚI, „România", I, nr. 5, luni 6 februarie 1917.

— TRĂDĂTORII, „România", I, nr. 9, vineri 10 februarie 1917.

1. Este vorba de același general Alex. Socec.
2. Generalul Ion Dragalina, comandant al Armatei I române, rănit mortal pe cînd conducea apărarea eroică de la Jiu (toamna anului 1916).

— CIORILE (poezie), „România", I, nr. 10, sîmbătă 11 februarie 1917.

— SĂ VORBEASCĂ FRONTUL..., „România", I, nr. 18, duminică 19 februarie 1917.

— DRAGĂ TANI (scrisoare expediată de Octavian Goga soției sale, Hortensia, aflată în pribegie), Biblioteca Centrală de Stat, Fond Corespondență O. Goga, ms. nr. 5343. Original.

1. Gazeta la care se referă Goga este chiar ziarul de front „România".

2. În această perioadă Octavian Goga publică în „România" și articolele: „De vorbă cu principele Carol" (7 februarie 1917); „Inima unei regine" (16 februarie); „Regele nostru" (17 noiembrie 1917).
3. Articolul respectiv a apărut în „România", I, nr. 19, 8 martie 1917.
4. Colonelul Alexandru Sturdza, fiul cunoscutului om politic liberal D. A. Sturdza, comanda o Divizie în cadrul Armatei a II-a (general Al. Averescu) cînd a săvîrșit actul de trădare națională, trecînd la inamic.
5. Lt. col. Crăiniceanu, fiu al generalului Gr. Crăiniceanu, fusese în complicitate de trădare națională cu colonelul Sturdza; este prins înainte de a trece la inamic, judecat, condamnat la moarte și executat.
6. A se avea în vedere că mama reginei Maria era sora țarului Alexandru II al Rusiei.
7. Cons. Diamandy era pe atunci ministrul României la Petrograd.

— MULT STIMATE DOMNULE COLONEL (epistolă expediată de Octavian Goga pe cîmpul de luptă, lt. colonelului adjunct D. Gherculescu, comandantul Regimentului 4 Vînători și al Brigăzii 4 Infanterie), Arhivele Statului Iași, colecția „Documente", P. 557/4. Original.
1. Nerva Paul, fiul profesorului ieșean Ioan Paul, la care stătea Octavian Goga în gazdă.
2. Ordinul de zi a apărut în „România", I, nr. 28, 1 martie 1917.

— O NOUĂ PERSPECTIVĂ, „România", I, nr. 30, vineri 3 martie 1917.
1. „Legămîntul nefiresc" era Tratatul secret de alianță semnat în anul 1883 de România cu Austro-Ungaria și Germania.

— LINIȘTEA MORALĂ, „România", I, nr. 32, duminică 5 martie 1917.

— TRIUMFUL EUROPEI, „România", I, nr. 41, marți 14 martie 1917.
1. „Răspunsul" Rusiei: izbucnirea revoluției burghezo-democrate, la 27 februarie 1917.

— DRAGĂ TANI (scrisoare expediată de Octavian Goga soției sale, Hortensia, aflată în pribegie), Biblioteca Centrală de Stat, Fond Corespondență O. Goga, ms. nr. 5342. Original.
1. I. Fermo — ziarist, partizan politic al lui Take Ionescu.
2. Generalul Zaharov, comandant al trupelor rusești din Moldova, nu este înlocuit „prin generalul Gurko", ci prin generalul Scerbacev.
3. Poklewsky-Koziel era ministrul Rusiei țariste în România.

— O ZI MARE — AMERICA DECLARĂ RĂZBOI GERMANIEI, „România", I, nr. 46, vineri 24 martie 1917.
1. Statele Unite ale Americii declară război Germaniei la 24 martie/6 aprilie 1917.

— [AM VENIT LA PETROGRAD...] (fragment dintr-o cuvîntare rostită de Octavian Goga în aprilie 1917), Biblioteca Academiei Române, Cabinetul de manuscrise, Arhiva Octavian Goga, mapa III, varia 35.
1. Citām din *Memoriile* lui I. G. Duca: „Într-adevăr, la 21 martie regele a plecat pe front la Armata II-a de sub comanda lui Averescu și la Răcăciuni fiind în ziua de 22 martie, sub un nuc pe o luncă dintre șoseaua națională și dealul Siretului, a rostit în fața trupelor adunate acolo un discurs senzațional în care se aflau următoarele cuvinte: «Vouă fiilor de țărani care ați apărat cu brațul vostru pămîntul unde v-ați născut, unde ați crescut, vă spun eu, regele vostru, că pe lîngă răsplata cea mare a izbînzii, care va asigura fiecăruia recunoștința neamului nostru întreg, ați cîștigat totdeodată

dreptul de a stăpîni într-o măsură mai largă pămîntul pe care v-ați luptat... Vi se va da și o largă participare la treburile publice»." Text manuscris.

— [TRAGEDIA NOASTRĂ...] (fragment dintr-o cuvîntare rostită de Octavian Goga, la Petrograd, în aprilie 1917), Biblioteca Academiei Române, Cabinetul de manuscrise, Arhiva Octavian Goga, mapa III, varia 51 a-b.

— CUM VORBEȘTE ARDEALUL, „România", I, nr. 100, duminică 14 mai 1917.

1. *Manifestul* (sau *Declarația*) de la Darnița pe care, în părțile lui esențiale, l-am reprodus în Studiul introductiv.

2. Despre renegatul Vas. Mangra vorbește Octavian Goga în studiul „Prigonirea ungurească contra românilor din Transilvania și Ungaria", publicat în ediția de față.

— PETROGRADUL REVOLUȚIONAR, „România", I, nr. 115, marți 30 mai 1917.

— AU VENIT ARDELENII, „România", I, nr. 123, miercuri 7 iunie 1917.

— [CUVÎNTAREA DIN PIAȚA UNIRII] — cu prilejul sosirii primilor voluntari transilvăneni și bucovineni spre a se înrola în armata română — publicată în „România", I, nr. 126, sîmbătă 10 iunie 1917.

— ACUM ÎNCEPE RĂZBOIUL NOSTRU, „România", I, nr. 131, joi 15 iunie 1917.

1. În anii neutralității României (1914—1916), propaganda germană reușise să corupă în interesul cauzei Puterilor Centrale 2—3 organe de presă și cîțiva oameni politici, publiciști, între care faimosul Gh. Bogdan-Pitești, N. Fleva, Al. Bădărău.

— FEMEIA RUSĂ, „România", I, nr. 135, luni 19 iunie 1917.

— MAIORESCU — UN PETRONIU CARE N-A ȘTIUT SĂ MOARĂ, „România", I, nr. 139, luni 23 iunie 1917.

1. Consiliul de coroană ținut la Cotroceni în ziua de 14 august 1916, cînd s-a hotărît intrarea României în război de partea Antantei, în vederea dezrobirii și unirii provinciilor românești aflate sub asuprirea austro-ungară.

— SCRIITORII RUȘI, „România", I, nr. 143, marți 27 iunie 1917.

— DOUĂ FORȚE UNITE — ȚARA ȘI FRONTUL, „România", I, nr. 150, marți 4 iulie 1917.

— SÎNGE ȘI CERNEALĂ, „România", I, nr. 164, sîmbătă 8 iulie 1917.

1. Von Busche și Ottokar Czernin — foști miniștri ai Germaniei și, respectiv, Austro-Ungariei la București.

— CĂTRE SOLDAȚII ROMÂNIEI MARI, „România Mare", Foaia Voluntarilor Români din Austro-Ungaria Kiev, anul I, nr. 1, joi 20 iulie 1917.

— DREPTURI ȘI PĂMÎNT, „România", I, nr. 167, sîmbătă 22 iulie 1917.

— ZILE MARI, „România", I, nr. 178, miercuri 2 august 1917.

— UN POPOR LUPTĂTOR — CEHII, „România", I, nr. 180, vineri 4 august 1917.

— DREPTUL NOSTRU, „România", I, nr. 181, sîmbătă 5 august 1917.

1. A. J. Balfour, ministru de externe al Angliei.

— HORA MORȚII (poezie), reprodusă din volumul *Din larg* (Poeme postume), ciclul „Război", București, 1939.

— NE ÎNVAȚĂ MĂRĂȘEȘTII..., „România", I, nr. 183, marți 8 august 1917.

— PĂMÎNT ȘI CER (poezie), „România", I, nr. 184, miercuri 9 august 1917.

— TALPA ȚĂRII, „România", I, nr. 205, sîmbătă 2 septembrie 1917.

— POVESTE VECHE (poezie), reprodusă din volumul *Din larg* (poeme postume), ciclul „Război", București, 1939.

— ÎNCEP SĂ NE CUNOASCĂ..., „România", I, nr. 224, duminică 24 septembrie 1917.

— NU MOARE FILIPESCU... „România", I, nr. 230, duminică 1 octombrie 1917.

1. Octavian Goga se referă la același Consiliu de coroană de la Cotroceni (14 august 1916).

— DRUMUL UNUI APOSTOL — PROFESORUL T. G. MASARYK, „România", I, nr. 254, miercuri 10 octombrie 1917.

— O CĂLĂTORIE URÎTĂ, „România", I, nr. 257, joi 2 noiembrie 1917.

1. Octavian Goga, însuși, cade în capcana propagandei ieftine — exagerînd, îngroșînd tonurile în caracterizarea unei culturi în fond remarcabile și unui popor demn de prețuire, dincolo de impulsurile imperialiste ale cancelariilor Kaizerilor și dincolo de condițiile speciale pe care le dictează starea de beligeranță. Indignarea nemăsurată a lui Goga izvorăște și din știutele suferințe de nedescris îndurate de patria română, călcată ani de zile de cizma inamicului cotropitor.

— CLEMENCEAU, „România", I, nr. 263, joi 9 noiembrie 1917.

— UN MARE EVENIMENT — AMERICA DECLARĂ RĂZBOI AUSTRO-UNGARIEI, „România", I, nr. 277, sîmbătă 25 noiembrie 1917.

1. La 26 noiembrie/9 decembrie 1917 se încheie la Focșani armistițiul dintre România și Puterile Centrale, ca urmare a condițiilor militare intervenite pe frontul oriental după armistițiul ruso-german de la Brest-Litovsk (22 noiembrie/5 decembrie 1917).

— NU S-A SCHIMBAT NIMIC, „România", I, nr. 284, duminică 3 decembrie 1917.

— DRAGĂ GHIBULE (scrisoare expediată de Octavian Goga lui Onisifor Ghibu, la Chișinău), transcrisă din volumul O. Ghibu, *Amintiri despre O. Goga. Cu 21 de scrisori ale lui*, Sibiu, 1943.

1. Omul în numele căruia vorbea Octavian Goga: ministrul Franței în România, Saint-Aulaire.

— DRAGĂ GHIBULE (scrisoare expediată de Octavian Goga lui Onisifor Ghibu, la Chișinău) transcrisă din volumul O. Ghibu, *Amintiri despre O. Goga. Cu 21 de scrisori ale lui*, Sibiu, 1943.

1. Fina era soția lui Onisifor Ghibu, Veturia.

— PROCES-VERBAL, transcris din arhiva de familie Onisifor Ghibu, prin bunăvoința fiului acestuia, Octavian Ghibu.

— PLANUL DE ACȚIUNE AL COMITETULUI, transcris din aceeași arhivă de familie Onisifor Ghibu.

— VORBESC TĂCERILE (poezie), „România nouă" (Chișinău), anul II, nr. 67, duminică 8 aprilie 1918.

— *PREFAȚĂ*, la volumul *Campania română din 1916*, Iași, 1918.

— DE PROFUNDIS (poezie), reprodusă din volumul *Din larg* (Poeme postume), ciclul „Război", București, 1939.

— AFARĂ TRECE MOARTEA (poezie), reprodusă din volumul *Din larg* (Poeme postume), ciclul „Război", București, 1939.

— CEAHLĂUL (poezie), reprodusă din volumul *Din larg* (Poeme postume) ciclul „Război", București, 1939.

— DOMNILOR (discurs rostit cu ocazia proclamării la Paris de către Adunarea Generală a românilor din provinciile asuprite și din Regat, a Consiliului Național al Unității Române, 3 octombrie 1918), „La Roumanie", Paris, anul I, nr. 39, joi 10 octombrie 1918.

1. Tratatul de pace de la București, dintre România și Puterile Centrale, s-a încheiat la 24 aprilie/7 mai 1918. României i se răpea Dobrogea, i se impunea o rectificare de frontieră în Carpați și o înrobitoare convenție economică. Acest tratat odios n-a fost nicicum sancționat de șeful statului român.
2. Cu referire la guvernul prezidat de Alexandru Marghiloman (în perioada 5 martie — 14 octombrie 1918).

— ÎN NOPȚI DE PRIBEGIE (poezie), „România nouă", II, nr. 195, sîmbătă 20 octombrie 1918.

— STIMATE AMICE (scrisoare expediată de Octavian Goga lui Const. Argetoianu, la Iași), transcrisă din manuscrisul *Pentru cei de mîine. Amintiri din vremea celor de ieri.*

1. Octavian Goga are în vedere Consiliul Național al Unității Române, proclamat la Paris, de către Adunarea generală a românilor din provinciile asuprite și din Regat, la 3 octombrie 1918.

— UNIREA TUTUROR ROMÂNILOR, „România nouă", II, nr. 207, sîmbătă 3 noiembrie 1918 ; *Pagini din lupta ardelenilor pentru Unire*, Chișinău, 1926.

1. În legătură cu acest material, ce reprezintă părți dintr-o proiectată broșură de propagandă pentru străinătate — dorim să subliniem că paginile respective au fost scrise în condiții deosebit de vitrege pentru neamul românesc, cînd trei sferturi din țară era cotropită de armate germano-austro-ungaro-turcești. Bun cunoscător al realităților din Transilvania, Octavian Goga prezintă opiniei publice de peste hotare situația românilor ardeleni aflați sub asuprirea imperiului austro-ungar, asuprire națională amplificată în contextul izbucnirii și desfășurării *primului război mondial*. „Crearea dualismului austro-ungar — releva secretarul general al partidului nostru, tovarășul Nicolae Ceaușescu, la adunarea festivă consacrată sărbătoririi a 65 de ani de la făurirea statului național unitar român — în cadrul Imperiului habsburgic și includerea Transilvaniei în Ungaria prin lichidarea statutului de principat autonom de care se bucurase timp de sute de ani a avut consecințe grave pentru români. În loc să se îndeplinească promisiunile făcute în cursul revoluției burghezo-democratice, de acordare a unor drepturi mai largi românilor, în Transilvania se desfășoară un proces de asimilare forțată, urmărind — evident, fără nici o șansă de izbîndă — schimbarea reali-

tăţilor istorice, deznaţionalizarea românilor şi modificarea structurii şi caracterului populaţiei. Se poate spune că prin această politică de restrîngere şi chiar de lichidare completă a drepturilor românilor — fapt criticat şi de cercuri şi personalităţi progresiste maghiare — perioada respectivă s-a înscris ca cea mai neagră din istoria poporului român din Transilvania.

Existenţa statului naţional român şi cucerirea independenţei au exercitat o puternică atracţie asupra românilor care se aflau sub dominaţia Imperiului oustro-ungar. Aceasta a dus la intensificarea luptei împotriva dominaţiei străine, pentru făurirea statului naţional unitar român...

A reieşit încă o dată clar că singura cale ce rămînea pentru poporul român din Transilvania asuprită de a-şi dobîndi drepturile legitime era calea luptei. Masele largi populare au respins alternativa cerşirii sau aşteptării pasive a libertăţii şi neatîrnării şi au păşit ferm pe drumul luptei pentru eliberarea de sub dominaţia Imperiului austro-ungar şi pentru unirea cu ţara" (Expunere la adunarea festivă de la 1 Decembrie 1983).

Aspectele surprinse de Goga vizează de fapt lumea claselor dominante, exploatatoare în imperiul dualist, a guvernanţilor înfeudaţi acestora care încercau în disperare de cauză să păstreze vechile structuri sociale ; faţă de masele populare şi faţă de personalităţile cu vederi înaintate ungare sau de alte naţionalităţi, poetul naţional a păstrat aceleaşi bune sentimente precum faţă de propriul său popor român.

2. Octavian Goga minimalizează pe nedrept însă voit mişcarea revoluţionară paşoptistă maghiară, cu gîndul evident de a dezvălui diversiunea Habsburgilor sintetizată în deviza *divide et impera*, care a funcţionat dureros în dauna forţelor revoluţionare române şi maghiare la anul 1849.
3. Tratatul secret de alianţă între România şi Austro-Ungaria, la care aderă şi Germania, s-a încheiat la Viena, 18/30 octombrie 1883.
4. În urma războaielor balcanice (1912—1913) s-a semnat Tratatul de pace de la Bucureşti — iulie, august 1913 — între România, Grecia, Muntenegru, Serbia şi Bulgaria.
5. Octavian Goga se referă la prima parte a campaniei noastre militare în Transilvania, cînd armatele române au ajuns pînă la Sibiu şi Sighişoara.
6. Fiind vorba de Manifestul (Declaraţia) de la Darniţa, din care am redat cele mai importante paragrafe în Studiul introductiv, n-am mai repetat textul în acest capitol din broşura lui Goga.
7. A se consulta, în acest sens, lucrarea lui Vasile Stoica — *În America pentru cauza românească*, Bucureşti, 1926.

— DOMNULE PREŞEDINTE, DOMNILOR, (alocuţiune rostită de Octavian Goga cu prilejul recepţiei solemne dată de oamenii de ştiinţă francezi în onoarea unor profesori universitari români, Paris, 17 noiembrie 1918), „La Roumanie", I, nr. 46, joi 28 noiembrie 1918.

1. Despre naţionalităţile din România, Octavian Goga a scris — mai pătimaş, mai obiectiv, în orice caz cu reale intenţii de a purta o discuţie constructivă — şi a publicat două articole în „România" : „August Müller" (10 martie 1917) ; „Datoria populaţiei noastre evreeşti" (19 martie 1917).

— DOMNILOR (alocuțiune rostită de Octavian Goga la recepția dată de *Societatea oamenilor de litere francezi* în onoarea fruntașilor luptei pentru unitatea românilor aflați la Paris, 9 decembrie 1918), „La Roumanie", I, nr. 48, joi 12 decembrie 1918.

— STIMATE DOMNULE MANIU, (scrisoare expediată de Octavian Goga, la Sibiu, lui Iuliu Maniu — președintele Consiliului Dirigent Român proclamat la Adunarea Națională de la Alba Iulia, 1 decembrie 1918), Biblioteca Centrală de Stat, Fond Corespondență O. Goga, ms. nr. 14696. Original.

1. A. Mocsonyi și V. Tillea erau tineri ardeleni intrați în focul luptei pentru realizarea marii Uniri a Românilor.
2. Consiliul Național al Unității Române, proclamat de Adunarea generală a românilor din provinciile asuprite și din regat, Paris, 3 octombrie 1918.

— AN NOU — VREMURI NOUĂ, „România Mare", Foaia Voluntarilor și Soldaților Români în Franța și Italia, Paris, anul II, nr. 27, marți 14 ianuarie 1919.

— ÎN ȚINTIRIM... (poezie), „România Mare", II, nr. 27, marți 14 ianuarie 1919.

— PEDEAPSA, „România Mare", II, nr. 28, vineri 24 ianuarie 1919.

— ÎN ROMÂNIA NOUĂ, „La Roumanie", I, nr. 55, joi 30 ianuarie 1919.

— DOMNILOR (discurs rostit de Octavian Goga la dineul *Amiciției anglo-române*, 2 februarie 1919), „La Roumanie", I, nr. 56, joi 6 februarie 1919.

1. Consiliul Național al Unității Române, constituit la Paris, 3 octombrie 1918.

— ORDINEA DOMNEȘTE ÎN TRANSILVANIA, „La Roumanie", I, nr. 60, joi 6 martie 1919.

— ALTĂ ȚARĂ, ALTE DREPTURI, „România Mare", II, nr. 33, miercuri 21 martie 1919.

[illegible] lapa criticat și de cercuri și personalități [illegible] ricația respectivă sau istoria ca cea mai neagră din istoria poporului [illegible]

[illegible] tel împotriva dominației străine, pentru făurirea statului [illegible] unitar român.

A relevat încă [illegible] pentru [illegible] nativa cerșirii sau așteptării pasive a libertății [illegible] plătit [illegible] pe drumul luptei pentru eliberarea de sub dominația [illegible] narea festivă de la 1 Decembrie 1983).

Aspectele surprinse de Goga vizează de fapt lupta claselor dominante, [illegible] acestora care încercau în disperare de cauză să păstreze [illegible] structurii sociale față de [illegible] cu vedere înaintate ungare sau de alte naționalități, poetul [illegible] română.

[illegible] versiunea Habsburgilor sintetizată în deviza [illegible], care a funcționat dureros în dauna forțelor revoluționare române și maghiare în anul 1848.

3. Tratatul secret de alianță între România și Austro-Ungaria, la care [illegible]

4. În urma războaielor balcanice (1912—1913) s-a semnat Tratatul de pace de la București — iulie, august 1913 — între România, Grecia, Muntenegru, Serbia și Bulgaria.

5. Octavian Goga se referă la prima parte a campaniei noastre militare în Transilvania, cînd armatele române au ajuns pînă la Sibiu și Sighișoara.

6. Fiind vorba de Manifestul (Declarația) de la Darnița, din care am redat cele mai importante paragrafe în Studiul introductiv, n-am mai repetat textul în acest capitol din broșura lui Goga.

7. A se consulta, în acest sens, lucrarea lui Vasile Stoica — *În America pentru cauza românească*, București, 1926.

— DOMNULE PREȘEDINTE, DOMNILOR, (alocuțiune rostită de Octavian Goga cu prilejul recepției solemne dată de oameni de știință francezi în onoarea unor profesori universitari români, Paris, 17 noiembrie 1918), „La Roumanie", I, nr. 46, joi 28 noiembrie 1918.

1. Despre naționalitățile din România, Octavian Goga a scris — mai pătimaș, mai obiectiv, în orice caz cu reale intenții de a purta o discuție constructivă — și a publicat două articole în „România": „August Müller" (10 martie 1917); „Datoria populației noastre evreești" (19 martie 1917).

CUPRINS

Lector : VIRGIL CUȚITARU
Referent : GHEORGHE BUZATU
Tehnoredactor : MIHAI BUJDEI

Apărut 1984. Format 61×86/16. Coli tipo 14
Bun de tipar la 20.I.1984
Editura Junimea, str. Gheorghi Dimitrov nr. 1
IAȘI — ROMÂNIA

Tipărit sub comanda nr. 5223/982 la
ÎNTREPRINDEREA POLIGRAFICĂ
BACĂU
Strada Mioriței nr. 27

Lucrarea este tipărită pe hîrtie fabricată de
C.C.H. „Letea“ Bacău

JUNIMEA
IAȘI-ROMÂNIA

Lei 12